

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
344 J 26 [1]

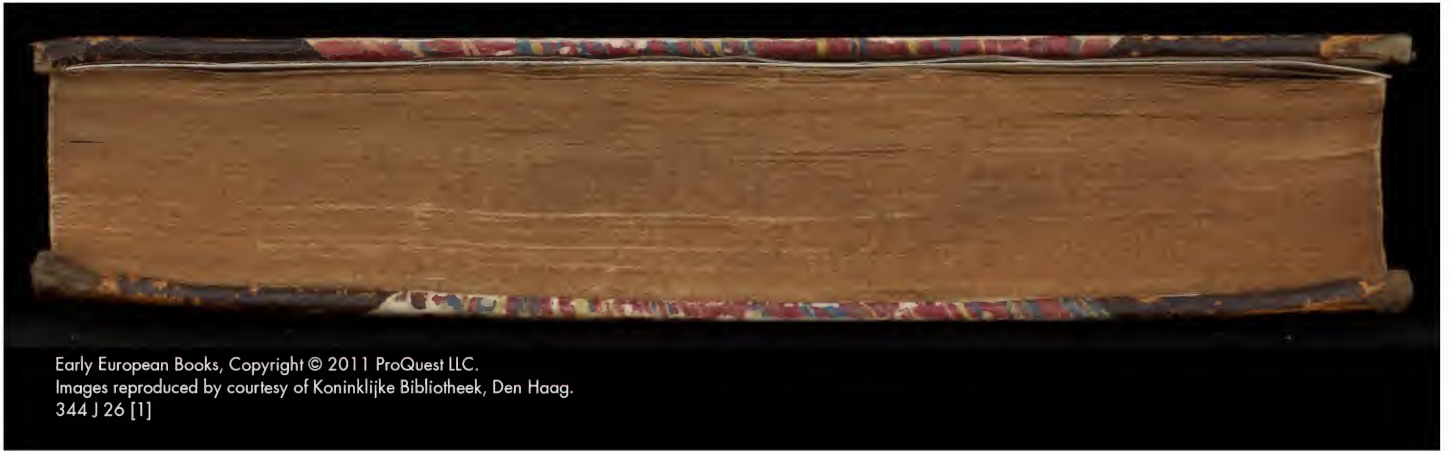

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
344 J 26 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
344 J 26 [1]

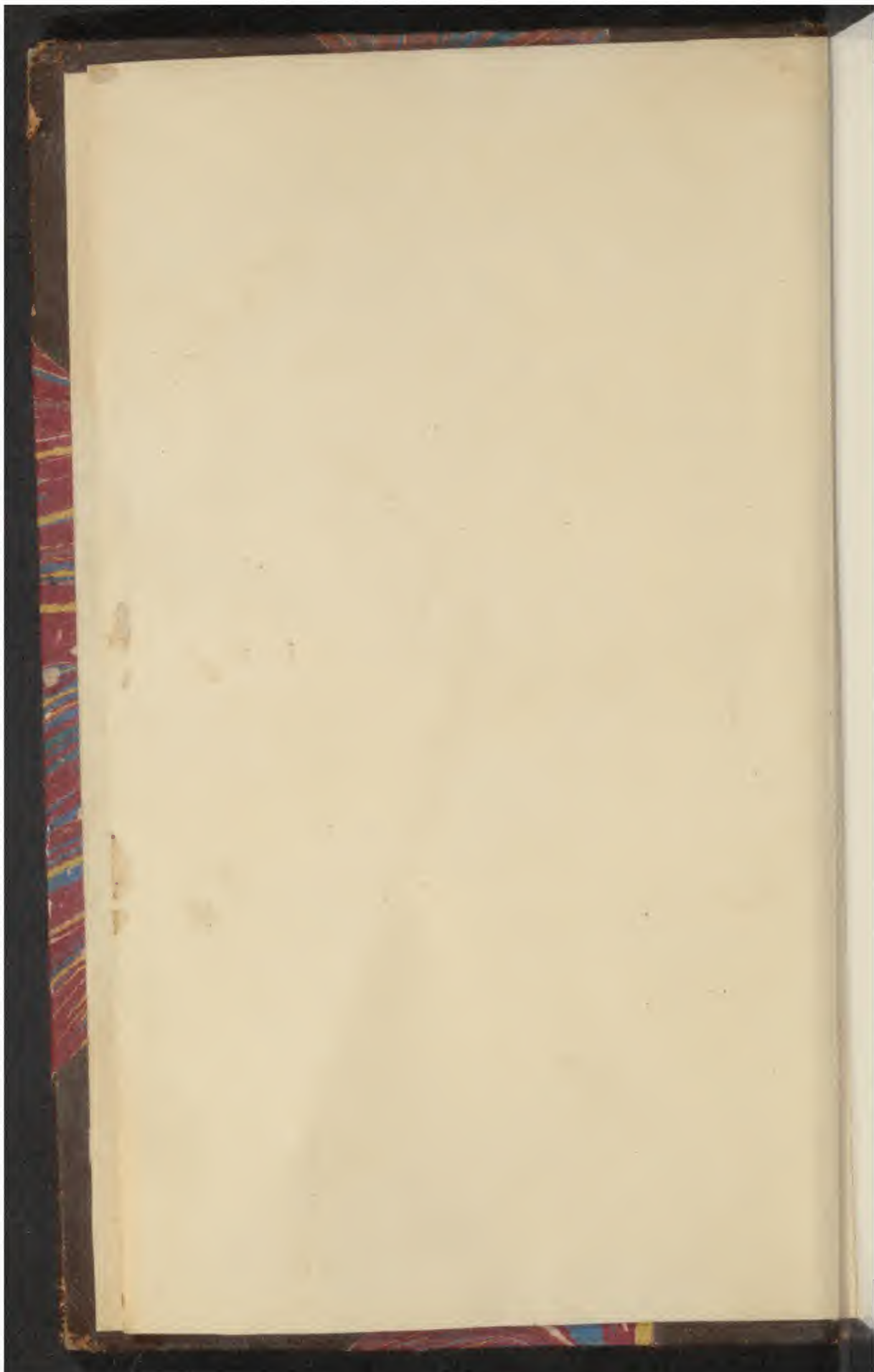

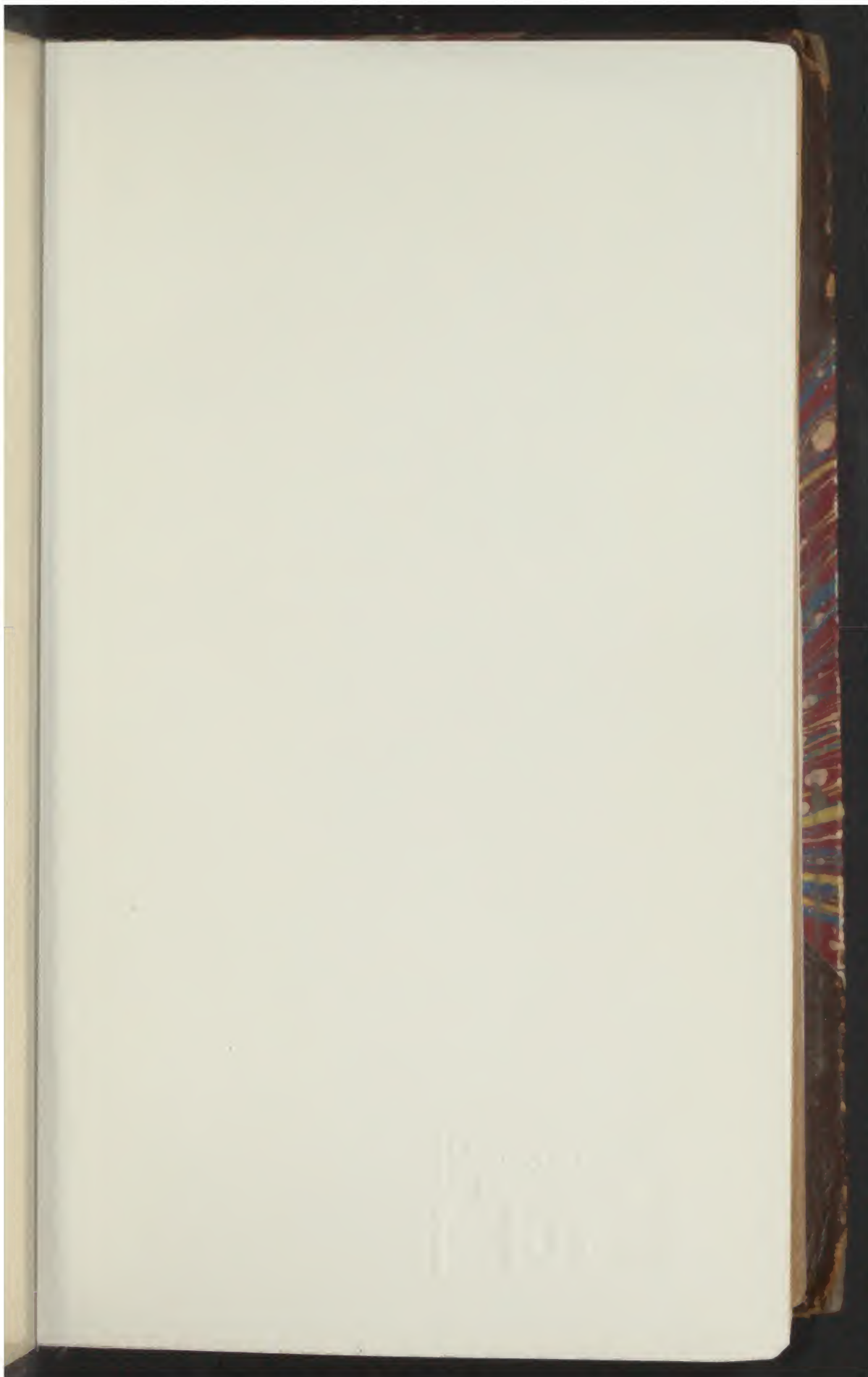
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
344 J 26 [1]

344
K.W. J 26.

E 3-18
68

R

J. P. Mackintosh
August 1830

1830

[Faint, mostly illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

The opposite is a Sham-
Title To hide the true
Contents of a book
which are

The Works of the famous
SPINOZA.

1
Tractatus Theologico-Politicus
2
Philosophia Scripturae Interpretata

DANIELIS HEINSII P.P.

351160.

OPERUM
HISTORICORUM
COLLECTIO

Prima.

*Editio Secunda, priori editione multo emen-
datior & auctior*

accedunt quædam hætenus inedita.

LUGD. BATAV.

Apud ISAACUM HERCULIS.

1673.

Tia

T

his E

Ph

P R Æ F A T I O.

SI homines res omnes suas certo consilio regere possent: vel si fortuna ipsis prospera semper foret, nulla superstitione tenerentur; Sed quoniam eo sæpe angustiæ rediguntur, ut consilium nullum adferre queant; & plerumque ob incerta fortunæ bona, quæ sine modo cupiunt, inter spem metumque miserè fluctuant; idcirco animum ut plurimum ad quidvis credendum pronissimum habent; qui, dum in dubio est, facili momento huc, atque illuc pellitur, & multo facilius dum spe, & metu agitatus hæret, præfidens alias, jactabundus, ac tumidus. Atque hæc neminem ignorare existimo, quamvis plerosque se ipsos ignorare credam: nemo enim inter homines ita vixit, qui non viderit, plerosque rebus prosperis, etsi imperitissimi sint, scientiâ ita abundare, ut sibi injuriam fieri credant, si quis iis consilium dare velit; in adversis autem, quo se vertant nescire, & consilium ab unoquoque supplices petere, nec ullum tam ineptum tamque absurdum, nec vanum audire, quod non sequantur: deinde levissimis etiam de causis jam meli-

P R Æ F A T I O.

ora sperare, rursus deteriora timere; si quid enim, dum in metu versantur, contingere vident, quod eos præteriti alicujus boni, vel mali memores reddit, id exitum aut sælicem, aut infælicem obnunciare putant, quod propterea, quamvis centies fallat, faustum vel infaustum omen vocant. Si quid porro insolitum magna cum admiratione vident, id prodigium esse credunt, quod Deorum aut summi Numinis iram indicat quodque adeo hostiis, & votis non piare nefas habent homines superstitioni cnoxii & religioni adversi; cumque ad modum infinita fingunt, & quasi tota natura cum ipsi insaniret, eandem miris modis interpretantur. Cum igitur hæc ita sese habeant, tur præcipue videmus, eos omni superstitioni generi addictissimos esse, qui incerta sin modo cupiunt, omnesque tum maxime cum scilicet in periculis versantur, & sine auxilio esse nequeunt, votis, & lachrimis muliebribus divina auxilia implorare, & rationem (quia ad vana, quæ cupiunt, certam viam ostendere nequit) cæcam appellat humanamque sapientiam vanam; & contra imaginationis deliria, somnia, & pueros ineptias divina responsa credere, in Deum sapientes averſari, & sua decreta

na

P R Æ F A T I O.

non menti, sed pecudum fibris inscripsisse, vel eadem stultos, vesanos, & aves divino afflatu, & instinctu prædicere. Tantum timor homines insanire facit. Causa itaque, à quâ superstitio oritur, conservatur & fovetur, metus est; Cujus rei si quis, præter jam dicta, singularia exempla scire desiderat, Alexandrum videat, qui tum demum vates à superstitione animi adhibere cæpit, cum primum fortunam timere didicit in Pylis Syfidis, (vide Curtii lib. 5. § 4.) post Darium autem victum ariolos, & vates consulere desiit, donec iterum temporis iniquitate territus, quia Bactriani defece- rant, & Scytæ certamen laceffebant, dum ipse propter vulnus segnis jaceret, *rursus* (ut ipse Curtius lib. 7. §. 7. ait) *ad superstitionem humanarum mentium ludibria revo- lutus, Aristandrum, cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum Sacri- ficiis jubet.* Et ad hunc modum perpluri- ma adferri possent exempla, quæ quam clarissime id ipsum ostendunt, homines sci- licet nonnisi durante metu superstitione conflictari; eaque omnia, quæ unquam va- na religione coluerunt, nihil præter phan- tasmata, animique tristes & timidi fuisse deliria: & denique vates in maximis impe-

P R Æ F A T I O.

rii angustiis maximè in plebe regnavisse, maximeque formidolosos suis Regibus fuisse; sed, quandoquidem hæc apud omnes fatis vulgata esse existimo, iisdem superse-
deo.

Ex hâc itaque superstitionis causâ clarè sequitur, omnes homines naturâ superstitioni esse obnoxios, (quicquid dicant alii, qui putant, hoc inde oriri, quod omnes mortales confusam quandam numinis ideam habent.) Sequitur deinde eandem variam admodum, & inconstantem debere esse, ut omnia mentis ludibria, & furoris impetus, & denique ipsam non nisi spe, odio, ira, & dolo defendi; nimirum, quia non ex ratione, sed ex solo affectu, eoque efficacissimo oritur. Quam itaque facile fit, ut homines quovis superstitionis genere capiantur, tam difficile contra est efficere, ut in uno, eodemque persistant; imo quia vulgus semper æque miserum manet, ideo nusquam diu acquiescit, sed id tantum eidem maxime placet, quod novum est, quodque nondum fefellit, quæ quidem inconstantia multorum tumultuum, & bellorum atrocium causa fuit; nam (ut ex modo dictis patet, & Curtius etiam lib 4. cap. 10. optime notavit) *nihil efficacius multitudinem*

P R Æ F A T I O.

tudinem regit, quam superstitio; unde fit, ut facile specie religionis inducatur, nunc Reges suos tanquam Deos adorare, & rursus eosdem execrari, & tanquam communem generis humani pestem detestari. Hoc ergo malum ut vitaretur, ingens studium adhibitum est, ad religionem veram aut vanam, cultu & apparatu ita adornandum, ut omni momento gravior haberetur, summâque observantiâ ab omnibus semper coleretur, quod quidem Turcis fœlicissime cessit, qui etiam disputare nefas habent, & iudicium uniuscujusque tot præjudiciis occupant, ut nullum in mente locum sanæ rationi, ne ad dubitandum quidem, relinquunt.

Verum enimvero si regiminis Monarchici summum sit arcanum, ejusque omnino intersit, homines deceptos habere, & metum, quo retineri debent, specioso Religionis nomine adumbrare, ut pro servitio, tanquam pro salute pugnent, & ne turpe, sed maximum decus esse putent, in unius hominis jactationem sanguinem animamque impendere, nihil contra in libera republica excogitari, nec infœlicius tentari potest; quandoquidem communi libertati omnino repugnat, li-

P R Æ F A T I O.

berum uniuscujusque judicium præjudiciis occupare, vel aliquo modo coërcere; & quod ad seditiones attinet, quæ specie religionis concitantur; eæ profecto inde tantum oriuntur, quod leges de rebus speculativis conduntur, & quod opiniones tanquam scelera pro crimine habentur, & damnantur; quarum defensores & asseclæ non publicæ salutis, sed odio ac sævitæ adversariorum tantum immolantur. Quod si ex jure imperii, non nisi *facta arguerentur, & dicta impune essent*, nullâ juris specie similes seditiones ornari possent, nec controversiæ in seditiones verterentur. Cum itaque nobis hæc rara fælicitas contigerit, ut in Republica vivamus, ubi unicuique judicandi libertas integra, & Deum ex suo ingenio colere conceditur, & ubi nihil libertate charius, nec dulcius habetur, me rem non ingratham, neque inutilem facturum credidi, si ostenderem hanc libertatem non tantum salva pietate, & Reipublicæ pace concedi, sed insuper eandem, non nisi cum ipsa Pace Reipublicæ, ac pietate tolli posse: Atque hoc præcipuum est, quod in hoc tractatu demonstrare constitui; ad quod apprime necesse fuit, præcipua circa religionem præjudicia,

P R Æ F A T I O.

judicia, hoc est, antiquæ servitutis vestigia
indicare, tum etiam præjudicia circa sum-
marum potestatum jus, quod multi proca-
cissimâ quadam licentiâ magna ex parte ar-
ripere, & specie religionis multitudinis
animum, Gentilium superstitioni adhuc
obnoxium, ab iisdem avertere student,
quo omnia iterum in servitium ruant. Hæc
autem quo ordine ostenduntur, paucis jam
dicam; sed prius causas, quæ me ad scri-
bendum impulerunt, docebo.

Miratus sæpe fui, quod homines, qui se
Christianam religionem profiteri jactant,
hoc est, amorem, gaudium, pacem, conti-
nentiam, & erga omnes fidem, plus quam
iniquo animo certarent, & acerbissimum in
invicem odium quotidie exercerent, ita ut
facilius ex his, quam illis fides uniuscujus-
que noscatur; jam dudum enim res'co per-
venit, ut neminem fere, quisnam sit, num
scil: Christianus, Turca, Judæus, vel Eth-
nicus, noscere possis, nisi ex corporis exter-
no habitu, & cultu, vel quod hanc, aut
illam Ecclesiam frequentat, vel denique,
quod huic, aut illi opinioni addictus est, &
in verbo alicujus magistri jurare solet. Cæ-
terum vita eadem omnibus est. Hujus
igitur mali causam quærens non dubitavi,

A 5

quin

P R Æ F A T I O.

quin inde ortum fuerit, quod Ecclesiæ ministeria dignitates, & ejus officia beneficia æstimare, & pastores summo honore habere, vulgo religioni fuit; simulac enim hic abusus in Ecclesia incepit, statim pessimo cuique ingens libido sacra officia administrandi incessit, & amor divinæ religionis propagandæ in sordidam avaritiam & ambitionem, atque ita ipsum templum in Theatrum degeneravit, ubi non Ecclesiastici Doctores, sed oratores audiebantur, quorum nemo desiderio tenebatur populum docendi, sed eundem in admirationem sui rapiendi, & dissentientes publice carpenti, & ea tantum docendi, quæ nova ac insolita, quæque vulgus maxime admiraretur; unde profecto magnæ contentiones, invidia & odium, quod nulla vetustate sedari potuit, oriri debuerunt. Non ergo mirum, quod antiquæ Religionis nihil manserit præter ejus externum cultum (quo vulgus Deum magis adulari, quam adorare videtur) & quod fides jam nihil aliud sit, quam credulitas & præjudicia: at quæ præjudicia? quæ homines ex rationalibus brutos reddunt, utpote quæ omnino impediunt, quominus unusquisque libero suo iudicio utatur, & verum

P R Æ F A T I O.

verum a falso dignoscat, & quæ veluti ad lumen intellectus penitus extinguendum, datâ operâ excogitata videntur. Pietas, proh! Deus immortalis, & Religio in absurdis arcanis consistit, & qui rationem prorsus contemnunt, & intellectum tanquam naturâ corruptum rejiciunt, & averfantur, isti profecto, quod iniquissimum est, divinum lumen habere creduntur. Sane si vel luminis divini scintillam tantum haberent, non tam superbe insanirent, sed prudentius Deum colere discerent, & ut jam odio; amore contra inter reliquos excellerent; nec tam hostili animo eos, qui cum ipsis non sentiunt, persequerentur, sed eorundem potius, (siquidem ipsorum salutis, & non suæ fortunæ timent) misererentur. Præterea si lumen aliquod Divinum haberent, id saltem ex doctrina constaret; fateor, eos nunquam satis mirari potuisse Scripturæ profundissima mysteria, attamen, præter Aristotelicorum vel Platoniorum speculationes, nihil docuisse video; atque his, ne Gentiles sectari viderentur, Scripturam accommodaverunt. Non satis his fuit, cum Græcis insanire, sed Prophetas, cum iisdem deliravisse voluerunt: quod sane clare ostendit eos Scripturæ divi-

P R Æ F A T I O.

divinitatem nec per somnium videre; & quo impensius hæc mysteria admirantur, eo magis ostendunt, se Scripturæ non tam credere, quam assentari; quod hinc etiam patet, quod plerique tanquam fundamentum supponunt, (ad eandem scilicet intelligendum, ejusque verum sensum eruendum) ipsam ubique veracem, & divinam esse; id nempe ipsum, quod ex ejusdem intellectione, & severo examine demum deberet constare: & quod ex ipsa, quæ humanis figmentis minime indiget, longo melius edoceremur, in primo limine pro regula ipsius interpretationis statuunt.

Cum hæc ergo animo perpenderem, scilicet lumen naturale non tantum contemni, sed a multis tanquam impietatis fontem damnari; humana deinde commenta pro divinis documentis haberi; credulitatem fidem æstimari; & controversias philosophorum in Ecclesiâ, & in Curiâ summis animorum motibus agitari, ac inde sævissima odia, atque dissidia, quibus homines facile in seditiones vertuntur, plurimaque alia, quæ hic narrare nimis longum foret, oriri animadverterem: Sedulo statui, Scripturam de novo integro & libero animo examinare, & nihil de eadem affirmare, nihilque tanquam ejus doctrinam admittere, quod ab eadem clarissime

sime

P R Æ F A T I O.

fime non edocerer. Hâc igitur cautione Methodum Sacra volumina interpretandi concinnavi, & hâc instructus quærere ante omnia incepti, quid esset Prophetia? & quâ ratione Deus sese Prophetis revelaverit? & cur hi Deo accepti fuerint? num scilicet propterea quod de Deo & natura sublimes habuerint cogitationes? an vero propter solam pietatem? Postquam hâc novi, facile determinare potui, Prophetarum authoritatem in iis tantum pondus habere, quæ usum vitæ, & veram virtutem spectant, cæterum eorum opiniones nos parum tangere. His cognitis quæsi deinde, quid id fuerit propter quod Hebræi Dei electi vocati fuerint? Cum autem vidissem hoc nihil aliud fuisse, quam quod Deus ipsis certam mundi plagam elegerit; ubi secure, & commode vivere possent; hinc didici Leges Mosi a Deo revelatas, nihil aliud fuisse, quam jura singularis Hebræorum imperii, ac proinde easdem præter hos neminem recipere debuisse; imo nec hos etiam, nisi stante ipsorum imperio, iisdem teneri. Porro, ut scirem num ex Scriptura concludi posset, humanum intellectum naturâ corruptum esse, inquirere volui, num Religio catholica, sive lex divina per Prophetas & Apostolos universo humano generi revelata alia fuerit, quam illa, quam
etiam

P R Æ F A T I O.

etiam lumen naturale docet? & deinde num miracula contra naturæ ordinem contigerint, & num Dei existentiam, & providentiam certius, & clarius doceant, quam res, quas clare & distincte per primas suas causas intelligimus? Sed cum in iis, quæ Scriptura expresse docet, nihil reperissem, quod cum intellectu non conveniret, nec quod eidem repugnaret, & præterea viderem Prophetas nihil docuisse, nisi res admodum simplices, quæ ab unoquoque facile percipi poterant, atque has eo stylo adornavisse, iisque rationibus confirmavisse, quibus maxime multitudinis animus ad devotionem erga Deum moveri posset; omnino mihi persuasi, Scripturam rationem absolute liberam relinquere, & nihil cum Philosophia commune habere, sed tam hanc, quam illam proprio suo talo niti. Ut hæc autem apodictice demonstrarem, remque totam determinarem, ostendo, qua viâ Scriptura sit interpretanda, & quod tota ejus rerumque spiritualium cognitio ab ipsa sola, & non ab iis, quæ lumine naturali cognoscimus, peti debeat. Hinc transeo ad ea præjudicia ostendenda, quæ inde orta sunt, quod vulgus, (superstitioni addictum, & quod temporis reliquias, supra ipsam æ-

ter-

P R Æ F A T I O.

ernitatem amat) libros potius Scripturæ,
quam ipsum Dei verbum adoret. Post hæc
ostendo verbum Dei revelatum non esse
certum quendam numerum librorum, sed
conceptum simplicem mentis divinæ Pro-
phetis revelatæ; scilicet Deo integro animo
obedire, iustitiam & charitatem colendo.
Atque hoc ostendo in Scriptura doceri se-
cundum captum, & opiniones eorum, qui-
bus Prophetæ & Apostoli hoc verbum
Dei prædicare solebant; quod ideo fecerunt,
ut id homines sine ulla repugnantia, atque
integro animo amplecterentur. Fundamen-
talibus deinde fidei ostensis, concludo de-
nique objectum cognitionis revelatæ nihil
esse præter obedientiam, atque adeo à natu-
rali cognitione tam objecto, quam funda-
mentis, & mediis prorsus distinctam esse,
& nihil cum hac commune habere, sed tam
hanc, quam illam suum regnum absque ulla
alterius repugnantia obtinere, & neutrum
alterutri ancillari debere. Porro quia homi-
num ingenium varium admodum est, & ali-
ushis, alius illis opinionibus melius acqui-
escit, & quod hunc ad religionem, illum ad
risum movet, inde cum supra dictis conclu-
do, unicuique sui iudicii libertatem, & po-
testatem fundamenta fidei ex suo ingenio
inter-

P R Æ F A T I O.

interpretandi relinquendam & fidem uniuscujusque ex solis operibus judicandam, num pia, an impia sit? sic ergo omnes integro, & libero animo Deo obedire poterunt, & sola justitia, & charitas apud omnes in pretio erit. Postquam his libertatem, quam lex divina revelata unicuique concedit, ostendi, ad alteram quæstionis partem pergo; nempe hanc eandem libertatem salvâ reipublicæ pace, & summarum potestatum jure posse, & etiam cõcedi debere, nec posse adimi, absque magno pacis periculo, magnoque totius Reipublicæ detrimento: ad hæc autem demonstrandum à jure naturali uniuscujusque incipio; quod scilicet eo usque se extendit, quo uniuscujusque cupiditas & potentia se extendit, & quod nemo jure naturæ ex alterius ingenio vivere tenetur, sed suæ unusquisque liberatis vindex est. Præterea ostendo hoc jure neminem revera cedere, nisi qui potestatem se defendendi in alium transfert, atque eum necessario hoc jus naturale absolute retinere, in quem unusquisque jus suum ex proprio suo ingenio viuenti, simul cum potestate sese defendendi transtulit; atque hinc ostendo, eos, qui summum imperium tenent, jus ad omnia, quæ possunt, habere, solosque vindices juris, & libertatis esse, reliquos autem ex solo eorum decreto omnia agere debere. Verum quoniam

P R Æ F A T I O.

aiam nemo potestate suâ se defendendi ita
privare potest, ut homo esse desinat, hinc
concludo, neminem jure suo naturali abso-
lute privari posse, sed subditos quædam
quasi naturæ jure retinere, que iis adimi
non possunt sine magno imperii periculo,
quæque adeo ipsis vel tacite conceduntur,
vel ipsi expresse cum iis, qui imperium tenent,
stipulantur. His consideratis ad rem-
publicam Hebræorum transeo, quam, ut o-
stendam quâ ratione, & quorum decreto
Religio vim juris habere incepit, & obiter
etiam alia, quæ scitu digna videbantur, sa-
tis prolixè describo. Post hæc ostendo,
eos qui summum imperium tenent, non
tantum juris civilis, sed etiam sacri vindi-
ces, & interpretes esse, eosque solos jus
habere discernendi, quid justum, quid
injustum, quid pium, & quid impium sit:
& tandem concludo, eisdem hoc jus opti-
me retinere, & imperium tuto conservare
posse, si modò unicuique & sentire, quæ
velit, & quæ sentiat dicere concedatur.

Hæc sunt Philosophæ lector, quæ tibi hic
examinando do, quæque non ingrata fore
confido ob præstantiam, & utilitatem ar-
gumenti, tam totius operis, quam unius-
cujusque capituli, de quibus plura adderem,

B

sed

P R Æ F A T I O.

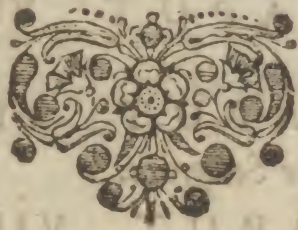
sed nolo ut hæc præfatio in volumen crescat, præsertim quia præcipua philosophis fatis superque nota esse credo; reliquis autem hunc tractatum commendare non studeo, nam nihil est quod sperem, eundem iis placere aliqua ratione posse; novi enim, quam pertinaciter ea præjudicia in mente inhærent, quæ pietatis specie amplexus est animus; novi deinde, æquè impossibile esse vulgo superstitionem adimere, ac metum: novi denique constantiam vulgi contumaciam esse; nec ratione regi, sed impetu rapi ad laudandum vel vituperandum. Vulgus ergo & omnes, qui cum vulgo iisdem affectibus conflictantur, ad hæc legenda non invito, quin potius vellem, ut hunc librum prorsus negligant, quam eundem perverse, ut omnia solent, interpretando, molesti sint, & dum sibi nihil profunt, aliis obsint, qui liberius philosopharentur, nisi hoc unum obstaret, quod putant rationem debere Theologiæ ancillari; nam his hoc opus perquam utile fore confido.

Cæterum quoniam multis nec otium, nec animus forsitan erit, omnia perlegere, cogor hic etiam ut in fine hujus tractatus monere, me nihil scribere, quod non libentissime

exa-

P R Æ F A T I O.

examini, & iudicio summarum Potestatum
Patriæ meæ subiciam, nam si quid horum,
quæ dico, iudicabunt patriis legibus repug-
nare, vel communi saluti obesse, id ego
indictum volo. Scio me hominem esse, &
errare potuisse, ne autem errarem sedulo
curavi, & apprime, ut quicquid scriberem,
legibus patriæ, pietati, bonisque moribus
omnino responderet.

INDEX CAPITUM.

CAPUT I.

DE *Prophetia.*

CAPUT II.

De Prophetis.

CAPUT III.

*De Hebræorum vocatione. Et an Donum Propheticum
Hebræis peculiare fuerit.*

CAPUT IV.

De Lege Divina.

CAPUT V.

*De Ratione, cur Ceremonia instituta fuerint, & de fi-
de historiarum, nempe, qua ratione, & quibus ea
necessaria sit.*

CAPUT VI.

De miraculis.

CAPUT VII.

De Interpretatione Scripturæ.

CAPUT VIII.

*In quo ostenditur Pentateuchon & libros Iosue, Iudicum,
Rut, Samuëlis & Regum non esse autographa. De-
inde inquiritur an eorum omnium Scriptores plures fue-
rint, an unus tantum, & quinam.*

CAPUT IX.

*De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hezras iis
ultimam manum imposuerit: & deinde utrum nota
marginales, qua in Hebræis codicibus reperiuntur,
varie fuerint lectiones.*

CAP.

INDEX CAPITUM.

CAPUT X.

Reliqui Veteris Testamenti Libri eodem modo quo superiores examiantur.

CAPUT XI.

Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli & Prophetae; an vero tanquam Doctores scripserint. Deinde Apostolorum officium ostenditur.

CAPUT XII.

De vero Legis divinae syngrapho, & qua ratione Scriptura Sacra vocatur, & qua ratione Verbum Dei. Et denique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos pervenisse.

CAPUT XIII.

Ostenditur Scripturam non nisi simplicissima docere, nec aliud prater obedientiam intendere; nec de divinâ Naturâ aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari possunt,

CAPUT XIV.

Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur, & ipsa à Philosophia tandem separatur.

CAPUT XV.

Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiae ancillari; ostenditur & ratio, quâ nobis S. Scripturae auctoritatem persuademus.

CAPUT XVI.

De Reipublicae Fundamentis; de jure uniuscujusque naturali & civili; deque Summarum Postetatum Jure.

INDEX CAPITUM.

CAPUT XVII.

Ostenditur neminem omnia in Summam Potestatem transferre posse, nec esse necesse: De Republica Hebræorum, qualis fuerit vivente Mose, qualis post ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus præstantia: & denique de causis cur Respublica divina interire, & vix absque seditionibus subsistere potuerit.

CAPUT XVIII.

Ex Hebræorum Republica, & Historijs quædam dogmata Politica concluduntur.

CAPUT XIX.

Ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino esse, & Religionis cultum externum Reipublicæ paci accommodari debere, si Recte Deo obtemperare velimus.

CAPUT XX.

Ostenditur, in Libera Republica unicuique & sentire, quæ velit, & quæ sentiat dicere licere.

TRAC-

(I.)

TRACTATUS
THEOLOGICO-
POLITICI

CAPUT I.

De Prophetia.

Prophetia sive Revelatio est rei alicujus certa cognitio à Deo hominibus revelata. Propheta autem is est, qui Dei revelata iis interpretatur, qui rerum à Deo revelatarum certam cognitionem habere nequeunt, quique adeò merâ fide res revelatas amplecti tantùm possunt. Propheta enim apud Hebræos vocatur נָבִי *nabi*, id est, orator & interpretes, at in Scriptura semper usurpatur pro Dei interprete, ut ex cap. VII. 1. Exodi colligitur. Ubi Deus Mosi dicit, *ecce te constituo Deum Pharaonis, & Aharon tuus frater erit tuus Propheta.* Quasi diceret, quoniam Aharon ea, quæ tu loqueris, Pharaoni interpretando, personam agit prophetæ, eris tu igitur quasi Deus Pharaonis, sive qui vicem Dei agit.

De Prophetis in sequente capite, hic de Prophetiâ agemus, ex cujus jam traditâ definitione sequitur cognitionem naturalem, Prophetiam vocari posse. Nam ea, quæ Lumine naturali cognoscimus, a sola Dei cognitione, ejusque æter-

B 4

nis

(2.)

nis decretis dependent. Verum, quia hæc cognitio naturalis omnibus hominibus ~~hominibus~~ est, dependet enim à fundamentis omnibus communibus, ideo a vulgo, ad rara semper, & a sua naturâ aliena anhelante, & dona naturalia spernente, non tanti æstimatur, & propterea, ubi de cognitione propheticâ loquitur, hanc exclusam vult; attamen nihilominus æquali jure, ac alia, quæcunque illa sit, divina vocari potest, quandoquidem Dei natura, quatenus de ea participamus, Deique decreta eam nobis quasi dictant, nec ab illâ, quam omnes divinam vocant, differt, nisi quod ea ultra limites hujus se extendit, & quod humanæ Naturæ leges, in se consideratæ, non possunt ejus esse causa; at respectu certitudinis, quam naturalis cognitio involvit, & fontis, è quo derivatur (nempe Deo) nullo modo cognitioni propheticæ cedit. Nisi forte aliquis intelligere, vel potius somniare velit, Prophetas corpus quidem humanum, mentem verò non humanam habuisse, adeoque eorum sensationes, & conscientiam alterius prorsus naturæ, quam nostræ sunt, fuisse.

At, quamvis scientia naturalis divina sit, ejus tamen propagatores non possunt vocari Prophetæ. Nam quæ illi docent, reliqui homines æquali certitudine, & dignitate, ac ipsi, percipere possunt, atque amplecti, idque non ex fide sola.

Cum itaque mens nostra ex hoc solo, quod Dei Naturam objective in se continet, & de eadem participat, potentiam habeat ad formandas quasdam notiones rerum naturam explicantes, & vitæ usum docentes; meritò mentis naturam, quate-

(3.)

genus talis concipitur, primam divinæ revelationis causam statuere possumus; ea enim omnia, quæ clare, & distincte intelligimus, Dei idea (ut modo indicavimus) & natura nobis dicitur, non quidem verbis, sed modo longe excellentiore, & qui cum natura mentis optime convenit, ut unusquisque, qui certitudinem intellectus gustavit, apud se, sine dubio expertus est. Verum quoniam meum institutum præcipue est, de iis tantum loqui, quæ solam Scripturam spectant; sufficit de Lumine naturali hæc pauca dixisse. Quare ad alias causas, & media, quibus Deus ea hominibus revelat, quæ limites naturalis cognitionis excedunt, & etiam quæ non excedunt (nihil enim impedit, quominus Deus ea ipsa, quæ nos lumine naturæ cognoscimus, aliis modis hominibus communicet.) pergo, ut de iis prolixius agam.

Verum enim vero quicquid de iis dici potest ex Scriptura sola peti debet. Nam quid de rebus, limites nostri intellectus excedentibus dicere possumus, præter id, quod ex ipsis Prophetis ore, vel scripto nobis traditur? Et quia hodie nullos, quod sciam habemus Prophetas, nihil nobis relinquitur, nisi sacra volumina nobis a Prophetis relicta evolvere. Hac quidem cautione, ut nihil de similibus rebus statuamus, aut ipsis Prophetis aliquid tribuamus, quod ipsi non clare dicitaverunt. Sed hic apprime notandum quod Judæi nunquam causarum mediarum, sive particularium faciunt mentionem, nec eas curant, sed religionis ac pietatis, sive (ut vulgo dici solet) devotionis causâ ad Deum semper recurrunt; si enim

(4.)

ex.gr. pecuniam mercaturâ lucrati sunt, eam a Deo sibi oblatam ajunt, si aliquid, ut fit, cupiunt, dicunt, Deum eorum cor disposuisse, & si quid etiam cogitant, Deum id eis dixisse ajunt. Quare non omne id, quod Scriptura ait Deum alicui dixisse, pro Prophetia, & cognitione supranaturali habendum, sed tantum id, quod Scriptura expressè dicit, vel quod ex circumstantiis narrationis sequitur, Prophetiam, sive revelationem fuisse.

Si igitur Sacra Volumina percurramus, videbimus, quod omnia, quæ Deus Prophetis revelavit, iis revelata fuerunt, vel verbis, vel figuris, vel utroque hoc modò, verbis scil., & figuris. Verba vero, & etiam figuræ vel veræ fuerunt, & extra imaginationem Prophetæ audientis, seu videntis; vel imaginariæ, quia nimirum Prophetæ imaginatio, etiam vigilando, ita disponebatur, ut sibi clarè videretur verba audire, aut aliquid videre.

Voce enim verâ revelavit Deus Mosi Leges, quas Hebræis præscribi volebat, ut constat ex Exodo xxv. 22. ubi ait וְנוֹעַרְתִּי לְךָ שָׁם וּדְבַרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים & paratus ero tibi ibi, & loquar tecum ex illa parte tegminis, quæ est inter duos Cherubines. Quod quidem ostendit, Deum usum fuisse voce aliquâ verâ, quandoquidem Moses, ubicunque volebat, Deum ibi ad loquendum sibi paratum inveniebat. Et hæc sola, quâ scilicet lex prolata fuit, vera fuit vox, ut mox ostendam.

Vocem, quâ Deus Shamuëlem vocavit, veram suspicarer fuisse, quia 1. Shamuëlis III. vers. ultimo

(5.)

timo dicitur. ויִסַּף יְהוָה לְהֵרָאָה בְּשֵׁלָה כִּי נִגְלָה
& *rursus apparuit Deus Shamuëli in Shilo, quia manifestatus fuit Deus Shamuëli in Shilo verbo Dei; quasi diceret, apparitio Dei Shamuëli nihil aliud fuit, quam quod Deus se verbo ipsi manifestavit, vel nihil aliud fuit, quam quod Shamuël Deum audiverit loquentem. Attamen, quia cogimur distinguere inter Prophetiam Mosis, & reliquarum Prophetarum; necessariò dicendum hanc vocem a Shamuële auditam, imaginariam fuisse; quod inde etiam colligi potest, quod ipsa vocem Heli, quam Shamuël maxime audire solebat, adeoque promptius etiam imaginari poterat, referebat: ter enim à Deo vocatus, suspicatus est se ab Heli vocari. Vox, quam Abimelech audivit, imaginaria fuit; Nam dicitur Gen. xx. vers. 6. *Et dixit ipsi Deus in somnis &c.* Quare hic non vigilando, sed tantum in somnis (tempore scilicet, quo imaginatio maxime naturaliter apta est, ad res, quæ non sunt, imaginandum) Dei voluntatem imaginari potuit.*

Verba Decalogi ex opinione quorundam Judæorum non fuerunt à Deo prolata, sed putant, quod Israëlitæ strepitum tantum audiverunt, nulla quidem verba proferentem atque eò durante Leges Decalogi purâ mente perceperunt. Quod ego etiam aliquando suspicatus sum, quia videbam verba Decalogi Exodi variare ab iis Decalogi Deut.; ex quo videtur sequi (quandoquidem Deus semel tantum locutus est,) Decalogum non ipsa Dei verba, sed tantum sententias docere vel le. Attamen nisi Scripturæ vim inferre velimus omnino concedendum est, Israëlitæ veram vocem

(6.)

cem audivisse. Nam Scriptura Deut. v. 4. expresse dicit פנים בפנים דבר יהוה עמכם וגו' *De facie ad faciem locutus est Deus vobiscum &c.* hoc est, ut duo homines suos conceptus invicem, mediantibus suis duobus corporibus, communicare solent. Quapropter magis cum Scriptura convenire videtur, quod Deus aliquam vocem verè creavit, qua ipse Decalogum revelavit. Causa autem cur verba, & rationes unius à verbis & rationibus alterius variant, de ea vide cap. VIII. Verum enim vero nec hoc modo omnis tollitur difficultas. Nam non parum à ratione alienum videtur, statuere, quod res creata, à Deo eodem modo, ac reliquæ, dependens, essentiam, aut existentiam Dei re, aut verbis, exprimere, aut explicare per suam personam posset. Nempe dicendo in prima persona ego sum Jehova Deus tuus &c.; Et quamvis, ubi aliquis ore dicit, *ego intellexi*, nemo putet, os sed tantum mentem hominis id dicentis intellexisse, quia tamen os ad naturam hominis id dicentis refertur, & etiam is, cui id dicitur, naturam intellectus perceperat, mentem hominis loquentis per comparisonem sui facile intelligit. At qui Dei nihil præter nomen antea noverant, & ipsum alloqui cupiebant, ut de ejus Existentiâ certi fierent; non video quomodo eorum petitioni satisfactum fuit per creaturam (quæ ad Deum non magis, quam reliqua creata, refertur, & ad Dei naturam non pertinet) quæ diceret, ego sum Deus. Quæso quid si Deus labia Mosis, sed quid Mosis? imo alicujus bestię contorsisset ad eadem pronuntiandum, & dicendum, ego sum Deus, an inde
Dei

(7.)

Dei existentiam intelligerent? Deinde Scriptura omnino indicare videtur Deum ipsum locutum fuisse, (quem ad finem è cœlo supra montem Sinai descenderit,) & Judæos non tantum eum loquentem audivisse, sed Magnates eum etiam vidisse (vide Exodi xxiv.) nec Lex, Mosis revelata, cui nihil addere, nihil adimerelicebat, & quæ tanquam jus Patriæ instituta fuit, nunquam præcepit, ut credamus, Deum esse incorporeum, nec etiam eum nullam habere imaginem, sive figuram, sed tantum Deum esse, eique credere, eumque solum adorare, à cujus cultu ne discederent, præcepit, ne ei aliquam imaginem affingerent, nec ullam facerent; Nam, quandoquidem Dei imaginem non viderant, nullam facere potuerant, quæ Deum, sed quæ necessario rem aliam creatam, quam viderant, referret, adeoque ubi Deum per illam imaginem adorarent, non de Deo, sed de re, quam illa imago referret, cogitarent, & sic tandem honorem Dei, ejusque cultum illi rei tribuerent. Quinimo Scriptura clare indicat Deum habere figuram, & Mosis, ubi Deum loquentem audiebat, eam aspexisse, nec tamen videre contigisse, nisi Dei posteriora. Quare non dubito, quin hic aliquod lateat mysterium, de quo infra fusius loquemur. Hic ostendere pergam loca Scripturæ, quæ media indicant, quibus Deus sua decreta hominibus revelavit.

Quod Revelatio per solas imagines contigit, patet ex primo Paralip. xxi. ubi Deus Davidi iram suam ostendit per Angelum, gladium manu prehendentem. Sic etiam Balamo. Et quamvis

(8.)

vis Maimonides, & alii hanc historiam & itidem omnes, quæ Angeli alicujus apparitionem nar- rant, ut illa Manoæ, Abrahami, ubi filium im- molare putabat, &c. in somnis contigisse volunt; non verò, quod aliquis oculis apertis Ange- lum videre potuerit: illi sane garrunt; nam nihil aliud curaverunt, quam nugas Aristotelicas, & sua propria figmenta ex Scriptura extorquere; quo mihi quidem nihil magis ridiculum videtur.

Imaginibus vero non realibus, sed à sola ima- ginatione Prophetæ dependentibus revelavit Deus Josepho Dominium sibi futurum.

Per imagines & verba revelavit Deus Josuæ, se pro iis pugnaturum, nimirum ostendens ei An- gelum cum gladio, quasi Ducem exercitus, quod etiam verbis ei revelaverat, & Josua ab Angelo audiverat. Esaïæ etiam (ut cap. VI narratur) re- præsentatum fuit per figuras Dei providentiam populum deserere, nempe imaginando Deum ter Sanctum in throno altissimo, & Israëlitas illuvie peccatorum inquinatos, & sterquiliniis quasi immersos, adeoque à Deo maxime distan- tes. Quibus præsentem populi miserrimum sta- tum intellexit, ejusdem vero futuræ calamitates, verbis, tanquam à Deo prolatis, ei revelatæ fuerunt. Et ad hujus exemplar multa possem ad- ferre exempla ex Sacris Literis, nisi putarem ea omnibus esse satis nota.

Sed hæc omnia clarius confirmantur ex textu Numer. XII 6. 7. sic sonante; אֱמִי הָיָה
נְבִיאָכֶם יְהוָה בְּמַרְאֵה אֱלֹהֵי אֶתְוֹרַע בְּחִלּוֹם אֶדְבַר
בּוֹ לֹא כֵן עֲבָדֵי מֹשֶׁה וְגו' פֶּה אֵל פֶּה אֶדְבַר בּוֹ
וּמַרְאֵה וְלֹא בְחִירוֹת וְתַמוּנַת יְהוָה יְבִיט *Si aliquis
vestri*

(9.)

uestri Propheta Dei erit, in visione ei revelabor (id est per figuras, & hieroglyphica; nam de Prophe-
tia Moſis ait eſſe viſionem ſine hieroglyphicis.)
in ſomnis loquor ipſi, (id eſt non verbis realibus,
& verâ voce.) Verum Moſi non ſic (revelor) ore ad os
loquor ipſi, & viſione, ſed non enigmatis, & imaginem
Dei aſpicit, hoc eſt, me aſpiciens, ut ſocius, non
verò perterritus mecum loquitur; ut habetur in
Exodo xxxiii 17. Quare non dubitandum
eſt, reliquos Prophetas, vocem veram non au-
diſſe, quod magis adhuc confirmatur ex Deut.
xxxiv 10. ubi dicitur ולא קסנביא עור
בישראל כמשה אשר ידעו יהוה פנים אל פנים
& non conſtitit, (proprie ſurrexit,) unquam Iſraë-
li propheta ſicut Moſes, quem Deus noverit de facie
ad faciem; quod quidem intelligendum eſt per
ſolam vocem; nam nec Moſes ipſe Dei faciem nun-
quam viderat; (Exodi xxxiii

Præter hæc media, nulla alia, quibus Deus
ſe hominibus communicaverit, in Sacris Litteris
reperio, adeoque ut ſupra oſtendimus, nulla
alia fingenda, neque admittenda. Et quam-
vis clare intelligamus, Deum poſſe immediatè
ſe hominibus communicare; nam nullis me-
diis corporeis adhibitis, menti noſtræ ſuam eſſen-
tiam communicat; attamen ut homo aliquis ſo-
la mente aliqua perciperet, quæ in primis noſtræ
cognitionis fundamentis non continentur, nec
ab iis deduci poſſunt, ejus mens præſtantior ne-
ceſſario, atque humanâ longe excellentior eſſe
deberet. Quare non credo ullum alium ad tan-
tam perfectionem ſupra alios perveniſſe, præter
Chriſtum, cui Dei placita, quæ homines ad ſa-
lutem

ludem ducunt, sine verbis, aut visionibus, sed immediate revelata sunt: adeo ut Deus per mentem Christi sese Apostolis manifestaverit, ut olim Mosi mediante voce aëreâ. Et ideo vox Christi, sicuti illa, quam Moses audiebat, Vox Dei vocari potest. Et hoc sensu etiam dicere possumus, Sapientiam Dei, hoc est, Sapientiam, quæ supra humanam est, naturam humanam in Christo assumpsisse. Et Christum viam salutis fuisse.

Verum monere hic necesse est, me de iis, quæ quædam Ecclesiæ de Christo statuunt, prorsus non loqui, neque ea negare; nam libenter fateor me ea non capere. Quæ modo affirmavi, ex ipsa Scriptura conjicio. Nam nullibi legi, Deum Christo apparuisse, aut locutum fuisse, sed Deum per Christum Apostolis revelatum fuisse, eumque viam salutis esse, & denique veterem legem per Angelum, non verò à Deo immediate traditam fuisse &c. Quare, si Moses cum Deo de facie ad faciem, ut vir cum socio solet (hoc est mediantibus duobus corporibus) loquebatur; Christus quidem de mente ad mentem cum Deo communicavit.

Afferimus itaque Præter Christum, neminem nisi imaginationis ope, videlicet ope verborum, aut imaginum, Dei revelata accepisse, atque adeo ad prophetizandum, non esse opus perfectiore mente, sed vividiore imaginatione, ut clarius in sequenti capite ostendam. Hic jam querendum est quidnam Sacræ Literæ intelligant per Spiritum Dei Prophetis infusum, vel quod Prophetæ ex Dei Spiritu loquebantur; ad quod investigandum, querendum prius quid significat

VOX

(11.)

Vox Hebræa רוּחַ *ruagh*, quam vulgus Spiritum interpretatur.

Vox רוּחַ *ruagh*, genuino sensu significat ventum, ut notum, sed ad plura alia significandum sæpissime usurpatur, quæ tamen hinc derivantur. Sumitur enim 1. ad significandum halitum, ut Psal. cxxxv. 17. אִף אֵין שְׂרוּחַ בְּפִיהֶם *etiam non est Spiritus in ore suo*. 2. animum sive respirationem, ut 1. Shamuëlis xxx. 12. וְתִשָּׁב רוּחוֹ *& rediit ei Spiritus*, id est, respiravit. Hinc sumitur 3. pro animositate, & viribus, ut Iob. ii. 11. וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ *nec constitit postea Spiritus in ullo viro*. Item Ezechielis i. 2. וְהָבִיא בִּירוּחֹת עַמִּידִנִּי עַל רַגְלִי *& venit in me Spiritus (seu vis) qui me fecit instare pedibus meis*. Hinc sumitur 4. pro virtute, & aptitudine, ut Iob. xxxii. 8. אֲכֵן רוּחַ הִיא בְּאִנוּשׁ *certe ipsa Spiritus est in homine*, hoc est, scientia non præcise apud senes est quærenda, nam illam à singulari hominis virtute, & capacitate pendere jam reperio. Sic Numeri xxvii. 18. אִישׁ אֲשֶׁר רוּחוֹ בּוֹ *vir, in quo est Spiritus*. Sumitur diende 5. pro animi sententia, ut Numer. xiv. 24. עַקְבֵּי עַמּוֹ *quoniam ipsi a'ius fuit Spiritus*, hoc est, alia animi sententia, sive alia mens. Item Proverb. i. 23. אֲבִיעָה לְכִסְרוֹהִי *eloquar vobis Spiritum (hoc est mentem) meum*. Et hoc sensu usurpatur ad significandam voluntatem, sive decretum, appetitum, & impetum animi; ut Ezechielis i. 12. אֵל אֲשֶׁר יְהִיָּה *quò erat Spiritus (seu voluntas) eundi ibant*. Item Esaiæ xxx. i. וְלִגְסוֹן מִסַּכְּהָ וְלֹא רוּחַ *& ad fundendam fusionem*

C

& non

(12.)

& non ex meo Spiritu. Et xxix. 10. כי נכף
עליהם יהוה רוח תרדמה quia fudit super ipsos Deus
Spiritus (hoc est appetitum) dormiendi. Et Judic.
viii. 3. אזרפתה רוחם מעליו tunc miti-
gatus est eorum Spiritus, sive impetus. Item Prov.
xvi. 33. ומושל ברוחו מלוכר עיר qui domi-
natur Spiritui (sive appetitui) suo, quam qui capit
civitatem. Idem xxv. 27. איש אין מעצור
לרוחו vir, qui non cohibet Spiritum suum. Et Esaiæ
xxxiii. 11. רוחכם אש תאכלכם Spiritus
vester est ignis, qui vos consumit. Porro hæc vox
רוח ruagh, quatenus animum significat, inser-
vit ad exprimendum omnes animi passiones, &
etiam dotes ut רוח גבוהה Spiritus altus, ad signi-
ficandum superbiam, רוח שפלה Spiritus demis-
sus, ad humilitatem, רוח רעה Spiritus malus, ad
odium & melancholiam, רוח טובה Spiritus bonus,
ad benignitatem, רוח קנאה Spiritus Zelotypia
רוח זנונים Spiritus (sive appetitus) fornicationum,
רוח הכמה עצה גבורה Spiritus sapientia: con-
sili: fortitudinis: id est, (nam Hebraicè frequen-
tius substantivis, quam adjectivis utimur) ani-
mus sapiens, prudens, fortis, vel virtus sapien-
tiæ, consilii, fortitudinis, רוח חן Spiritus bene-
volentia &c. 6. Significat ipsam mentem sive ani-
mam, ut Eccles. 111. 19. ורוח אחר לכל
והרוח תשוב Spiritus (sive anima) eadem est omnibus
& Spiritus ad Deum revertitur. 7. De-
nique significat mundi plagas (propter ventos,
qui inde flant) & etiam latera cujuscunque rei,
quæ illas mundi plagas respiciunt. Vide Eze-
chielem xxxvii. 9. & xlii. 16. 17. 18.
19. &c.

Jam

Jam notandum, quod res aliqua ad Deum refertur, & Dei dicitur esse. 1. Quia ad Dei naturam pertinet, & quasi pars est Dei, ut cum dicitur כַּהּ יְהוָה *potentia Dei*. עֵינֵי יְהוָה *oculi Dei*. 2. Quia in Dei potestate est, & ex Dei nutu agit, sic in Sacris cœli vocantur שְׁמֵי יְהוָה *cœli Dei*, quia Dei quadriga, & domicilium sunt: Assyria flagellum Dei vocatur, & Nabucadonosor servus Dei, &c. 3. Quia Deo dicata est, ut הֵיכַל יְהוָה *templum Dei*: נִוֵּר אֱלֹהִים *Dei Nazarenus*. לֶחֶם יְהוָה *panis Dei* &c. 4. Quia per Prophetas tradita est, at non Lumine naturali revelata; ideo Lex Moysis, Lex Dei vocatur. 5. Ad rem in superlativo gradu exprimendum, ut הַרְרֵי אֵל *montes Dei*, hoc est, montes altissimi: חֲרֹמַת יְהוָה *somnus Dei*, id est, profundissimus, & hoc sensu Amos **iv. 11.** explicandus est, ubi Deus ipse sic loquitur הֲפַכְתִּי אֶתְכֶם כַּמֶּהֲפַכְתִּי אֱלֹהִים אֵת סֻדּוֹם וְאֵת עֲמֹרָה *subverti vos, sicuti subversio Dei (subvertit) Sodomam & Gomorram*, id est, sicuti memorabilis illa subversio: Nam, cum Deus ipse loquatur, aliter proprie explicari non potest. Scientia naturalis Salomonis, Dei scientia vocatur, id est, divina, sive supra communem. In Psalmis etiam vocantur אֲרָזֵי אֵל *cedri Dei*, ad exprimendam earum insolitam magnitudinem. Et **i. Shamuëlis 16. 7.** ad significandum metum admodum magnum, dicitur וַיִּפֹּל עַל הָעָם & *cecidit metus Dei supra populum*. Et hoc sensu omnia, quæ captum Judæorum superabant, & quorum causas naturales tum temporis ignorabant, ad Deum referri solebant. Ideo tempestas גְּעֵרַת יְהוָה *incipatio Dei*, toni-

trua autem, & fulmina, Dei sagittæ vocabantur; putabant enim, Deum ventos in cavernis, quas Dei æraria vocabant, inclusos habere, in qua opinione ab Ethnicis in hoc differabant, quod non Æolum, sed Deum eorum rectorem credebant. Hac etiam de causâ miracula opera Dei vocantur, hoc est, opera stupenda. Nam sane omnia naturalia Dei opera sunt, & per solam divinam potentiam sunt, & agunt. Hoc ergo sensu Psaltes vocat Ægypti miracula Dei potentias, quia Hebræis nihil simile expectantibus viam ad salutem in extremis periculis aperuerunt, atque ideo ipsi eadem maxime admirabantur.

Cum igitur opera naturæ insolita, opera Dei vocentur, & arbores insolitæ magnitudinis arbores Dei, minime mirandum, quod in Genesi homines fortissimi, & magnæ staturæ, quamvis impii raptores, & scortatores, filii Dei vocantur. Quare id absolutè omne, quo aliquis reliquos excellebat, ad Deum referre solebant antiqui, non tantum Judæi, sed etiam ethnici; Pharaon enim ubi somnii interpretationem audivit, dixit, Josepho mentem Deorum inesse, & Nabucodonosor etiam Daniëli dixit, eum mentem Deorum Sanctorum habere. Quin etiam apud Latinos nihil frequentius; nam quæ affabre facta sunt, dicunt ea divinâ manu fuisse fabricata, quod si quis Hebraice transferre vellet, dicere deberet, *Manu Dei fabricata*, ut Hebraizantibus notum.

His itaque Loca Scripturæ, in quibus de Dei Spiritu fit mentio, facile intelligi, & explicari possunt; Nempe רוח אלהים *Spiritus Dei* & רוח יהוה *Spiritus Iehovæ* quibusdam in locis nihil aliud signi-

significat, quam ventum vehementissimum, sic-
 cissimum, & fatalem, ut in Esaiaë xl. 7.
 כוּנוּ הַרוּחַ יְהוָה נוֹשְׁבָה בּוֹ *ventus Iehova flavit in eum*,
 hoc est, ventus siccissimus, & fatalis. Et Gene-
 seos i. 2. & *ventus Dei*, (sive ventus for-
 cissimus) *movebatur super aquam*. Deinde significat
 animum magnum, Gideonis enim, & Samsonis
 animus vocatur in Sacris Literis רוּחַ יְהוָה *Spiri-
 tus Dei*, hoc est, animus audacissimus, & ad
 quævis paratus. Sic etiam quæcunque virtus, si-
 ve vis supra communem, vocatur רוּחַ יְהוָה *Spiri-
 tus*, seu *virtus Dei*, ut in Exodo xxxi. 3.
 וְאֶמְלֵא אוֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים & *adimplebo ipsum* (nem-
 pe Betzaleëlem) *Spiritu Dei*, hoc est, (ut, ipsa
 Scriptura explicat) ingenio, & arte supra com-
 munem hominum sortem. Sic Esaiaë xi. 2.
 וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה & *quiescet supra ipsum
 Spiritus Dei*, hoc est, ut ipse Propheta, more
 in Sacris Litteris usitatissimo, particulatim postea
 id explicando declarat, virtus sapientiæ, confi-
 lii, fortitudinis &c., sic etiam melancholia Sau-
 lis vocatur רוּחַ אֱלֹהִים רָעָה *Dei Spiritus malus*, id
 est, melancholia profundissima; servi enim Sau-
 lis, qui ejus melancholiam Dei melancholiam vo-
 cabant, ei fuerunt authores, ut aliquem ad se mu-
 sicum vocaret, qui fidibus canendo ipsum recrea-
 ret, quod ostendit eos per *Dei melancholiam*, na-
 turalem melancholiam intellexisse. Significatur
 deinde per רוּחַ יְהוָה *Dei Spiritum*, ipsa hominis
 mens, sicuti in Jobo xxvii. 3. וְרוּחַ אֱלֹהִים
 בְּאַפִּי & *Spiritus Dei in naso meo*, alludens ad id,
 quod habetur in Genesi, nempe, quod Deus fla-
 vit animam vitæ in naso hominis. Sic Ezechiël,

(16.)

mortuis prophetizans, ait xxxvii. 14.
ונתתי רוחי בכסוהייתם & dabo meum Spiritum vo-
bis, & vivetis; id est, vitam vobis restituum. Et
hoc sensu dicitur Jobi xxxiv. 14. אם ישם
אליו לכו רוחו ונשמתו אליו אסוף si velit (nem-
pe Deus) Spiritum suum, (hoc est, mentem, quam
nobis dedit) & animam suam sibi recolliget. Sic et-
iam intelligendus est Genes. vi. 3. לא ירון
רוח בשר non ratiocinabi-
tur (aut non decernet) Spiritus meus in homine un-
quam, quoniam caro est, hoc est, homo posthac
ex decretis carnis & non mentis, quam ipsi, ut
de bono discerneret, dedi, ager. Sic etiam Psal-
mi li. 12. 13. לבטהור ברא לי אלהים ורוח
נכון הרש בקרבי: אל תשליכני מלפניך ורוח
קדשך אל תקח ממני cor purum crea mihi Deus, &
Spiritum (id est appetitum) decentem (sive modera-
tum) in me renova, non me rejice è tuo conspectu, nec
mentem tuam sanctitatis ex me cape. Quia peccata
in sola carne oriri credebantur, mens autem non
nisi bonum suadere, ideo contra carnis appetitum
Dei auxilium inuocat, mentem autem, quam
Deus Sanctus ipsi dedit, a Deo conservari tantum
precatur. Iam, quoniam Scriptura Deum instar
hominis depingere, Deoque mentem, ani-
mum, animique affectus, ut & etiam corpus, &
halitum tribuere, propter vulgi imbecillitatem,
solet; ideo רוח יהוה Spiritus Dei in Sacris saepe
usurpatur pro mente, scilicet animo, affectu,
vi, & halitu oris Dei. Sic Elaias xl. 13. ait,
מי תכן את רוח יהוה? quis disposuit Dei Spiritum? (sive
mentem) hoc est, quis Dei mentem præter De-
um ipsum ad aliquid volendum determinavit? &

LXIII.

XIII. 10. והמה מרוועזבו את רוח קדשו & ipsi
maritudine, & tristitia affecerunt Spiritum sue sancti-
utis, & hinc fit ut pro Leger Mosis usurpari soleat,
 quia Dei quasi mentem explicat, ut ipse Esaias in
 odem cap. vers. 11. איה השם בקרבו את רוח
 קדשו *ubi (ille) est, qui posuit in medio ejus Spiritum*
ue sanctitatis, nempe Legem Mosis, ut clare ex
oto contextu orationis colligitur; & Nehemias
 x. 20. ורוחה הטובה נתת להשכילם & *Spiritum,*
ive mentem tuam bonam eis dedisti, ut eos intelligentes
faceres, de tempore enim Legis loquitur; & eti-
am ad id Deut. 1v. 6. alludit, ubi Moles ait, quo-
niam ipsa (nempe Lex) est vestra scientia, et pruden-
tia &c. Sic etiam in Psalmo CXLIII. 11. רוחך
 טובה תנחני בארץ מישור *mens tua bona me ducet in*
terram planam: hoc est, mens tua nobis revelata
me in rectam viam ducet. Significat etiam, uti
diximus Spiritus Dei, Dei halitum, qui etiam
improprie, sicuti mens, animus & corpus, Deo
in Scriptura tribuitur, ut Psal. xxxiiii. 6 De-
inde Dei potentiam, vim, sive virtutem, ut Job.
 xxxiiii. 4. רוח אל עשתני *Spiritus Dei me fecit,*
 hoc est, virtus, sive potentia Dei, vel si mavis,
 Dei decretum, nam Psaltes poetice loquendo, eti-
 am ait, jussu Dei cœli facti sunt, & Spiritu, sive
 flatu oris sui (hoc est, decreto suo, uno quasi flatu
 pronuntiato) omnis eorum exercitus. Item Psal-
 mo cxxxix, 7. אנה אלך מרוחה ואנרה מפניך
 אברח *quo ibo (ut sim) extra Spiritum tuum, aut quo*
fugiam, (ut sim) extra tuum conspectum, hoc est (ut
ex iis, quibus Psaltes ipse hoc pergit amplificare,
patet) quo ire possum, ut sim extra tuam poten-
tiam, & presentiam? Denique רוח יהוה Spiritus

Dei usurpatur in Sacris ad animi Dei affectus exprimendum, nempe Dei benignitatem, & misericordiam, ut in Michæ I I. 7. הקצרו רוח יהוה *num angustatus est Spiritus Dei?* (hoc est Dei misericordia) *sunt ne hæc* (scæva scilicet) *ejus opera?* Item Zachar. IV. 6. לא בכח ולא בכח אדם ברוחי *non exercitu, nec vi, sed solo meo Spiritu*, id est, sola mea misericordia. Et hoc sensu puto etiam intelligendum esse. ejusdem Prophetæ VII. 12. ולבם שמו שמיר משמוע את התורה ואת הדברים אשר שלח יהוה ביד הנביאים הראשונים & *cor suum constituerunt cautum, ne obedirent Legi, & mandatis, quæ Deus misit ex suo Spiritu* (hoc est, ex sua misericordia) *per primos Prophetas.* Hoc etiam sensu ait Hagæus I I. 5. ורוחי עומרת בתוככם *& Spiritus meus* (sive mea gratia) *permanet inter vos, nolite timere.* Quod autem Esaias XLVIII. 16. ait ועתה יהוה אלהים שלחני ורוחו *at nunc Dominus Deus me misit, ejusque Spiritus*, potest quidem intelligi per Dei animum, & misericordiam, vel etiam per ejus mentem in Lege revelatam; nam ait *a principio* (hoc est, cum primum ad vos veni, ut vobis Dei iram, ejusque sententiam contra vos prolata prædicarem) *non occulte locutus sum, ex tempore, quo ipsa (prolata) fuit, ego adfui*, (ut ipse cap. VII. testatus est) *at nunc lætus nuncius sum, & Dei misericordiâ missus, ut vestram restaurationem canam: Potest etiam, uti dixi, per Dei mentem in Lege revelatam intelligi, hoc est, quod ille jam etiam ex mandato Legis, nempe Levit. XIX. 17. ad eos monendum venit. Quare eos iisdem conditionibus, & eodem modo, quo Moses solebat, monet. Et tandem*

em, ut etiam Moses fecit, eorum restorationem rædicendo desinit. Attamen prima explicatio mihi magis consona videtur.

Ex his omnibus, ut tandem ad id, quod intendimus, revertamur, hæ Scripturæ phrasæ perpicuæ fiunt, nempe *Propheta Spiritus Dei fuit, Deus spiritum suum hominibus infudit, homines Spiritu Dei, & spiritu Sancto repleti sunt. etc.* Nihil enim aliud significant, quam quod Prophetæ virtutem singularem & supra communem habebant, quodque pietatem eximia animi constantiâ colebant. Deinde quod Dei mentem, sive sententiam percipiebant; ostendimus enim, Spiritum Hebraicè significare tam mentem, quam mentis sententiam & hac de causa, ipsam Legem, quia Dei mentem explicat, Spiritum sive mentem Dei vocari; quare equali jure imaginatio Prophetarum, quatenus per eam Dei decreta revelabantur, mens Dei etiam vocari poterat, Prophetæque mentem Dei habuisse dici poterant. Et quamvis menti etiam nostræ, mens Dei, ejusque æternæ sententiæ inscriptæ sint, & consequenter mentem etiam Dei (ut cum Scriptura loquar) percipiamus; tamen quia cognitio naturalis omnibus communis est, non tanti ab hominibus, ut jam diximus, æstimatur; & præcipue ab Hebræis, qui se supra omnes esse jactabant, imo qui omnes, & consequenter scientiam omnibus communem, contemnere solebant. Denique Prophetæ Dei Spiritum habere dicebantur, quia homines causas Propheticæ cognitionis ignorabant, eandemque admirabantur; & propterea, ut reliqua portenta, ipsam ad Deum referre, Deique cognitionem vocare solebant.

(20.)

Possumus jam igitur sine scrupulo affirmare, Prophetas, non nisi ope imaginationis, Dei revelata percepisse, hoc est, mediantibus verbis, vel imaginibus, iisque veris, aut imaginariis. Nam, cum nulla alia media in Scripturâ præter hæc reperiamus, nulla etiam alia, ut jam ostendimus, nobis fingere licet. Quibus autem naturæ legibus id factum fuerit, fateor me ignorare. Potuisssem quidem, ut alii, dicere, per Dei potentiam factum fuisse; attamen garrire viderer. Nam idem esset, ac si termino aliquo transcendentali formam alicujus rei singularis velim explicare. Omnia enim per Dei potentiam facta sunt: Imo quia Naturæ potentia nulla est nisi ipsa Dei potentia, certum est nos eatenus Dei potentiam non intelligere, quatenus causas naturales ignoramus; adeoque stulte ad eandem Dei potentiam recurritur, quando rei alicujus causam naturalem, hoc est, ipsam Dei potentiam ignoramus. Verum nec nobis jam opus est, Propheticæ cognitionis causam scire: Nam ut jam monui, hic tantum Scripturæ documenta investigare conamur, ut ex iis, tanquam ex datis naturæ, nostra concludamus; documentorum autem causas nihil curamus.

Cum itaque Prophetæ imaginationis ope Dei revelata ceperint, non dubium est, eos multa extra intellectus limites percipere potuisse; nam ex verbis, & imaginibus longe plures ideæ componi possunt, quam ex solis iis principiis & notionibus, quibus tota nostra naturalis cognitio superstruitur.

Patet deinde, cur Prophetæ omnia fere parabolice,

plice, & ænigmãtice perceperint, & docuerint,
 omnia spiritualia corporaliter expresserint:
 nec enim omnia cum natura imaginationis magis
 conveniunt. Nec jam mirabimur, cur Scriptura,
 vel Prophetæ adeo improprie, & obscure de Dei
 spiritu, sive mente loquantur, ut Numeri xi.
 7. & Primi Regum xxii. 2. &c. Deinde
 quod Michæas Deum sedentem, Daniël autem ut
 nem vestibus albis indutum, Ezechiel vero ve-
 sti ignem, & qui Christo aderant, Spiritum
 sanctum, ut columbam descendantem, Aposto-
 lico ut linguas igneas, & Paulus denique, cum
 prius converteretur, lucem magnam viderit.
 hæc enim omnia cum vulgaribus de Deo & Spiri-
 bus imaginationibus, plane conveniunt. Deni-
 que quoniam imaginatio vaga est, & inconstans
 deo Prophetia Prophetis non diu hærebat, nec e-
 iam frequens, sed admodum rara erat, in pau-
 cissimis scilicet hominibus, & in iis etiam admo-
 dum raro. Cum hoc ita sit, cogimur jam inqui-
 ere, unde Prophetis oriri potuit certitudo eo-
 rum, quæ tantum per imaginationem, & non
 ex certis mentis principiis percipiebant. Verum
 quicquid & circa hoc dici potest, ex Scriptura
 peti debet, quandoquidem hujus rei (ut jam dixi-
 mus) veram scientiam non habemus, sive eam per
 primas suas causas explicare non possumus. Quid
 autem Scriptura de certitudine Prophetarum do-
 ceat, in sequente capite ostendam, ubi de Pro-
 phetis agere constitui.

CAP.

CAPUT II.

De Prophetis.

EX superiori capite, ut jam indicavimus, sequitur Prophetas non fuisse perfectiore mente præditos, sed quidem potentiâ vividius imaginandi, quod Scripturæ narrationes abunde etiam docent. De Salomone enim constat, eum quidem scientiâ, sed non dono Prophetico cæteros excelluisse. Prudentissimi etiam illi Heman, Darda, Kalchol, Prophetæ non fuerunt; & contra homines rustici, & extra omnem disciplinam; imo mulierculæ etiam, ut Hagar ancilla Abrahami, dono Prophetico fuerunt præditæ. Quod etiam cum experientia, & ratione convenit: Nam qui maxime imaginatione pollent, minus apti sunt ad res pure intelligendum, & contra, qui intellectu magis pollent, eumque maxime colunt, potentiam imaginandi magis temperatam, magisque sub potestatem habent, & quasi freno tenent, ne cum intellectu confundatur. Qui igitur scientiam & rerum naturalium, & spiritualium cognitionem ex Prophetarum libris investigare student, totâ errant viâ: quod, quoniam tempus, Philosophia & denique res ipsa postulat, hic fuisse ostendere decrevi, parum curans, quid superstitio ogganniat, quæ nullos magis odit, quam qui veram scientiam, veramque vitam colunt. Et proh dolor! res eo jam pervenit, ut, qui aperte fatentur, se Dei ideam non habere, & Deum non nisi per res creatas

s (quarum causas ignorant) cognoscere, non
rubeant Philosophos Atheismi accusare.

Ut autem rem ordine deducam, ostendam,
prophetias variavisse, non tantum pro ratione
imaginationis, & temperamenti corporis cujus-
que Prophetæ, sed etiam pro ratione opinionum,
quibus fuerant imbuti, atque adeo Prophetiam
tanquam Prophetas doctiores reddidisse; ut sta-
tim fusius explicabo, sed prius de certitudine
prophetarum hic agendum, tum quia hujus capi-
s argumentum spectat, tum etiam quia ad id,
quod demonstrare intendimus, aliquantum in-
tervit.

Cum simplex imaginatio non involvat ex sua
natura certitudinem, sicuti omnis clara & dis-
tincta idea, sed imaginationi, ut de rebus, quas
imaginamur, certi possimus esse, aliquid neces-
sario accedere debeat, nempe ratiocinium, hinc
sequitur Prophetiam per se non posse involvere
certitudinem, quia, ut jam ostendimus, à sola
imaginatione pendeat; & ideo Prophetæ non
certi erant de Dei revelatione per ipsam revela-
tionem, sed per aliquod signum, ut patet ex Abra-
hama (vide Genes. xv. 8.) qui auditâ Dei pro-
missione signum rogavit, ille quidem Deo crede-
bat, nec signum petiit, ut Deo fidem haberet,
sed ut sciret id à Deo ei promitti. Idem etiam
clarius ex Gideone constat, sic enim Deo ait
ועשיה לי אות שאתה מדבר עמי & fac mihi signum
(ut sciam) quod tu mecum loqueris, Vide Judicum
i. 17. Mofi etiam dicit Deus וזה לך האות כי
& hoc (sit) tibi signum, quod ego te
misi

(24.)

misi. Ezechias, qui dudum noverat Esaiam esse Prophetam, signum Prophetiæ ejus valetudinem prædicentis rogavit. Quod quidem ostendit Prophetas semper signum aliquod habuisse, quo certi fiebant de rebus, quas Prophetice imaginabantur, & ideo Moses monet (vide Deut. xviii. vers. ult.) ut signum ex Propheta petant, nempe eventum alicujus rei futuræ. Prophetia igitur hac in re naturali cedit cognitioni, quæ nullo indiget signo, sed ex sua natura certitudinem involvit. Etenim hæc certitudo Prophetica mathematica quidem non erat, sed tantum moralis: Quod etiam ex ipsa Scriptura constat; nam Deut. xiv. monet Moses, quod si quis Propheta novos Deos docere velit, is, quamvis suam confirmet doctrinam signis, & miraculis, mortis tamen damnetur; nam, ut ipse Moses pergit, Deus signa etiam, & miracula facit ad tentandum populum, atque hoc Christus etiam Discipulos suos monuit, ut constat Matth. xxiv. 24. Quinimo Ezechiël xiv. 8. elare docet, Deum homines aliquando falsis revelationibus decipere: nam ait *והנביא כי יפותה* ודבר דבר אני יהוה פתיתי את הנביא ההוא & quando Propheta (falsus scil.) inducitur, & verbum locutus fuerit, ego Deus induxi illum Prophetam, quod etiam Michæas (vide Lib. i. Regum xxii. 21) de Prophetis Achabi testatur.

Et quamvis hoc ostendere videatur Prophetiam & revelationem rem esse plane dubiam, habebat tamen, uti diximus, multum certitudinis: Nam Deus pios & electos nunquam decipit, sed juxta illud antiquum proverbium (vide i. Shamuëlis

xxiv

XIV. 13.) & ut ex historia Abigaëlis, ejusque
ratione constat, Deus utitur piis, tanquam suæ
pietatis instrumentis, & impiis tanquam suæ iræ
executoribus, & mediis: quod etiam clarissime
constat ex illo casu Michææ, quem modo citavi-
mus; nam, quanquam Deus decreverat Achabum
decipere per Prophetas, falsis tamen tantum Pro-
phetis usus fuit, pio autem rem, ut erat, reve-
lavit, & vera prædicere non prohibuit. Attamen,
si dixi, certitudo Prophetæ moralis tantum erat,
quia nemo se justificare coram Deo potest, nec
contingere, quod sit Dei pietatis instrumentum, ut
Scriptura docet, & re ipsâ indicat; nam Dei
a Davidem seduxit ad numerandum populum,
cujus tamen pietatem Scriptura abunde testatur:
nota igitur certitudo prophetica his tribus fun-
dabatur. 1. Quod res revelatas vividissime, ut
nos vigilando ab objectis affecti solemus, imagi-
nabantur. 2. Signo. 3. Denique & præcipuò;
quod animum ad solum æquum, & bonum incli-
natum habebant. Et quamvis Scriptura non sem-
per Signi mentionem faciat, credendum tamen
est, Prophetas semper Signum habuisse; nam
Scriptura non semper solet omnes condiciones, &
circumstantias enarrare (ut multi jam notaverunt)
sed res potius ut notas supponere. Præterea con-
cedere possumus, Prophetas, qui nihil novi, nisi
quod in Lege Mosis continetur, prophetabant,
non indiguisse signo, quia ex Lege confirmaban-
tur. E. gr. Prophetia Jeremiæ de vastatione Hi-
erosolymæ confirmabatur Prophetiis reliquorum
Prophetarum, & minis Legis, ideoque signo
non indigebat, sed Chanania, qui contra om-
nes

nes Prophetas citam civitatis restorationem Prophetabat, signo necessario indigebat, alias de sua Prophetia dubitare deberet, donec eventus rei ab ipso prædictæ suam Prophetiam confirmaret. Vide Jerem xxviii. S.

Cum itaque certitudo, quæ ex signis in Prophetis oriebatur, non mathematica (hoc est, quæ ex necessitate perceptionis rei perceptæ, aut visæ sequitur) sed tantum moralis erat, & signa non nisi ad Prophetæ persuadendum dabantur; hinc sequitur, Signa pro opinionibus, & capacitate Prophetæ data fuisse: ita ut signum, quod unum Prophetam certum redderet de sua Prophetiâ, alium, qui aliis esset imbutus opinionibus, minime convincere posset; & ideo signa in unoquoque Propheta variabant. Sic etiam ipsa revelatio variabat, ut jam diximus, in unoquoque Propheta pro dispositione temperamenti corporis, imaginationis, & pro ratione opinionum, quas antea amplexus fuerat. Pro ratione enim temperamenti variabat hoc modo, nempe; si Propheta erat hilaris, ei revelabantur victoriæ, pax, & quæ porro homines ad lætitiâ movent. Tales enim similia sæpius imaginari solent. Si contra tristis erat, bella, supplicia, & omnia mala ei revelabantur; & sic prout Propheta erat misericors, blandus, iracundus, severus &c. eatenus magis aptus erat ad *has*, quam ad *illas* revelationes. Pro dispositione imaginationis autem sic etiam variabat, nempe; si Propheta erat elegans, stylo etiam eleganti Dei mentem percipiebat, sin autem confusus, confuse; & sic porro circa revelationes, quæ per imagines repræsentaban-

ababantur, nempe; si Propheta erat rusticus, bo-
res, & vaccæ &c. si vero miles, duces, exerci-
tus; si denique aulicus, solium regium, & simi-
lia ipsi repræsentabantur. Denique variabat
prophetia pro diversitate opinionum Prophetarum:
nempe Magis, (vide Matthæi 11.) qui magis
astrologiæ credebant, revelata fuit Christi
nativitas, per imaginationem stellæ in oriente
ortæ. Auguribus Nabucadonosoris (vide E-
zechiëlis 21. 24.) in extis revelata fuit vastatio
Hierosolymæ, quam etiam idem Rex ex oraculis
intellexit, & ex directione sagittarum, quas sur-
sum in aërem projecit. Prophetis deinde, qui cre-
debant homines ex liberâ electione, & propriâ
potentia agere, Deus ut indifferens revele-
batur, & ut futurarum humanarum actionum inscius.
Quæ omnia ex ipsa Scriptura singulatim jam de-
monstrabimus.

Primum igitur constat ex illo casu Elisæ, (vi-
de 2. Regum 111. 15.) qui, ut Jehoram
prophetaret, organum petiit, nec Dei mentem
percipere potuit, nisi postquam musica organi
delectatus fuit, tum demum Jehoram cum sociis
læta prædixit, quod antea contingere nequirit,
quia Regi iratus erat; & qui in aliquem irati sunt,
apti quidem sunt ad mala, non vero bona de iis-
dem imaginandum. Quod autem alii dicere vo-
lunt, Deum iratis, & tristibus non revelari, ii
quidem somniant; nam Deus Mosi in Pharao-
nem irato revelavit miseram illam primogenito-
rum stragem, (vide Exodi 11. 8.) idque nullo
adhibito organo. Kaino etiam furenti Deus re-
velatus est. Ezechiëli præ irâ impatienti miseræ
D & con-

(28.)

& contumacia Judæorum revelata fuit. (vide Ezechiëlis I I I. 14) & Jeremias mœstissimus, & magno vitæ tædio captus calamitates Judæorum prophetavit: adeo ut Josias eum consulere noluerit, sed fœminam ei contemporaneam, utpote quæ ex ingenio muliebri magis apta erat, ut ei Dei misericordia revelaretur. (vide Lib. 2, Paralip. xxxiv) Michæas etiam nunquam Achabo aliquid boni, quod tamen alii veri Prophetæ fecerunt, (ut patet ex primo Regum xx.) sed tota ejus vitâ mala prophetavit (vide I. Reg. xxii. 7. & clarius in 2. Paralip. xviii. 7) Prophetæ itaque pro vario corporis temperamento magis ad *has*, quam ad *illas* revelationes erant apti. Stylus deinde prophetiæ pro eloquentiâ cujusque Prophetæ variabat; Prophetiæ enim Ezechiëlis, & Amosis non sunt, ut illæ Esaiæ, Nachumi eleganti, sed rudiore stylo scriptæ. Et si quis, qui linguam Hebraicam callet, hæc curiosius inspicere velit, conferat diversorum Prophetarum quædam ad invicem capita, quæ ejusdem sunt argumenti, & magnam reperiet in stylo discrepantiam. Conferat scil. cap. I. aulici Esaiæ ex vers. II. usque ad 20. cum cap. v. rustici Amosis ex vers. 21. usque ad 24. Conferat deinde ordinem & rationes Prophetiæ Jeremiæ, quam cap. XLIX. Edomææ scripsit, cum ordine, & rationibus Hobadiæ. Conferat porro etiam Esaiæ XL. 19. 20. & cap. XLIV. ex vers. 8. cum cap. VIIII. 6. & cap. XIII. 2. Hosæ. Et sic de cæteris: quæ si omnia recte perpendantur, facile ostendent, Deum nullum habere stylum peculiarem dicendi, sed tantum pro eruditione, & capacitate Prophetæ

phetæ eatenus esse elegantem, compendiosum, verum, rudem, prolixum, & obscurum.

Repræsentationes propheticæ, & hieroglyphica, quamvis idem significarent, variabant tamen; nam Esaiæ aliter Dei gloria templum relinquens repræsentata fuit, quam Ezechiëli: Rabini autem volunt utramque repræsentationem eandem prorsus fuisse, at Ezechiëlem ut rusticum eam supra modum miratum fuisse, & ideo ipsam omnibus circumstantiis enarravisse. Attamen, nisi ejus rei certam habuerunt traditionem, quod minime credo, rem plane fingunt: Nam Esaias Seraphines mensuris alis, Ezechiël vero bestias quaternis alis vidit. Esaias vidit Deum vestitum & in solio regio sedentem, Ezechiël autem instar ignis; uterque sine dubio Deum vidit, prout ipsum imaginari solebat. Variabant præterea repræsentationes non modo tantum, sed etiam perspicuitate; nam repræsentationes Zachariæ obscuriores erant, quam ut ab ipso absque explicacione possent intelligi, ut ex ipsarum narratione constat; Daniëlis autem etiam explicatæ nec ab ipso Propheta poterunt intelligi. Quod quidem non contigit propter rei revelandæ difficultatem (de rebus enim humanis tantum agebatur, quæ quidem limites humanæ capacitatis non excedunt, nisi quia futuræ sunt) sed tantum quia Daniëlis imaginatio non æque valebat ad Prophetandum vigilando, ac insomnis, quod quidem inde apparet, quod statim in initio revelationis ita perterritus fuit, ut fere de suis viribus desperaret. Quare propter imaginatio- nis, & virium imbecillitatem res ipsi admodum obscuræ repræsentatæ fuerunt, neque eas etiam

(30.)

explicatas intelligere potuit. Et hic notandum verba a Daniële audita (ut supra ostendimus) imaginaria tantum fuisse, quare non mirum, illum tum temporis perturbatum omnia illa verba adeo confuse, & obscure imaginatum fuisse, ut nihil ex iis postea intelligere potuerit. Qui autem dicunt, Deum noluisse Daniëli rem clare revelare, videntur non legisse verba Angeli, qui expresse dixit (vide cap, x. 14.) *se venisse, ut Daniëlem intelligere faceret, quid suo populo in posteritate dierum contingeret.* Quare res illæ obscuræ manserunt, quia nullus tum temporis reperiebatur, qui tantum imaginationis virtute polleret, ut ipsi clarius revelari possent. Denique Prophetæ, quibus revelatum fuit, Deum Eliam abrepturum, persuadere volebant Elisæ, eum alibi locorum delatum, ubi adhuc inveniri ab ipsis posset; quod sane clare ostendit, eos Dei revelationem non recte intellexisse. Hæc fusius ostendere non est opus; nam nihil ex Scriptura clarius constat, quam quod Deus unum Prophetam longe majore gratiâ ad Prophetizandum donavit, quam alium. At quod Prophetiæ sive repræsentationes pro opinionibus Prophetarum, quas amplexi fuerint, etiam variarent, & quod Prophetæ varias, imo contrarias habuerint opiniones, & varia præjudicia (loquor circa res mere speculativas, nam circa eas, quæ probitatem, & bonos mores spectant, longe aliter sentiendum) curiosius, & prolixius ostendam nam hanc rem majoris momenti esse puto; indu enim tandem concludam, Prophetiam nunquam Prophetas doctiores reddidisse, sed eos in sui præconceptis opinionibus reliquisse, ac propter

e

na nos iis circa res mere speculativas minime tene-
ri credere.

Mirâ quadam præcipitantiâ omnes sibi perfua-
serunt, prophetas omnia, quæ humanus intelle-
ctus assequi potest, scivisse: Et quamvis loca
quædam Scripturæ nobis quam clarissime dicent,
Prophetas quædam ignoravisse, dicere potius vo-
lunt, se Scripturam iis in locis non intelligere,
quam concedere Prophetas rem aliquam ignora-
visse, aut verba Scripturæ ita torquere conantur,
ut id, quod plane non vult, dicat. Sane si ho-
rum utrumvis licet, actum est cum tota Scriptu-
ra; frustra enim conabimur aliquid ex Scriptura
ostendere, si ea, quæ maxime clara sunt, inter
obscura, & impenetrabilia ponere licet, aut ad
libitum interpretari. E. G. nihil in Scriptura cla-
rius, quam quod Josua, & forte etiam autor, qui
ejus historiam scripsit, putaverunt, solem cir-
cum terram moveri, terram autem quiescere, &
quod sol per aliquod tempus immotus stetit. At-
tamen multi, quia nolunt concedere in cælis ali-
quam posse dari mutationem, illum locum ita
explicant, ut nihil simile dicere videatur; alii
autem qui rectius philosophari didicerunt, quo-
niam intelligunt terram moveri, solem contra
quiescere, sive circum terram non moveri, sum-
mis viribus idem ex Scriptura, quamvis aperte
reclamante, extorquere conantur: quos sane
miror. An, quæso, tenemur credere, quod
miles Josua Astronomiam callebat? & quod mi-
raculum ei revelari non potuit, aut quod lux so-
lis non potuit diuturnior solito supra horizontem
esse, nisi Josua ejus causam intelligeret? mihi sa-

ne utrumque ridiculum videtur; malo igitur aperte dicere Josuam diuturnioris illius lucis causam veram ignoravisse, eumque, omnemque turbam, quæ aderat simul putavisse solem motu diurno circa terram moveri, & illo die aliquamdiu stetisse, idque causam diuturnioris illius lucis credidisse, nec ad id attendisse, quod ex nimia glacie, quæ tum temporis in regione aëris erat (vide Josuæ x. 11.) refractio solito major oriri potuerit, vel aliud quid simile, quod jam non inquiremus. Sic etiam Esaia signum umbræ retrogradæ ad ipsius captum revelatum fuit, nempe per retrogrationem solis: nam etiam putabat solem moveri, & terram quiescere. Et de parheliis forte nunquam nec per somnium cogitavit. Quod nobis sine ullo scrupulo statuere licet; nam signum revera contingere poterat, & Regi ab Esaia prædici, quamvis Propheta veram ejus causam ignoraret. De fabrica Salomonis, siquidem illa à Deo revelata fuit, idem etiam dicendum: nempe quod omnes ejus mensuræ pro captu, & opinionibus Salomonis ei revelatæ fuerunt: quia enim non tenemur credere Salomonem Mathematicum fuisse, licet nobis affirmare, eum rationem inter peripheriam, & circuli diametrum ignoravisse, & cum vulgo operariorum putavisse, eam esse, ut 3. ad 1. Quod si licet dicere nos textum illum Lib. 1. Reg. vii. 23. non intelligere, nescio hercule, quid ex Scriptura intelligere possimus; cum ibi fabrica simpliciter narretur, & merè historice; imo si licet fingere scripturam aliter sensisse, sed propter aliquam rationem nobis incognitam, ita scribere voluisse, tum nihil aliud fit

it, quam totius Scripturæ omnimoda everfio: nam unusquisque æquali jure de omnibus Scripturæ locis idem dicere poterit; atque adeo quicquid absurdum, & malum humana malitia excogitare potest, id, salvâ Scripturæ autoritate, & defendere & patrare licebit. At id, quod nos statuimus, nihil impietatis continet; nam Salomon, Eſaias, Joſua &c. quamvis Prophetæ, homines tamen fuerunt, & nihil humani ab ipsis alienum exiſtimandum. Ad captum Noachi etiam revelatum ei fuit Deum humanum genus delere, quia putabat mundum extra Palæſtinam non inhabitari. Nec tantum hujusmodi res, ſed etiam alias majoris momenti Prophetæ ſalvâ pietate ignorare potuerunt, & revera ignoraverunt; nihil enim ſingulare de divinis attributis docuerunt, ſed admodum vulgares de Deo habuerunt opiniones: ad quas etiam eorum revelationes accommodatæ ſunt, ut jam multis Scripturæ testimoniis oſtendam: ita ut facile videas, eos non tam ob ingenii ſublimitatem, & præſtantiam quam ob pietatem, & animi conſtantiam laudari, & tantopere commendari:

Adamus, primus cui Deus revelatus fuit, ignoravit, Deum eſſe omnipræſentem, & omniſcium, ſe enim à Deo abſcondidit, & ſuum peccatum coram Deo, quaſi hominem coram haberet, conatus eſt excuſare: quare Deus etiam ei ad ipſius captum revelatus fuit, nempe ut qui non ubique eſt, & ut inſcius loci, & peccati Adami: audivit enim, aut viſus eſt audire Deum per hortum ambulantiem, eumque vocantiem, & quaerentiem ubi eſſet; deinde ex occasione ejus vere-

cundiæ ipsum rogantem, num de arbore prohibita comederit. Adamus itaque nullum aliud Dei attributum noverat, quam quod Deus omnium rerum fuit opifex. Kaino etiam Deus revelatus fuit ad ipsius captum, nempe ut rerum humanarum inscius, nec ipsi, ut sui peccati pæniteret, opus erat sublimiorem Dei cognitionem habere. Labano Deus sese revelavit, tanquam Deus Abrahami, quia credebat, unamquamque nationem suam habere Deum peculiarem. Vide Gen. xxxi. 29. Abrahamus etiam ignoravit Deum esse ubique, resque omnes præcognoscere: ubi enim sententiam in Sodomitas audivit, oravit, ut Deus eam non exqueretur, antequam sciret, num omnes illo supplicio essent digni; ait enim (vide Gen. xviii. 24. *אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר* forte reperiuntur quinquaginta justi in illa civitate: nec Deus ipsi aliter revelatus fuit; sic enim in Abrahami imaginatione loquitur. *אדרה נא ואראה הכצעקתה* nunc descendam ut videam, num juxta summam querelam, quæ ad me venit, fecerunt, sin autem minus (rem) sciam. Divinum etiam de Abrahamo testimonium (de quo vide Gen. xviii. 19,) nihil continet præter solam obedientiam, & quod domesticos suos ad æquum, & bonum moneret, non autem quod sublimes de Deo habuerit cogitationes. Moses non satis etiam percepit, Deum esse omniscium, humanasque actiones ex solo decreto dirigi: Nam, quanquam Deus ipsi dixerat (vide Exod. xiii. 18.) Israëlitas ei obtemperaturos, rem tamen in dubium revocat, regeritque (vide Exod. xv. 1.) *והן לא יאמינו לי ולא ישמעו*

יִשְׁמְעוּ לְקוֹי *quid si mihi non credant, nec mihi obtem-*
perant. Et ideo Deus etiam ipsi ut indifferens, &
 inscius futurarum humanarum actionum revelatus
 sit. Dedit enim ei duo signa, dixitque; (Exod.
 v. 8,) *si contigerit, ut primo signo non credant, cre-*
ant tamen ultimo, quod si etiam nec ultimo credent, cape-
rum) aliquantulum aquæ fluvii &c. Et sane si quis sine
 præjudicio Mosis sententias perpendere velit, clare
 veniet, ejus de Deo opinionem fuisse, quod sit
 ens, quod semper extitit, existit & semper ex-
 stet; & hac de causâ ipsum vocat יהוה *Iehova*
 nomine, quod Hebraice hæc tria tempora existen-
 tiæ exprimit: de ejus autem naturâ nihil aliud do-
 cuit, quam quod sit misericors, benignus, &c.
 summus & summe zelotypus, ut ex plurimis locis Penta-
 teuchi constat. Deinde credidit, & docuit, hoc
 ens ab omnibus aliis entibus ita differre, ut nulla
 imagine alicujus rei visæ posset exprimi, nec eti-
 am videri, non tam propter rei repugnantiam,
 quam propter humanam imbecillitatem: & præ-
 terea ratione potentiæ, singulare, vel unicum
 esse: concessit quidem dari entia, quæ (sine du-
 bio ex ordine & mandato Dei) vicem Dei gere-
 ant, hoc est, entia quibus Deus auctoritatem,
 potestatem & potentiam dedit ad dirigendas nationes, &
 providendum & curandum; at hoc ens, quod
 colere tenebantur, summum & supremum Deum,
 sive (ut Hebræorum phrasi utar) Deum Deorum
 esse docuit, & ideo in cantico Exodi (xv. 11.)
 בְּיָמֵינוּ מִי כִּמּוֹכָהּ בְּאֱלֹהִים יְהוָה *quis inter Deos tui si-*
milis, Iehova? & Jetro (xviii. 11.) עַתָּה יָדַעְתִּי
 כִּי גָדוֹל יְהוָה מִכָּל הָאֱלֹהִים *nunc novi, quod Iehova*
najor est omnibus Diis, hoc est, tandem cogor

Mosi concedere, quod Jehova major est omnibus Diis, & potentia singulari: an vero Moses hæc entia, quæ vicem Dei gerebant, a Deo creata esse crediderit, dubitari potest: quandoquidem de eorum creatione, & principio nihil, quod scimus, dixerit: docuit præterea, hoc ens mundum hunc visibilem ex Chao (vide Gen. 1. 2.) in ordinem redegit, & seminæ naturæ indidisse, adeoque in omnia summum jus & summam potentiam habere, & (vide Deut. x. 14. 15.) pro hoc summo suo jure, & potentiâ sibi soli Hebræam nationem elegisse, certamque mundi plagam, (vide Deut. 14. 20. & xxxi. 8. 9.) reliquas autem nationes, & regiones curis reliquorum Deorum a se substitutorum reliquisse; & ideo Deus Israël, & Deus (vide Libri 2. Paral. xxxi. 19.) Hierosolymæ, reliqui autem Dii reliquarum nationum Dii vocabantur. Et hac etiam de causa credebant Judæi regionem illam, quam Deus sibi elegerat cultum Dei singularem, & ab aliarum regionum cultu prorsus diversam requirere, imo nec posse pati cultum aliorum Deorum, aliisque regionibus proprium: nam gentes illæ, quas Rex Assyriæ in Judæorum terras duxit, credebantur a Leonibus dilaniari, quia cultum Deorum illius terræ ignorabant. (vide Lib. 2. Reg. xvi. 25. 26. &c.) Et Jacobus, ex Aben Hezræ opinione, dixit propterea filiis, ubi patriam petere voluit, ut se novo cultui præpararent, & Deos alienos, hoc est, cultum Deorum illius terræ, in quâ tum erant, deponerent. (vide Gen. xxxv. 2. 3.) David etiam, ut Saulo diceret, se propter ejus per-

(37.)

persecutionem coactum esse, extra patriam vivere, dixit, se ab hæreditate Dei expelli, & ad alios Deos colendos mitti, (vide Lib. 1. Sham. xvi. 19.) Denique credidit hoc ens, five spiritum, suum domicilium in cœlis habere. (vide Levit. xxxiii. 26.) quæ opinio inter ethnicos frequentissima fuit. Si jam ad Mosis revelationes attendamus, eas hisce opinionibus accomodatas habuisse reperiemus; nam quia credebat Dei naturam illas, quas diximus, pati conditiones, nempe, misericordiam, benignitatem &c. ideo Deus, servavit hanc ejus opinionem, & sub hisce attributis sibi revelatus fuit. (vide Exodi xxxiv. 6. 7. ubi narratur qua ratione Deus Mosis apparuit; & de Dialogi. vers. 4. 5.) Deinde capite xxxiii. 18. narratur, Mosen a Deo petiisse, ut sibi liceret, Deum videre; sed quoniam Moses, ut jam dictum est, nullam Dei imaginem in cerebro formaverat, & Deus (ut jam ostendi) non revelatur Prophetis, nisi pro dispositione eorum imaginationis, ideo Deus nulli ipsi imagini apparuit: atque hoc contigisse inquam, quia Mosis imaginationi repugnabat, nam alii Prophetæ, Deum se vidisse testantur; Nempe Esaias, Ezechiël, Daniël, &c. & hac de causâ Deus Mosis respondit, לא תוכל לראות את פני *non poteris meam faciem videre*, & quia Moses credebat, Deum esse visibilem, hoc est, ex parte divinæ naturæ nullam implicare contradictionem, alias enim nihil simile petiisset; ideo addit כי לא יראני האדם והי *quoniam nemo me videbit, & vivet*; reddit igitur rationem opinioni Mosis consentaneam; non enim dicit

dicit, id ex parte Divinæ naturæ implicare contradictionem, ut res revera se habet, sed id contingere non posse, propter humanam imbecillitatem. Porro ut Deus Mosi revelaret, Israëlitas, quia vitulum adoraverant, reliquis gentibus similes factos esse, ait cap. xxxiii. 2. 3. se misurum angelum, hoc est ens, quod vice supremi entis Israëlitarum curam haberet, se autem nolle inter ipsos esse; hoc enim modo nihil Mosi relinquebatur, ex quo ipsi constaret Israëlitas Deo reliquis nationibus, quas Deus etiam curæ aliorum entium, sive angelorum tradiderat, dilectiores esse, ut constat ex vers. 16. ejusdem capituli. Denique, quia Deus in cœlis habitare credebatur, ideo Deus, tanquam è cœlo supra montem descendens, revelabatur, & Moses etiam montem, ut Deum alloqueretur, ascendebat, quod minime opus ei esset, si æque facile Deum ubique imaginari posset. Israëlitæ de Deo nihil fere norunt, tametsi ipsis revelatus est; quod quidem plusquam satis ostenderunt, cum ejus honorem, & cultum paucis post diebus vitulo tradiderunt, credideruntque illum esse eos Deos, qui eos ex Ægypto eduxerant. Nec sane credendum est, quod homines superstitionibus Ægyptiorum assueti, rudes, & miserrimâ servitute confecti, aliquid sani de Deo intellexerint, aut quod Moses eos aliquid docuerit, quam modum vivendi, non quidem tanquam Philosophus, ut tandem ex animi libertate, sed tanquam Legislator, ut ex imperio Legis coacti essent bene vivere. Quare ratio bene vivendi, sive vera vita, Deique cultus, & amor ïis magis servitus, quam vera libertas, Deique gra-

(39.)

gratia, & donum fuit; Deum enim amare, ejus-
de legem servare jussit, ut Deo præterita bona
(Ægyptiaca scilicet servitute libertatem &c.)
precepta ferrent, & porro minis eos perterrefacit,
quorum præceptorum fuissent transgressores, &
contra, si ea observaverint, multa promittit bona.
Iis itaque eodem modo docuit, ac parentes pue-
ros, omni ratione carentes, solent. Quare certum
est, eos virtutis excellentiam, veramque beatitudi-
nem ignoravisse. Jonas conspectum Dei fugere
cogitavit, quod videtur ostendere, cum etiam cre-
didisset, Deum curam cæterarum regionum, ex-
tra Judæam, aliis potentiis, a se tamen substitu-
isse, tradidisse. Nec ullus in veteri testamento
rebetur, qui magis secundum rationem de Deo
conceptus est, quam Salomon, qui lumine naturali
omnes sui seculi superavit; & ideo etiam se supra
Regem (nam ea iis tantum tradita est, qui ratione,
& naturalis intellectus documentis carent) existi-
mavit, legesque omnes, quæ Regem spectant, &
quæ tribus potissimum constabant (vide Deut.
v. 1. 16. 17.) parvi pependit, imo eas plane
contempsit (in quo tamen erravit, nec quod Philo-
sopho dignum egit, nempe, quod voluptatibus
indulserit) omnia fortunæ bona mortalibus vana
esse docuit (vide Eccl.) & nihil homines intellectu
prestantius habere, nec majori supplicio, quam
ultimitiâ, puniri. (vide Proverb. x v. 22) Sed
ad Prophetas revertamur, quorum discrepantes
opiniones etiam notare suscepimus. Ezechiëlis
sententias adeo sententiis Moïsi repugnantes in-
venimus Rabini, qui nobis illos (qui jam tantum
extant) libros Prophetarum reliquerunt, (ut
tra-

(40.)

tractatu Sabbati cap. 1. fol. 13. pag. 2. narratur
ut fere deliberaverint, ejus librum inter canoni-
cos non admittere, atque eundem plane abscon-
didissent, nisi quidam Chananas in se suscepisset
ipsum explicare, quod tandem magno cum labo-
re, & studio (ut ibi narratur) ajunt ipsum fecisse,
qua ratione autem, non satis constat, nempe, an
quod commentarium, qui forte periit, scripserit,
vel quod ipsa Ezechelis verba, & orationes (ut
fuit audacia) mutaverit, & ex suo ingenio orna-
verit; quidquid sit, cap. saltem xviii. non vi-
detur convenire cum Exodi, xxxiv. 7. nec cum
Jerem. xxxii. 18. &c. Shamuël credebat
Deum, ubi aliquid decreverat, numquam de-
creti pœnitere (videlib. 1. Shamuëlis xv. 29.)
nam Saulo, sui peccati pœnitenti, & Deum ado-
rare, veniamque ab ipso petere volenti, dixit,
Deum suum contra eum decretum non mutatu-
rum: Jeremiæ autem contra revelatum fuit (vide
cap. xviii. 8. 10.) nempe Deum, sive aliquid
damni, sive aliquid boni alicui nationi decreverit,
sui decreti pœnitere, modo homines etiam a tem-
pore sententiæ, vel in melius, vel in pejus mu-
tentur. At Joël Deum damni pœnitere tantum
docuit (vide ejus II. 13.) Denique ex
Gen. i v. 7. clarissime constat, hominem
posse peccati tentationes domare, & bene agere;
id enim Kaino dicitur, qui tamen ut ex ipsa
Scripturâ, & Josepho constat, eas nunquam
domavit. Idem etiam ex modo allato cap. Jeremiæ
evidentissime colligitur; nam ait Deum sui decreti
in damnum, aut bonum hominum prolati, pœ-
nitere, prout homines mores, & modum vivendi
mut-

tantare volunt; at Paulus contra nihil apertius
 det, quam quod homines nullum imperium,
 ex Dei singulari vocatione, & gratiâ in car-
 tentationes habent. Vide Epist. ad Romanos
 . ex vers. 10. &c. & quod III, 5. & VI.
 ubi Dei iustitiam tribuit, se corrigit, quod
 umano more sic loquatur, & propter carnis
 pecillitatem.

Ex his itaque satis superque constat, id, quod
 endere proponebamus, nempe Deum revela-
 nes captui & opinionibus prophetarum accom-
 davisse, Prophetasque res, quæ solam specu-
 onem, & quæ non charitatem, & usum vitæ
 ctant, ignorare potuisse, & revera ignora-
 se, contrariasque habuisse opiniones. Quare
 ge abest, ut ab iis cognitio rerum naturalium,
 & spiritualium sit petenda. Concludimus itaque
 is Prophetis nihil aliud teneri credere præter id,
 od finis & substantia est revelationis, in reliquis,
 out unicuique libet, liberum est credere. E-
 mpli gratia, revelatio Kaini, nos tantum docet,
 eum Kainum monuisse ad veram vitam; id enim
 tantum intentum, & substantia revelationis est,
 in vero libertatem voluntatis, aut res Philoso-
 dicas docere; quare, tametsi in verbis illius
 monitionis, & rationibus libertas voluntatis cla-
 ssime continetur, nobis tamen licitum est, con-
 trarium sentire, quandoquidem verba illa, &
 rationes ad captum tantum Kaini accommodatæ
 ant. Sic etiam Michææ revelatio tantum docere
 alt, quod Deus Michææ verum exitum pugnæ
 chabi contra Aram revelavit, quare hoc etiam
 tantum tenemur credere; quicquid igitur præter
 hoc

hoc in illa revelatione continetur, nempe de Dei Spiritu vero, & falso, & de exercitu cæli, ab utroque Dei latere stante, & reliquæ illius revelationis circumstantiæ, nos minime tangunt: adeoque de iis unusquisque, prout suæ rationi magis consentaneum videbitur, credat. De rationibus, quibus Deus Jobo ostendit suam in omnia potentiam, si quidem verum est quod Jobo revelatæ fuerint, & quod author historiam narrare, non autem (ut quidam credunt) suos conceptus ornare studuerit; idem etiam dicendum, nempe eas ad captum Jobi, & ad ipsum tantum convincendum allatas fuisse, non vero quod sint rationes universales ad omnes convincendum. Nec aliter de Christi rationibus, quibus Phariseos contumaciæ, & ignorantiaë convincit discipulosque ad veram vitam hortatur, statuendum; quod nempe suas rationes opinionibus & principiis uniuscujusque accommodavit. Ex. gra. cum Phariseis dixit (vide Matth. x i. 26.) *Et si Satanas Satanam ejicit adversus seipsum divisus est; quomodo igitur stare regnum ejus; nihil nisi Phariseos ex suis principiis convincere voluit, non autem docere, dari Dæmones, aut aliquod Dæmonum regnum: Si etiam, cum discipulis dixit (Matth. xviii. 10. videte ne contemnatis unum ex parvis istis, dico enim Angelos eorum in cælis &c. Nihil aliud docere vult quam ne sint superbi, & ne aliquem contemnant non vero reliqua, quæ in ipsius rationibus, quæ tantum adfert ad rem discipulis melius persuadendum, continentur. Idem denique de rationibus & signis Apostolorum absolute dicendum, ne de his opus est fusius loqui: nam si mihi enume-*
rand

anda essent omnia Scripturæ loca, quæ tantum
 ad hominem, siue ad captum alicujus scripta sunt,
 quæ non sine magno Philosophiæ præjudicio,
 nunquam divina doctrina defenduntur, a brevi-
 tate, cui studeo, longe discederem: sufficiat
 igitur, quædam pauca, & universalia attigisse,
 aliqua curiosus lector apud se perpendat. Verum
 nimvero quamvis hæc tantum, quæ de Prophetis,
 & Prophetia egimus, ad scopum, ad quem in-
 tendo, præcipue pertineant, nempe ad separan-
 dam Philosophiam a Theologia, attamen, quia
 hæc quæstionem universaliter attigi, lubet ad-
 huc inquirere, num donum Propheticum He-
 bræis tantum peculiare fuerit, an vero omnibus
 nationibus commune; tum etiam quid de vocatio-
 ne Hebræorum statuendum, de quibus vide caput
 sequens

C A P U T I I I.

*De Hebræorum vocatione. Et an donum Pro-
 pheticum Hebræis peculiare fuerit.*

Vera fœlicitas, & Beatitudo uniuscujus-
 que in sola boni fruitione consistit, non
 vero in ea gloria, quod solus scilicet,
 & reliquis exclusis, bono fruatur; qui
 nim se propterea beatiorem æstimat, quod ipse
 soli, cæteris non item bene sit, aut quod reliquis
 sit beator, & magis fortunatus, is veram fœlici-
 tatem, & beatitudinem ignorat, & lætitia, quam
 inde concipit, nisi puerilis sit, ex nulla alia re or-
 tur, quam ex invidia, & malo animo. Ex.
 E Cr.

Gr. vera hominis fœlicitas, & beatitudo in sola sapientiâ, & veri cognitione consistit, at minime in eo, quod sapientior reliquis sit, vel quod reliqui vera cognitione careant; hoc enim ejus sapientiam, hoc est, veram ejus fœlicitatem nihil prorsus auget. Qui itaque propter hoc gaudet, is malo alterius gaudet, adeoque invidus est, & malus, nec veram novit sapientiam, neque veræ vitæ tranquillitatem. Cum igitur Scriptura, ut Hebræos ad obedientiam legis hortetur, dicit Deum eos præ cæteris nationibus sibi elegisse (vide Deut. x. 15.) ipsis propinquum esse, aliis non item, (Deut. xv. 4. 7.) iis tantum leges justas præscripsisse, (ejusdem cap. vers. 8.) ipsis denique tantum, cæteris posthabitis, innotuisse, (vide ejusdem cap. vers. 32. &c.) ad eorum captum tantum loquitur, qui, ut in superiori capite ostendimus, & Moses etiam testatur (vide Deut. ix. 6. 7.) veram beatitudinem non noverant; nam sane ipsi non minus beati fuissent, si Deus omnes æque ad salutem vocavisset: nec ipsis Deus minus foret propitius, quamvis reliquis æque prope adesset; nec leges minus justæ, nec ipsi minus sapientes, etsi omnibus præscriptæ fuissent; nec miracula Dei potentiam minus ostendissent, si etiam propter alias nationes facta fuissent; nec denique Hebræi minus tenerentur Deum colere, si Deus hæc omnia dona omnibus æqualiter largitus fuisset. Quod autem Deus Salomoni dicit, (vide Lib. i. Reg. iii. 12.) neminem post eum æque sapientem ac ipsum futurum, modus tantum loquendi videtur esse ad significandam eximiam sapientiam: quicquid sit, mi-

minime credendum est, quod Deus Salomoni, ad majorem ejus fœlicitatem, promiserit, se nemini postea tantam sapientiam largiturum fore; hoc enim Salomonis intellectum nihil auget, nec prudens Rex, etsi Deus se eadem sapientiã omnes donaturum dixisset, minores pro tanto munere Deo ageret gratias.

Verum enimvero, etsi dicamus Mosen in locis Pentateuchi modò citatis ad Hebræorum captum locutum fuisse, nolumus tamen negare, quod Deus ipsis solis leges illas Pentateuchi præscripserit, neque, quod tantum iis locutus fuerit, nec denique quod Hebræi tot miranda viderint, qualia nulli alii nationi contigerunt; sed id tantum volumus, Mosen tali modo, iisque præcipue rationibus Hebræos monere voluisse, ut eos ex ipsorum puerili captu ad Dei cultum magis devinciret; deinde ostendere volumus Hebræos non scientiã, neque pietate sed plane alia re cæteras nationes excelluisse; sive (ut cum Scripturã ad eorum captum loquar) Hebræos non ad veram vitam, & sublimes speculationes, quanquam sæpe monitos, sed ad aliam plane rem electos a Deo præ reliquis fuisse, quænam autem ea fuerit, ordine hic ostendam.

Verum antequam incipiam, explicare paucis volo, quid per Dei directionem, perque Dei auxilium externum & internum, & quid per Dei electionem, quidque denique per fortunam in sequentibus intelligam. Per Dei directionem intelligo fixum illum & immutabilem naturæ ordinem sive rerum naturalium concatenationem: diximus enim supra & in alio loco jam ostendi-

mus, leges naturæ universales, secundum quas omnia fiunt & determinantur, nihil esse nisi Dei æterna decreta, quæ semper æternam veritatem & necessitatem involvunt. Sive igitur dicamus omnia secundum leges naturæ fieri, sive ex Dei decreto & directione ordinari, idem dicimus. Deinde quia rerum omnium naturalium potentia, nihil est nisi ipsa Dei potentia, per quam solam omnia fiunt & determinantur; hinc sequitur, quicquid homo, qui etiam pars est naturæ, sibi in auxilium, ad suum esse conservandum parat, vel quicquid natura ipso nihil operante, ipsi offert, id omne sibi à sola divina potentia oblatum esse, vel quatenus per humanam naturam agit, vel per res extra humanam naturam. Quicquid itaque natura humana ex sola sua potentia præstare potest ad suum esse conservandum id Dei auxilium internum, & quicquid præterea potentia causarum externarum in ipsius utile cedit, id Dei auxilium externum merito vocare possumus. Atque ex his etiam facile colligitur, quid per Dei electionem sit intelligendum: Nam cum nemo aliquid agat, nisi ex prædeterminato naturæ ordine, hoc est, ex Dei æterna directione & decreto, hinc sequitur, neminem sibi aliquam vivendi rationem eligere, neque aliquid efficere, nisi ex singulari Dei vocatione, qui hunc ad hoc opus, vel ad hanc vivendi rationem præ aliis elegit. Denique per fortunam nihil aliud intelligo, quam Dei directionem, quatenus per causas externas & inopinatas res humanas dirigit. His prælibatis ad nostrum intentum revertamur, ut videamus quid id fuerit, propter quod Hebræa natio dicta fuerit à
Deo

Deo præ reliquis electa. Ad quod ostendendum, sic procedo.

Omnia, quæ honeste cupimus, ad hæc tria potissimum referuntur, nempe res per primas suas causas intelligere. Passiones domare, sive virtutis habitum acquirere. Et denique secure, & sano corpore vivere. Media, quæ ad primum & secundum directe inserviunt, & quæ tanquam causæ proximæ, & efficientes considerari possunt, in ipsa humana natura continentur; ita ut eorum acquisitio a sola nostra potentiâ, sive a solis humanæ naturæ legibus præcipue pendeat: & hac de causa omnino statuendum est, hæc dona nulli nationi peculiariter sed toti humano generi communia semper fuisse; nisi somniare velimus, naturam olim diversa hominum genera procreavisse. At media, quæ ad secure vivendum, & corpus conservandum inserviunt, in rebus externis præcipue sita sunt; atque ideo dona fortunæ vocantur, quia nimirum maxime a directione causarum externarum, quam ignoramus, pendent: ita ut hac in re stultus fere æque felix & infelix, ac prudens sit. Attamen ad secure vivendum, & injurias aliorum hominum, & etiam brutorum, evitandum, humana directio, & vigilantia multum juvare potest. Ad quod nullum certius medium ratio, & experientia docuit, quam societatem certis legibus formare, certamque mundi plagam occupare & omnium vires ad unum quasi corpus, nempe societatis, redigere: Verum enim vero ad societatem formandam, & conservandam ingenium & vigilantia non mediocris requiritur; & idcirco illa societas securior erit, & magis constans,

minusque fortunæ obnoxia, quæ maxime ab hominibus prudentibus & vigilantibus fundatur, & dirigitur; & contra, quæ ex hominibus rudis ingenii constat, maximâ ex parte a fortunâ pendet, & minus est constans. Quod si tamen diu permanserit, id alterius directioni, non suæ debetur; imo si magna pericula exsuperaverit, & res ipsi prospere successerint, non poterit ipsa Dei directionem, (nempe quatenus Deus per causas latentes externas, at non quatenus per humanam naturam, & mentem agit) non admirari, & adorare: quandoquidem ipsi nihil nisi admodum inexpectatum, & præter opinionem contigit; quod revera etiam pro miraculo haberi potest.

Per hoc igitur tantum nationes ab invicem distinguuntur, nempe ratione societatis, & legum, sub quibus vivunt, & diriguntur; adeoque Hebræa natio, non ratione intellectus, neque animi tranquillitatis a Deo præ cæteris electa fuit, sed ratione societatis, & fortunæ, quâ imperium adeptæ est, quâque id ipsum tot annos retinuit. Quod etiam ex ipsa Scripturâ quam clarissime constat: si quis enim ipsam vel leviter percurrit, clare videt Hebræos in hoc solo cæteras nationes excelluisse, quod res suas, quæ ad vitæ securitatem pertinent, feliciter gesserint, magnaque pericula exsuperaverint, idque maxime solo Dei externo auxilio, in reliquis autem cæteris æquales fuisse, & Deum omnibus æque propitium. Nam ratione intellectus constat, (ut in superiori capite ostendimus) eos de Deo & natura vulgares admodum cogitationes habuisse; quare ratione intellectus non fuerunt a Deo præ cæteris electi; at nec etiam ratione virtutis

tis, & veræ vitæ; hac enim in re etiam reliquis
 gentibus æquales fuerunt, & non nisi paucissimi
 electi; eorum igitur electio, & vocatio in sola
 imperii temporaneâ fælicitate, & commodis con-
 titit; nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut
 eorum successoribus aliud præter hoc promiserit;
 mo in Lege pro obedientiâ nihil aliud promitti-
 tur, quam imperii continua fælicitas, & reliqua
 hujus vitæ commoda, & contra pro contumacia,
 actique ruptione, imperii ruina, maximaque
 incommoda. Nec mirum; nam finis universæ
 societatis, & imperii est (ut ex modo dictis patet,
 & in sequentibus tufius ostendemus) secure & com-
 mode vivere; imperium autem non nisi Legibus,
 quibus unusquisque teneatur, subsistere potest:
 quod si omnia unius societatis membra legibus va-
 edicere velint, eo ipso societatem dissolvent, &
 imperium destruunt. Hebræorum igitur societati
 nihil aliud, pro constanti legum observatione,
 promitti potuit, quam vitæ securitas, ejusque
 commoda, & contra pro contumacia nullum cer-
 tius supplicium prædici, quam imperii ruina, &
 mala, quæ inde communiter sequuntur, & præ-
 terea alia, quæ ex eorum singularis imperii ruina
 ipsis peculiariter suborirentur, sed de his non est
 opus impræsentiarum prolixius agere. Hoc tan-
 tum addo, Leges etiam veteris testamenti Judæis
 tantum revelatas, & præscriptas fuisse; nam,
 cum Deus ipsos ad singularem societatem, & im-
 perium constituendum tantum elegerit, necessa-
 rio singulares etiam leges habere debebant: an
 vero aliis etiam nationibus Deus leges peculiare
 præscripserit, & earum Legislatoribus, sese pro-
 phe-

(50.)

pheticæ revelaverit, nempe sub iis attributis, quibus Deum imaginari solebant, mihi non satis constat; hoc saltem ex ipsa Scriptura patet, alias etiam nationes ex Dei directione externâ imperium, legesque singulares habuisse: ad quod ostendendum duo tantum Scripturæ loca adferam. Genes. xv. 18. 19. 20. narratur, quod Malkitsek rex fuit Hierosolymæ, & Dei altissimi pontifex; & quod Abrahamo, ut jus erat Pontificis (vide Numeri v. 1. 23.) benedixit, & denique quod Abrahamus Dei dilectus decimam partem totius prædæ huic Dei pontifici dedit. Quæ omnia satis ostendunt, Deum, antequam Gentem Israëliticam condiderit, reges, & pontifices, in Hierosolyma constituisse, iisque ritus, & leges præscripsisse: an vero prophetice, id, uti diximus, non satis constat; hoc mihi saltem persuadeo, Abrahamum, dum ibi vixit, religiose secundum illas leges vixisse; nam Abrahamus nullos ritus particulariter a Deo accepit, & nihilominus dicitur Gen. xxvi. 5. Abrahamum observavisse cultum, præcepta, instituta, & Leges Dei, quod sine dubio intelligendum est de cultu, præceptis, institutis, & legibus regis Malkitsekedi. Malachias I. 10. 11. Judæos his verbis increpat.

מִגַּם בְּכֶסֶד וּסְגוּר דְּלִתִּים וְלֹא תֵאֵירוּ מִזְבְּחֵי הַנֶּחֱסֵם
אֵין לִי הַפִּיץ בְּכֶסֶד וּגְוֹ' כִּי מִמְזַרְח שֶׁמֶשׁ וְעַד מְבוֹאוֹ
גְדוּל שְׁמֵי בְּגוֹיִם וּבְכָל מְקוֹם מוֹקֵטֵר מוֹגֵשׁ לִשְׁמֵי
וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי גְדוּל שְׁמֵי בְּגוֹיִם אָמַר יְהוָה
זְבֹאוֹת *quisnam est inter vos, qui claudat ostia (scil: templi) ne mea ara frustra ignis imponatur. in vobis non delector &c. Nam ex oriu solis usque in ejus occasum*
meum

meum nomen magnum est inter gentes, & ubique suffit
sibi adfertur, & munus purum, meum enim nomen
magnum est inter gentes, ait Deus exercituum: Quibus
 ne verbis, quandoquidem nullum aliud tempus
 quam præsens, nisi iis vim inferre velimus, pati
 possunt, satis superque testatur, Judæos illo tem-
 pore Deo non magis dilectos fuisse quam alias
 Nationes; imo Deum aliis Nationibus miraculis
 magis innotuisse, quam tum temporis Judæis,
 qui tum sine miraculis imperium iterum ex parte
 adepti fuerant: deinde Nationes ritus, & cære-
 monias, quibus Deo acceptæ erant, habuisse.
 Sed hæc missa facio, nam ad meum intentum suffi-
 cit ostendisse electionem Judæorum nihil aliud
 spectavisse, quam temporaneam corporis fœlici-
 tatem, & libertatem, sive imperium, & modum,
 & media, quibus ipsum adepti sunt, & consequen-
 ter etiam Leges, quatenus ad illud singulare im-
 perium stabiliendum necessariæ erant, & deni-
 que modum, quo ipsæ revelatæ fuerunt; in cæ-
 teris autem, & in quibus vera hominis fœlicitas
 consistit, eos reliquis æquales fuisse. Cum ita-
 que in Scriptura (vide Deut. i v. 7.) dicitur,
 nullam Nationem Deos sibi æque propinquos,
 ac Judæos Deum habere; id tantum ratione
 imperii, & de illo solo tempore, quo iis tot
 miracula contigerunt, intelligendum &c. rati-
 one enim intellectus, & virtutis, hoc est,
 ratione beatitudinis Deus, uti jam dixi-
 mus, & ipsa ratione ostendimus, om-
 nibus æque propitius est, quod quidem ex
 ipsa Scriptura satis etiam constat, ait enim
 Psaltes Psal. c x l v. 18. קרוב יהוה לכל

קראו

E 5

קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת *propinquus est Deus omnibus, qui eum vocant, omnibus, qui eum vere vocant.* Item in eodem Ps. 9. טוב יהוה לכל ורחמיו *Benignus est Deus omnibus, & ejus misericordia (est) erga omnia qua fecit.* In Psal. xxxi 11. על כל מעשיו *Benignus est Deus omnibus, & ejus misericordia (est) erga omnia qua fecit.* In Psal. xxxi 11. 15. clare dicitur Deum omnibus eundem intellectum dedisse, his scilicet verbis היוצר יחד לבם *qui format eodem modo eorum cor.* Cor enim ab Hebræis sedes animæ, & intellectus credebatur, quod omnibus satis esse notum existimo. Deinde ex Jobi xxvi 11. 28. constat, Deum toti humano generi hanc Legem præscripsisse; Deum revereri, & a malis operibus abstinere, sive bene agere, & ideo Jobus, quamvis gentilis, Deo omnium acceptissimus fuit, quoniam omnes pietate, & religione superavit. Denique ex Jonæ iv. 2, clarissime constat, Deum non solum Judæis, sed omnibus propitium, misericordem, longanimem, & amplum benignitate, ac pænitentem mali esse; ait enim Jonas, *Ideo antea statui fugere Tharsum, quia noveram (nempe ex verbis Mosis, quæ habentur Exodi xxxiv. 6.) te Deum propitium, misericordem &c. esse;* adeoque gentilibus Ninivitis condonaturum. Concludimus ergo (quandoquidem Deus omnibus æque propitius est, & Hebræi, non nisi ratione societatis, & imperii a Deo electi fuerunt.) unumquemque Judæum extra societatem, & imperium solum consideratum nullum Dei donum supra alios habere, nec ullum discrimen inter ipsum, & gentilem esse. Cum itaque verum sit quod Deus omnibus æque benignus, misericors &c. sit, & Prophetæ officium non tam fuerit

erit leges patriæ peculiare, quam veram virtutem docere, hominesque de ea monere; non dubium est, quin omnes nationes Prophetas haberint, & quod donum propheticum Judæis peculiarare non fuerit. Quod revera etiam tam prope, quam sacræ historiæ testantur; & quamvis in sacris historiis Veteris Testamenti non constet, ut Nationes tot Prophetas, ac Hebræos, habuerint, imo nullum prophetam gentilem a Deo nominibus expresse missum, id nihil refert, nam Hebræi res suas tantum, non autem aliarum gentium scribere curaverunt. Sufficit itaque, quod in Vetere Testamento reperiamus, homines gentium, & incircumcisos; ut Noach, Chanoch, Amalech, Bilham, &c. prophetavisse; deinde Hebræos Prophetas non tantum suæ, sed etiam multis aliis nationibus a Deo missos fuisse. Ezechiël enim omnibus gentibus tum notis vaticinatus est. Imo Hobadiah nullis quod scimus, nisi Chaldeis: & Jonas Ninivitis præcipue vates fuit. Isaias non tantum Judæorum calamitates lamentatur, & prædicit, eorumque restorationem carit, sed etiam aliarum gentium; ait enim xvi.

על כן אבכה בבכי יעזר *ideo fletu deplorabo Iahrem..* & cap. xix. prius Ægyptiorum calamitates, & postea eorum restorationem prædicit; (vide ejusdem cap. vers. 19. 20. 21. 25.) nempe quod Deus iis Salvatorem mittet, qui eos liberabit, & quod Deus iis innotescet, & quod denique Ægyptii Deum sacrificiis. & muneribus colent, & tandem vocat hanc nationem *Benedictum Ægyptium Dei populum*: quæ omnia profecto valde digna sunt, ut notentur. Jeremias denique non Hebrææ gentis

tis tantum, sed absolute gentium Propheta vocatur. (vide ejusd. cap. I. 5.) hic etiam nationum calamitates prædicendo deflet, & eorum restorationem prædicat; ait enim cap. XLVII. 31 de Moabitibus **ל כן על מואב איליל ולמואב כלה** *idcirco propter Moabum ejulabo, & propter totum Moabum clamo &c.* & vers. 36. **ל כן לבי למואב כחללים יהמה** *idcirco cor meum propter Moabum sicut tympana, obstrepit;* & tandem eorum restorationem prædicat; ut & etiam restorationem Ægyptiorum, Hamonitarum, & Helamitarum. Quare non dubium est cæteras gentes suos etiam Prophetas ut Judæos habuisse, qui iis & Judæis prophetauerunt. Quamvis tamen Scriptura non nisi de uno Bilhamo, cui res futuræ Judæorum & aliarum nationum revelatæ fuerint, mentionem faciat, non tamen credendum est, Bilhamum sola illa occasione prophetavisse, ex ipsa enim historia clarissime constat eum dudum antea prophetiâ, & aliis divinis dotibus claruisse. Nam, cum Balak eum ad se accersere jubet, ait (Num. XXI. 6.) **בִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תִּבְרַךְ וְאֲשֶׁר תִּאָרֵר** *quoniam scio enim, cui benedicis, benedictum, & cui maledicis, maledictum esse* Quare is eandem illam virtutem, quam Deus Abrahamo (vide Gen. XII. 3.) largitus est, habebat. Balamus deinde, ut assuetus prophetiis, legatis responderet, ut ipsum manerent, donec ei Dei voluntas revelaretur. Cum prophetabat, hoc est, cum veram Dei mentem interpretabatur, hæc de se dicere solebat **נֶאֱמַר שׁוֹמֵעַ אִמְרֵי אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֲלֵיָן מִחֻזָּה שְׂרֵי יְחֻזָּה נּוֹפֵל וּגְלוֹי עֵינַיִם** *dictum ejus, qui audit dicta Dei, & qui novit scientiam (vel mentem*

rntem, & præscientiam) *Excelsi, visionem omnipo-*
entis videt, excidens, sed reiectus oculis. Denique
 postquam Hebræis ex mandato Dei benedixit,
 (mirum ut solebat) aliis gentibus prophetare,
 & que eorum futuras prædicere incipit. Quæ om-
 nia satis superque indicant eum semper Prophetam
 fuisse, aut sæpius prophetavisse, & (quod adhuc
 notandum) id quod præcipue Prophetas de
 prophetiæ veritate certos reddebat, habuisse,
 impie animum ad solum æquum, & bonum incli-
 num, non enim cui ipse volebat, benedicebat,
 cui volebat maledicebat, ut Balak putabat,
 Quil tantum iis, quibus Deus benedici, aut maledici
 lebat; ideo Balako respondit, *quamvis Balakus*
mi daret tantum argenti, & auri, quantum ejus domum
implere posset, non potero transgredi edictum Dei, ad
viendum ex meo arbitrio bonum aut malum; quod Deus
duetur, loquar; quod autem Deus ei, dum erat
 itinere, iratus fuerit, id etiam Mosis, dum in
 egyptum ex Dei mandato proficiscebatur, con-
 it. (vide Exodi i v. 24.) & quod argentum ad
 prophetandum accipiebat, idem Shamuël facie-
 rit (vide lib. i. Shamuël i x. 2. 8.) & si in ali-
 a re peccavit, (de eo vide 2. Epist. Petr. II.
 16. & Judæ vers. 11.) *nemo adeo æquus, qui be-*
semper agat, & nunquam peccet. (vide Eccl. vi i.
 .) Et sane ejus orationes multum semper apud
 tum valere debuerunt, & ejus vis ad maledi-
 tum certe magna admodum fuit, quando qui-
 tum toties in Scriptura reperiatur, ad Dei ma-
 am misericordiam erga Jfraëlitas testandum,
 od Deus noluerit Bilhamum audire, & quod
 maledictionem in benedictionem converterit
 (vide

(vide Deut. **xxiii. 5.** Jos. **xxiv. 10.** Nehem. **xi. 2.**) quare sine dubio Deo acceptissimus erat; nam impiorum orationes, & maledicta Deum minime mouent. Cum itaque hic verus Propheta fuerit, & tamen ab Josua (**xiii. 22.**) vocetur קוסם *divinus*, sive *augur*, certum est, hoc nomen etiam in bonam partem sumi, & quos gentiles solebant vocare augures, & divinos, veros fuisse Prophetas, & eos, quos Scriptura sæpe accusat, & condemnat, Pseudo-divinos fuisse, qui gentes sicut Pseudo-prophetæ Judæos, decipiebant, quod etiam ex aliis Scripturæ locis satis clare constat; quare concludimus, donum Propheticum Judæis peculiare non fuisse, sed omnibus nationibus commune. Pharisei tamen contra, acriter contendunt, hoc donum divinum suæ tantum nationi peculiare fuisse, reliquas autem nationes ex virtute nescio quâ diabolicâ (quid tandem non finget superstitio) res futura prædixisse: præcipuum, quod ex veteri testamento adferunt, ad hanc opinionem ejus auctoritate confirmandum, est illud (Exod. **xxxiii. 16.**) ubi Moses Deo ait במה יודע אִיפֶה כִּי מֵצֵאתִי זֶן בְּעֵינַי אֲנִי וְעַמִּי הֲלֹא בִלְכַתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵנוּ אֲנִי וְעַמִּי מִכָּל הָעַם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָרֶץ

quânam enim re cognoscetur, me, & populum tuum in venisse gratiam in oculis tuis? certe quando cum nobis ibis & separabimur ego, & populus tuus ab omni populo, qui est in superficie terre: hinc inquam inferre volunt Mosen a Deo petiisse, ut Judæis esset præsens, illique prophetice sese revelaret, deinde ut hanc gratiam nulli alii nationi concederet. Ridiculus

fan

he, quod Moses præsentiam Dei gentibus invi-
 det, aut quod tale quid a Deo ausus esset petere.
 Ad res est, postquam Moses novit ingenium, &
 animam suæ nationis contumacem, clare vidit,
 res non sine maximis miraculis, & singulari Dei
 auxilio externo, res inceptas perficere posse; imo
 res necessario sine tali auxilio perituros; adeoque
 constaret, Deum eos conservatos velle, hoc
 Dei singulare auxilium externum petit. Sic enim
 (cap. xxxiv. 9.) ait *si inveni gratiam in oculis tuis, Do-*
mine, eat, precor, Dominus inter nos, quoniam hic
populus contumax est &c. Ratio itaque, cur Dei sin-
 gulare auxilium externum petit, est quia populus
 erat contumax, & quod adhuc clarius ostendit,
 Moses nihil præter hoc singulare Dei auxilium
 externum petivisse, est ipsa Dei responsio; re-
 spondit enim statim (vers. 10 ejusd. cap.) *ecce ego*
ingo fœdus, coram toto populo tuo me facturum mirabi-
lis, quæ non fuerunt facta in tota terra, nec in omnibus
gentibus &c. Quare Moses hic de sola Hebræorum
 electione, ut eam explicui, agit, nec aliud a Deo
 petiit. Attamen in Epistola Pauli ad Rom. alium
 textum reperio, qui me magis movet, nempe
 (II. 12.) ubi Paulus aliud, quam nos hic, do-
 cere videtur; ait enim, *quæ est igitur præstantia Ju-*
dei? aut quæ utilitas circumcisionis, multa per omnem
modum; primum enim est, quod ei concredita sunt
propterea Dei. Sed si ad Pauli doctrinam, quam
 præcipue docere vult attendimus, nihil invenie-
 mus, quod nostræ huic doctrinæ repugnet, sed
 contra eadem, quæ nos hic, docere: ait enim
 vers. 29. ejusdem capituli, Deum, & Judæorum,
 & gentium Deum esse, & cap. II. vers. 25. 26.
 Si

(58.)

Si circumcisum resiliat a lege, circumcisionem factam fore praputium, & contra, si praputium observet mandatum legis, ejus praputium reputari circumcisionem. Deinde vers. 9. cap. IV. ait omnes æque Judæos scilicet, & gentes sub peccato fuisse; peccatum autem sine mandato, & lege non dari. Quare hinc evidentissime constat, legem omnibus absolute (quod supra etiam ex Job. XXVI 11. 28. ostendimus) revelatam fuisse, sub quâ omnes vixerunt, nempe legem, quæ solam veram virtutem spectat, non autem illam, quæ pro ratione, & constitutione singularis cujusdam imperii stabilitur, & ad ingenium unius nationis accommodatur. Denique concludit Paulus, quoniam Deus omnium nationum Deus est, hoc est, omnibus æque propitius, & omnes æque sub lege, & peccato fuerant, ideo Deus omnibus nationibus Christum suum misit, qui omnes æque a servitute legis liberaret, ne amplius ex mandato Legis, sed ex constanti animi decreto, bene agerent. Paulus itaque id, quod volumus ad amissim docet. Cum ergo ait, *Judæis tantum Dei eloquia credita fuisse*, vel intelligendum est, quod iis tantum Leges scripto, reliquis autem gentibus sola tantum revelatione, & conceptu, concreditæ fuerunt, vel, dicendum, (quandoquidem id, quod soli Judæi objicere poterant, propulsare studet) Paulum ex captu & secundum opiniones Judæorum, tum temporis receptas, respondere; nam ad ea, quæ partim viderat, partim audiverat, edocendum, cum Græcis erat Græcus, & cum Judæis Judæus. Superest jam tantum ut quorundam rationibus respondeamus, quibus sibi persuadere volunt. He-
bræo-

æorum electionem non temporaneam, & ratio-
 nis solius imperii, sed æternam fuisse: nam, ajunt,
 vlemus Judæos post imperii amissionem, tot an-
 nis ubique sparfos, separatosque ab omnibus na-
 tionibus, superstites esse, quod nulli alii Nationi
 contigit, deindè quod Sacræ Literæ multis in lo-
 cis docere videntur, Deum Judæos in æternum si-
 selegisse, adeoque, tametsi imperium perdide-
 rint, nihilominus tamen Dei electos manere.
 Loca quæ hanc æternam electionem quam clarissi-
 me docere putant, sunt præcipue. I. Jeremiæ
 xxxi. 36. ubi Propheta semen Israël in æter-
 num gentem Dei mansuram testatur, comparan-
 timimirum eos cum fixo cælorum & naturæ ordi-
 ne. II. Ezechiëlis xx. 32. &c. ubi videtur
 esse, quod, quamvis Judæi data opera Dei cultui
 se dedicere velint, Deus tamen eos ex omnibus re-
 gionibus, in quibus dispersi erant, recolliget, du-
 que ad desertum populorum, sicuti eorum pa-
 tris ad Ægypti deserta duxit, & tandem inde,
 postquam eos a rebellibus & deficientibus selege-
 rit, ad montem ejus sanctitatis, ubi tota Israël
 familia ipsum coler. Alia præter hæc adferri so-
 lent, præcipue a Pharisæis, sed omnibus me satisfac-
 turum puto, ubi hisce duobus respondero:
 quod levi negotio faciam, postquam ex ipsa Scrip-
 tura ostendero, Deum Hebræos in æternum non
 selegisse, sed tantum eadem conditione, quâ ante
 Moisanitas elegerit, qui etiam, ut supra osten-
 dimus, pontifices habuerunt, qui Deum religi-
 osè colebant, & quos tamen Deus propter eorum
 iniquum, & socordiam, & malum cultum rejecit.
 Moses enim in Levitico xviii. 27. 28. monet

F

Isra-

Israëlitas, ne incestis polluantur, veluti Canahana-
 nitæ, ne ipsos terra evomat, sicuti evomuit illas
 gentes, quæ illa loca inhabitabant. Et Deut.
 VII I. 19. 20. ipsis expressissimis verbis totalem
 ruinam minatur. Sic enim ait. הערותי בכס היום
 כי אבד תאבדון כגוים אשר יהוה מאביר מפניכם
 כן תאבדון *testor vobis hodie; quod absolute peribitis,*
sicuti gentes quas Deus ex vestrà præsentia perire facit,
sic peribitis. Et ad hunc modum alia in Lege repe-
 riuntur, quæ expresse indicant, Deum non ab-
 solute, neque in æternum Hebræam nationem e-
 legisse. Si itaque Prophetæ iis novum, & æter-
 num fœdus Dei cognitionis, amoris, & gratiæ
 prædixerunt, id piis tantum promitti facile con-
 vincitur; nam in eodem Ezechiëlis capite, quod
 modo citavimus, expresse dicitur, quod Deus ab
 iis separabit rebelles, & deficientes: & Tsepha-
 niæ III. 12. 13. quod Deus superbos auferet
 e medio, & pauperes superstites faciet, & quia
 hæc electio veram virtutem spectat, non putan-
 dum est, quod piis Judæorum tantum, cæteri
 exclusis, promissa fuerit, sed plane credendum
 gentiles veros Prophetas, quos omnes natione
 habuisse, ostendimus, eandem etiam fidelibus
 suarum Nationum promississe, eosque eadem sola
 tos fuisse. Quare hoc æternum fœdus Dei cogni-
 tionis, & amoris universale est, ut etiam ex Tse-
 phaniæ III. 10. 11. evidentissime constat, ad
 eoque hac in re nulla est admittenda differenti-
 inter Judæos, & gentes, neque igitur etiam ali-
 electio iis peculiaris præter illam, quam jam osten-
 d mus. Et quod Prophetæ, dum de hac electio-
 ne

ne, quæ solam veram virtutem spectat, multa de sacrificiis, & aliis ceremoniis, Templi, & Urbis reedificatione misceant, pro more, & natura prophetiæ res spirituales sub talibus figuris explicare voluerunt, ut Judæis, quorum erant Prophetæ, imperii, & Templi restorationem, tempore Cyri expectandam, simul indicarent. Quare hodie Judæi nihil prorsus habent, quod sibi supra omnes Nationes tribuere possint. Quod autem tot annos dispersi absque imperio perstiterint, id minime mirum, postquam se ab omnibus nationibus ita separaverunt, ut omnium odium in se converterint, idque non tantum ritibus externis, ritibus cæterarum nationum contrariis, sed etiam signo circumcisionis, quod religiosissime servant. Quod autem Nationum odium eos admodum conservet, id jam experientia docuit. Cum rex Hispaniæ olim Judæos coëgit Regni Religionem admittere, vel in exilium ire, per plurimi Judæi Pontificiorum Religionem admiserunt; sed quia iis, qui religionem admiserunt, omnia Hispanorum naturalium privilegia concessa sunt, iique omnibus honoribus digni existimati sunt, statim ita se Hispanis immiscuerunt, ut paucos post tempore nullæ eorum reliquiæ manserint, neque ulla memoria. At plane contra iis contigit, quos Rex Lusitanorum religionem sui imperii admittere coëgit, qui semper, quamvis ad religionem conversi ab omnibus separati vixerunt, nimirum quia eos omnibus honoribus indignos declaravit. Signum circumcisionis etiam hac in re tantum posse existimo, ut mihi persuadeam, hoc unum hanc Nationem in æternum conservaturum, imo

nisi fundamenta suæ religionis eorum animos effœminarent, absolute crederem, eos aliquando, data occasione, ut sunt res humanæ mutabiles, suum imperium iterum erecturos, Deumque eos de novo electurum. Cujus etiam rei exemplum præclarum habemus in Chinensibus, qui etiam comnia aliquod in capite religiosissime servant, quo se ab omnibus aliis separant, & ita separati tot annorum millia se conservaverunt, ut antiquitate reliquas omnes nationes longe superent; nec semper imperium obtinuerunt, attamen illud amissum recuperaverunt, & sine dubio iterum recuperabunt, ubi Tartarorum animi præ luxu divitiarum, & socordia languescere incipient. Denique si quis vellet defendere, Judæos hac, vel alia de causa a Deo in æternum electos fuisse, non ipsi repugnabo, modo statuat, hanc electionem, vel temporaneam, vel æternam, quatenus ea tantum Judæis peculiaris est, non respicere, nisi imperium, & corporis commoditates, (quandoquidem hoc solum unam Nationem ab alia distinguere potest) at ratione intellectus, & veræ virtutis nullam nationem ab alia distingui, adeoque his in rebus nec a Deo unam præ alia eligi.

CAPUT IV.

De Lege Divina.

LEgis nomen absolute sumptum significat id, secundum quod unumquodque individuum, vel omnia vel aliquot ejusdem speciei una, eademque certâ ac determinatâ ratione agunt; ea vero vel à necessitate naturæ, vel ab hominum placito dependet: Lex, quæ a necessitate naturæ dependet, illa est, quæ ex ipsa rei natura sive definitione necessario sequitur; ab hominum placito autem, & quæ magis proprie us appellatur, est ea, quam homines ad tutius, & commodius vivendum, vel ob alias causas, sibi & aliis præscribunt. Ex. gr. quod omnia corpora, ubi in alia minora impingunt, tantum de suo motu amittunt, quantum aliis communicant, lex est universalis omnium corporum, quæ ex necessitate naturæ sequitur. Sic etiam, quod homo, cum unius rei recordetur, statim recordetur alterius similis, vel quam simul cum ipsa perceperat; lex est, quæ ex naturâ humanâ necessario sequitur. At quod homines de suo jure, quod ex natura habent, cedant, vel cedere cogantur, & certæ rationi vivendi sese adstringant, ex humano placito pendet. Et quamvis absolute concedam omnia ex legibus universalibus naturæ determinari, ad existendum, & operandum, certâ, ac determinata ratione, dico tamen has leges ex placito hominum pendere. I. Quia homo, quatenus pars est naturæ, eatenus partem potentiæ

naturæ constituit; quæ igitur ex necessitate naturæ humanæ sequuntur, hoc est, ex natura ipsa, quatenus eam per naturam humanam determinatam concipimus, ea, etiamsi necessario, sequuntur tamen ab humanâ potentiâ, quare sanctionem istarum legum ex hominum placito pendere optime dici potest, quia præcipue a potentia humanæ mentis ita pendet, ut nihilominus humana mens, quatenus res sub ratione veri, & falsi percipit, sine hisce legibus clarissime concipi possit, at non sine lege necessaria, ut modo ipsam definivimus.

II. Has leges ex placito hominum pendere etiam dixi, quia res per proximas suas causas definire, & explicare debemus, & illa universalis consideratio de fato, & concatenatione causarum, minime nobis inservire potest ad nostras cogitationes, circa res particulares, formandas, atque ordinandas. Adde, quod nos ipsam rerum coordinationem, & concatenationem, hoc est, quomodo res revera ordinatæ, & concatenatæ sunt, plane ignoremus, adeoque ad usum vitæ melius, imo necesse est, res ut possibiles considerare. Hæc de lege absolute consideratâ.

Verum enimvero quoniam nomen legis per translationem ad res naturales applicatum videtur, & communiter per legem nihil aliud intelligitur, quam mandatum, quod homines, & perficere, & negligere possunt, utpote, quia potentiam humanam sub certis limitibus, ultra quos se extendit, constringit, nec aliquid supra vires imperat; ideo Lex particularius definienda videtur, nempe, quod sit ratio vivendi, quam homo sibi, vel aliis ob aliquem finem præscribit.

Atta-

tamen, quoniam verus finis legum paucis tan-
 tum patere solet, & per plurimum homines ad eum
 qua percipiendum fere inepti sunt, & nihil minus *quam*
 ratione vivunt, ideo legislatores, ut omnes æ-
 que constringerent, alium finem, longe diversum
 eo, qui ex legum natura necessario sequitur, fa-
 cientes statuerunt, nempe legum propugnatoribus
 promittendo id, quod vulgus maxime amat, & con-
 tra iis, qui eas violarent, minitendo id, quod
 maxime timet; sicque conati sunt vulgum, tan-
 quam equum fræno, quoad ejus fieri potest, co-
 hibere; unde factum est, ut pro lege maxime ha-
 beretur, ratio vivendi, quæ hominibus ex alio-
 rum imperio præscribitur: & consequenter ut ii,
 qui legibus obtemperant, sub lege vivere dicantur,
 & servire videantur. Et revera qui unicui-
 que suum tribuit, quia patibulum timet, is ex al-
 terius imperio & malo coactus agit, nec justus vo-
 cari potest; at is, qui unicuique suum tribuit, ex
 eo quod veram legum rationem, & earum neces-
 sitatem novit, is animo constanti agit, & ex pro-
 prio, non vero alieno decreto; adeoque justus
 merito vocatur: quod etiam Paulum docere vo-
 luisse puto, cum dixit, eos, qui sub lege vive-
 bant, per legem justificari non potuisse; justitia
 enim, ut communiter definitur, est constans &
 perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi; &
 ideo Salomon Prov. XXI. 12. ait, justum lætari,
 cum fit Judicium, iniquos autem pavere. Cum
 itaque Lex nihil aliud sit, quam ratio vivendi
 quam homines, ob aliquem finem sibi, vel aliis
 præscribunt, ideo Lex distinguenda videtur in
 humanam, & divinam; per humanam intelligo

rationem vivendi, quæ ad tutandam vitam, & rempublicam tantum inservit; per divinam autem, quæ solum summum bonum, hoc est, Dei veram cognitionem, & amorem spectat. Ratio, cur hanc legem voco divinam, est, propter summi boni naturam, quam hic paucis, & quam clare potero, jam ostendam.

Cum melior pars nostri sit intellectus, certum est, si nostrum utile revera quærere velimus, nos supra omnia debere conari, ut eum quantum fieri potest, perficiamus, in ejus enim perfectione summum nostrum bonum consistere debet. Porro quoniam omnis nostra cognitio, & certitudo, quæ revera omne dubium tollit, a sola Dei cognitione dependet; tum quia sine Deo nihil esse, neque concipi potest, tum etiam, quia de omnibus dubitare possumus, quam diu Dei nullam claram, & distinctam habemus ideam; hinc sequitur, summum nostrum bonum, & perfectionem a sola Dei cognitione pendere &c. Deinde cum nihil sine Deo nec esse nec concipi possit; certum est, omnia, quæ in natura sunt, Dei conceptum, pro ratione suæ essentiæ suæque perfectionis involvere, atque exprimere, ac proinde nos, quo magis res naturales cognoscimus, eo majorem, & perfectiorem Dei cognitionem acquirere; vel (quoniam cognitio effectus per causam nihil aliud est, quam causæ proprietatem aliquam cognoscere) quo magis res naturales cognoscimus, eo Dei essentiam (quæ omnium rerum causa est) perfectius cognoscere; atque adeo tota nostra cognitio, hoc est, summum nostrum bonum, non tantum a Dei cognitione dependet, sed
in

eadem omnino consistit: quod etiam ex hoc se-
 ntur, quod homo pro natura, & perfectione rei,
 am præ reliquis amat, eo etiam perfectior est, &
 tra: adeoque ille necessario perfectissimus est
 de summa beatitudine maxime participat, qui
 ei, entis nimirum perfectissimi, intellectualem
 gnitionem supra omnia amat, eademque maxi-
 delectatur. Huc itaque nostrum summum bo-
 um, nostraque beatitudo redit, in cognitionem,
 il: & amorem Dei. Media igitur, quæ hic finis
 inium humanarum actionum, nempe ipse Deus,
 atenus ejus idea in nobis est, exigit, jussa Dei
 cari possunt, quia quasi ab ipso Deo, quatenus
 nostra mente existit, nobis præscribuntur: atque
 eo ratio vivendi, quæ hunc finem spectat, Lex
 vna optime vocatur. Quænam autem hæc me-
 a sint, & quænam ratio vivendi, quam hic finis
 xigit, & quomodo hunc optimæ reipublicæ fun-
 amenta sequantur, & ratio vivendi inter homi-
 es, ad universalem Ethicam pertinet. Hic non
 si de Lege divina in genere pergam agere.

Cum itaque amor Dei summa hominis fœlicitas
 t, & beatitudo, & finis ultimus, & scopus omni-
 m humanarum actionum; sequitur eum tantum
 egem divinam sequi, qui Deum amare curat, non
 x timore supplicii, neque præ amore alterius rei,
 t deliciarum, famæ &c. sed ex eo solo, quod De-
 m novit, sive quod novit, Dei cognitionem, &
 morem, summum esse bonum. Legis igitur divi-
 æ summa, ejusque summum præceptum est, Deum
 t summum bonum amare, nempe ut jam diximus,
 on ex metu alicujus supplicii, & pænæ, nec præ
 more alterius rei, quâ delectari cupimus: hoc

enim idea Dei dicitur, Deum summum esse nostrum bonum, sive Dei cognitionem, & amorem, finem esse ultimum, ad quem omnes actiones nostræ sunt dirigendæ. Homo tamen carnalis hæc intelligere nequit, & ipsi vana videntur, quia nimis jejunam Dei habet cognitionem, & etiam quia in hoc summo bono nihil repperit, quod palpet, comedat, aut denique quod carnem, quâ maxime delectatur, afficiat, utpote, quod in sola speculatione, & pura mente consistit. At ii qui norunt se nihil intellectu, & sanâ mente præstantius habere, hæc, sine dubio, solidissima judicabant. Explicuimus itaque in quo potissimum lex divina consistit, & quænam sint leges humanæ, nempe omnes illæ, quæ alium scopum collimant, nisi ex revelatione sancitæ fuerint; nam hac etiam consideratione res ad Deum referuntur, (ut supra ostendimus) & hoc sensu Lex Moſis, quamvis non universalis, sed maxime ad ingenium & singularem conservationem unius populi accommodata fuerit, vocari tamen potest Lex Dei, sive Lex divina; quandoquidem credimus, eam lumine prophetico sancitam fuisse. Si jam ad Naturam Legis divinæ naturalis, ut eam modo explicuimus, attendamus, videbimus.

I. Eam esse universalem, sive omnibus hominibus communem; eam enim ex universali humanâ naturâ deduximus. **II.** Eam non exigere fidem historiarum, quæcumque demum eæ fuerint, nam quandoquidem hæc Lex divina naturalis ex sola consideratione humanæ naturæ intelligatur, certum est, nos eam æque concipere posse in Adamo ac alio quocunque homine, æque in homine qu

inte

r homines vivit, ac in homine, qui solitariam-
 am agit. Nec fides historiarum, quantumvis
 ta, Dei cognitionem, & consequenter nec
 am Dei amorem nobis dare potest; amor enim
 ab ejus cognitione oritur; ejus autem cog-
 nitionem ex communibus notionibus per se certis, &
 his hauriri debet, quare longe abest, ut fides
 historiarum requisitum sit necessarium, ut ad sum-
 mum nostrum bonum perveniamus. Attamen,
 quantumvis fides historiarum Dei cognitionem & a-
 morem nobis dare nequeat, earum tamen lectio-
 nem, ratione vitæ civilis, perutilem esse, non
 negamus; quo enim hominum mores, & condi-
 tiones, quæ ex nulla re melius, quam ex eorum
 actionibus nosci possunt, observaverimus, & me-
 ritum noverimus, eo inter ipsos cautius vivere, no-
 strasque actiones, & vitam eorum ingenio, quan-
 tum ratio fert, melius accommodare poterimus.
 Ademus III. hanc Legem divinam naturalem
 non exigere ceremonias, hoc est, actiones, quæ
 se indifferentes sunt, & solo instituto bonæ vo-
 cantur, vel, quæ aliquod bonum ad salutem ne-
 cessarium representant, vel, si mavis actiones,
 quarum ratio captum humanum superat; nihil enim
 in se naturale exigit, quod ipsum lumen non
 attingit, sed id tantum, quod nobis clarissime in-
 telligere potest, bonum, sive medium ad nostram
 salutem esse: Quæ autem ex solo mandato,
 & instituto bona sunt, vel ex eo, quod alicujus
 personæ sint repræsentamina, ea nostrum intellectum
 perficere nequeunt, nec aliud, nisi meræ umbræ
 sunt, nec inter actiones, quæ quasi proles, aut
 fructus intellectus, & sanæ mentis sunt, nume-
 rari

rari possunt. Quod hic non opus est prolixius ostendere. IV. Denique videmus summum legum Divinæ præmium esse, ipsam Legem, nempe Deum cognoscere, eumque ex vera libertate, & animo integro & constante amare; pœnam autem, horum privationem, & carnis servitutem, sive animum inconstantem, & fluctuantem. His sic notari inquirendum jam est, I. num lumine naturali concipere possimus, Deum veluti legislatorem, aut principem leges hominibus præscribentem. II. quid Sacra Scriptura de lumine, & lege hac naturali doceat. III. quem ad finem cæremoniæ olim institutæ fuerunt. IV. denique quid referat sacre historias scire, & eis credere? de primis duobus in hoc capite; de duobus autem ultimis in sequenti agam. Quid circa primum statuendum sit facile deducitur ex natura voluntatis Dei, quæ a Dei intellectu non nisi respectu nostræ rationis distinguitur, hoc est, Dei voluntas, & Dei intellectus in se revera unum & idem sunt; nec distinguuntur, nisi respectu nostrarum cogitationum, quas de Dei intellectu formamus, exempli gratia, cum ad hoc tantum attendimus, quod natura Trianguli in natura Divina ab æterno continetur, tanquam æterna veritas, tum dicimus Deum trianguli idem esse, sive naturam trianguli intelligere; sed cum postea ad hoc attendimus, quod natura trianguli sic in natura divina continetur, ex sola necessitate divinæ naturæ, & non ex necessitate essentiæ & naturæ trianguli, imo, quod necessitas essentiæ & proprietatum trianguli, quatenus etiam ut æternæ veritates concipiuntur, a sola necessitate divinæ naturæ & intellectus pendeat,

no

ex natura trianguli, tum id ipsum, quod
 intellectum vocavimus, Dei voluntatem si-
 cretum appellamus. Quare respectu Dei
 & idem affirmamus, cum dicimus Deum
 aeterno decrevisse, & voluisse tres angulos tri-
 anguli æquales esse duobus rectis, vel Deum hoc
 intellexisse. Unde sequitur Dei affirma-
 tiones & negationes æternam semper necessitatem
 & veritatem involvere. Si itaque, exempli
 gratia, Deus Adamo dixit, se nolle ut de arbore
 prohibitionis boni & mali comederet, contradictio-
 nem implicaret, Adamum de illa arbore posse
 comedere, adeoque impossibile foret, ut Adamus
 ea comederet; nam divinum illud decretum
 æternam necessitatem & veritatem debuisset in-
 volvere. Verum quoniam Scriptura tamen nar-
 rat Deum id Adamo præcepisse, & nihilominus
 Adamum de eadem comedisse, necessario dicen-
 dum est, Deum Adamo malum tantum revelavisse,
 ad eum necessario sequeretur, si de illa arbore
 comederet, at non necessitatem consecutionis il-
 li mali: Unde factum est, ut Adamus illam
 revelationem non ut æternam & necessariam ve-
 ritatem perceperit, sed ut legem, hoc est, ut
 arbitrium, quod lucrum aut damnum sequitur,
 ex necessitate & natura actionis patratae, sed
 solo libitu & absoluto imperio alicujus Princi-
 pis. Quare illa revelatio respectu solius Adami,
 propter solum defectum ejus cognitionis Lex
 est, Deusque quasi legislator aut Princeps. Et
 etiam de causa nempe ob defectum cogniti-
 onis, Decalogus, respectu Hebræorum tantum,
 fuit; nam quoniam Dei existentiam ut
 æter-

æternam veritatem non noverant, ideo id, quod
 ipsis in Decalogo revelatum fuit, nempe Deum
 existere, Deumque solum adorandum esse, tan-
 quam Legem percipere debuerunt: quod si Deum
 nullis mediis corporeis adhibitis sed immediate in-
 loquutus fuisset, hoc ipsum non tanquam legem
 sed tanquam æternam veritatem percepissent. At-
 que hoc, quod de Israëlitis & Adamo dicimus
 de omnibus etiam Prophetis, qui nomine Dei leges
 scripserunt, dicendum, videlicet, quod Deum
 decreta non adæquate, ut æternas veritates perce-
 perunt. Ex. gr. de ipso Mose etiam dicendum
 est, cum ex revelatione vel ex fundamentis ei re-
 velatis percepisse modum, quo populus Israëlit-
 cus in certa mundi plaga optime uniri posset, &
 integram societatem formare sive imperium er-
 gere; deinde etiam modum, quo ille populus
 optime posset cogi ad obediendum, sed non pe-
 cepisse, nec ipsi revelatum fuisse, modum illi
 optimum esse, neque etiam, quod ex populi con-
 muni obedientiâ in tali mundi plaga necessario si-
 queretur scopus, ad quem collimabant. Quod
 propter hæc omnia non ut æternas veritates, sed
 ut præcepta & instituta percepit, & tanquam Deum
 Leges præscripsit; & hinc factum est, ut Deum
 rectorem, legislatorem, regem, misericordem
 justum &c. imaginaretur; cum tamen hæc omnia
 solius humanæ naturæ sint attributa, & a natura
 divina prorsus removenda: atque hæc, inquam,
 solis Prophetis dicendum, qui nomine Dei leges
 scripserunt, non autem de Christo; de Christo
 enim, quamvis is etiam videatur leges Dei non
 scripsisse, sentiendum tamen est eum res veras
 & ad.

adæquate percepisse: nam Christus non tam
 propheta, quam os Dei fuit. Deus enim per
 mentem Christi, (ut in cap. i. ostendimus) sicuti
 per Angelos, nempe per vocem creatam, vi-
 siones &c. quædam humano generi revelavit.
 Quapropter æque a ratione alienum esset statuere
 suas revelationes opinionibus Christi ac-
 commodavisse, ac, quod, Deus antea suas re-
 velationes opinionibus angelorum, hoc est, vocis
 creatæ, & visionum accommodaverit, ut res re-
 velandas Prophetis communicaret, quo quidem
 nihil absurdius statui posset; præsertim cum non
 solos Judæos, sed totum humanum genus do-
 cendum missus fuerit, adeoque non satis erat, ut
 tantum opinionibus Judæorum tantum accom-
 modatam haberet, sed opinionibus & documen-
 tis humano generi universalibus, hoc est, notio-
 nibus communibus, & veris. Et sane ex hoc,
 quod Deus Christo, sive ejus menti sese immediate
 revelaverit & non ut Prophetis, per verba, &
 imagines, nihil aliud intelligere possumus, quam
 quod Christus res revelatas verè percepit, sive
 intellexit; tum enim res intelligitur, cum ipsa
 præter verba & imagines percipitur.
 Christus itaque res revelatas verè & adæquate
 percepit, si igitur eas tanquam leges unquam
 præscripsit, id propter populi ignorantiam &
 obstinaciam fecit; quare hac in re vicem Dei ges-
 sit, quod sese ingenio populi accommodavit, &
 adeo, quamvis aliquantulum clarius, quam cæ-
 teri Prophetæ locutus sit, obscure tamen, & sæ-
 pius per parabolas res revelatas docuit, præsertim
 quando iis loquebatur, quibus nondum datum
 erat

erat, intelligere regnum cœlorum (vide Matth. XIII. 10. &c.) & sine dubio, eos, quibus datum erat mysteria cœlorum noscere, res ut æternas veritates docuit, non vero ut leges præscripsit, & hac ratione eos a servitute legis liberavit, & nihilominus legem hanc magis confirmavit & stabilivit, eorumque cordibus penitus inscripsit. Quod etiam Paulus quibusdam in locis indicare videtur: nempe Epistol. ad Rom. VII. 6. & III. 28. Attamen nec ille etiam aperte loqui vult, sed, ut ipse ait cap. III. 5. & VI. 19. ejusdem Epist. humano more loquitur, quod expresse dicit, cum Deum justum vocat, & sine dubio etiam propter carnis imbecillitatem Deo misericordiam, gratiam, iram, &c. affingit, & ingenio plebis; si-
 ve (ut ipse etiam ait Epist. 1. ad Corinth. III. 1. 2.) hominum carnalium sua verba accom-
 modat: nam Epist. ad Rom. cap. IX. 18. absolute docet, Dei iram, ejusque misericordiam non ab humanis operibus, sed a sola Dei vocatio-
 ne, hoc est, voluntate pendere; deinde quod ex operibus legis nemo fiat justus, sed ex sola fi-
 de (vide Epist. ad Rom. III. 28) per quam sane nihil aliud intelligit, quam plenum animi con-
 sensum, & denique, quod nemo fiat beatus, nisi
 { mentem Christi in se habeat, (vide Epist. ad Rom. VIII. 9.) quâ scilicet leges Dei, ut æternas veritates percipiat. Concludimus itaque Deum non nisi ex captu vulgi, & ex solo defectu cogitationis tanquam legislatorem aut principem describi, & justum, misericordem, &c. vocari; Deumque revera ex solius suæ naturæ, & perfectionis necessitate agere, & omnia dirigere, &
 ejus

s denique decreta, & volitiones æternas esse
 iritates, semperque necessitatem involvere:
 que est, quod primo in loco explicare, &
 cendere constitueram. Ad secundum igitur
 ansceamus, & Sacram Paginam percurramus,
 quid ipsa de lumine naturali & Lege hac divina
 cecet, videamus. Primum quod nobis occur-
 rit, est ipsa primi hominis historia, ubi narratur,
 Deum Adamo præcepisse, ne comederet de fructu
 moris cognitionis boni & mali, quod **S**ignifi-
 ce videtur, Deum Adamo præcepisse bonum
 quære, & quærere sub ratione boni, & non qua-
 rere contrarium est malo, hoc est, ut bonum
 amore boni quæreret, non autem ex timore
 mali: qui enim, ut jam ostendimus, bonum agit
 vera boni cognitione & amore, libere & con-
 fidenti animo agit, qui autem ex timore mali, is
 malo coactus, & serviliter agit, & sub imperio
 terius vivit, atque adeo hoc unicum, quod
 Deus Adamo præcipit, totam Legem divinam na-
 turalem comprehendit, & cum dictamine lumi-
 nis naturalis absolute convenit, nec difficile esset,
 istam primi hominis historiam, sive para-
 bolam ex hoc fundamento explicare, sed malo
 missum facere; cum quia non possum absolute
 esse certus, num mea explicatio cum scriptoris
 mente conveniat; tum quia plerique non conce-
 dunt, hanc historiam esse parabolam, sed plane
 statuunt, eam simplicem narrationem esse. Præ-
 stabilius erit igitur, alia Scripturæ loca in medi-
 am adferre, illa præsertim, quæ ab eo dictata
 sunt, qui ex vi luminis naturalis, quo omnes sui
 vi sapientes superavit, loquitur, & cujus senten-
 G tias

*verè
 et
 hulch*

tias æque sancte, ac Prophetarum amplexus est populus; Salomonem puto, cujus non tam Prophe-
tia & pietas, quam prudentia & sapientia in sacris
commendatur. Is in suis Proverbiis vocat huma-
num intellectum veræ vitæ fontem, & infortuni-
um in sola stultitia constituit. Sic enim ait cap.

xv i. 23. מקור הים שכל בעליו ומוסר אוילים

אולת *fons vitæ (est) intellectus sui domini**, & sup-
plicium stultorum est stultitia; ubi notandum, quod

per vitam absolute Hebraice vera vita intelliga-
tur, ut patet ex Deur. xxx. 19. fructum igitur
intellectus in solâ verâ vitâ constituit, & supplici-
um in sola ejus privatione, quod quidem absolute
convenit cum eo, quod IV loco notavimus cir-
ca legem divinam naturalem; quod autem hic fons

vitæ, sive, quod solus intellectus, ut etiam
ostendimus, leges sapientibus præscribit, apertè
ab eodem hoc sapiente docetur, ait enim cap
xi i i. 14. תורת חכם מקור הים *Lex prudentis*

(est) *fons vitæ*; id est, ut ex modo allato textu pa-
tet, intellectus. Porro cap. i i i. 13. expres-
sissimis verbis docet, intellectum hominem bea-
tum & foelicem reddere, veramque animi tran-

quillitatem dare. Sic enim ait *ישרי אדם מצא*

זכמה ובן אדם יפיק תבונה וגו' ארך ימים
ימינה בשמאלה עשר וכבוד דרכיה דרכי נעם

וכל *beatus homo, qui invenit sci-
entiam*

* *Hebraismus. qui rem aliquam habet vel in sua natura con-
tinet, ejus rei Dominus vocatur: Sic avis Dominus alarum
Hebraice vocatur, quia alas habet. Dominus intellectus
intelligens, quia intellectum habet.*

etiam, & filius hominis, qui intelligentiam eruit.
 stio est, (ut vers. 16. 17. pergit) quia directe
 dierum longitudinem*, indirecta divitias & hono-
 rari; ejus via, (quas nimirum scientia indicat)
 arena sunt, & omnes ejus semitæ pax. Soli igitur
 scientes ex sententia etiam Salomonis animo pa-
 cifico & constante vivunt, non ut impii, quorum
 animus contrariis affectibus fluctuat, adeoque (ut
 etiam ait cap. LVII. 20) pacem, neque
 quietem habent. Denique in his Salomonis Pro-
 verbiis maxime nobis notanda sunt, quæ habentur
 in secundo cap. utpote quæ nostram sententi-
 am quam clarissime confirmant; sic enim vers. 3.

כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא לְתַבּוּנָה
 חֵתֵן קוֹלָךְ וְגוֹ' אִז תִּבְיָן יִהוּהוּ וְדַעַת אֵלֶיךָ
 תִּמְצָא כִּי יִהוּהוּ יִתֵּן חֵכְמָה מִפִּי דַעַת וְתַבּוּנָה

nam si prudentiam inclamabis, & intelligentia dederis vo-
 cantuam, &c. tunc timorem Dei intelliges, & Dei sci-
 entiam (vel potius amorem; nam hæc duo verbum
 יָדָא Iadah significat) inveniens; nam (NB) Deus
 sapientiam: ex ore suo (manat) scientia & pruden-

Quibus sane verbis clarissime indicat,
 quod sola sapientia, sive intellectus nos doceat,
 Deum sapienter timere, hoc est, verâ religione
 colere. Deinde docet, sapientiam, & scientiam
 Dei ore fluere, Deumque illam dare, quod
 eadem nos etiam supra ostendimus, nempe,
 quod noster intellectus nostraque scientia a sola
 Dei idea sive cognitione pendeat, oriatur, &
 perficiatur. Pergit deinde vers. 9. expressissi-

G 2

mis

* Hebraismus, nihil aliud significans quam vitam.

mis verbis docere hanc scientiam veram Ethicam,
 & Politicam continere, & ex ea deduci. או תבין
 זדק ומשפט ומשרים כל מעגל טוב tunc intelli-
 ges Iustitiam, & Iudicium, & reſtitudines (&) om-
 nem bonam ſemitam; nec his contentus pergit,
 כי תבא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם מזמה
 תשמור עליך תבונה הנזרחה quando intrabit ſci-
 entia in cor tuum, & ſapientia tibi erit ſuavis; tum tua
 providentia tibi vigilabit, & prudentia te cuſtodiet.
 Quæ omnia cum ſcientia naturali plane conveni-
 unt; hæc enim Ethicam docet; & veram virtu-
 tem, poſtquam rerum cognitionem acquiſivimus,
 & ſcientiæ præſtantiam guſtavimus. Quare fœ-
 licitas, & tranquillitas ejus, qui naturalem intel-
 lectum colit, ex mente Salomonis etiam, nec
 ab imperio fortunæ, (hoc eſt Dei auxilio externo
 ſed a ſua interna virtute (ſive Dei auxilio interno
 maxime pendet, nempe, quia vigilando, agen-
 do, & bene conſulendo ſe maxime conſervat
 Denique nequaquam hic prætereundus eſt locuſ
 Pauli, qui habetur Epift. ad Rom. i. 20, ubi (u-
 Tremellus vertit ex Syriaco textu) ſic ait; *occul-
 tum enim Dei, a fundamentis mundi, in creaturis ſuis per
 intellectum conſpiciuntur, & virtus & divinitas ejus, quæ
 eſt in æternum, adeo ut ſint ſine effugio.* Quibus ſati-
 clare indicat unumquemque lumine naturali clarè
 intelligere Dei virtutem, & æternam divinitatem
 ex qua ſcire & deducere poſſunt, quid iis qua-
 rendum quidve fugiendum ſit, adeoque conclu-
 di

מזמה mezima proprie cogitationem, deliberationem,
 & vigilantiam ſignificat.

, omnes sine effugio esse, nec ignorantiam excusari posse, quod profecto possent, si de lumine vera-naturali loqueretur, & de carnali Christianisatione, & resurrectione &c. Et ideo paulo 1. cor. 13. vers. 24. sic pergit: *propter hoc tradidit eos Deus concupiscentias immundas cordis eorum &c.* usque ad mem capitis, quibus vitia ignorantiae describit, & que tanquam ignorantiae supplicia enarrat, quod plane convenit cum Proverbio illo Salomonis cap. xvi. 22. quod jam citavimus, nempe, *וְבוֹסֵר אוֹיְלִים אוֹיָם* & *supplicium stultorum est stultitia*, quare non mirum, quod dicat Paulus malefactorum esse inexcusabiles: Nam prout unusquisque meretur, ita metetur, ex malis mala necessario sentiuntur, nisi sapienter corrigantur. Scripturaque lumen, & Legem divinam naturalem absolute commendat; atque his, quae in hoc capite dicere proposueram, absolvi.

C A P U T V.

Ratione, cur caeremonia instituta fuerint, & de fide historiarum, nempe, qua ratione, & quibus ea necessaria sit.

[N superiore capite ostendimus Legem divinam, quae homines vere beatos reddit & veram vitam docet, omnibus esse hominibus universalem; imo eam ex humana natura ita deduximus, ut ipsa humanae menti innata, & quasi inscripta existimanda sit. Cum autem caeremoniae, ex saltem, quae habentur in Veteri Testamento Hebraeis tantum institutae, & eorum

imperio ita accommodatæ fuerint, ut maxima ex parte ab universa societate; non autem ab unoquoque exerceri potuerint, certum est eas ad Legem divinam non pertinere, adeoque nec etiam ad beatitudinem & virtutem aliquid facere; sed eas solam Hebræorum electionem, hoc est, (per ea, quæ in tertio cap. ostendimus) solam corporis temporaneam fœlicitatem & imperii tranquillitatem respicere, proptereaque non nisi stante eorum imperio, ullius usus esse potuisse. Si ea igitur in Vetere Testamento ad legem Dei referantur, id propterea tantum fuit, quia ex revelatione vel ex fundamentis revelatis institutæ fuerunt. Verum quia ratio tametsi solidissima apud communes Theologos non multum valet, lubet hic hæc, quæ modo ostendimus Scripturæ etiam autoritate confirmare; & deinde ad majorem perspicuitatem ostendere, qua ratione, & quomodo ceremoniæ ad imperium Judæorum stabilendum & conservandum inserviebant. Esaias nihil clarius docet quam quod Lex divina absolute sumpta significet illam legem universalem, quæ in verâ vivendi ratione consistit, non autem ceremonias; Capite enim 1. vers. 10. Propheta gentem suam vocat ad Legem divinam ex se audiendam, ex qua prius omnia sacrificiorum genera secludit, & omnia festa, & tandem legem ipsam docet (vide vers. 16. 17.) atque his paucis comprehendit, nempe in purificatione animi, & virtutis sive bonarum actionem usu seu habitu, & denique in op auxilium ferendo. Nec minus luculentum testimonium est illud Psalmi xl. 7. 9. hic enim Psalter Deum alloquitur **בָּה וּמְנַחָה לֹא תִפְצֵת אֲזוּנַיִם**

אונים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת לעשה

וְמוֹנָסִים רִצּוֹנְךָ אֱלֹהֵי הַפְּצִתִּי וְתוֹרַתְךָ בְּתוֹךְ נִי
 & munus non voluisti, * aures mihi perfodisti, holo-
 stum, & peccati oblationem non petiisti; tuam vo-
 atem exequi, mi Deus, volui; nam Lex tua est in
 visceribus. Vocat igitur illam tantum legem
 ei, quæ visceribus, vel menti inscripta est, &
 ea cæremonias secludit; nam eæ ex solo insti-
 to, & non ex natura sunt bonæ, adeoque ne-
 ce mentibus inscriptæ. Præter hæc alia adhuc
 in Scriptura reperiuntur, quæ idem testantur,
 ut hæc duo attulisse sufficit. Quod autem cære-
 moniæ nihil ad beatitudinem juvent, sed quod
 tantum imperii temporaneam fœlicitatem respici-
 unt, etiam ex ipsa Scriptura constat, quæ pro
 cæremoniis nihil nisi corporis commoda, & de-
 ias promittit, & pro sola Lege divina universali
 beatitudinem. In quinque enim libris, qui Mosis
 ergo dicuntur, nihil aliud, ut supra diximus,
 promittitur, quam hæc temporanea fœlicitas,
 ut impetret honores, sive fama, victoriæ, divitiæ,
 feliciæ, & valetudo. Et quamvis quinque illi
 libri præter cæremonias, multa moralia contine-
 ant, hæc tamen in iis non continentur, tanquam
 documenta moralia, omnibus hominibus univer-
 salia, sed tanquam mandata ad captum, & inge-
 num solius Hebrææ nationis maxime accommo-
 data, & quæ adeo etiam solius imperii utilitatem
 spectant. Ex. Gr. Moses non tanquam doctor aut
 propheta Judæos docet, ne occidant neque furen-

G 4

tur,

* Est phrasis ad significandum perceptionem.

tur, sed hæc tanquam legislator & princeps jubet; non enim documenta ratione comprobant, sed iustis pœnam addit, quæ pro ingenio uniuscujusque nationis variare potest & debet, ut experientia satis docuit. Sic etiam iustum, de non committendo adulterio, solius reipublicæ & imperii utilitatem respicit; nam si documentum morale docere voluisset, quod non solam reipublicæ utilitatem, sed animi tranquillitatem, & veram uniuscujusque beatitudinem respiceret, tum non tantum actionem externam, sed & ipsum animi consensum damnaret, ut Christus fecit, qui documenta universalia tantum docuit (vide Matth. v. 28.) & hac de causa Christus præmium spirituale, non autem ut Moses, corporeum promittit; nam Christus, uti dixi, non ad imperium conservandum, & leges instituendum, sed ad solam Legem universalem docendum missus fuit; & hinc facile intelligimus, Christum legem Moysi minime abrogavisse, quandoquidem Christus nullas novas leges in rempublicam introducere voluerit, nec aliud magis curaverit, quam documenta moralia docere, eaque a legibus Reipublicæ distinguere, idque maxime propter Pharisæorum ignorantiam, qui putabant, illum beate vivere, qui iura Reipublicæ sive legem Moysi defendebat; cum tamen ipsa, uti diximus, nullam nisi Reipublicæ rationem habuerit, nec tam ad Hebræos docendum, quam cogendum inserviret; sed ad nostrum propositum revertamur, & alia Scripturæ loca, quæ pro cæremoniis nihil præter corporis commoda, & pro solâ Legge divina universali beatitudinem promittunt, in medium pro-

pereramus. Inter Prophetas nemo clarius quam
 Elias hoc docuit, hic enim cap. LVIII. post-
 tum hypocrisin damnavit, libertatem, & cha-
 ritatem erga se, & proximum commendat, & pro
 mæc promittit אז יבקע בשחר אורך וארוכתך
 מהרה תצמח והלך לפניך צדקה כבוד יהוה

אז תתענג על יהוה והרכבתך על במותי ארץ והאכלתיך נחם
 תunc erumpet sicuti aurora lux tua, & tua sa-
 tis proivius efflorescet, & ibit ante te justitia tua, &
 ia Dei te * aggregabit &c. Post hæc Sabbatum
 am commendat, pro cuius in observando dili-
 gentia, hoc promittit אז תתענג על יהוה
 והרכבתך על במותי ארץ והאכלתיך נחם

tunc ^(a) cum Deo delecta-
 is, & te ^(b) equitare faciam super excelsa terra,
 & faciam, ut comedas hereditatem Iacobi tui patris,
 s Iehova locutum est. Videmus itaque Prophe-
 ta pro libertate, & charitate mentem sanam in
 corpore sano, Deique gloriam etiam post mortem
 promittere: pro cæremoniis autem nihil nisi im-
 pietati securitatem, prosperitatem, & corporis
 felicitatem. In Psalmis xv. & xxxiv. nulla
 cæremoniarum mentio, sed tantum documen-
 tum moralium, nimirum, quia in iis de sola
 caritate agitur, eaque sola proponitur, quam-
 vis tamen parabolice; nam certum est ibi per
 G 5 mon-

Hebraismus, quo tempus mortis significatur aggregari ad
 populos suos, mori significat, vide Genes. cap. 49. vers.
 29. 33. (a) significat honeste delectari sicuti etiam belgi-
 ce dicitur, met Godt/ en met eere. (b) Significat im-
 perium, tanquam equum freno tenere.

montem Dei, ejusque tentoria, & horum inhabitationem, beatitudinem, & animi tranquillitatem, non vero montem Hierosolymæ, neque Mosis tabernaculum intelligi; hæc enim loca nemine inhabitabantur, nec nisi ab iis, qui ex sola tribu Levi erant, administrabantur. Porro omnes etiam illæ Salomonis sententiæ, quas in superiore capite attuli, pro solo cultu intellectus & sapientiæ, veram promittunt beatitudinem, nempe, quod ex ea tandem timor Dei intelligetur, & Dei scientia invenietur. Quod autem Hebræi post destructum eorum imperium non tenentur cæremonias exercere, patet ex Jeremia, qui ubi urbis vastationem prope instare vidit, & prædicit ait *Deum eos tantum diligere, qui sciunt & intelligunt quod ipse exercet misericordiam, judicium, & justitiam in mundo; adeoque in posterum non nisi eos, qui hæc norunt, laude dignos æstimandos esse.* (vide cap. 1 x 23.) quasi diceret Deum post urbis vastationem nihil singulare a Judæis exigere nec aliud ab iisdem in posterum petere præter legem naturalem quâ omnes mortales tenentur. Novum præter Testamentum hoc ipsum plane confirmat, in eo enim, uti diximus, documenta tantum moralia docentur, & pro iis regnum cœleste promittitur cæremonias autem, postquam Euangelium aliis etiam gentibus, qui alterius Reipublicæ jure tenebantur, prædicari incepit, missas fecerunt Apostoli; quod autem Pharisæi post amissum imperium eas, aut saltem magnam earum partem retinuerint, id magis animo Christianis adversandi quam Deo placendi fecerunt. Nam post primam urbis vastationem, cum Babylonem captivi ducti fuerunt

erunt, quia tum in sectas non erant, quod sci-
 an. divisi, statim cæremonias neglexerunt, imo
 to legi Mosis valedixerunt, patriæque jura ob-
 troni, ut plane superflua, tradiderunt, & se
 en cæteris nationibus immiscere inceperunt, ut
 e. Hezdra, & Nehemia satis superque constat;
 ure non dubium est, quin Judæi, jam post dis-
 titutum imperium, lege Mosis non magis tene-
 tur, quam antequam eorum societas, & Respū-
 blica inceperit; dum enim inter alias Nationes, ante
 intum ex Ægypto vixerunt, nullas leges pecu-
 ieres habuerunt, nec ullo, nisi naturali jure, &
 re dubio, etiam jure Reipublicæ in qua vive-
 ant, quatenus Legi divinæ naturali non repugna-
 nt, tenebantur. Quod autem Patriarchæ Deo
 irificaverunt, id fecisse puto, ut suum animum
 nem a pueritia sacrificiis assuetum habebant, ma-
 gis ad devotionem incitarent; omnes enim homi-
 nes a tempore Enos sacrificiis plane consueverant,
 ut ut iis solis maxime ad devotionem incitaren-
 tur. Patriarchæ igitur non ex jure aliquo divino
 nperante, vel ex universalibus fundamentis le-
 gis divinæ edocti, sed ex sola illius temporis con-
 etudine, Deo sacrificaverunt, & si ex alicujus
 mandato id fecerunt, mandatum illud nullum
 iud fuit, quam jus Reipublicæ, in quâ vive-
 ant, quo etiam (ut jam hic, & etiam capite
 tertio, cum de Malkitsedek loquuti sumus, no-
 avimus) tenebantur.

His puto me meam sententiam Scripturæ au-
 roritate confirmavisse; superest jam ostendere,
 uo modo & qua ratione cæremoniæ inserviebant
 d imperium Hebræorum conservandum, & stabili-
 lien-

liendum; quod quam paucissimis potero, ex universalibus fundamentis ostendam. Societas non tantum ad secure ab hostibus vivendum; sed etiam ad multarum rerum compendium faciendum, perutilis est, & maxime etiam necessaria; nam, nisi homines invicem operam mutuam dare velint, ipsis & ars & tempus deficeret, ad id, quoad ejus fieri potest, sustentandum, & conservandum.

*Division
of Labour*

Non enim omnes ad omnia æque apti sunt, nec unusquisque potis esset, ad ea comparandum, quibus solus maxime indiget. Vires, & tempus, inquam, unicuique deficerent, si solus deberet arare, seminare, metere, molere, coquere, texere, suere, & alia per plurima, ad vitam sustentandum efficere, ut jam taceam artes, & scientias quæ etiam ad perfectionem humanæ naturæ, ejusque beatitudinem sunt summe necessariae. Videmus enim eos, qui barbare sine politiâ vivunt, vitam miseram, & pæne brutalem agere, nec tamen pauca illa, misera & impolita, quæ habent, sine mutua opera, qualis qualis ea sit, sibi comparant. Jam si homines a natura ita essent constituti, ut nihil nisi id, quod vera ratio indicat, cuperent, nullis sane legibus indigeret societas, sed absolute sufficeret, homines vera documenta moralia docere, ut sponte integro & liberali animo id, quod vere utile est, agerent. Verum longe aliter cum humana natura constitutum est; omnes quidem suum utile quærunt, at minime ex sanæ rationis dictamine, sed per plurimum ex sola libidine, & animi affectibus abrepti (qui nullam temporis futuri, aliarumque rerum rationem habent) res appetunt, utilesque judicant. Hinc fit, ut nulli

societatis

aetas possit subsistere absque imperio, & vi,
 & consequenter legibus, quæ hominum libidi-
 nis, atque effrænatum impetum moderentur,
 prohibeant: non tamen humana natura patitur
 absolute se cogi, & ut Seneca Tragicus ait, vio-
 lenter imperia nemo continuit diu; moderata du-
 rat: quamdiu enim homines ex solo metu agunt,
 tamdiu id, quod maxime nolunt, faciunt, nec
 rationem utilitatis & necessitatis rei agenda te-
 nent, sed id tantum curant, ne capitis, aut sup-
 plicii rei sint scilicet. Imo non possunt malo, aut
 imperatoris, quamvis cum suo magno eti-
 am malo non tamen lætari, ipsique omnia mala
 cupere, & ubi poterunt adferre. Homines
 inde nihil minus pati possunt, quam suis æqua-
 lis servire, & ab iis regi. Denique nihil diffici-
 lius, quam libertatem hominibus semel conces-
 sit iterum adimere. Ex his sequitur Primo quod
 tota societas, si fieri potest, collegialiter im-
 perium tenere debet, ut sic omnes sibi, & nemo
 æquali servire teneatur, vel, si pauci, aut unus
 eas imperium teneat, is aliquid supra commu-
 nem humanam naturam habere, vel saltem sum-
 mis viribus conari debet, vulgo id persuadere.
 Unde leges in quocunque imperio ita institui
 debent, ut homines non tam metu, quam spe ali-
 cuius boni, quod maxime cupiunt, retineantur,
 sed ut sic enim modo unusquisque cupide suum officii
 faciet. Denique quoniam obedientia in eo con-
 sistit, quod aliquis mandata ex sola imperantis au-
 thoritate exequatur, hinc sequitur eandem, in so-
 cietate, cujus imperium penes omnes est, & le-
 ges ex communi consensu faciuntur, nullum
 locum

locum habere, & sive in tali societate leges au-
geantur, vel minuantur, populum nihilominus
æque liberum manere, quia non ex autoritate
alterius, sed ex proprio suo consensu agit. At
contra accidit ubi unus solus imperium absolute
tenet, nam omnes ex sola autoritate unius man-
data imperii exequentur, adeoque, nisi ita ab
initio educati fuerint, ut ab ore imperantis pen-
deant, difficile is poterit, ubi opus erit, novas
leges instituere, & libertatem semel concessam
populo adimere.

His sic universaliter consideratis, ad Hebræo-
rum rempublicam descendamus. Hi cum pri-
mum ex Ægypto exiverunt, nullo alterius nationis
jure amplius tenebantur, adeoque iis licebat, no-
vas leges ad libitum sancire, sive nova jura con-
stituere. Et imperium ubicunque locorum vellent,
tenere & quas terras vellent, occupare. At tamen ad
nihil minus erant apti quam ad jura sapienter con-
stituendum, & imperium penes sese collegialiter
retinendum; rudis fere ingenii omnes erant, &
misera servitute confecti. Imperium igitur pene
unum tantum manere debuit, qui cæteris impe-
raret, eosque vi cogeret, & qui denique lege
præscriberet, & imposterum eas interpretaretur.
Hoc autem imperium Moses facile retinere potuit,
quia divina virtute supra cæteros excellebat, &
se eam habere populo persuasit, multisque testi-
moniis ostendit; (vide Exodi xiv. vers. ultimo
& cap. xix. 9.) is itaque virtute, qua polle-
bat, divinâ jura constituit, & populo præscrip-
sit: at in iis summam curam gessit, ut populus
non tam metu, quam sponte suum officium face-
ret

re; ad quod hæc duo eum maxime cogebant, populi scilicet ingenium contumax, (quod sola progi non patitur,) & instans bellum; ubi, ut prospere cedant, milites magis hortari, quam minis, & minis territare necesse est: sic enim unusquisque magis studet virtute, & magnanimiter animi clarere, quam supplicium tantum vitare. Hac igitur de causâ Moses virtute, & jussu divino religionem in Rempublicam introduxit, ut populus non tam ex metu, quam devotione suum officium faceret. Deinde eos beneficiis obligavit, & oblivinitus multa in futurum promisit, nec leges modum severas sancivit, quod unusquisque, suis studuit, facile nobis concedet, præcipue in circumstantias, quæ ad aliquem reum damnandum requirebantur, attenderit. Denique, populus, qui sui juris esse non poterat, ab ore imperantis penderet, nihil hominibus scilicet scienti assuetis ad libitum agere concessit, nihil populus agere poterat, quin simul teneretur eas recordari, & mandata exequi, quæ a solo imperantis arbitrio pendebant, non enim ad libitum, sed secundum certum, & determinatum munus legis licebat arare, seminare, metere, nec aliquid comedere, induere, neque capere, & barbam radere, neque lætari, nec absolute aliquid agere licebat, nisi secundum jussa, & mandata in legibus præscripta, nec hoc tantum, sed etiam in postibus, manibus, & inter oculos si quæ quædam habere tenebantur, quæ eos semper obedientiam monerent. Hic igitur scopus caeremoniarum fuit, ut homines nihil ex proprio decreto, sed omnia ex mandato alterius agerent, & con-

continuis actionibus, & meditationibus faterentur, se nihil prorsus sui, sed omnino alterius juris esse: ex quibus omnibus luce clarius constat, caeremonias ad beatitudinem nihil facere, & illas Veteris Testamenti, imo totam legem Moſis nihil aliud, quam Hebræorum imperium, & consequenter nihil præter corporis commoda spectavisse. Quod autem ad Christianorum caeremonias attinet, nempe Baptismum, Cœnam dominicam, festa, orationes externas, & si quæ adhuc aliæ, quæ toti Christianismo communes sunt, semper quæ fuerunt, si ex unquam a Christo, aut ab Apostolis institutæ sunt (quod adhuc mihi non constat) cæ non nisi ut universalis Ecclesiæ signa externa institutæ sunt, non autem ut res, quæ ad beatitudinem aliquid faciunt, vel quæ aliqui Sanctimoniam in se habeant; quare, quamvis hæc caeremoniæ non ratione imperii, ratione tamen integræ Societatis tantum institutæ sunt; adeoque ille, qui solus vivit, iis minime tenetur, imo qui in imperio, ubi Christiana religio interdicta est, vivit, is ab his caeremoniis abstinere tenetur, & nihilominus poterit beate vivere. Hujus rei exemplum in regno Japonensium habetur, ubi Christiana religio interdicta est, & Belgæ, qui inhabitant, ex mandato Societatis Indiæ Orientalis ab omni externo cultu abstinere tenentur; non hoc alia auctoritate jam confirmare puto; & quamvis non difficile foret hoc ipsum etiam ex fundamentis Novi Testamenti deducere, & forte claris insuper testimoniis ostendere, hæc tamen libentius missa facio, quia ad alia festinat animus. Pergo itaque ad id, de quo secundo loco in hoc c

ne agere constitui; scilicet Quibus, & quara-
 tione fides historiarum in sacris contentarum ne-
 cessaria sit. Ut autem hoc lumine naturali inve-
 niatur, sic procedendum videtur.

Si quis hominibus aliquid suadere, vel dissua-
 dere vult, quod per se notum non est, is, ut id iidem
 ablectantur, rem suam ex concessis deducere,
 neque experientia vel ratione convincere debet,
 neque ex rebus, quas per sensus experti sunt in
 natura contingere, vel ex axiomatis intellectu-
 alibus per se notis: at nisi experientia talis sit, ut
 e, & distincte intelligatur, quamvis hominem
 vincat, non tamen poterit ipsa intellectum æ-
 ficere, ejusque nebulas dissipare, ac cum res
 ostenda ex solis axiomatis intellectualibus, hoc
 ex sola virtute intellectus, ejusque in perci-
 pendo ordine, deducitur, præsertim si quæstio sit
 spirituali, & quæ sub sensus nullo modo ca-
 verit. Verum quia ad res ex solis notionibus intelle-
 ctualibus deducendum, longa perceptionum con-
 catenatio sæpissime requiritur, & præterea etiam
 cautio, ingenii perspicacitas, & summa conti-
 nentia, quæ omnia raro in hominibus reperiuntur;
 propterea homines ab experientia doceri malunt, quam
 suas perceptiones ex paucis axiomatibus
 deducere, & invicem concatenare; unde sequitur,
 quod si quis doctrinam aliquam integram natio-
 nem, ne dicam, universum humanum genus doce-
 re, & ab omnibus in omnibus intelligi vult; is rem
 solam solam experientiâ confirmare tenetur, ratio-
 nemque suas, & rerum docendarum definitiones ad
 notum plebis, quæ maximam humani generis pa-
 rtem componit, maxime accommodare, non autem

*Kant's
 A Prior*

H

eas

eas concatenare, neque definitiones, prout ad rationes melius concatenandum inserviunt, tradere; alias doctis tantum scribet, hoc est, ut à paucissimis tantum hominibus, si cum reliquis comparentur, poterit intelligi. Cum itaque tota Scriptura in usum integræ nationis prius, & tandem universi humani generis revelata fuerit; necessario ea, quæ in ipsa continentur, ad captum plebis maxime accommodari debuerunt, & solâ experientiâ comprobari. Rem clarius explicemus. Quæ Scriptura docere vult, quæ solam speculationem spectant, hæc potissimum sunt; nempe dari Deum, sive ens, quod omnia fecit, & summâ sapientiâ dirigit, & sustentat, & quorum hominum summam habet curam, nempe eorum qui piè & honestè vivant: reliquos autem multi suppliciiis punit, & à bonis segregat. Atque hæc Scriptura solâ experientiâ comprobat, nempe illas quas narrat historiis, nec ullas harum rerum definitiones tradit, sed omnia verba, & rationes captui plebis accommodat. Et quamvis experientia nullam harum rerum claram cognitionem dari possit, nec docere, quid Deus sit, & qua ratione res omnes sustentet, & dirigat, hominumque curam habeat; potest tamen homines tantum docere, & illuminare, quantum ad obedientiam & devotionem eorum animis imprimendum sufficit. Atque ex his satis clare constare puto, quibus, & qua ratione fides historiarum in sacris contentarum necessaria sit: ex modò ostensis enim evidentissime sequitur, earum notitiam, & fide vulgo, cujus ingenium ad res clare & distinctè percipiendum non valet, summe esse necessariam.

Dei

Unde, eum, qui eas negat, quia non credit
 illum esse, neque eum rebus & hominibus pro-
 vere, impium esse: qui autem eas ignorat, &
 nihilominus lumine naturali novit, Deum esse,
 quæ porro diximus, & deinde veram viven-
 tationem habet, beatum omnino esse, imo
 magis beatorem, quia præter veras opiniones,
 clarum insuper & distinctum habet conceptum:
 Undique sequitur, eum, qui has historias Scri-
 pturæ ignorat, nec lumine naturali aliquid no-
 vit, si non impium, sive contumacem, inhu-
 manum tamen esse, & pene brutum, nec ullum
 Dei donum habere. Verum hic notandum, nos
 præterea dicimus, notitiam historiarum vulgo summe
 necessariam, non intelligere notitiam omnium
 forsus historiarum, quæ in sacris litteris conti-
 nentur, sed tantum earum, quæ præcipuæ sunt,
 quæ solæ, sine reliquis, doctrinam, quam
 modo diximus, evidentius ostendunt, hominum-
 animos maxime movere possunt. Nam, si o-
 mnes Scripturæ historiæ necessariæ essent ad ejus
 doctrinam probandam, nec conclusio elici pos-
 set, nisi ex universali consideratione omnium
 forsus historiarum, quæ in ipsa continentur; tum
 de ejus doctrinæ demonstratio, & conclusio
 tantum plebis, sed absolute humanum captum,
 vires superaret; quis enim ad tam magnum
 onerum historiarum simul attendere posset, &
 tot circumstantias & partes doctrinæ, quæ
 tot tamque diversis historiis deberet eli-
 ci. Ego saltem mihi non possum persuadere,
 quod homines illi, qui nobis Scripturam,
 sicut eam habemus, reliquerunt, tanto ingenio

abundaverint, ut talem demonstrationem investigare potuerint, & multo minus, quod doctrina Scripturæ non posset intelligi, nisi auditis litibus Isaaci, Achitophelis consiliis Absolomo datis, & bello civili Judæorum, & Israëlitarum, & aliis ad hunc modum Chronicis; aut quod primis Judæis, qui tempore Mosis vixerunt, ipsa doctrina ex historiis non æque facile demonstrari potuerit, ac iis qui tempore Hefdræ vixerunt. Sed de his fusius in sequentibus. Vulgus itaque eas tantum historias, quæ maxime eorum animos ad obedientiam & devotionem movere possunt, scire tenetur. At ipsum vulgus non satis aptum est ad faciendum de iis iudicium, utpote quod magis narrationibus & rerum singulari & inexpectato eventu, quam ipsa historiarum doctrinâ delectatur: atque hac de causa præter lectionem historiarum Pastoribus si-
ve Ecclesiæ ministris insuper indiget, qui ipsum pro imbecillitate ejus ingenii doceant. Attamen ne a nostro proposito divagemur, sed id, quod præcipue intendebamus ostendere, concludamus, nempe fidem historiarum, quæcunque demum eæ sint, ad Legem divinam non pertinere, nec homines per se beatos reddere, neque ullam utilitatem, nisi ratione doctrinæ, habere, quâ solâ ratione aliæ historiæ aliis præstantiores possunt esse. Narrationes igitur in Vetere, & Novo Testamento contentæ, reliquis profanis, & ipsa etiam inter se, unæ aliis præstantiores sunt, pro ratione salutarium opinionum, quæ ex iis sequuntur. Quare si quis historias S. Scripturæ legerit, eique in omnibus fidem habuerit, nec tamen ad doctrinam, quam ipsa iisdem docere intendit, at-
tende

aderit nec vitam emendaverit, perinde ipsi est,
 si Alcoranum, aut Poëtarum fabulas Scenicas,
 si saltem communia Chronica ea attentione,
 quam vulgus solet, legisset; & contra, uti dixi-
 mus, is, qui eas plane ignorat, & nihilominus sa-
 lutes habet opiniones, veramque vivendi ratio-
 nem, is absolute beatus est, & revera Christi Spi-
 ritum in se habet. At Judæi contra plane sentiunt;
 tenuunt enim veras opiniones, veramque viven-
 dationem nihil prodesse ad beatitudinem, quam
 homines eas ex solo lumine naturali ample-
 rentur & non ut documenta Mosi prophetice re-
 cepta: hoc enim Maimonides capite octavo Re-
 gni Lege 11. aperte his verbis audet affirmare;
 כל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן הרי יי
 מחסדי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא
 והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שזוהו
 חקרוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה
 רבינו שבני נח מקדם נצטוו בהן אבל אם עשה
 מפני הכרע הדעה אין זה גררושב וא
 מחסדי אומות העולם ואינו מחכמה
 nis, qui ad se suscipit * septem precepta, & ea dili-
 genter exequutus fuerit, is ex piis Nationum est, & heres fu-
 eri mundi; videlicet si ipsa susceperit & exequutus fue-
 rit, propterea, quod Deus ea in Lege preceperit, & quod
 his per Mosén revelaverit, quod filiis Noæ eadem an-
 ti precepta fuerunt, sed si ea à ratione ductus exequutus
 fuerit, hic non est, incola, nec ex piis, nec ex scientibus Na-
 tionum.

39
 article

H 3

NB. Judæos putare, Deum Noæ septem precepta dedisse, &
 iis solis omnes nationes teneri: Hebræis autem soli alia per-
 plurima præterea dedisse, ut eam beatiorém reliquis faceret.

tionum. Hæc sunt verba Maimonidis, quibus R. Joseph filius Shem Tob in suo libro, quem vocat Ke-
 bod Elohim, seu *gloriam Dei* addit, quod quamvis
 Aristoteles (quem summam Ethicam scripsisse pu-
 tat, & supra omnes æstimat) nihil eorum, quæ ad
 veram Ethicam spectant, & quæ etiam in sua Ethica
 amplexus est, omisisset, sed omnia diligenter
 exequutus fuisset, hoc tamen ipsi ad salutem pro-
 desse non potuit, quia ea, quæ docet, non amplexus
 est ut documenta divina prophetice revelata,
 sed ex solo dictamine rationis. Verum hæc omnia
 mera esse figmenta, & nullis rationibus, neque
 Scripturæ autoritate suffulta, unicuique hæc at-
 tente legenti satis constare existimo, quare ad ean-
 dem rem refutandum, ipsam recensuisse sufficit
 nec etiam eorum sententiam hic refutare in animo
 est, qui nimirum statuunt lumen naturale nihil san-
 de iis, quæ ad veram salutem spectant, docere pos-
 se, hoc enim ipsi, qui nullam sanam rationem sibi
 concedunt, nulla etiam ratione probare possunt
 & si aliquid supra rationem se habere venditant, i-
 merum est figmentum, & longe infra rationem
 quod jam satis eorum communis vivendi modum
 indicavit. Sed de his non est opus apertius loqui.
 Hoc tantum addam nos neminem, nisi ex operibus
 cognoscere posse, qui itaque his fructibus abunde
 verit, scilicet charitate, gaudio, pace, longanimi-
 tate, benignitate, bonitate, fide, mansuetudine,
 continentia, adversus quos (ut Paulus in Epistola
 ad Galatas v. 22. ait) lex non est posita, is, sive ex
 sola ratione, sive ex sola Scriptura edoctus sit
 Deo revera edoctus est, & omnino beatus. His itaque
 que omnia, quæ circa legem divinam agere con-
 stitueram, absolvi.

CAPUT VI.

De Miraculis.

Icuti scientiam illam, quæ captum humanum
 superat, divinam, sic opus, cuius causa vulgo
 ignoratur, divinum, sive Dei opus vocare
 consueverunt homines: vulgus enim tum
 potentiam & providentiam quam clarissime
 ostare putat, cum aliquid in natura insolitum,
 contra opinionem, quam ex consuetudine de-
 clarâ habet, contingere videt; præsertim si id,
 cuius lucrum aut commodum cesserit, & ex
 ea re clarius existentiam Dei probari posse
 existimat, quam ex eo, quod natura ut putant,
 in ordinem non servet; & propterea illos o-
 mnes Deum, aut saltem Dei providentiam tol-
 lere putant, qui res, & miracula per causas na-
 turales explicant, aut intelligere student: Exi-
 mant scilicet, Deum tamdiu nihil agere, quam-
 diu natura solito ordine agit, & contra, poten-
 tiam naturæ & causas naturales tamdiu esse otiosas,
 tamdiu Deus agit; duas itaque potentias nume-
 rab invicem distinctas imaginantur, scilicet,
 potentiam Dei, & potentiam rerum naturalium,
 (Deo tamen certo modo determinatam, vel
 ut plerique magis hodierno tempore sentiunt)
 separatam. Quid autem per utramque, & quid
 per Deum & naturam intelligant, nesciunt sane,
 nisi quod Dei potentiam tanquam Regiæ cuiusdam
 maiestatis, imperium; naturæ autem tanquam
 imperii & impetum imaginentur. Vulgus itaque
 H 4 opera

opera naturæ insolita vocat miracula, sive Dei opera, & partim ex devotione, partim ex cupiditate adversandi iis, qui scientias naturales colunt, rerum causas naturales nescire cupit, & ea tantum audire gestit, quæ maxime ignorat, quæque propterea maxime admiratur. Videlicet, quia nulla alia ratione, nisi causas naturales tollendo, resque extra naturæ ordinem imaginando, Deum adorare, omniaque ad ejus imperium & voluntatem referre potest, nec Dei potentiam magis admiratur, nisi dum potentiam naturæ à Deo quasi subactam imaginatur. Quod quidem originem duxisse videtur à primis Judæis, qui ut Ethnicos sui temporis, qui Deos visibiles adorabant, videlicet, Solem, Lunam, Terram, Aquam, Aërem, &c. convincerent, iisque ostenderent, Deos illos imbecilles & inconstantes, sive mutabiles, & sub imperio Dei invisibilis esse, miracula sua narrabant, quibus insuper conabantur ostendere, totam naturam, ex Dei, quem adorabant, imperio in eorum tantum commodum dirigi, quod quidem hominibus adeo arrisit, ut in hoc usque tempus miracula fingere non cessaverint, ut ipsi Deo dilectiores reliquis, causaque finalis, propter quam Deus omnia creavit & continuo dirigit, crederentur. Quid sibi vulgi stultitia non arrogat, quod nec de Deo, nec de natura ullum sanum habet conceptum, quod Dei placita cum hominum placitis confundit, & quod denique naturam adeo limitatam fingit, ut hominem ejus præcipuam partem esse credat. His vulgi de Natura, & miraculis opiniones, & præjudicia satis prolixè enarravi; attamen, ut rem ordine edoceam, ostendam I. Nihil contra naturam
 contin.

contingere, sed ipsam æternum, fixum, & immu-
 -abilem ordinem servare, & simul quid per mira-
 -culum intelligendum sit. II. Nos ex miraculis,
 -que essentiam nec existentiam, & consequenter,
 -que providentiam Dei posse cognoscere, sed hæc
 -omnia longe melius percipi ex fixo & immutabili
 -naturæ ordine. III. Ex aliquot Scripturæ ex-
 -emplis ostendam, ipsam Scripturam per Dei de-
 -creta & volitiones, & consequenter providen-
 -tiam nihil aliud intelligere, quam ipsum naturæ
 -ordinem, qui ex ejus æternis legibus necessario se-
 -quitur. IV. denique de modo miracula Scripturæ
 -interpretandi, & de iis, quæ præcipue circa mira-
 -culorum narrationes notari debeant, agam. Et
 -hic præcipua sunt, quæ ad hujus capituli argumen-
 -tum spectant, & quæ præterea ad intentum to-
 -tus hujus operis non parum inservire existimo.
 -Primum quod attinet, id facile ostenditur ex
 -eo, quæ in cap. I V. circa Legem divinam demon-
 -stravimus, nempe; omne id, quod Deus vult fi-
 -eri determinat, æternam necessitatem & veritatem
 -involvere; ostendimus enim ex eo, quod Dei in-
 -tellectus à Dei voluntate non distinguitur, idem
 -pos affirmare, cum dicimus Deum aliquid velle,
 -cum dicimus, Deum id ipsum intelligere; qua-
 -e eadem necessitate, quæ ex natura & perfectione
 -divina sequitur, Deum rem aliquam, ut est, intel-
 -ligere, ex eadem sequitur, Deum eandem, ut est,
 -velle. Cum autem nihil, nisi ex solo divino decre-
 -to necessario verum sit, hinc clarissime sequitur,
 -leges naturæ universales mera esse decreta Dei,
 -quæ ex necessitate & perfectione naturæ divinæ
 -sequuntur. Si quid igitur in natura contingeret,

quod ejus universalibus legibus repugnaret, id decreto & intellectui, & naturæ divinæ necessario etiam repugnaret; aut si quis statueret, Deum aliquid contra leges naturæ agere, is simul etiam cogeretur statuere, Deum contra suam naturam agere, quo nihil absurdius. Idem etiam facile ex hoc posset ostendi, quod nimirum potentia naturæ sit ipsa divina potentia & virtus; divina autem potentia sit ipsissima Dei essentia, sed hoc in præsentiarum libentius omitto. Nihil igitur in * natura contingit, quod ipsius legibus universalibus repugnet, at nec etiam aliquid, quod cum iisdem non convenit, aut ex iisdem non sequitur: nam quicquid fit, per Dei voluntatem & æternum decretum fit, hoc est, ut jam ostendimus, quicquid fit, id secundum leges & regulas, quæ æternam necessitatem & veritatem involvunt, fit; natura itaque leges & regulas quæ æternam necessitatem & veritatem involvunt, quamvis omnes nobis notæ non sint, semper tamen observat, adeoque etiam fixum atque immutabilem ordinem; nec ulla sana ratio suadet, naturæ limitatam potentiam & virtutem tribuere, ejusque leges ad certa tantum, & non ad omnia, aptas statuere; nam, cum virtus & potentia naturæ, sit ipsa Dei virtus & potentia, leges autem & regulæ naturæ, ipsa Dei decreta, omnino credendum est, potentiam naturæ infinitam esse, ejusque leges adeo latas, ut ad omnia, quæ & ab ipso divino intellectu concipiuntur, se extendant; alias enim, quid aliud statuitur, quam

* NB. Me hic per Naturam non intelligere solam materiam ejusque affectiones, sed præter materiam, alia infinita.

quod Deus naturam adeo impotentem crea-
 vit, ejusque leges, & regulas adeo steriles sta-
 vit, ut sæpe de novo ei subvenire cogatur, si
 conservatam vult, & ut res ex voto succe-
 dat, quod sane à ratione alienissimum esse exi-
 sto. Ex his itaque, quod in natura nihil con-
 cit, quod ex ejus legibus non sequitur, & quod
 leges ad omnia, quæ & ab ipso Divino in-
 ectu concipiuntur, se extendunt, & quod deni-
 natura fixum atque immutabilem ordinem ser-
 clarissime sequitur, nomen miraculi non nisi
 eective ad hominum opiniones posse intelligi,
 nihil aliud significare, quam opus, cujus causam
 naturalem exemplo alterius rei solitæ explicare
 non possumus, vel saltem ipse non potest, qui
 miraculum scribit aut narrat. Possem quidem di-
 re miraculum esse id, cujus causa ex principiis
 naturalium lumine naturali notis explicari
 sequitur; verum, quoniam miracula ad captum vul-
 gari facta fuerunt, quod quidem principia rerum na-
 turalium plane ignorabat, certum est, antiquos
 pro miraculo habuisse, quod explicare non po-
 rant eo modo, quo vulgus res naturales explica-
 re solet, recurrendo scilicet ad memoriam, ut alte-
 rei rei similis, quam sine admiratione imaginari
 potest, recordetur; tum enim vulgus rem aliquam
 non satis intelligere existimat, cum ipsam non ad-
 miratur. Antiqui itaque, & omnes fere in hoc
 æque tempus nullam præter hanc normam mira-
 culi habuerunt; quare non dubitandum, quin in sa-
 cris literis multa tanquã miracula narrentur, quo-
 rum causæ ex principiis rerum naturalium notis
 facile possunt explicari, ut jam supra innuimus in
 cap.

cap. II. cum de eo, quod sol steterit tempore Josue,
 & quod retrogradatus fuerit tempore Achaz, lo-
 quuti sumus; sed de his mox prolixius agemus,
 nempe circa miraculorum interpretationē, de quā
 in hoc capite agere promisi. Hic jam tempus est, ut
 ad secundum transeam, nempe ut ostendam, nos ex
 miraculis nec Dei essentiam nec existentiam, nec
 providentiam posse intelligere, sed contra hæc
 longe melius percipi ex fixo atque immutabili na-
 turæ ordine; ad quod demonstrandum sic proce-
 do. Cum Dei existentia non sit per se nota, debet
 necessario concludi ex notionibus, quarum veri-
 tas adeo firma & inconcussa sit, ut nulla dari ne-
 que concipi possit potentia, à qua possint immuta-
 ri; nobis saltem ab eo tempore quo ex iis Dei exi-
 stentiam concludimus, ita apparere debent, si ex
 ipsis eam extra omnem dubitationis aleam conclu-
 dere volumus: nam si possemus concipere ipsas
 notiones ab aliqua potentia, quæcumque demum
 ea fuerit, mutari posse, tum de earum veritate du-
 bitarem, & consequenter etiam de nostra con-
 clusione, nempe de Dei existentia, nec de ulla re un-
 quam poterimus esse certi. Deinde nihil cum natu-
 ra convenire, vel ei repugnare scimus, nisi id, quod
 ostendimus, cum istis principiis convenire, vel iis
 repugnare; quare, si concipere possemus aliquid in
 natura ab aliqua potentia (quæcumque demum ea
 fuerit) posse fieri, quod naturæ repugnet, id primis
 istis notionibus repugnabit, adeoque id ut absurdum
 rejiciendum, vel de primis notionibus (ut modo
 ostendimus) & consequenter de Deo, & de omni-
 bus quomodocumque perceptis, dubitandum. Longe
 igitur abest, ut miracula, quatenus per id intelli-
 gitur

tur opus, quod ordini naturæ repugnet, nobis
 si existentiam ostendant; cum contra nos de
 eadem dubitare facerent, quando absque iis abso-
 lute de ipsa possemus esse certi, nempe quando
 scimus, omnia naturæ certum atque immutabilem
 legem sequi. At ponatur id esse miraculum,
 quod per causas naturales explicari non potest,
 quod quidem duobus modis potest intelligi, vel
 quod causas naturales quidem habet, quæ tamen
 ab humano intellectu investigari non possunt; vel
 quod nullam causam, præter Deum, sive Dei vo-
 luntatem agnoscit: Verum quia omnia, quæ per
 causas naturales fiunt, ex sola Dei potentia & vo-
 luntate etiam fiunt, necessario huc tandem perve-
 nendum, nempe miraculum sive id causas natura-
 les habeat, sive minus, opus esse, quod per causam
 explicari non potest, hoc est opus, quod captum hu-
 manum superat; sed ex opere, & absolute ex eo,
 quod nostrum captum superat, nihil intelligere pos-
 sumus. Nã quicquid clare & distincte intelligimus,
 per se, vel per aliud, quod per se clare & distin-
 ctè intelligitur, nobis debet innotescere. Quare ex
 miraculo, sive opere, quod nostrum caprum supe-
 rat, nec Dei essentiam, nec existentiam, nec absolu-
 tum aliquid de Deo, & naturam intelligere possumus,
 sed contra, cum omnia à Deo determinata & san-
 cta scimus esse, & operationes naturæ ex Dei es-
 sentia consequi, naturæ vero leges Dei æterna
 secreta & volitiones esse, absolute concludendum,
 nos eo melius Deum, Deique voluntatem cognos-
 cere, quo melius res naturales cognoscimus, & cla-
 rius intelligimus, quomodo à prima sua causa de-
 pendent, & quomodo secundum æternas naturæ
 leges

leges operantur. Quare ratione nostri intellectus, longe meliore jure ea opera, quæ clare & distincte intelligimus, Dei opera vocanda, & ad Dei voluntatem referenda, quam ea, quæ plane ignoramus, quamvis imaginationem valde occupent, & homines in admirationem sui rapiant; quandoquidem ea sola naturæ opera, quæ clare & distincte intelligimus, Dei cognitionem reddunt sublimiorem, & Dei voluntatem & decreta quam clarissime indicant; ii igitur plane nugantur, qui, ubi rem ignorant, ad Dei voluntatem recurrunt; ridiculus sane modus ignorantiam profitendi. Porro quamvis ex miraculis aliquid concludere possemus, nullo tamen modo Dei existentia inde posset concludi; Nam, cum miraculum opus limitatum sit, nec unquam, nisi certam & limitatam potentiam exprimat, certum est, nos ex tali effectu non posse concludere existentiam causæ, cujus potentia sit infinita, sed ad summum causæ, cujus potentia major sit; dico ad summum, potest enim etiam consequi ex multis causis simul concurrentibus, opus aliquod, cujus quidem vis & potentia minor sit potentiâ omnium causarum simul, ac longe major potentiâ uniuscujusque causæ. At quoniam naturæ leges (ut jam ostendimus) ad infinita se extendunt, & sub quadam specie æternitatis à nobis concipiuntur, & natura secundum eas certo, atque immutabili ordine procedat, ipsæ nobis eatenus Dei infinitatem, æternitatem, & immutabilitatem aliquo modo indicant. Concludimus itaque nos per miracula, Deum ejusque existentiam & providentiam cognoscere non posse, sed hæc longe melius concludi ex naturæ fixo atque immutabili ordine. Loquor in ha
con

inclusionem de miraculo, quatenus per id nihil
 ad intelligitur, quam opus, quod hominum
 totum superat, aut superare creditur; nam qua-
 tus supponeretur ordinem naturæ destruere, si-
 vè interrumpere, aut ejus legibus repugnare,
 minus (ut modo ostendimus) non tantum nul-
 la Dei cognitionem dare posset, sed contra il-
 lam, quam naturaliter habemus, adimeret, & nos
 à Deo, & omnibus dubitare faceret. Neque
 ullam agnosco differentiam inter opus contra
 naturam, & opus supra naturam; (hoc est, ut qui-
 dam ajunt, quod quidem naturæ non repugnat,
 tamen ab ipsa non potest produci, aut effici.)
 cum cum miraculum non extra naturam, sed
 ipsa natura fiat, quamvis supra naturam sta-
 tatur, tamen necesse est, ut naturæ ordinem
 interrumpat, quem alias fixum atque immutabi-
 lem ex Dei decretis concipimus. Si quid igitur in
 natura fieret, quod ex ipsius legibus non seque-
 retur, id necessario ordini, quem Deus in æter-
 num per leges naturæ universales in natura sta-
 vit, repugnaret, adeoque id contra naturam
 usque leges esset, & consequenter ejus fides
 de omnibus dubitare faceret, & ad Atheis-
 tum duceret. Et his puto, me id, quod Secundo
 ostendebam, satis firmis rationibus ostendisse, ex
 quibus de novo concludere possumus, miraculum
 esse contra naturam, sive supra naturam, me-
 tum esse absurdum; & propterea per miraculum
 in sacris litteris nihil aliud posse intelligi, quam
 opus naturæ, uti diximus, quod captum humana
 superat, aut superare creditur. Jam antequam ad
 illud pergam, libet prius hanc nostram sententiam,
 nempe,

nempe, quod ex miraculis Deum non possumus cognoscere, autoritate Scripturæ confirmare, & quamvis Scriptura hoc nullibi aperte doceat, facile tamen ex ipsa potest concludi, imprimis ex eo, quod Moses (Deuter. xiiii.) præcipit, ut Prophetam seductorem, quamvis faciat miracula, mortis tamen damnet: sic enim ait וּבֵּא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַיךָ: לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבַר הַנְּבִיא הַהוּא וּגּו' כִּי מִנְסֵה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּגּו' וְהַנְּבִיא הַהוּא יוֹמֵת וּגּו' & (quamvis) contigerit signum, & portentum, quod tibi prædixit, &c. noli (tamen) assentire verbis ejus Propheta, &c. quia Dominus vester Deus vos tentat, &c. Propheta (igitur) ille mortis damnetur, &c. Ex quibus clare sequitur, miracula à falsis etiam Prophetis posse fieri, & homines nisi Dei vera cognitione & amore probe sint muniti, æque facile ex miraculis falsos Deos, ac Verum posse amplecti. Nam addit כִּי מִנְסֵה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּגּו' quoniam Iehova vester Deus vos tentat, ut sciat, num eum amatis integro corde vestro, & animo vestro. Deinde Israëlitarum ex tot miraculis nullum de Deo sanum conceptum formare potuerunt, quod ipsa experientia testata est; nam, cum sibi persuaderent, Mosén ab iis abiisse, numina visibilia ab Aharone petierunt, & vitulus, proh pudor! eorum Dei fuit idea, quam tandem ex tot miraculis formaverunt. Asaph quamvis tot miracula audivisset, de Dei providentia tamen dubitavit, & fere a vera via deflexisset, nisi tandem veram beatitudinem intellexisset, (vide Pl. lxxiii.) Salomiorum etiam, cujus tempore res Judæorum in summo vigore

erant, suspicatur omnia casu contingere:
 Vide Eccles. III. 19, 20, 21. & cap. IX. 2, 3, & c.
 Deique omnibus fere Prophetis hoc ipsum valde
 noturum fuit, nempe, quomodo ordo naturæ
 & hominum eventus cum conceptu, quem de
 Providentia Dei formaverant, possent conveni-
 re, quod tamen Philosophis, qui non ex mira-
 culis, sed ex claris conceptibus res conantur in-
 terrogare, semper admodum clarum fuit, iis
 sapientissimum, qui veram foelicitatem in sola virtu-
 te & tranquillitate animi constituunt, nec stu-
 dent, ut natura iis, sed contra, ut ipsi naturæ
 dirigant; utpote qui certe sciunt, Deum natu-
 ram dirigere, prout ejus leges universales, non
 solum prout humanæ naturæ particulares leges
 continent, adeoque Deum non solum humani gene-
 ris, sed totius naturæ rationem habere. Con-
 siderataque etiam ex ipsa Scripturâ miracula ve-
 ritatis Dei cognitionem non dare, nec Dei provi-
 dentiam clare docere. Quod autem in Scriptura
 non reperitur, Deum portenta fecisse, ut ho-
 mines innotesceret, ut in Exodi x. 2. Deum
 Aegyptios illufisse, & signa sui dedisse, ut Is-
 raelitæ cognoscerent eum esse Deum; inde ta-
 men non sequitur, miracula id revera docere,
 sed tantum sequitur, Judæos tales habuisse opi-
 niones, ut facile iis miraculis convinci possent;
 quia enim in capite secundo clare ostendimus,
 prophetas propheticas, sive quæ ex revelatione
 emanant, non elici ex notionibus universali-
 bus & communibus, sed ex concessis, quamvis ab-
 solutis, & opinionibus eorum quibus res revelantur
 quos Spiritus Sanctus convincere vult, quod
 I multis

multis exemplis illustravimus, & etiam testimonio Pauli, qui cum Græcis erat Græcus, & cum Judæis Judæus. Verum quamvis illa miracula Ægyptios, & Judæos ex suis concessis convincere, non tamen veram Dei ideam, & cognitionem dari poterant, sed tantum facere, ut concederent dari Numen, omnibus rebus, iis notis, potentius, deinde quod Hebræos, quibus tum temporis omnia præter spem foelicissime cesserunt, super omnes curabat, non autem quod Deus omnes æquocuret; nam hoc sola Philosophia docere potest. ideo Judæi & omnes, qui non nisi ex dissimili rerum humanarum statu & impari hominum fortuna Dei providentiam cognoverunt, sibi persuaserunt Judæos Deo dilectiores reliquis fuisse, quamvis tamen reliquos vera humana perfectione non superaverint ut jam Cap. III. ostendimus. Ad Tertium igitur pergo, ut scilicet ex Scriptura ostendam Dei decreta & mandata, & consequentem providentiam nihil esse revera præter naturæ ordinem, hoc est, quando Scriptura dicit hoc vel illud à Deo vel Dei voluntate factum, nihil aliud revera intelligere, quam quod id ipsum secundum leges & ordinem naturæ fuerit factum, non autem, ut vulgus opinatur, quod natura tandem cessavit agere, aut quod ejus ordo aliquamdiu interruptus fuit. At Scriptura ea, quæ ad ejus doctrinam non spectant, directe non docet, quæ ejus non est (ut circa Legem divinam ostendimus) res per causas naturales, neque res mere speculativas docere: Quare id, quod hic volumus, ex quibusdam Scripturæ Historiis, quæ casu prolixius & pluribus circumstantiis narrantur, per consequentiam

am eliciendum est; talium itaque aliquot in me-
 um proferam. In Libro I Shamuëlis 1 x.
 16. narratur, quod Deus Shamuëli reve-
 lit, se Saulum ad eum missurum, nec tamen
 Deus eum ad Shamuëlem misit ut homines solent
 quem ad alium mittere, sed hæc Dei missioni-
 aliud fuit, quam ipse naturæ ordo, quærebat
 unum Saul (ut in prædicto capite narratur)
 anas, quas perdidit, & jam absque iis do-
 am redire deliberans, ex consilio sui famuli Sha-
 muëlem Prophetam adivit, ut ex eo sciret, ubi
 eum invenire posset, nec ex tota narratione
 constat, Saulum aliud Dei mandatum præter hunc
 naturæ ordinem habuisse, ut Shamuëlem adiret.
 Psalm c v. 24. dicitur, quod Deus Ægy-
 ptiorum animum mutavit, ut odio haberent Israë-
 litas, quæ etiam mutatio naturalis plane fuit, ut
 patet ex cap. 1. Exodi, ubi ratio non levis Ægy-
 ptiorum narratur, quæ eos movit, Israëlitas ad
 iniquitatem redigere. Genes. 1 x. 13. ait Deus
 se iridem in nube daturum, quæ etiam
 Dei actio nulla sane alia est, nisi radiorum solis re-
 fractio & reflexio, quam ipsi radii in aquæ gut-
 tibus patiuntur. Psalmo c x l v i i. 18. vo-
 cantur illa venti naturalis actio & calor, quo pruina
 & nix liquecunt, verbum Dei; & vers. 15. di-
 ctum & Dei verbum ventus & frigus vocantur.
 Ventus & ignis vocantur in Psalmo c i v. 4.
 angeli, & ministri Dei, & alia ad hunc modum
 in Scriptura reperiuntur, quæ clarissime in-
 dicant, Dei decretum, jussum, dictum, & ver-
 bum nihil aliud esse, quam ipsam naturæ actionem,
 & ordinem; quare non dubium est, quin omnia

quæ in Scriptura narrantur, naturaliter contigerint, & tamen ad Deum referantur, quia Scripturæ, ut jam ostendimus, non est, res per causas naturales docere, sed tantum eas res narrare, quæ imaginationem late occupant, idque ea Methodo, & stylo, qui melius inservit, ad res magis admirandum, & consequenter ad devotionem in animis vulgi imprimendum. Si igitur quædam in sacris literis reperiuntur, quorum causas reddere nescimus, & quæ præter, imo contra ordinem naturæ videntur contigisse, ea moram nobis injicere non debent, sed omnino credendum, id, quod revera contigit, naturaliter contigisse; quod etiam ex hoc confirmatur, quod in miraculis plures circumstantiæ reperiuntur, quamvis tamen non semper narrentur, præcipue cum stilo Poëtico canantur; circumstantiæ, inquam, miraculorum clare ostendunt, ipsa causas naturales requirere. Nempe ut Ægyptii scabie infestarentur, opus fuit, ut Moses favillam in aërem sursum spargeret; (vide Exodi cap: i x. 10. locustæ etiam ex mandato Dei naturali, nempe ex vento orientali integro die & nocte flante, Ægyptiorum regionem petierunt, & vento occidentali fortissimo eandem reliquerunt (vide Exodi cap. x. 14, 19.) eodem etiam Dei jussu mare viam Judæis aperuit. (vide Exodi cap. xiv. 21.) nempe Euro, qui fortissime integra nocte flavit. Deinde ut Elisa puerum, qui mortuus credebatur, excitaret, aliquoties puero incumbere debuit, donec prius incaluerit, & tandem oculos aperuerit, (vide Regum i i. cap: i v. 34, 35.) sic etiam in Evangelic

(III.)

Evangelio Joannis i x. quædam narrantur circumstantiæ, quibus Christus usus est, ad sanandum cæcum, & sic alia multa in Scripturis experiuntur, quæ omnia satis ostendunt, miracula aliud, quam absolutum Dei, ut ajunt, mandatum requirere. Quare credendum, quævis circumstantiæ miraculorum, eorumque naturales causæ non semper, neque omnes enarrantur, miracula tamen non sine iisdem contigisse. Quod etiam constat ex Exodi cap: x i v. 27. ubi tantum narratur, quod ex solo nutu Mosis mare iterum intumuit, nec ulla venti mentio fit. Et tamen in Cantico (cap: x v. 10.) dicitur, id contigisse ex eo, quod Deus vento suo (id est, vento fortissimo) flaverit; quare hæc circumstantia in historia omittitur, & miraculum ea de causa majus videtur. At forsan instabit aliquis, nos perplura in Scripturis reperire, quæ nullo modo per causas naturales videntur posse explicari, ut quod peccata hominum, eorumque preces, possunt esse pluvix terræque fertilitatis causa, aut quod fides cæcos sanare potuit, & alia ad hunc modum quæ in Bibliis narrantur. Sed ad hæc me jam respondisse puto: ostendi enim Scripturam res non vocare per proximas suas causas, sed tantum res ordine, iisque phrasibus narrare, quibus maxime homines, & præcipue plebem ad devotionem movere potest, & hac de causa de Deo, & de rebus modum improprie loquitur, quia nimirum non rationem convincere, sed hominum phantasiam & imaginationem afficere & occupare studet. Si enim Scriptura vastationem alicujus imperii, ut historici politici solent, narraret, id plebem nihil

commoveret, at contra maxime, si omnia poëtice depingat & ad Deum referat, quod facere solet. Cum itaque Scriptura narrat, terram propter hominum peccata sterilem esse, aut quod cœci ex fide sanabantur, ea nos non magis movere debent, quam cum narrat, Deum propter hominum peccata irasci, contristari, pœnitere boni promissi & facti, aut quod Deus ex eo quod signum videt, promissi recordetur & alia per plurima, quæ vel poëtice dicta sunt, vel secundum Scriptoris opiniones, & præjudicia relata. Quare hic absolute concludimus, omnia, quæ in Scriptura vere narrantur contigisse, ea secundum leges naturæ, ut omnia, necessario contigisse, & si quid reperiat, quod apodictice demonstrari potest, legibus naturæ repugnare, aut ex iis consequi non potuisse, plane credendum id à sacrilegis hominibus Sacris literis adjectum fuisse: quicquid enim contra naturam est, id contra rationem est, & quod contra rationem id absurdum est, ac proinde etiam refutandum. Superest jam tantum pauca adhuc de miraculorum interpretatione notare, vel potius recolligere (nam præcipua jam dicta sunt) & uno aut altero exemplo illustrare, quod hic Quarto facere promisi, idque propterea volo, ne quis miraculum aliquod male interpretando, temere suspicetur se aliquid in Scriptura reperisse, quod luminis naturæ repugnet. Raro admodum fit, ut homines rem aliquam, ut gesta est, ita simpliciter narrent, ut nihil sui Judicii narrationi immisceant; Imo, cum aliquid novi vident aut audiunt, nisi maxime à suis præconceptis opinionibus caveant, iis plerumque ita præoccupabuntur, ut plane aliud quam

rum quod vident, aut contigisse audiunt, pereir-
 unt, præsertim si res acta captum narrantis, aut
 alientis superat & maxime si ad ejus rem referat,
 ipsa certo modo contingat. Hinc fit, ut homi-
 in suis Chronicis & historiis magis suas opi-
 nes, quam res ipsas actas narrent, & ut unus
 que casus, à duobus hominibus, qui diver-
 nant habent opiniones, ita diverse narretur, ut non
 de duobus casibus loqui videantur, & denique,
 sæpe non admodum difficile sit ex solis historiis
 niones Chronographi & historici investiga-
 Ad hæc confirmandum multa adferre possem,
 Philosophorum, qui historiam naturæ scripse-
 unt, quam Chronographorum exempla, nisi id
 erfluum existimarem, ex Sacra autem Scriptu-
 rum tantum adferam, de reliquis Lector ipse
 licet. Tempore Josuæ Hebræi (ut jam supra
 nuimus) cum vulgo credebant, solem motu,
 vocant, diurno moveri, terram autem quies-
 e, & huic præconceptæ opinioni miraculum,
 od iis contigit, cum contra quinque illos reges
 gnarent, adaptaverunt; non enim simpliciter
 raverunt, diem illum solito longiorem fuisse,
 & solem & lunam stetisse, sive à suo motu cessa-
 se, quod ipsis etiam tum temporis non parum
 ervire poterat, ad Ethnicos qui solem adora-
 nt, convincendum & ipsa experientia compro-
 ndum, solem sub alterius numinis imperio esse,
 ujus nutu ordinem suum naturalem mutare te-
 tur. Quare partim ex religione, partim ex præ-
 nceptis opinionibus rem longe aliter, quam re-
 ra contingere potuit, conceperunt, atque enar-
 verunt. Igitur ad miracula Scripturæ interpre-
 I 4 tandum

tandum, & ex eorum narrationibus intelligendum, quomodo ipsa revera contigerint, necesse est opiniones eorum scire, qui ipsa primi narraverunt, & qui nobis ea scripto reliquerunt, & eas ab eo, quod sensus iis repræsentare potuerunt, distinguere; alias enim eorum opiniones & judicia cum ipso miraculo, prout revera contigit, confundemus: nec ad hæc tantum, sed ne etiam confundamus res, quæ revera contigerunt, cum rebus imaginariis, & quæ non nisi repræsentationes propheticæ fuerunt, eorum opiniones scire refert. In Scriptura enim multâ, ut realia narrantur, & quæ etiam realia esse credebantur, quæ tamen non nisi repræsentationes, resque imaginariæ fuerunt; ut quod Deus (summum ens) è cælo descenderit (vide Exod: xix. 28. & Deut. v. 28.) & quod mons Sinai propterea fumabat, quia Deus supra eundem descenderat, igne circumdatus. Quod Elias ad cælum igneo curru, igneis equis ascenderit; quæ sane omnia non nisi repræsentationes fuerunt, adaptatæ opinionibus eorum, qui eas nobis, ut iis repræsentatæ sunt, nempe ut res actuales tradiderunt. Omnes enim, qui aliquantulum supra vulgum sapiunt, sciunt, Deum non habere dextram, neque sinistram, neque moveri, neque quiescere, neque in loco, sed absolute infinitum esse, & in eo omnes contineri perfectiones. Hæc, inquam, ii sciunt, qui res ex perceptionibus puri intellectus judicant, & non prout imaginatio à sensibus externis afficitur, ut vulgus solet, quod ideo Deum corporeum, & imperium regium tenentem imaginatur, cujus solium in convexitate cæli supra stellas esse fingit

sunt, quarum à terra distantiam non admodum
 longam credit esse. Et his & similibus opinionibus
 (ubi diximus) per plurimi Scripturæ casus adapta-
 runt, qui proinde non debent ut reales à philo-
 sophis accipi. Refert denique ad miracula, ut
 traherentur contingerint, intelligendum, Hebræorum
 phrasas & tropos scire, qui enim ad ipsos non
 attendit, multa Scripturæ affinget miracula,
 quæ ejus scriptores nunquam enarrare cogitave-
 runt, adeoque non tantum res & miracula, pro-
 revera contingerint, sed mentem etiam authorum
 eorum codicum plane ignorabit. E. G. Zacha-
 r. xiv. 7. de quodam bello futuro loquens, ait

וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יוֹרֵעַ לַיהוָה לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה

& *dies erit unicus*, Deo tan-
 tum notus, non (enim erit) *dies neque nox*, tempo-
 re utem *vespertino lux erit*. Quibus verbis magnum
 miraculum prædicere videtur, & tamen iis nihil
 aliud significare vult, quam quod bellum toto die
 anceps, ejusque eventus Deo tantum no-
 tum, & quod tempore vespertino victoriam adi-
 centur; similibus enim phrasibus victorias &
 cedes nationum prædicere & scribere solebant
 prophetæ. Sicuti videmus Esaiam qui cap. xiiii.
 vastationem Babiloniæ sic depingit כִּי כּוֹכְבֵי

הַשָּׁמַיִם וְכַסְלֵיהֶם לֹא יִהְיוּ אֲרוֹרִים חֹשֶׁךְ הַשָּׁמַיִם

quoniam stella cæli, ejus-
dem sidera non illuminabunt luce sua, sol in ortu suo
debescet, & luna non emittet splendorem sua lucis:
 hæc sane neminem credere existimo in vastatione
 illius imperii contigisse; ut neque etiam ea, quæ

על כן שמים ארגיו והרעש הארץ ממקומה
propterea caelos contremiscere faciam,
 & terra e suo loco dimovebitur. Sic etiam Esaias
 XLVIII. vers. ult. ut Judæis significaret, eos
 Babilonia Hierosolymam secure redituros, neque
 in itinere sitim passuros, ait, לא צמאו בהרבות,
 הולכים מים מצור הזיל למויבקע צור ויזובו מים
 & non sitiverunt, per deserta eos duxit, aquam ex petra
 iis instillare fecit, petram rupit, & fluxerunt aquæ. His
 inquam, verbis nihil aliud significare vult, quam
 quod Judæi fontes in desertis, ut sit, inventient,
 quibus sitim suam mitigabunt; nam cum ex con-
 sensu Cyri Hierosolymam petierunt, nulla simi-
 lia miracula iis contigisse constat; & ad hunc mo-
 dum per plurima in sacris litteris occurrunt, que
 tantum modi loquendi inter Judæos fuerunt, nec
 opus est, omnia hic singulatim recensere; sed
 tantum hoc in genere notari velim, Hebræos his
 phrasibus non tantum consuevisse ornate, sed
 etiam & quidem maxime, devote loqui. Hac enim
 de causa in sacris literis invenitur, Deo benedicere
 pro maledicere (vide 1. Reg. XXI. 10. &
 Job II. 9.) & eadem etiam de causa omnia
 ad Deum referebant, & ideo Scriptura ni-
 hil nisi miracula narrare videtur, idque, cum
 de rebus maxime naturalibus loquitur, cujus rei
 exempla aliquot jam supra retulimus, quare cre-
 dendum, cum Scriptura dicit, Deum cor Pha-
 raonis induravisse, nihil aliud tum significari,
 quam quod Pharaon fuit contumax. Et cum dicitur
 Deum fenestras cæli aperire, nihil aliud signifi-
 ficat,

sic, quam quod multa aqua pluerit, & sic alia.
 hæc igitur, & quod multa admodum bre-
 viter, sine ullis circumstantiis, & fere mutilate
 mutantur, si quis probe attenderit, nihil fere in
 scriptura reperiet, quod possit demonstrari lu-
 minis naturæ repugnare, & contra multa, quæ
 obscurissima visa sunt, mediocri meditatione in-
 terrogare poterit & facile interpretari. Atque his
 ultimo, me id, quod intenderam satis clare
 ostendisse. Atamen antequam huic capiti finem
 imponam, aliud adhuc restat, quod hic mone-
 re debulo; nempe, me alia prorsus methodo hic
 miracula processisse, quam circa Prophe-
 tiam. De prophetia enim nihil affirmavi, nisi
 quod ex fundamentis in Sacris literis revelatis con-
 tineri potui, at hic præcipua ex solis princi-
 palium lumine naturali notis elicui; quod etiam con-
 sultis feci; quia de prophetia, quandoquidem
 mens captum humanum superat, & quæstio me-
 taphysicæ theologica est, nihil affirmare, neque etiam
 negare poteram, in quo ipsa potissimum constite-
 rit nisi ex fundamentis revelatis; atque adeo
 contentus tum fui historiam prophetiæ concinnare,
 & ea quædam dogmata formare, quæ me na-
 turam prophetiæ, ejusque proprietates, quoad
 nos potest, docerent. At hic circa miracula, quia
 quod inquirimus (nempe an concedere pos-
 set aliquid in natura contingere, quod ejus le-
 gibus repugnet, aut quod ex iis non posset se-
 quari) philosophicum plane est, nullo simili indi-
 cium; imo consultius duxi, hanc quæstionem
 fundamentis lumine naturali cognitis utpote
 maxime notis enodare: dico, me id consultius
 duxisse:

(118.)

duxisse: nam eam etiam ex solis Scripturæ dogmatibus & fundamentis facile solvere potueram; quod ut unicuique pateat, hic paucis ostendam. Scriptura de natura in genere quibusdam in locis affirmat, eam fixum atque immutabilem ordinem servare, ut in Psal. cXLV I I I. 6. & Jerem. xxx I. 35, 36 Philosophus præterea in suo Eccl. I. 10. clarissimè docet, nihil novi in natura contingere; & vers. II, 12 hoc idem illustrans, ait, quod, quamvis aliquando aliquid contingat, quod novum videtur, id tamen novum non est, sed in seculis, quæ antea fuerunt & quorum nulla est memoria, contigit; nam ut ipse ait antiquorum nulla est apud hodiernos memoria, nec ulla etiam hodiernorum apud posteros erit. Deinde cap. I I I. vers. II. dicit Deum omnia probe in eorum tempus ordinavisse, & vers. 14 se novisse ait, quod quicquid Deus facit, id in æternum permanebit, nec ei aliquid addi, nec de eo aliquid subtrahi posse; quæ omnia clarissime docent, naturam fixum atque immutabilem ordinem servare. Deum omnibus seculis nobis notis & ignotis eundem fuisse, legesque naturæ adeo perfectas & fertiles esse, ut iis nihil addi neque detrahi possit, & denique miracula, non nisi propter hominum ignorantiam, ut aliquid novi, videri. Hæc igitur in Scriptura expresse docentur, at nullibi, quod in natura aliquid contingat, quod ipsius legibus repugnet, aut quod ex iis nequeat sequi, adeoque neque etiam Scripturæ affingendum. Ad hæc accedit, quod miracula causas & circumstantias requirant (ut jam ostendimus) & quod non sequatur ex nescio quo imperio regio, quod vulgus Deo affingit, sed ex imperio & decreto divino, hoc est

(1

uertiam ex ipsa Scriptura ostendimus) ex legibus
 naturæ ejusque ordine, & quod denique miracula
 non à seductoribus fieri possint, ut convincitur
 Deuternom. x i i i. & Matthæi. xxiv. 24.
 ex quibus porro evidentissime sequitur, mi-
 racula res naturales fuisse, atque adeo eadem ita ex-
 hibenda, ut neque nova (ut Salomonis verbo u-
 teneque naturæ repugnantia videantur, sed, si
 potuit, ad res naturales maxime accedentia,
 ut ut facilius ab unoquoque possit fieri, quas-
 ta regulas ex sola Scriptura petitas tradidi. At-
 tamen, quamvis dicam, Scripturam hæc docere,
 non tamen intelligo, hæc ab eadem doceri tan-
 tum documenta ad salutem necessaria, sed tan-
 tum quod Prophetæ hæc eadem uti nos amplexi
 sunt; quare de his unicuique, prout sibi melius es-
 sentiet, ad Dei cultum, & religionem integro
 animo suscipiendum, liberum est existimare. Quod
 etiam Josephus sentit; sic enim in conclusione Li-
 bri I. antiquit. scribit. *Nullus vero discredat verbo
 miraculi, si antiquis hominibus, & malitia privatis via sa-
 liquet per mare facta, sive voluntate Dei, sive sponte
 prolata: dum & eis, qui cum Alexandro Rege Mace-
 donia fuerunt olim, & antiquitus à resistens Pamphy-
 non mare divisum sit, & cum aliud iter non esset, tran-
 sivit præbuit iis, volente Deo, per eum Persarum de-
 bere principatum; & hoc consentitur omnes, qui actus
 Alexandri scripserunt, de his itaque, sicut placuerit civili-
 bus, existimet. Hæc sunt verba Josephi, ejusque de
 miraculorum judicium.*

CAPUT VII.

De Interpretatione Scripturae.

OMnibus in ore quidem est Sacram Scripturam verbum esse Dei, quod homines veram beatitudinem vel salutis viam docet: Verum re ipsa aliud planè indicant. Vulgus enim nihil minus curare videtur, quam ex documentis Sacrae Scripturae vivere, & omne fere sua commenta pro Dei verbo venditare videmus, nec aliud studere, quam sub prætextu religionis cæteros cogere, ut secum sentiant. Videmus, inquam, Theologos sollicitos plerumque fuisse, quomodo sua figmenta & placita ex sacri literis extorquere possent, & divina autoritate munire, nec aliud minore cum scrupulo majoreque cum temeritate agere, quam Scripturas sive Spiritus Sancti mentem interpretari, & si tum eo aliquid sollicitos habet, non est quod verentur ne Spiritui Sancto aliquem errorem affingant & via salutis aberrant, sed ne erroris ab aliis convincantur, atque ita propria eorum sub pedibus jaceat autoritas, & ab aliis contemnantur. Quod si homines id, quod verbis de Scriptura testantur ex vero animo dicerent, tum aliam prorsus vendendi rationem haberent, neque tot discordiarum eorum mentes agitent neque tot odiis certarent nec tam cæca & temeraria cupiditate interpretandi Scripturam, novaque in Religione excogitandi tenerentur: Sed contra nihil tanquam Scri
ptura

præ doctrinam amplecti auderent, quod ab ipsa
 cum clarissime non edocerentur: & denique sa-
 crægi illi, qui Scripturam plurimis in locis adul-
 tate non sunt veriti, à tanto scelere maxime
 cessent, manusque sacrilegas ab iis abstinuissent.
 Ambitio & scelus tantum tandem potuerunt, ut
 religio non tam in obtemperandis Spiritus Sancti
 documentis, quam in defendendis hominum com-
 mentis sita sit; imo ut religio non charitate, sed
 ineminandis discordiis inter homines, & odio
 inuisissimo, quod falso nomine zeli divini & ar-
 tis studii adumbrant, propagando contineatur.
 hæc mala accessit superstitio, quæ homines ra-
 tionem & naturam contemnere docet, & id tan-
 tum admirari ac venerari, quod huic utrique re-
 pugnat: quare non mirum est, quod homines, ut
 Scripturam magis admirentur & venerentur, eam
 explicare studeant, ut his, rationi scilicet &
 naturæ quam maxime repugnare videatur; ideo-
 que in Sacris Literis profundissima mysteria late-
 re conuincunt, & in iis, hoc est, in absurdis in-
 uigandis, cæteris utilibus neglectis, defati-
 gantur, & quicquid sic delirando fingunt, id
 Spiritui Sancto tribuunt, & summa vi atque
 impetu defendere conantur. Ita enim
 hominibus comparatum est, ut quicquid pu-
 ant intellectu concipiunt, solo intellectu & ratio-
 ne quicquid contra ex animi affectibus opinan-
 tur, iisdem etiam defendant. Ut autem ab his
 erroribus extricemur, & mentem à præiudiciis theo-
 reticis liberemus, nec temere hominum figmen-
 toro divinis documentis amplectamur, nobis de
 recta methodo Scripturam interpretandi agendum
 est,

est, & de eadem differendum: hac enim ignorata nihil certò scire possumus, quid Scriptura, quidve Spiritus Sanctus docere vult. Eam autem, ut hîc paucis complectar, dico methodum interpretandi Scripturam haud differre à methodo interpretandi naturam, sed cum ea prorsus convenire. Nam sicuti methodus interpretandi naturam in hoc potissimum consistit, in concinnanda scilicet historia naturæ, ex qua utpote ex certis datis, rerum naturalium definitiones concludimus: sic etiam ad Scripturam interpretandam necesse est ejus sinceram historiam adornare, & ex ea tanquam ex certis & principiis mentem authorum Scripturæ legitimis consequentiis concludere: sic enim unusquisque (si nimirum nulla alia principia, neque data ad interpretandam Scripturam & de rebus, quæ in eadem continentur differendum, admiserit, nisi ea tantummodo, quæ ex ipsa Scriptura ejusque historia depromuntur) sine ullo periculo errandi semper procedet, & de iis, quæ nostrum captum superant, æquè securè differere poterit, ac de iis, quæ lumine naturali cognoscimus. Sed ut clare constet hanc viam non tantum certam, sed etiam unicam esse, eamque cum methodo interpretandi naturam convenire, notandum, quod Scriptura de rebus sæpissime agit, quæ ex principiis lumine naturali notis deduci nequeunt; ejus enim maximam partem historiæ & revelationes componunt: at historiæ miracula potissimum continent, hoc est (ut in superiore Capite ostendimus) narrationes rerum insolitarum naturæ, opinionibus & judiciis historicorum, quæ eas scripserunt, accommodatas; revelationes au-

ten

opinionibus etiam Prophetarum accommoda-
 unt, ut in secundo Cap. ostendimus. & ipsæ
 res captum humanum superant. Quare cog-
 nitio horum omnium, hoc est, omnium ferè re-
 rum, quæ in Scriptura continentur, ab ipsa Scri-
 ptura sola peti debet: sicuti cognitio naturæ ab ipsa
 natura. Quod ad documenta moralia, quæ etiam
 in Bibliis continentur, attinet, etsi ipsa ex notio-
 nibus communibus demonstrari possunt, non po-
 tuerunt tamen ex iisdem demonstrari Scripturam ea-
 dem docere, sed hoc ex sola ipsa Scriptura consta-
 re potest. Imo si sine præjudicio Scripturæ divi-
 nitatem testari volumus, nobis ex eadem sola con-
 stare debet, ipsam vera documenta moralia doce-
 re: ex hoc enim solo ejus divinitas demonstrari
 potest: nam certitudinem Prophetarum ex hoc
 præcipue constare ostendimus, quod Prophetæ
 bonum ad æquum & bonum inclinatum habebant.
 Quare hoc idem etiam nobis constare debet, ut
 etiam ipsis possimus habere. Ex miraculis autem
 ejus divinitatem non posse convinci, jam etiam
 demonstravimus, ut jam taceam, quod etiam à
 pseudo-propheta fieri poterant. Quare Scripturæ
 divinitas ex hoc solo constare debet, quod ipsa
 eam virtutem doceat. Atqui hoc ex sola Scri-
 ptura constare potest. Quod si non posset fieri,
 non sine magno præjudicio eandem amplecte-
 mur, & de ejus divinitate testaremur. Tota ita-
 que Scripturæ cognitio ab ipsa sola peti debet. De
 re Scriptura rerum, de quibus loquitur, de-
 finitiones non tradit, ut nec etiam natura. Qua-
 rum eademmodum ex diversis naturæ actionibus
 definitiones rerum naturalium concludendæ sunt,
 K eodem

eodem modo hæ ex diversis narrationibus, quæ de unaquaque re in Scriptis occurrunt, sunt elicendæ. Regula igitur universalis interpretandi Scripturam est, nihil Scripturæ tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipsius historia quam maxime perspectum non habeamus. Qualis enim tem ejus historia debeat esse, & quæ potissimum enarrare, hîc jam dicendum.

Nempe I. continere debet naturam & proprietates linguæ, qua libri Scripturæ scripti fuerunt, & quam eorum Authores loqui solebant. Sic enim omnes sensus, quos unaquæque oratio ex communi loquendi usu admittere potest, investigare poterimus. Et quia omnes tam Veteris, quam Novi Testamenti scriptores Hebræi fuerunt, certum est Historiam linguæ Hebraicæ præ omnibus necessariam esse, non tantum ad intelligentiam librorum Veteris Testamenti, qui hac lingua scripti sunt, sed etiam Novi; nam quamvis aliis linguæ vulgati fuerint, Hebraizant tamen.

II. Sententias uniuscujusque libri colligere debet, easque ad summa capita redigere, ut sic omnes, quæ de eadem re reperiuntur in promptu habere possimus: deinde eas omnes, quæ ambigunt vel obscuræ sunt, vel quæ invicem repugnare videntur, notare. Atque eas sententias hîc obscuras aut claras voco, quarum sensus ex contextu orationis facile vel difficulter elicitur, at non quatenus earum veritas facile vel difficulter ratio percipitur. De solo enim sensu orationum, non autem de earum veritate laboramus. Quinimodo apprime cavendum est, quamdiu sensum Scripturæ quærimus, ne ratiocinio nostro, quatenus
pr

principiis naturalis cognitionis fundatum est (ut
 taceam præjudicia) præoccupemur; sed ne
 rem sensum cum rerum veritate confundamus,
 ex solo linguæ usu erit investigandus, vel ex
 racinio, quod nullum aliud fundamentum a-
 scit, quam Scripturam. Quæ omnia ut clarius
 intelligantur, exemplo illustrabo: Hæ Mosis sen-
 tentiæ, quod *Deus sit ignis* & quod *Deus sit zelotypus*,
 quam clarissimæ sunt, quamdiu ad solam verbo-
 rum significationem attendimus, ideoque eas
 inter claras repono, tametsi respectu veri-
 tatis & rationis obscurissimæ sunt; imo quamvis
 literalis sensus lumini naturali repugnet,
 tamen principiis & fundamentis ex Hiltoria
 scripturæ petitis clarè opponatur, is sensus, nem-
 pe literalis, erit tamen retinendus; & contra,
 sententiæ ex literali earum interpretatione
 principiis ex Scriptura petitis reperirentur re-
 tinere, quanquam cum ratione maxime conve-
 niunt, aliter tamen (metaphoricè scilicet) essent
 interpretandæ. Ut itaque sciamus an Moses cre-
 derit Deum esse ignem, an secus, nullo modo
 concludendum est ex eo, quod hæc opinio cum
 ratione conveniat, aut quod ei repugnet; sed tan-
 tum ex aliis ipsius Mosis sententiis. Vide licet
 etiam Mosis plurimis in locis clarè etiam do-
 cetur, Deum nullam habere similitudinem cum re-
 bus visibilibus, quæ in cælis, in terra, aut in
 aquis sunt; hinc concludendum hanc sententiam,
 et illas omnes metaphoricè esse explicandas. At
 quia à literalis sensu, quam minime fieri potest, est
 abstinendum, ideo prius quærendum, num hæc
 sententia, *Deus est ignis*, alium præter litera-
 lem

lem sensum admittat, hoc est, an nomen ignis
 aliud quam naturalem ignem significet. Quod si
 non reperiatur ex usu linguæ aliud significare
 nullo etiam alio modo interpretanda esset hæc
 sententia, quantumvis rationi repugnans; sed
 contra reliquæ omnes, quamvis rationi contenta
 neæ; huic tamen essent accommodandæ. Quod si
 nec hoc etiam ex usu linguæ posset fieri, tum hæc
 sententiæ irreconciliabiles essent, ac proinde di
 iis iudicium erit suspendendum. Sed quia nomen
ignis pro ira & zelotypia etiam sumitur (vide Job
 xxxi. 12.) hinc facile Mosis sententiæ reconci
 liantur, atque legitime concludimus duas hæc
 sententias, *Deus est ignis*, & *Deus est zelotypus*, unam
 eandemque esse sententiam. Porro quoniam Mo
 ses clarè docet Deum esse zelotypum, nec ulli
 docet Deum carere passionibus sive animi pathe
 matis, hinc plane concludendum Mosem hoc ip
 sum credidisse aut saltem docere voluisse, quan
 tumvis hanc sententiam rationi repugnare credi
 mus. Nam ut jam ostendimus nobis non licet a
 dictamina nostræ rationis, & ad nostras præco
 ceptas opiniones mentem Scripturæ torquere
 sed tota Bibliorum cognitio ab iisdem solis e
 petenda.

III. Denique enarrare debet hæc historia c
 sus omnium librorum Prophetarum, quorum me
 moria apud nos est; videlicet vitam, mores, &
 studia authoris uniuscuiusque libri, quisnam fu
 rit, qua occasione, quo tempore, cui, & den
 que quâ linguâ scripserit. Deinde uniuscu
 jusque libri fortunam: nempe quomodo pri
 acceptus fuerit, & in quorum manus incidere
 deinceps

unde quot ejus variæ lectiones fuerint, & quomodo concilio inter sacros acceptus fuerit, & denique quomodo omnes libri, quos omnes jam sacros esse fatentur, in unum corpus coaluerint. Hæc omnia, inquam, historia Scripturæ continere debet. Non ut sciamus, quænam sententiæ tanquam lege proferantur, quænam vero tanquam documenta moralia, refert scire vitam, mores, ac studia authoris; adde quod eò facilius verba aliorum explicare possumus, quò ejus genium & ingenium melius noverimus. Deinde ne documenta æterna cum iis, quæ ad tempus tantum, vel ad locis solummodo ex usu poterant esse, confundamus, refert etiam scire qua occasione, quo tempore & cui nationi, aut sæculo omnia documenta scripta fuerunt. Refert denique reliqua, quæ præterea diximus, scire, ut præter libri curam & auctoritatem, etiam sciamus num ab adultæris manibus conspurcari potuerit, an minus; num errores irrepererint, num à viris satis peritis & fide dignis correcti fuerint. Quæ omnia admodum necessaria sunt, ut ne cæco impetu correpti, quicquid nobis obtruditur, sed tantum id, quod certum & indubitatum est, amemus.

nam postquam hanc historiam Scripturæ habuerimus, & firmiter decreverimus, nihil tanquam doctrinam Prophetarum certò statuere, quod ex historia non sequatur, aut quam clarissime elicitur, tum tempus erit ut ad mentem Prophetarum & Spiritus Sancti investigandam nos accingamus; Sed ad hæc etiam methodus & ordo requiritur similis ei, quo ad interpretationem naturæ ex

ipsius historiâ utimur. Sicuti enim in scrutandis
 rebus naturalibus ante omnia investigare cona-
 mur, res maxime universales & toti naturæ com-
 munes, videlicet motum & quietem, eorumque
 leges & regulas, quas natura semper observat, &
 per quas continuo agit, & ex his gradatim ad alia
 minus universalia procedimus; sic etiam ex histo-
 ria Scripturæ, id primum quærendum quod uni-
 versalissimum, quodque totius Scripturæ basis &
 fundamentum est; & quod denique ipsa tanquam
 æterna & omnibus mortalibus utilissima doctrina
 ab omnibus Prophetis commendatur. Exempli
 gratia, quod Deus unicus & omnipotens existit,
 qui solus est adorandus, & qui omnes curat, eos-
 que supra omnes diligit, qui ipsum adorant, &
 proximum tanquam semetipsos amant &c. Hæc &
 similia, inquam, Scriptura ubique tam clare,
 tamque expresse docet, ut nullus unquam fuerit,
 qui de ejus sensu circa hæc ambegerit. Quid autem
 Deus sit, & qua ratione res omnes videat, iisque
 provideat, hæc & similia Scriptura ex professo,
 & tanquam æternam doctrinam non docet: Sed
 contra Prophetas ipsos circa hæc non convenisse
 jam supra ostendimus; adeoque de similibus nihil
 tanquam doctrinam Spiritus Sancti statuendum,
 tamen lumine naturali optime determinari possit.
 Hæc igitur universali Scripturæ doctrinâ probe
 cognitâ procedendum deinde est ad alia minus
 universalia, & quæ tamen communem usum vitæ
 spectant; quæque ex hac universali doctrina tan-
 quam rivuli derivantur; uti sunt omnes veræ vir-
 tutis actiones particulares externæ, quæ non nisi
 data occasione exerceri possunt; & quicquid circa
 hæc

hinc obscurum sive ambiguum in Scriptis reperia-
 tum ex doctrina Scripturæ universaliter explican-
 dum & determinandum est: si quæ autem invicem
 contraria reperiantur, videndum qua occasione,
 et tempore, vel cui scripta fuerint. Ex. Gra.
 Christus dicit, *beati lugentes, quoniam conso-*
lationem accipient. Ex hoc Textu nescimus quales
 lugentes intelligat; sed quia postea docet, ut de
 gloria re simus solliciti, nisi de solo Regno Dei ejus-
 que justitia, quod ut summum bonum commen-
 damus, (vide Matth. v. 33.) hinc sequitur eum
 docere lugentes eos tantum intelligere, qui lugent
 Regnum Dei & justitiam ab hominibus neglectam:
 ne enim tantum lugere possunt ii, qui nihil nisi
 Regnum divinum, sive æquitatem amant & reliqua
 munera plane contemnunt. Sic etiam, cum ait,
si tibi, qui percutit te supra maxillam tuam dextram,
verte illi etiam alteram, & quæ deinde sequuntur.
 hæc Christus tanquam Legislator judices jube-
 re, Legem Mosis hoc præcepto destruxisset;
 quod tamen aperte monet, (vide Matth.
 23.) quare videndum quisnam hæc dixit, qui-
 bus & quo tempore. Nempe Christus dixit, qui
 non tanquam legislator leges instituebat, sed ut
 doctor documenta docebat; quia (ut supra osten-
 dimus) non tam actiones externas, quam animum
 corrigere voluit. Deinde hæc hominibus oppres-
 sis dixit, qui vivebant in republica corrupta &
 iniqua justitia prorsus negligebatur & cujus ruinam
 prope instare videbat. Atqui hoc idem ipsum,
 quod hic Christus instante Urbis ruina docet, Je-
 remiam etiam in prima Urbis vastatione, simili
 mirum tempore, docuisse videmus. (vide La-

ment. 111. Lit. Tet, & Jot.) quare cum hoc non, nisi tempore oppressionis, docuerint Prophetæ, nec id ullibi tanquam lex prolatum sit, & contra Moses (qui non tempore oppressionis scripsit, sed (& hoc nota) de instituenda bona republica laboravit) quamvis etiam vindictam & odium in proximum damnaverit, tamen jusserit oculum pro oculo solvere; hinc clarissime sequitur ex ipsis solis Scripturæ fundamentis hoc Christi & Jeremiæ documentum de toleranda injuria, & impiis in omnibus concedendo, locum tantum habere in locis ubi justitia negligitur & temporibus oppressionis, non autem in bona republica: quinimo in bona republica, ubi justitia defenditur, tenetur unusquisque, si se vult perhiberi justum, injurias coram judice exigere (vide Levit. v. 1.) non propter vindictam (vide Levit. xix. 17. 18.) sed animo justitiam legesque Patriæ defendendi, & ut ne malis expediat esse malos. Quæ omnia etiam cum ratione naturali plane conveniunt. Ad hunc modum alia plura possem adferre exempla, sed hæc sufficere arbitror ad meam mentem, & utilitatem hujus methodi explicandam, quod impræsentiarum tantum curo. At hucusque eas tantum Scripturæ sententias investigare docuimus, quæ usum vitæ spectant, & quæ propterea facilius investigari queunt; nam revera de iis nulla inter Scriptores Bibliorum unquam fuit controversia. Reliqua autem quæ in Scriptis occurrunt, quæque solius sunt speculationis, non tam facile indagari possunt; vi enim ad hæc angustior est; nam quandoquidem in rebus speculativis (ut jam ostendimus) Prophetæ inter se dissentiebant, & rerum narrationes maxim

acco

accommodatę sunt uniuscujusque evi pręjudiciis ,
 maxime nobis licet mentem unius Prophetę ex lo-
 cularioribus alterius concludere , neque expli-
 cat, nisi evidentissime constet eos unam eandem-
 sensu fovisse sententiam. Quomodo igitur mens
 Prophetarum in similibus sit ex historia Scripturę
 eranda , paucis jam exponam. Nempe circa hęc
 non à maxime universalibus incipiendum , in-
 tendendo scilicet ante omnia ex sententiis Scri-
 pturę maxime claris, quid sit Prophetia sive Reve-
 latio, & qua in re potissimum consistat. Deinde
 ut sit miraculum, & sic porro res maxime com-
 plices: dehinc ad opiniones uniuscujusque Pro-
 phetę descendendum; & ex his tandem ad sensum
 uniuscujusque revelationis sive Prophetię, histo-
 rię & miraculi procedendum. Qua autem cautione
 utendum sit, ne in his mentem Prophetarum &
 Historicorum cum mente Spiritus Sancti, & rei
 veritate confundamus, supra suis in locis multis
 exemplis ostendimus; quare de his non necesse ha-
 bere prolixius agere; hoc tamen circa sensum Re-
 velationum notandum, quod hęc methodus tan-
 tum investigare docet id, quod revera Prophetę
 scripserint aut audiverint, non autem quid illis hie-
 rolyphicis significare aut repręsentare volue-
 rint; hoc enim hariolari possumus, non autem ex
 Scripturę fundamentis certo deducere. Ostendi-
 mus itaque rationem interpretandi Scripturam, &
 simul demonstravimus hanc unicam & certio-
 rem viam ad ejus verum sensum investigandum. Fa-
 ctum quidem eos de eodem certiores esse, si qui-
 bus, qui certam ejus traditionem sive veram ex-
 plicationem ab ipsis Prophetis acceptam habent, ut

Pharisæi autumant, vel si qui Pontificem habent, qui circa interpretationem Scripturæ errare non potest, quod Catholici Romani jactant. Attamen quandoquidem nec de hac traditione, nec de Pontificis autoritate possumus esse certi, nihil etiam certi super his fundare possumus; hanc enim antiquissimi Christianorum, illam autem antiquissimæ Judæorum Sectæ negaverunt; & si deinde ad seriem annorum attendamus, (ut jam alia taceam) quam Pharisæi acceperunt à suis Rabinis, qua hanc traditionem ad Mosen usque proferunt, eam falsam esse reperiemus, quod alio in loco ostendo. Quare talis traditio nobis admodum debet esse suspecta; & quanquam nos in nostra Methodo Judæorum traditionem aliquam, ut incorruptam, cogimur supponere, nempe significationem verborum linguæ Hebraicæ, quam ab iisdem accepimus, de illa tamen dubitamus, de hac autem minime. Nam nemini unquam ex usu esse potuit alicujus verbi significationem mutare, at quidem non raro sensum alicujus orationis. Quin & factu difficillimum est; nam qui verbi alicujus significationem conaretur mutare, cogeretur simul omnes authores, qui illa lingua scripserunt, & illo verbo in recepta sua significatione usi sunt, ex ingenio vel mente uniuscujusque explicare, vel summa cum cautione depravare. Deinde vulgus linguam cum doctis servat, sensus autem orationum & libros docti tantum; ac proinde facile possumus concipere, doctos sensum orationis alicujus libri rarissimi, quem in sua potestate habuerunt, mutare vel corrumpere potuisse, non autem verborum significationem: adde quod si quis alicu-

Huius verbi significationem, cui consuevit, in
 aliam mutare velit, non poterit sine difficultate
 ad posterum & inter loquendum & scribendum
 observare. Ex his itaque & aliis rationibus facile
 nos persuademus, nemini in mentem venire po-
 tuisse, linguam aliquam corrumpere; at quidem
 in mentem alicujus Scriptoris, ejus orationes
 errando, vel easdem perperam interpretando.
 In itaque hæc nostra methodus (quæ in eo fun-
 ditur, ut cognitio Scripturæ ab eadem sola petatur
 unica & vera sit, quicquid ipsa præstare non
 poterit ad integram Scripturæ cognitionem ac-
 tendendam, de eo plane desperandum. Quid
 enim ipsa difficultatis habeat, vel quid in ipsa
 sperandum, ut ad integram & certam sacro-
 Codicum cognitionem nos ducere possit, hinc
 dicendum. Magna imprimis in hac metho-
 do videtur difficultas ex eo, quod linguæ Hebraicæ
 integram cognitionem exigit. At hæc unde jam
 petenda? antiqui linguæ Hebraicæ cultores nihil
 de veritate de fundamentis & doctrina hujus lin-
 guæ reliquerunt: nos saltem ab iisdem nihil pro-
 ferimus: non ullum Dictionarium neque
 Grammaticam, neque Rhetoricam: Hebræa au-
 tem natio omnia ornamenta, omneque decus per-
 dit (nec mirum postquam tot clades & perfe-
 ctiones passa est) nec nisi pauca quædam frag-
 menta linguæ & paucorum librorum retinuit; om-
 nem enim fere nomina fructuum, avium, piscium,
 & multa alia temporum injuriâ periëre. Si-
 gnificatio deinde multorum nominum, & verbo-
 rum quæ in Bibliis occurrunt, vel prorsus igno-
 ritur, vel de eadem disputatur. Cùm hæc om-
 nia,

nia, tum præcipue hujus linguæ phraseologiam desideramus, ejus enim phrasæ & modos loquendi, Hebrææ nationi peculiare, omnes fere tempus edax ex hominum memoria abolevit. Non itaque semper poterimus, ut desideramus, omnes uniuscujusque orationis sensus, quos ipsa e lingua usu admittere potest, investigare, & multæ occurrent orationes, quamvis notissimis vocibus expressæ, quarum tamen sensus obscurissimus erit, & plane imperceptibilis. Ad hæc, quod scilicet linguæ Hebrææ perfectam historiam non possumus habere, accedit ipsa hujus linguæ constitutio & natura; ex qua tot oriuntur ambiguitates, ut impossibile sit talem invenire methodum, quæ verum sensum omnium orationum Scriptura certò doceat investigare. Nam præter ambiguitatum causas omnibus linguis communes, quædam aliæ in hac lingua dantur, ex quibus permultæ nascuntur ambiguitates: eas hîc notare, operæ præteritium duco.

Prima oritur in Bibliis sæpe ambiguitas, & orationum obscuritas ex eo, quod literæ ejusdem organi unæ pro aliis sumantur: Dividunt scilicet Hebræi omnes Alphabeti literas in quinque classes, propter quinque oris instrumenta, quæ pronuntiationi inserviunt, nempe labia, lingua, dentes, palatum, & guttur. Ex. Gr. א ה י ו ה אל-pha, Ghet, Hgain, He, gutturales vocantur, & sine ullo discrimine, nobis saltem noto, una pro alia usurpatur. Nempe א el, quod significat *ad* sumitur sæpe pro ו y hgal, quod significat *super*, & viceversa. Unde fit ut omnes orationis partes sæpe vel ambiguae reddantur, vel tanquam

voces

ces quæ nullam habent significationem.

Secunda deinde oritur orationum ambiguitas e multiplici conjunctionum & adverbiorum significatione. Exemp. Gr: Vau promiscue invit ad conjungendum & disjungendum, significat *&*, *sed*, *quia*, *autem*, *tum*. Ki septem & octo habet significationes; nempe, *quia*, *quamvis*, *si*, *quando*, *quemadmodum*, *quod*, *combustio*. Et sic fere omnes particulæ.

Tertia est, & quæ multarum ambiguitatum causa est, quia verba in Indicativo carent Præsenti, Præterito Imperfecto, Plusquam perfecto, Futuro perfecto & aliis in aliis linguis usitatissimis; Imperativo autem & Infinitivo omnibus, præter Præsens: & in Subjunctivo omnibus absolute carent. Et quamvis hæc omnia Temporum & Modorum defecta certis regulis ex fundamentis linguæ deductis facile imo summa cum elegantia suppleri possent, Scriptores tamen antiquissimi plane neglexerunt, & promiscue tempus Futurum pro Præsenti & Præterito, & contra Præteritum pro Futuro; & præterea Indicativum pro Imperativo & Subjunctivo usurpaverunt, idque non sine magna amphibolia orationum. Præter hæc tres ambiguitatum linguæ Hebraicæ causas, quæ adhuc aliæ supersunt notandæ, quarum unaqueque longe majoris est momenti. Harum prima est, quod Hebræi literas vocales non habent. Secunda, quod nullis signis orationes distinguere solent, neque exprimere sive intendere: & quamvis hæc duo, vocales scilicet & signa, punctis & accentibus suppleri soleant, eis tamen acquiescere non possumus, quandoquidem à posterioris ævi homi-

hominibus, quorum autoritas apud nos nihil debet valere, inventa & instituta sunt: antiqui autem sine punctis (hoc est sine vocalibus & accentibus) scripserunt (ut ex multis testimoniis constat). Posteriores vero, prout in Biblia interpretari visum est, hæc duo addiderunt; quare accentus & puncta, quæ jam habemus, meræ hodiernorum interpretationes sunt, nec plus fidei neque autoritatis merentur, quam reliquæ authorum explicationes. Qui autem hoc ignorant, nesciunt quâ ratione autor qui Epistolam ad Hebræos scripsit excusandus sit, quod Cap. XI. 21. interpretatus est Textum Genesios XLVII. 31. longè aliter, quam in punctato Hebræo Textu habetur, quasi Apostolus sensum Scripturæ a Punctistis discere debuerit. Mihi sane punctistæ potius culpandi videntur, quod ut unusquisque videat, & simul quod hæc discrepantia a solo vocalium defectu orta est, utramque interpretationem hic ponam. Punctistæ, suis punctis scilicet, interpretati sunt, *& incurvavit se Israël supra*, vel (mutando γ Hgain in \aleph Aleph, in literam scilicet ejusdem organi) *versus caput lecti*: Autor autem Epistolæ *& incurvavit se Israël supra caput bacilli*, legendo nimirum מטה *Mate*, loco quod aliter מטה *Mina*, quæ differentia a solis vocalibus oritur. Jam quandoquidem in illa narratione de sola senectute Jacobi, non autem ut in sequenti Capite, de ipsius morbo agitur, magis vero simile videtur, mentem historici fuisse, quod Jacobus supra caput bacilli (quo nimirum senes profectissimæ ætatis ad se sustinendum indigent) non autem lecti, se incurvaverit, præcipue cum hoc modo

nor

non necesse sit ullam literarum subalternationem
 imponere. Atque hoc exemplo non tantum volui
 istum Epistolæ ad Hebræos cum textu Ge-
 neseos reconciliare, sed præcipue ostendere quam
 multum fidei hodiernis punctis & accentibus sit
 mendum: atque adeo qui Scripturam sine ullo
 prejudicio interpretari vult, de hisce dubitare
 metur & de integro examinare.

Ex hac igitur (ut ad nostrum propositum rever-
 mur) linguæ Hebrææ constitutione & natura
 facile unusquisque conijcere potest, tot debere
 variambiguitates, ut nulla possit dari methodus,
 qua eas omnes determinari queant. Nam nihil est
 quod speramus ex mutua orationum collatione
 quam unicam esse viam ostendimus ad verum
 sensum ex multis, quos unaquæque oratio ex usu
 linguæ admittere potest, eruendum) hoc posse ab-
 solute fieri; cum quia hæc orationum collatio,
 non nisi casu, orationem aliquam illustrare potest,
 quandoquidem nullus Propheta eò fine scripsit, ut
 verba alterius aut sua ipsa ex professo explicaret;
 nec etiam quia mentem unius Prophætæ, Aposto-
 &c. ex mente alterius concludere non possumus,
 nisi in rebus usum vitæ spectantibus, ut jam evi-
 denter ostendimus; at non, cum de rebus specu-
 latis loquuntur, sive cum miracula aut historias
 arrant. Possum hoc præterea, nempe quod
 multæ orationes inexplicabiles in S. Scriptis oc-
 currunt, quibusdam exemplis ostendere, sed im-
 præsentiarum iis lubentius supersedeo, & ad re-
 quæ, quæ supersunt, notanda, quid scilicet hæc
 vera methodus Scripturam interpretandi diffi-
 cultatis ad huc habeat, vel quid in ipsa desidere-
 tur, pergam.

Oritur

Oritur in hac methodo alia præterea difficultas ex eo, quod ipsa historiam casuum omnium librorum Scripturæ exigit, cuius maximam partem ignoramus; multorum enim librorum authores (vel si mavis) Scriptores vel prorsus ignoramus vel de iisdem dubitamus, ut in sequentibus fusi ostendam, Deinde neque etiam scimus qua occasione, neque quo tempore hi libri, quorum Scriptores ignoramus, scripti fuerunt. Nescimus præterea in quorum manus libri omnes inciderint, neque in quorum exemplaribus tot varietates repertæ sint, nec denique an non plures aliæ fuerint apud alios lectiones. Quid autem hæc omnia scire referat, suo in loco breviter indicavi, quædam tamen ibi consultò omisi, quæ jam hic veniunt consideranda. Si quem librum res incredibiles aut imperceptibiles continentem vel terminis admodum obscuris scriptum, legimus, neque ejus authorem novimus, neque etiam quo tempore & qua occasione scripserit, frustra de ejus vero sensu, certiores fieri conabimur. His enim omnibus ignoratis, minime scire possumus quid author intenderit, aut intendere poterit: cum contra his probè cognitis nostras cogitationes ita determinamus, ut nullo præjudicii præoccupemur, ne scilicet authori, vel ei, i cuius gratiam author scripsit, plus minusve justitribuamus, & ne de ullis aliis rebus cogitemus quam de iis, quas author in mente habere poterit, vel quas tempus & occasio exegerit. Quo quidem omnibus constare existimo. Sæpius enim contingit, ut consimiles historias in diversis libris legamus, de quibus longe diversum judicium

mium facimus, pro diversitate scilicet opinio-
 num, quas de scriptoribus habemus. Scio me
 in libro quodam legisse, virum, cui nomen
 erat Orlandus furiosus, monstrum quoddam ala-
 tum in aëre agitare solere, & quascunque vole-
 bat regiones supervolare, ingentem numerum
 hominum, & gigantum solum trucidare, & alia
 huiusmodi phantasmata, quæ ratione intellectus
 non percipere imperceptibilia sunt. Huic autem consimi-
 lem historiam in Ovidio de Perseo legeram, &
 eundem denique in libris Judicum, & Regum de
 Goliath (qui solus & inermis millia hominum tru-
 cidavit) & de Elia, qui per aëra volitabat, &
 eisdem igneis equis & curru cælum petiit. Hæ,
 ut quædam, consimiles plane historiae sunt, attamen
 longe dissimile iudicium de unaquaque facimus:
 nempe primum non nisi nugas scribere voluisse:
 secundum autem res politicas: Tertium denique
 veras: hocque nulla alia de causa nobis persuade-
 rit, quam propter opiniones, quas de earum
 scriptoribus habemus. Constat itaque notitiam
 authorum, qui res obscuras aut intellectu imper-
 ceptibiles scripserunt, apprimè necessariam esse,
 eorum scripta interpretari volumus; iisdem eti-
 am de causis, ut ex variis obscurarum historia-
 rum lectionibus veras eligere possimus, necesse
 esse scire, in quorum exemplari variæ hæ lectiones
 occurrunt, & an non plures aliæ apud alios
 maioris authoritatis viros unquam fuerint in-
 ventæ.

Alia denique difficultas quosdam libros Scri-
 pturæ ex hac methodo interpretandi in eo est,
 quod eos eadem lingua, qua primum scripti fue-
 runt,

L

runt,

huius
 licet
 Rogu

runt, non habemus. Euangelium enim secundum Matthæum, & sine dubio etiam Epistola ad Hebræos Hebraicè ex communi opinione scripta sunt, quæ tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, quæ lingua scriptus fuerit, Aben Hezra in suis commentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebræam translatum fuisse, & hanc esse ejus obscuritatis causam. De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe dissimilis sunt auctoritatis. Atque hæc omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipsius, quam habere possumus, historia difficultates sunt, quas enarrare susceperam, quasque ego adeo magnas existimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturæ sensum plurimis in locis vel ignorare, vel sine certitudine hariolari. Verum enimvero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum posse, quominus mentem Prophetarum assequamur circa res imperceptibiles, & quas tantum imaginari, at non circa res quas & intellectu assequi, & quarum clarum possumus facile formare conceptum: res enim quæ sua natura facile percipiuntur, nunquam tam obscure dici possunt, quin facile intelligantur, juxta illud proverbium, intelligenti dictum sat est. Euclides, qui non nisi res admodum simplices & maxime intelligibiles scripsit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim ut ejus mentem assequamur, & de vero ejus sensu certifimus, opus est integram linguæ, qua scripsit cognitionem habere, sed tantum admodum communem & fere puerilem, non vitam, studia, & mores authoris scire, neque quæ lingua, cui nequ

que quando scripserit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec de quibus quorum concilio acceptus fuerit. Et quod de Euclide, id de omnibus, qui de rebus suarum natura perceptibilibus scripserunt, dicendum; necque concludimus, nos mentem Scripturæ circa documenta moralia ex ipsius, quam habere volumus, historia facile posse assequi, & de verius sensu esse certos. Veræ enim pietatis documenta verbis usitatissimis exprimuntur, quandoque admodum communia, nec minus similia, & intellectu facilia sunt; & quia vera scientia & beatitudo in vera animi acquiescentia consistit, & nos in iis tantum vere acquiescimus, quæ clarissime intelligimus, hinc evidentissime sequitur, nos mentem Scripturæ circa res salutes, & ad vitam beatitudinem necessarias certò posse assequi; quare non est, cur de reliquis simus adeo solliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione intellectu complecti non possumus, plus curiositatis quam utilitatis habent. His existimo meam methodum Scripturam interpretandi ostendisse, meamque de eadem sententiam satis explicasse. Præterea non dubito, quin unusquisque per se videat, hanc methodum nullum lumen præter naturam naturale exigere. Hujus enim luminis natura & virtus in hoc potissimum consistit, quod res obscuras ex notis, aut tanquam notis datis, legitimis consequentiis deducat atque concludat, nec aliud est quod hæc nostra methodus peragat: & quamvis concedamus, eandem non sufficere ad omnia, quæ in Bibliis occurrunt, certò investigandum, id tamen non ex ipsius de-

fectu oritur, sed ex eo, quod via, quam veram & rectam esse docet, nunquam fuerit culta, nec ab hominibus trita, adeoque successu temporis admodum ardua & fere invia facta sit; ut ex ipsis difficultatibus, quas retuli, clarissime constare puto. Superest jam discrepantium à nobis sententias examinare. Quæ hîc primum examinanda venit, eorum est sententia, qui statuunt lumen naturale non habere vim ad Scripturam interpretandum, sed ad hoc maxime requiri lumen supernaturale: quid autem hoc lumen præter naturale sit, ipsis explicandum relinquo. Ego saltem nihil aliud possum conjicere, quam quod ipsi obscurioribus terminis etiam voluerunt fateri, se de vero Scripturæ sensu ut plurimum dubitare: si enim ad eorum explicationes attendimus, eas nihil supra naturale continere, imò nihil nisi meras conjecturas esse reperiemus. Conferantur, si placet, cum explicationibus eorum, qui ingenuè fatentur, se nullum lumen præter naturale habere, & plane confimiles reperientur, humanæ scilicet, diu cogitatæ, & cum labore inventæ: quod autem ajunt lumen naturale ad hoc non sufficere, falsum esse constat, tum ex eo, quod jam demonstravimus, quod difficultas interpretandi Scripturam nulla orta est defectu virium luminis naturalis, sed tantum ex hominum socordia (ne dicam malitia) qui historiam Scripturæ, dum eam concinnare poterant, neglexerunt: tum etiam ex hoc, quod (ut omnes, nî fallor, fatentur) hoc lumen supernaturale donum sit divinum fidelibus tantum concessum. At Prophetæ & Apostoli non fidelibus tantum, sed maxime infidelibus & impiis præ-

edicare solebant, quique adeo apti erant ad
 rentem Prophetarum & Apostolorum intelligen-
 da. Alias visi essent Prophetæ & Apostoli pue-
 res & infantibus prædicare, non viris ratione
 auditis: & frustra Moses leges præscripsisset, si
 non nisi à fidelibus, qui nulla indigent lege,
 intelligi poterant. Quare qui lumen supranatura-
 le uerunt ad mentem Prophetarum & Apostolo-
 rum intelligendam, ii sane lumine naturali indi-
 gent videntur; longe igitur abest, ut tales donum
 gratiam supranaturale habere existimem: Mai-
 monidæ alia planè fuit sententia: sensit enim u-
 numquemque Scripturæ locum varios, imo con-
 trarios sensus admittere, nec nos de vero ullius
 sensu certos, nisi sciamus locum illum, prout illum
 interpretamur, nihil continere, quod cum ra-
 tione non conveniat, aut quod ei repugnet; si
 tamen rationi ex ipsius literalis sensu reperiatur re-
 pugnantia, quantumvis ipse clarus videatur,
 tamen tamen aliter interpretandum censet,
 sicut hoc cap. xxv. part. 2. Libri More
 Nebuchim quam clarissime indicat, ait enim,

דע כי אין בריחתנו מן המאמר בקדמות העולם
 מפני הכתובים אשר באו בתורה בהיות העולם
 מהורש כי אין הכתובים מורים על חרוש העולם
 יותר מן הכתובים המורים על היות השם גשם
 ולא שערי הפירוש סתומים בפנינו ולא נמנעים
 בענין הרוש העולם אבל היה אפשר לנו לפרש
 כמו שעשינו בהרחקת הגשמיות ואולי היה
 יותר קל הרבה והיינו יכולים יותר לפתח
 הפסוקים

הפסוקים ההם ולהעמיד קדמות העולם כמו
שפרשנו הפסוקים והרחקנו היותו יתברך גשם וגו'

Scito quod non fugimus dicere mundum fuisse ab eterno propter textus, qui in Scriptura occurrunt de creatione mundi. Nam textus, qui docent mundam esse creatum, non plures sunt iis, qui docent Deum esse corporeum; nec aditus ad eos explicandum, qui in hac materia de mundi creatione reperiuntur, nobis interclusi sunt, nec etiam impediti, sed ipsos explicare potuissemus, sicut fecimus cum corporeitatem à Deo removimus; & fortè hoc multo facilius factu esset, & magis commode potuissemus eos explicare & mundi eternitatem statuminare, quam cum explicuimus Scripturas, ut removeremus Deum benedictum esse corporeum; at ut hoc non facerem & ne hoc credam (mundum scilicet esse æternum) dua causa me movent. I. quia clara demonstratione constat Deum non esse corporeum, & necesse est, omnia illa loca explicare, quorum literalis sensus demonstrationi repugnat, nam certum est ea necessario tum explicationem (aliam præter literalem) habere. At mundi eternitas nulla demonstratione ostenditur; adeoque non est necesse Scripturis vim facere easque explicare propter apparentem opinionem, ad cuius contrariam inclinare, aliqua suadente ratione, possemus. Secunda causa, quia credere Deum esse incorporeum fundamentalibus Legis non repugnat &c. Sed mundi eternitatem credere, eò modò quò Aristoteli visum fuit, legem à suo fundamento destruit &c. Hæc sunt verba Maimonidæ, ex quibus evidenter sequitur id, quod modo diximus; si enim ipsi constaret ex ratione mundum esse æternum, non dubitaret Scripturam torquere & explicare, ut tandem hoc idem ipsum docere videretur. Imo sta-
tim

timertus esset Scripturam, quamquam ubique
 aperte reclamantem, hanc tamen mundi æterni-
 tatem docere voluisse; adeoque de vero sensu Scri-
 pturæ quantumvis claro, non poterit esse certus,
 quoad diu de rei veritate dubitare poterit, aut
 quoad diu de eadem ipsi non constet. Nam quam-
 vis rei veritate non constet, tamdiu nescimus,
 an cum ratione conveniat, an vero eidem re-
 spondet; & consequenter etiam tamdiu nescimus,
 an generalis sensus verus sit an falsus. Quæ quidem
 sententia si vera esset, absolute concederem nos
 præter lumen naturale indigere ad Scriptu-
 ræ interpretandam. Nam fere omnia, quæ in
 scriptis reperiuntur, deduci nequeunt ex princi-
 palium lumine naturali notis (ut jam ostendimus) ade-
 que de eorum veritate ex vi luminis naturalis
 nihil nobis constare potest, & consequenter ne-
 que etiam de vero sensu & mente Scripturæ, sed
 hoc alio necessario lumine indigerimus. De-
 inde si hæc sententia vera esset, sequeretur quod
 vulgus, qui ut plurimum demonstrationes igno-
 rat, vel iis vacare nequit, de Scriptura nihil nisi
 sola authoritate & testimoniis philosophantium
 mittere poterit, & consequenter supponere de-
 berit, philosophos circa Scripturæ interpretatio-
 nem errare non posse, quæ sanè nova esset Eccle-
 siæ authoritas, novumque sacerdotum vel Ponti-
 ficum genus, quod vulgus magis irrideret, quam
 vereretur; & quamvis nostra methodus lin-
 guæ Hebrææ cognitionem exigat, cujus etiam
 studio vulgus vacare non potest, nihil tamen si-
 me nobis obijci potest; nam vulgus Judæorum
 & Gentilium, quibus olim Prophetæ & Apostoli
 prædi-

prædicaverunt & scripserunt, linguam Prophetarum & Apostolorum intelligebant, ex qua etiam mentem Prophetarum percipiebant, at non rationes rerum quas prædicabant, quas ex sententia Maimonidæ etiam scire deberent, ut mentem Prophetarum capere possent. Ex ratione igitur nostræ methodi non sequitur necessario vulgus testimonio interpretum acquiescere; ostendo enim vulgus, quod linguam Prophetarum & Apostolorum callebat; at Maimonides nullum ostendit vulgus quod rerum causas intelligat, ex quibus eorum mentem percipiat. Et quod ad hodiernum vulgus attinet, jam ostendimus omnia ad salutem necessaria, quamvis eorum rationes ignorentur, facile tamen in quavis lingua posse percipi, propterea quod adeo communia & usitata sunt, & in hac perceptione, non quidem in testimonio interpretum, vulgus acquiescit; & quod ad reliqua attinet, eandem in his cum doctis sequitur fortunam; sed ad Maimonidæ sententiam revertamur, atque ipsam accuratius examinemus. Primò supponit Prophetas in omnibus inter se convenisse, summosque fuisse Philosophos & Theologos, ex rei enim veritate eos conclusisse vult: atqui hoc falsum esse in cap. II. ostendimus. Deinde supponit sensum Scripturæ ex ipsa Scriptura constare non posse, rerum enim veritas ex ipsa Scriptura non constat (utpote quæ nihil demonstrat, nec res de quibus loquitur per definitiones & primas suas causas docet) quare ex sententia Maimonidæ neque ejus verus sensus ex ipsa constare potest, adeoque neque ab ipsa erit petendus. Atqui hoc etiam falsum esse

ex

ex hoc capite constat: ostendimus enim & ratio-
 nes & exemplis sensum Scripturæ ex ipsa sola
 figura constare, & ab ipsa sola, etiam cum de
 illa loquitur lumine naturali notis, petendum.
 Supponit denique nobis licere secundum nostras
 conceptas opiniones Scripturæ verba explica-
 re torquere, & literalem sensum, quamquam
 exactissimum sive expressissimum negare, &
 illum quemvis mutare. Quam quidem licen-
 tiam, præterquam quod ipsa ex diametro iis,
 quæ in hoc capite & aliis demonstravimus, re-
 pugnat, nemo non videt nimiam & temerariam
 esse. Sed magnam hanc libertatem ipsi conceda-
 re quid tandem promovet? Nihil sanè, quæ enim
 demonstrabilia sunt, & quæ maximam Scriptu-
 ræ partem componunt, hac ratione investigare non
 poterimus, neque ex hac norma explicare, ne-
 que interpretari: cum contra nostram metho-
 dum insequendo, plurima hujus generis explica-
 tio de iis secure differere possumus. Ut jam & ra-
 tiones, & ipso facto ostendimus: quæ autem sua
 natura perceptibilia sunt, eorum sensus facile, ut
 etiam ostendimus, ex solo orationum contextu
 colligitur. Quare hæc methodus plane inutilis est.
 Ne quod omnem certitudinem, quam vulgus
 ex incerta lectione, & quam omnes aliam me-
 thodum insequendo, de sensu Scripturæ habere
 solent, plane iis adimit. Quapropter hanc Mai-
 nardæ sententiam ut noxiam, inutilem, &
 absurdam explodimus. Quod porro Phari-
 sarum traditionem attinet, jam supra diximus,
 eam sibi non constare; Pontificum autem Roma-
 num auctoritatem luculentiori testimonio in-
 digere;

digere; & nulla alia de causa hanc reprobō. Nam
 si ex ipsa Scriptura eam nobis æquè certò ostende-
 re, ac Judæorum Pontifices olim poterant, nihil
 me moveret, quod inter Romanos Pontifices re-
 perti fuerint hæretici & impii; cum olim inter
 Hebræorum Pontifices etiam reperti fuerint hæ-
 retici & impii, qui sinistris mediis Pontificatum
 adepti sunt, penes quos tamen ex Scripturæ man-
 dato summa erat potestas legem interpretandi. Vi-
 de Exod. XVII. 11, 12. & XXXIII. 10. & Mal. II. 8.
 At quoniam nullum tale testimonium nobis osten-
 dunt, eorum autoritas admodum suspecta manet,
 & ne quis exemplo Pontificis Hebræorum dece-
 ptus putet religionem Catholicam etiam indigere
 Pontifice, venit notandum, quod leges Moisi
 quia publica jura Patriæ erant, indigebant neces-
 sario, ut conservarentur, autoritate quadam pu-
 blica: si enim unusquisque libertatem haberet ju-
 ra publica ex suo arbitrio interpretandi, nulla res
 publica subsistere posset, sed hoc ipso statim dissol-
 veretur, & jus publicum jus esset privatum. At Re-
 ligionis longe alia est ratio. Nam quandoquidem
 ipsa non tam in actionibus externis, quam in ani-
 mi simplicitate & veracitate consistit, nullius ju-
 ris neque autoritatis publicæ est. Animi enim
 simplicitas & veracitas non imperio legum, neque
 autoritate publica hominibus infunditur, & ab-
 solute nemo vi aut legibus potest cogi ut fiat bea-
 tus, sed ad hoc requiritur pia & fraterna monitio,
 bona educatio & supra omnia proprium & libe-
 rum judicium. Cum igitur summum jus liberè sen-
 tiendi, etiam de Religione, penes unumquemque
 sit, nec possit concipi aliquem hoc jure decedere
 posse

erit ergo etiam penes unumquemque summum jus summaque autoritas de Religione libere dicendi, & consequenter eandem sibi explicandi & interpretandi; nam nulla alia de causa summa autoritas leges interpretandi, & summum de rebus publicis iudicium penes magistratum est, quia quia publici juris sunt: adeoque eadem de causa summa autoritas religionem explicandi, & eadem iudicandi penes unumquemque erit, scilicet quia uniuscujusque juris est. Longè igitur abest, ut ex autoritate Pontificis Hebræorum ad leges veteris interpretandum posset concludi Romani Pontificis autoritas ad interpretandam religionem; cum contrà hanc unumquemque maximè habere facilius ex illa concludatur: atque etiam hinc ostendere possumus nostram methodum Scripturam interpretandi optimam esse. Nam cum maxima autoritas Scripturam interpretandi apud unumquemque sit, interpretandi ergo norma nihil debet esse præter lumen naturale omnibus commune, non ullum supra naturam lumen, neque ulla æterna autoritas; non etiam debet esse adeo difficilis, ut non nisi ab acutissimis Philosophis dirigatur, sed naturali & communi hominum ingenio accommodata, ut nostram esse ostendimus. Vidimus enim eas, quas jam habet difficultates, ortas fuisse ab hominum socordia, non autem ex natura methodi.

CAPUT VIII.

In quo ostenditur Pentateuchon & libros Iosue, Iudicum, Rut, Samuëlis & Regum non esse autographa. Deinde inquiritur an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum, & quinam.

IN præcedenti Capite de fundamentis & principiis cognitionis Scripturarum egimus, eaque nulla alia esse ostendimus, quam harum sinceram historiam. Hanc autem, quanquam apprime necessariam, Veteres tamen neglexisse, vel, si quam scripserint aut tradiderint, temporum injuria periisse, & consequenter magnam partem fundamentorum & principiorum hujus cognitionis intercidisse. Quod adhuc tolerandum esset, si posteri intra veros limites se continuissent, & pauca, quæ acceperant aut invenerant, bona cum fide successoribus suis tradidissent, nec nova ex proprio cerebro excussissent: quo factum est ut Scripturæ historia, non tantum imperfecta, sed etiam mendosior manserit, hoc est, ut fundamenta cognitionis Scripturarum, non tantum pauciora, ut iis integra superstrui possit, sed etiam vitiosa sint. Hanc emendare & communia Theologiæ præjudicia tollere ad meum institutum spectat. At vereor ne nimis sero hoc tentare aggrediar, res enim eò jam ferme pervenit, ut homines circa hoc non patiantur corrigi, sed id quod sub specie religionis amplexi sunt, pertinaciter defendant; nec ullus locutioni, nisi apud paucissimos (si cum reliquis

com

comparentur) relictus videtur, adeo late hæc
 præiudicia hominum mentes occupaverunt. Eni-
 rammen, remque experiri non desinam, quan-
 tum ad idem nihil est, cur de hac re prorsus sit de-
 terminandum. Ut ea autem ordine ostendam, à præ-
 iudiciis circa veros Scriptores Sacrorum Libro-
 rum incipiam, & primò de scriptore Pentateuchi:
 non fere omnes Mosen esse crediderunt, imo
 de pertinaciter defenderunt Pharisei, ut eum
 hæreticum habuerint, qui aliud visus est sentire,
 quæ de causa Aben Hezra, liberioris ingenii
 & non mediocris eruditionis, & qui primus
 præiudicium, quos legi, hoc præiudicium ani-
 mavit, non ausus est mentem suam apertè ex-
 ponere, sed rem obscurioribus verbis tantum
 indicare, quæ ego hîc clariora reddere non ve-
 robor, remque ipsam evidenter ostendere; Ver-
 baque Aben Hezræ, quæ habentur in suis
 commentariis supra Deuteronomium hæc sunt.

בעבר הירדן וגו' ואם תבין סוד השנים עשר
 ויכתוב משה והכנעני אז בארץ בהר יהוה יתן
 גם הנה ערשו ערש ברזל תכיר האמת

*Ma Jordanem, &c. modo intelligas mysterium duode-
 cim, etiam & scripsit Moses legem & Kenahanita
 qui erat in terra, in Dei monte revelabitur, tum etiam ce-
 lectum suum lectum ferreum, tum cognosces veritatem.
 hæc autem paucis indicat simulque ostendit non
 fuisse Mosen, qui Pentateuchon scripsit, sed
 alium quempiam, qui longe post vixit, & de-
 scripsit quem Moses scripsit librum, alium fuisse.
 hæc, inquam, ostendendum, notat I. ipsam
 Deuteronomii præfationem, quæ à Mose, qui
 Jor-*

2
 when
 of the
 —
 the

Jordanem non transiit, scribi non potuit. Notat II. quod totus liber Mosis descriptus fuerit admodum diserte in solo ambitu unius aræ (vide Deuter. xxvii. & Josuæ viii. 37. &c.) quæ ex Rabbinorum relatione duodecim tantum lapidibus constabat; ex quo sequitur librum Mosis longè minoris fuisse molis, quam Pentateuchon. Hoc, inquam, puto authorem hunc significare voluisse per *mysterium duodecim*; nisi forte intellexit duodecim illas maledictiones, quæ in prædicto Cap. Deut. habentur, quas fortasse credidit non fuisse in libro legis descriptas, idque propterea, quod Moses præter descriptionem legis Levitas insuper recitare illas maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges descriptas observandum adstringerent. Vel forte ultimum caput Deuteronomii de morte Mosis significare voluit, quod caput duodecim versibus constat. Sed hæc & quæ præterea alii hariolantur, non est opus curiosius hic examinare. Notat deinde III. dici in Deuter xxxi. 9. וכתוב משה את התורה & *scripsit Moses legem*; quæ quidem verba non possunt esse Mosis, sed alterius Scriptoris Mosis facta & scripta narrantis. Notat IV. locum Genes. xii. 6. ubi narrando, quod Abrahamus terram Kanahanitarum lustrabat, addit Historicus, quod *Kanahanitarum temporis erat in illa terra*: quibus tempus quo hæc scripsit, clare secludit. Adeoque post mortem Mosis, & cum Kanahanitæ jam erant expulsi, illasque regiones non amplius possidebant, hæc debuerunt scribi; quod idem Aben Hezra super hunc locum commentando etiam his significat. והכנעני או בארץ יתכן שארץ כנען תפשה כנען מיד

מִדְּאַחַר וְאֵם אֵינְנוּכֵן יֵשׁ לוֹ כוֹר וְהַמְשַׁכֵּי הַדָּשָׁן

Kanahanitatum erat in illa terra; videtur quod Kanah-
im (pepos Noë) terram Kanahnaita ab alio possessam
pepi quod si non verum est, inest huic rei mysterium,
quod si intelligit, taceat. Hoc est, si Kanahan re-
giones il'as invasit, tum sensus erit, Kanahani-
tatum tum fuisse in illa terra, excludendo scilicet
anteus præteritum, quo ab alia natione inhabita-
nt. At si Kanahan regiones illas primus coluit
(Genes. x. sequitur) tum Textus tempus
notans, Scriptoris scilicet secludit; adeoque non
notans, cujus nimirum tempore etiamdum illas re-
giones possidebant; & hoc est mysterium, quod
notandum commendat. V. Notat quod Gen. xxii.
provocetur mons Morya mons Dei, quod qui-
dem nomen non habuit, nisi postquam edificatiõni
templi dicatus fuit; at hæc montis electio non
interat tempore Mosis facta, Moses enim nul-
lum locum à Deo electum indicat, sed contra præ-
ter Deum locum aliquem mox electurum, cui
nomen Dei imponetur. VI. Denique notat, quod
Deuter. i. i. i. narrationi Og Regis Basan hæc in-
terponantur. Solus Og Rex Basan mansit ex reliquis
regibus, ecce quod lectus ejus erat lectus ferreus, is cer-
te lectus) qui est in Rabat filiorum Hamon novem cu-
ngus, &c. Quæ parenthesis clarissime indicat
Scriptorem librorum Scriptorem longe vixisse post
Mosen, hic enim modus loquendi ejus tantum est,
quæ antiquissimas narrat, quique rerum reli-
 quias

NB. Hebr. רֵפְהַיִם *rephaim* significare damnatos, &
 videtur etiam esse nomen proprium ex Paralip. xx. Et
 ideo puto hic familiam aliquam significare.

quias ad fidem faciendam indicat; & sine dubio hic lectus tempore primum Davidis, qui hanc urbem subegit, ut in libro 2 Samuël. xii. 30. narratur, inventus est. At non hic tantum, sed paulo etiam infra idem hic Historicus verbis Moſis inferit *Iair filius Manaffis cepit totam jurisdictionem Argobi usque ad terminum Gesurita, & Mahachatta, vocavitque illa loca suo nomine cum Bassan pagos Iairi usque in hunc diem.* Hæc, inquam, addit Historicus ad explicanda verba Moſis quæ modo retulerat, nempe *& reliquum Gilhad & totum Bassan regnum* O, dedi dimidiæ tribui Manaffis, tota jurisdictione Argobi sub toto Bassan, quæ vocatur terra Gigantum. Noverant procul dubio Hebræi tempore hujus Scriptoris, quinam essent pagi Jairi tribulis Jehudæ, ac non nomine jurisdictionis Argobi, nec terræ Gigantum, ideoque coactus est explicare quænam essent hæc loca, quæ antiquitus sic vocabantur, & simul rationem dare, cur suo tempore nomine Jairi, qui tribulis Judæ, non vero Manaffis erat (vid! Paralip. ii. 21. & 22.) insignirentur. Hæc Aben Hezræ sententiam explicuimus, ut & loc Pentateuchi, quæ ad eandem confirmandam adfert. Verum enim vero nec omnia, nec præcipua notavit, plura enim in hisce libris & majoris momenti notandi supersunt. Nempe, I. quod, horum librorum Scriptor de Moſe non tantum in tertia persona loquatur, sed quod insuper de eo multo testetur? Videlicet *Deus cum Moſe locutus est. Deus loquebatur cum Moſe de facie ad faciem. Moſes omnium hominum erat humillimus.* (Num. xii. 3.) *Moſes in captus est in duces exercitus* (Numer. xxxi. 14.) *Moſes vir divinus* (Deuterium. xxxiii. 1. Mo

servus Dei mortuus est. Nunquam extitit Propheta in
israël sicut Moses, &c. At contra in Deuteronomio
 lex, quam Moses populo explicuerat, quam
 describerat, describitur, loquitur, suaque fa-
 ctura narrat Moses in prima persona; nempe *Deus mi-*
hi mandatus est (Deuter. 11. 1, 17. &c.) Deum precatus
&c. Nisi quod postea historicus in fine libri,
 eorumque verba Mosis retulit, iterum in tertia
 persona loquendo narrare pergit, quomodo Mo-
 ses hanc legem (quam scilicet explicuerat) po-
 pulo scripto tradidit, eumque novissime monuit
 quomodo tandem vitam finierit. Quæ omnia,
 et ipse modus loquendi, testimonia, & ipse to-
 talis historiarum contextus plane suadent hos libros ab
 ipso, non ab ipso Mose fuisse conscriptos. II. Ve-
 ritatem notandum, quod in hac historia non
 dicitur narratur, quomodo Moses obierit, sepul-
 crum fuerit, & Hebræos triginta dies in luctum
 preceperit, sed quod insuper facta comparatione
 cum omnibus Prophetis, qui postea vixerunt,
 dicitur ipsum omnes excelluisse, *Non extitit un-*
quam extitit Propheta, &c. inquit, *Propheta in Israël, sicut Moses, quem*
non noverit de facie ad faciem. Quod sane testimo-
 nium non Moses ipse de se, nec alius, qui eum
 immediate secutus est, sed aliquis, qui multis
 sæculis vixit, dare potuit, præsertim quia
 historicus de præterito tempore loquitur, nempe
non noverit de facie ad faciem. Quod sane testimo-
 nium non Moses ipse de se, nec alius, qui eum
 immediate secutus est, sed aliquis, qui multis
 sæculis vixit, dare potuit, præsertim quia
 historicus de præterito tempore loquitur, nempe
non noverit de facie ad faciem. Et de sepultura, quod
 non illam novit in hunc usque diem. III. Notandum,
 quod quædam loca non iis indicentur nominibus,
 quibus vivente Mose obtinebant, sed aliis, quibus du-
 centibus postea insignita sunt Ut quod Abrahamus per-
 secutus est hostes usque ad Dan. (Vide Genes. xiv. 14.

M

Quod

(156.)

Quod nomen hæc urbs non obtinuit, nisi longe post mortem Josuæ (Vid. Judic. xviii. 29. I V. Quod Historiæ aliquando etiam ultra temporis vitæ Mosis producantur. Nam Exod. xvi. 34. narratur, quod filii Israël comederunt Man quadraginta annos, donec venerunt ad terram habitatam, donec venerunt ad finem terræ Kanahan nempe usque in tempus, de quo in libro Josuæ v. 12. In libro etiam Genes. xxxvi. 31. dicitur, *Hi sunt reges, qui regnaverunt in Edom, antequam regnarent in filiis Israël*: Narrat sine dubio ibi historicus, quos reges Idumæi habuerint, antequam David eos subegit & præfides in ipsa Idumæa constituit (Vid. 2. Sam. vi. 11. 14.) Ex his itaque omnibus luce meridiana clarius apparet, Pentateuchon non Mose, sed ab alio, & qui à Mose multis post sæculis vixit, scriptum fuisse: sed si placet attendamus super ad libros, quos ipse Moses scripsit, & qui in Pentateucho citantur, ex iis ipsis enim constabit eos alios, quam Pentateuchon fuisse. Primò itaque constat ex Exod. xvii. 14. Mosen ex Dei mandato bellum contra Hamalek scripsisse; in quo autem libro, non constat ex illo ipso capite: at Numer. xxi. 12. citatur quidam liber, qui *bellorum Dei* vocabatur, & in hoc sine dubio bellum hoc contra Hamalek, & præterea etiam castrametationes omnes (quas etiam author Pentateuchi Numer. xxxiii. 2. testatur à Mose descriptas fuisse) narrabantur. Constat præterea de alio in Exod. xxi. 4, 7. qui vocabatur ספר הבית * *liber pacti*, quem coram Israëlitis legit, quando primum cum Deo pactum

NB. * ספר *sepher* Hebraice significare sapientiam epistolam, & chartam.

unum iniverant: At hic liber sive hæc epistola
 parva admodum continebat; videlicet leges si-
 ve Dei iussa, quæ narrantur ex Exod. xx. 22.
 usque ad cap. xxiv. ejusdem libri, quod nemo
 fortis ibit, qui sano aliquo iudicio, & sine par-
 tialitate studio prædictum caput legerit. Narratur
 enim ibi, quod, simul ac Moses sententiam popu-
 lo intellexit de ineundo cum Deo pacto, statim
 in celoquia & iura scripsit, & matutina luce,
 post quosdam caeremoniis peractis, universæ con-
 gregationi pacti ineundi condiciones prælegit, quibus
 consentientis & sine dubio ab universa plebe perceptis,
 populus se pleno consensu adstrinxit. Quare tam
 ob temporis brevitatem, quo descriptus fuit, quam
 brevitate narratione pacti ineundi sequitur hunc librum ni-
 hil præter pauca ea, quæ modo dixi continuisse.
 Testatur denique anno quadragesimo ab exitu Æ-
 gypti Mosi leges omnes, quas tulerat, explicuisse
 (Vid. Deuter. i. 5.) populumque de novo
 se obligavisse (vide Deuter. xxix. 14.) &
 hanc legem librum, qui has leges explicatas, non
 tantum hoc pactum continebat, scripsisse (vide
 Deuter. xxxi. 9.) & hic vocatus est *liber legis Dei*,
 quod Josua postea auxit, narratione scilicet pa-
 ctum quo suo tempore populus se de integro obli-
 gavit, quodque cum Deo tertio inivit (vide Jo-
 suam. xxiv. 25, 26.) At quoniam nullum habemus
 exemplum, qui hoc pactum Mosi, simul & pactum
 Josue contineat, necessariò concedendum hunc
 librum periisse, vel cum Paraphraste Chaldæo
 fortè insaniendum, & verba Scripturæ ad li-
 brum torquenda: Hic enim hac difficultate motus
 contulit Scripturam corrumpere, quam ignorantiam

suam fateri. Nempe hæc libri Josuæ verba (vide
 de xxiv. 26.) כתב יהושע את הדברים האלה
 בספר תורת האלהים *scripsitque Iosua hac verba in*
libro Legis Dei, Chaldaice sic transtulit כתב יהושע
 תפנתמיהא האילן ואצנענון כספר אוריתא דיהוה
 & *scripsit Iosua hac verba & custodivit ea cum libro Le-*
gis Dei. Quid cum illis agas, qui nihil vident, ni-
 si quod lubet? quid, inquam, hoc aliud est
 quam ipsam Scripturam negare, & novam ex
 proprio cerebro cudere? Nos igitur concludi-
 mus, hunc librum legis Dei, quem Moses scrip-
 sit, non fuisse Pentateuchon, sed prorsus alium
 quem autor Pentateuchi suo operi ordine infe-
 ruit, quod cum ex modò dictis, tum ex jam de-
 cendis evidentissime sequitur. Nempe cum
 Deuteronomii loco jam citato narratur, quod
 Moses legis librum scripsit, addit historicus, quod
 Moses eum sacerdotibus tradidit, & quod præ-
 terea eos jusserit, ut ipsum certo tempore omni
 populo prælegerent: quod ostendit, hunc librum
 longe minoris molis fuisse, quam Pentateuchon
 quandoquidem in una concione ita perlegi pote-
 rat, ut ab omnibus intelligeretur: nec hinc præ-
 tereundum, quod ex omnibus libris, quos Mo-
 ses scripsit, hunc unum secundi pacti & Cantu-
 cum (quod postea etiam scripsit, ut id unive-
 rsus populus edisceret) religiosè servare & cu-
 stodire jusserit. Nam quia primo pacto non nisi
 præsentibus, qui aderant, obligaverat, at secundo
 omnes etiam eorum posteros (vide Deuter. xxiv.
 14, 15.) ideo hujus secundi pacti librum futuro
 sæculis religiosè servandum jussit, & præter
 etiam

m, ut diximus, Canticum, quod futura sæcula
 pmissimum respicit: cum itaque non constet Mo-
 te alios, præter hos libros scripsisse, & ipse nul-
 tum alium, præter Libellum legis cum Cantico
 veritati religiose servandum mandaverit, & de-
 que plura in Pentateucho occurrant, quæ à Mo-
 scribi non potuerunt, sequitur neminem cum
 amento, sed omninò contra rationem affir-
 Mosen autorem esse Pentateuchi. At hinc ali-
 forsitan rogabit, num Moses præter hæc non
 scripserit leges, cum ipsi primum revela-
 tur? hoc est, an spatio quadraginta annorum
 as legum, quas tulerat, scripserit, præter pau-
 illas, quas in primi pacti libro contentas fuisse
 ? sed ad hæc respondeo, quamvis concederem
 noni consentaneum videri, quod Moses eo ipso
 ore & loco, quo leges communicare conti-
 eo etiam easdem scripserit, nego tamen nobis
 de causa licere hoc affirmare; supra enim o-
 dimus nobis de similibus nihil esse statuendum,
 id quod ex ipsa Scriptura constat, aut quod ex
 ipsius fundamentis legitimâ consequentiâ eli-
 , at non ex eo, quod rationi consentaneum vi-
 er. Adde quod nec ipsa ratio nos cogat hoc sta-
 e. Nam forsitan senatus Mosis edicta populo scri-
 communicabat, quæ postea historicus collegit,
 istoriæ vitæ Mosis ordine inseruit. Atque hæc
 uinq; libris Mosis: nunc tempus est ut reliquos
 m examinemus, Josuæ librū similibus etiam ra-
 tibus ostenditur nō esse autographon: alius enim
 qui de Josua testatur, quod ejus fama fuerit per
 m tellurem (vide VI. 27.) quod nihil eorum
 scripserit, quæ Moses præceperat (vide ~~VI. 27.~~

VIII. vers. ult. & Cap. XI. 15.) quod senuerit,
 omnesque in concionem vocaverit, & quod tan-
 dem animam egerit. Deinde etiam quædam nar-
 rantur, quæ post ipsius mortem contigerunt. Vi-
 delicet quod post ejus mortem Israëlita Deum co-
 luerunt, quamdiu senes, qui ipsum noverant, vi-
 xerunt. Et XVI. 10. quod (Ephraim & Ma-
 nasse) *non expulerunt Kanahanitam habitantem in Ga-
 zer, sed (addit) quod Kanahanita inter Ephraim ha-
 bitavit usque in hunc diem, & fuit tributarius.* Quo-
 idem ipsum est, quod libro Judicum cap. I. narra-
 tur, & modus etiam loquendi *in hunc usque diem* o-
 stendit Scriptorem rem antiquam narrare. Hu-
 etiam confirmilis est Textus XV. vers. ult. de fi-
 liis Jehudæ, & historia Kalebi, ex vers. 13. ejusd. cap.
 Et casus ille etiam, qui XXI. ex vers. 10, &c, na-
 ratur de duabus tribubus & dimidia, quæ aram u-
 tra Jordanem ædificaverunt, post mortem Josu-
 contigisse videtur: quandoquidem in tota illa h-
 storia nulla Josuæ fit mentio, sed solus populus be-
 lum gerere deliberat, legatos mittit, eorumque
 responsum expectat & tandem approbat. Denique
 ex cap. X. 14. evidenter sequitur hunc librum mu-
 tis post Josuam sæculis scriptum fuisse: Sic eni-
 testatur, *nullus alius, sicuti ille dies, fuit nec ante
 neque postea, quo Deus (ita) obediret cuicumque, &c.*
 quem igitur librum Josua unquam scripsit, fu-
 sane ille, qui X. 13. in hac eadem scilicet h-
 storia citatur. Librum autem Judicum nem-
 nem sanæ mentis sibi persuadere credo ab ip-
 Judicibus esse scriptum: epilogus enim totius h-
 storiae qui habetur cap. VI. clare ostendit, eum to-
 tum ab uno solo Historico scriptum fuisse. Deinde
 qu

*l. Filia Jeph
 ia.*

ma ejus Scriptor sæpe monet quod illis tempori-
 nullus erat Rex in Israël, non dubium est, quin
 ceptus fuerit, postquam imperium reges obrinue-
 r. Circa Samuëlis libros non etiam est, cur diu
 nemur, quandoquidem historia longe post ejus
 am producitur. Hoc tamen tantum notari ve-
 um, hunc librum etiam multis post Samuëlem sc-
 is scriptum fuisse. Nam Sam: i. ix. vers. 6.
 toricus per Parenthesin monet, *antiquitus in*
Israhel sic dicebat quisque quando ibat ad consulendum
dominum, age eamus ad videntem, nam qui hodie prophe-
ta antiquitus videns vocabatur. Libri denique Re-
 ut ex iisdem constat, decerpti sunt ex libris
 Salomonis (vide 1. Reg. xi. 41) Chro-
 nicorum Regum Jehudæ (vide cap. xiv. 19, 29.
 idem) & Chronicorum Regum Israël. Con-
 idimus itaque omnes hos libros, quos huc us-
 recensuimus, esse apographa, resque in iis
 tentas ut antiquas enarrari. Si jam ad conne-
 xionem & argumentum horum omnium librorum
 tendamus, facile colligemus eos omnes ab uno
 demque Historico scriptos fuisse, qui Judæo-
 rum antiquitates ab eorum prima origine usque
 primam Urbis vastationem scribere voluit.
 enim libri ita invicem connectuntur, ut ex
 solo dignoscere possimus, eos non nisi u-
 ni unius Historici narrationem continere. Nam
 mulac Mosis vitam narrare desinit, ad histo-
 riam sic transit, *& contigit postquam mortuus est*
Moses servus Dei, ut Deus diceret Iosua, &c. Et
 ac morte Iosua finita, eadem transitione & con-
 nectioe historiam Judicum incipit, nempe, *Et*
contigit, postquam mortuus est Iosua, ut filii Israël

(162.)

à Deo quererent, &c. Et huic libro, tanquam appendicem, librum Rut sic annectit. Et contigit iis diebus, quibus Iudices iudicabant, ut fames esset in illa terra. Cui etiam eodem modo librum primum Samuëlis annectit, quo finito solitâ sua transitione ad secundum pergit; & huic, historiâ Davidis nondum finita, librum primum Regum jungit, & historiâ Davidis narrare pergens, tandem huic eâdem conjunctione librum secundum annectit. Contextus deinde & ordo historiarum etiam indicat unum tantum fuisse Historicum qui certum sibi scopum præfixit: incipit enim primam nationis Hebrææ originem narrare, deinde ordine dicere, qua occasione & quibus temporibus Moses leges tulit, ipsisque multa prædixit: Deinde quomodo secundum Mosis prædictiones terram promissam (vide Deuter. vii.) invaserint, eâ vero possessâ legibus valedixerant (Deuter. xxxi. 16) indeque ipsos multa mala consequuta sunt (eiusd. 17.) Quomodo deinde Reges eligere voluerunt (Deut. xvii. 14.) qui etiam prout leges curaverant, ita res ipsis prospere vel infeliciter cesserant (Deuter. xxviii. 36. & vers. ult.) donec tandem imperii ruinam, sicuti ipsam Mose prædixerat, narrat. Reliqua autem, quæ ad confirmandam legem nihil faciunt, vel prorsus silentio mandavit, vel lectorem ad alios historicos ablegat. Omnes igitur hi libri in unum conspirant, nempe dicta & edicta Mosis docere, eaque per rerum eventus demonstrare. Ex his igitur tribus simul consideratis, nempe simplicitate argumenti horum omnium librorum, connexionem, & quod sint apographa multis post sæculis à rebus gestis scripta conclu-

concludimus, ut modo diximus, eos omnes ab
 solo Historico scriptos fuisse; quisnam autem
 fuerit, non ita evidenter ostendere possum, su-
 per tamen ipsum Hefdram fuisse, & quædam
 levia concurrunt ex quibus conjecturam fa-
 ciunt. Nam cum Historicus (quem jam scimus unum
 fuisse) historiam producat usque ad Joja-
 chi libertatem, & insuper addat ipsum Regis
 asæ accubuisse tota ejus vita (hoc est vel Jojachi-
 amel filii Nebucadnesoris, nam sensus est planè
 verus) hinc sequitur eum nullum ante Hef-
 dram fuisse. At Scriptura de nullo, qui tum floruit,
 de solo Hefdra testatur (vide Hefdrę VI I. 10.)
 quod ipse suum studium applicuerit ad quærendam
 legem Dei, & adornandam, & quod erat Scriptor
 eisdem Cap. vers. 6.) promptus in Lege Mo-
 sey. Quare nullum præter Hefdram suspicari
 potestum fuisse, qui hos libros scripserit. Dein-
 de hoc de Hefdra testimonio videmus, quod
 non tantum studium adhibuerit ad quæren-
 dam legem Dei, sed etiam ad eandem ador-
 nandam, & in Nehemiæ VIII. 9. etiam dici-
 tur, *quod legerunt librum legis Dei explicatum, & ad-
 ornaverunt intellectum & intellexerunt Scripturam.* Cum
 in Deuteronomii libro, non tantum liber
 Mosi, vel maxima ejus pars contineatur,
 sed insuper multa ad plenioram explicationem in-
 tera reperiantur, hinc conjicio librum Deutero-
 nomii illum esse librum legis Dei ab Hefdra
 scriptum, adornatum & explicatum, quem
 illi legerunt. Quod autem in hoc libro Deu-
 teronomii multa per parenthesis ad plenio-
 rem explicationem inserantur, duo de hac re

exempla ostendimus, cum sententiam Aben Hez-
 ræ explicaremus, cujus notæ plura alia reperiu-
 tur, ut Exem. Gr. in Cap. II. 12. & in *Sehir*
habitaverunt Horita antea, filii autem Hesau eos expule-
runt & à suo conspectu deleverunt, & loco eorum habita-
verunt, sicuti Israël fecit in terra sua hereditatis quam
Deus ipsi dedit. Explicat scilicet vers. 3. & 4. ejus-
 dem Cap. nempe quod montem *Sehir*, qui filiis
Hesau hæreditate venerat, ipsi eum non inhabita-
 tum occupaverunt, sed quod ipsum invaserunt,
 & *Horitas*, qui ipsum prius inhabitabant, inde,
 sicuti *Israëlitæ* post mortem *Mosis Kenahanitas*,
 deturbaverunt & deleverunt. Per parenthesis
 etiam inseruntur verbis *Mosis* x. 6. 7. 8. & 9.
 nemo enim non videt quod vers. 8. qui incipit in
 illo tempore separavit Deus tribum *Levi*, necessario
 debeat referri ad vers. 5. non autem ad mortem
Aharonis, quam nulla alia de causa *Hezras* hic
 inseruisse videtur, quam quia *Moses* in hac narra-
 tione vituli, quem populus adoraverat, dixerat
 (vide Cap. ix. 20.) se Deum pro *Aharone* oravisse.
 Explicat deinde quod Deus eo tempore, de
 quo *Moses* hic loquitur, tribum *Levi* sibi elegit, ut
 causam electionis & cur *Levitæ* in partem hære-
 ditatis non fuerint vocati, ostenderet, & hoc fa-
 cto pergit verbis *Mosis* filium historię persequi.
 His adde libri præfationem & omnia loca quæ de
Mose in tertia persona loquuntur: & præter hæc
 alia multa, quæ jam à nobis dignosci nequeunt,
 sine dubio, ut facilius ab hominibus sui ævi per-
 ciperentur, addidit, vel aliis verbis expressit:
 Si, inquam ipsum *Mosis* librum legis haberemus,
 non dubito, quin tam in verbis, quam in ordine,
 & rationi-

rationibus præceptorum magnam discrepanti-
 am reperiremus. Dum enim solum Decalogum
 huius libri cum Decalogo Exodi (ubi ejus historia
 per professo narratur) confero, eum ab hoc in his
 locis discrepare video: quartum enim præcep-
 tum non tantum alio modo imperatur, sed insuper
 multo prolixius extenditur: ejus autem ratio ab
 illa quæ in Decalogo Exodi adfertur, toto cælo
 discrepat. Denique ordo, quo hîc decimum præ-
 ceptum explicatur, etiam alius est, quam in Exo-
 do. Hæc igitur cum hîc, tum in aliis locis, ut
 dixi ab Hezra facta existimo, quia is legem
 Dei hominibus sui temporis explicuit, atque pro-
 pterea hunc esse Librum Legis Dei ab ipso ornatae &
 applicatae: & hunc librum omnium, quos ipsum
 scripsisse dixi, primum fuisse puto; quod hinc
 conjicio, quia Leges Patriæ continet, quibus
 populus maxime indiget: & etiam quia hic liber
 precedenti nulla conjunctione, ut reliqui omnes,
 præceditur, sed soluta oratione incipit, *Hæc sunt
 verba Mosis &c.* At postquam hunc absolvit & po-
 stea leges edocuit, tum studium adhibuisse cre-
 ditur ad integram historiam Hebrææ nationis de-
 scribendam, à mundo scilicet condito usque ad
 ruinam Urbis vastationem, cui hunc Librum
 deuteronomii, suo loco inseruit; & forte ejus pri-
 mos quinque libros nomine Mosis vocavit, quia
 in illis præcipue ejus vita continetur & nomen à po-
 pulo sumpsit: Et hac etiam de causa sextum no-
 mine Josuæ; septimum Judicæ; octavum Ruth;
 nonum & forte etiam decimum Samuëlis; & de-
 que undecimum & duodecimum Regum appel-
 lavit. An vero Hezras huic operi ultimam ma-
 num

num imposuerint, idque, ut desiderabat, perfecit, de eo vide sequens Caput.

C A P U T IX.

*De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hesdras
iis ultimam manum imposuerit: & deinde utrum
notæ marginales, quæ in Hebrais codicibus
reperiuntur, varia fuerint lectiones.*

Quamvis superior disquisitio de vero horum librorum Scriptore juvet ad eorundem perfectam intelligentiam facile colligitur ex solis ipsis locis, quæ ad nostram de hac re sententiam confirmandam attulimus, quæque absque ea unicuique deberent obscurissima videri. Verum præter Scriptorem alia animadvertenda in ipsis libris supersunt, quæ communis superstitio vulgus deprehendere non sinit. Horum præcipuum est, quod Hesdras (cum pro Scriptore prædictorum librorum habeo, donec aliquis alium certiorum ostendat) narrationibus in hisce libris contentis ultimam manum non imposuit, nec aliud fecit, quam historias ex diversis scriptoribus colligere, & quandoque non nisi simpliciter describere, atque eas nondum examinatas neque ordinatas posteris reliquit. Quæ autem causæ impediverint (nisi fortè intempestiva mors) quominus hoc opus omnibus suis numeris adimpleret, nequeo conicere. At re ipsa quamvis antiquis Hebræorum historicis destituti simus, ex paucissimis tamen eorum fragmentis, quæ habemus, evidentissime constat. Nam historia Hiskix ex lib. 2. Regum xviii. 17. ex relatione Esaix prout ipsa reperta

certa est scripta, in Chronicis Regum Judæ de-
 scripta est: hanc namque totam in libro Esaiæ, qui in
 Chronicis Regum Judæ continebatur (vide libr. 2.
 Paralip. xxxi i. vers. penult.) iisdem, quibus hîc,
 ubi narratam legimus, exceptis tantum paucissi-
 mis, ex quibus tamen nihil aliud concludi potest,
 quam quod hujus Esaiæ narrationis variæ lectio-
 nes certæ fuerint, nisi quis mallet in his etiam my-
 sticia somnare, Deinde etiam caput ultimum hu-
 jus libri in Jeremiæ cap. ultimo. 39. & 40. conti-
 netur. Præterea 2. Samuël cap. vii. in libr. i.
 Paralip. cap. xvi i. descriptum reperimus: at verba
 in locis adeo mirifice mutata deprehendun-
 tur, ut facillimè dignoscatur, hæc duo capita ex
 aliis diversis exemplaribus historiæ Natanis
 sumpta esse. Denique Genealogia Regum Idu-
 mæ, quæ habetur Gen. xxxvi ex vers. 30. iisdem
 verbis in libr. I. Paralip. i. deducitur, cum
 tamen hujus libri authorem ea, quæ narrat, ex aliis
 historicis sumfisse constat, non vero ex his duode-
 cim libris, quos Hezræ tribuimus. Quare non
 dubium est, quin si ipsos haberemus historicos,
 ipsa directè constaret: sed quia iisdem, ut dixi,
 sumpti sumus, id nobis tantum restat, ut ipsas hi-
 storias examinemus; nempe earum ordinem &
 connexionem, variam repetitionem, & denique
 annorum computatione discrepantiam, ut de
 aliquis judicare possimus. Eas itaque vel saltem
 precipuas perpendamus; & primò illam Judæ &
 Samar, quam Genes. xxxviii. historicus sic
 narrare incipit. *Contigit autem in illo tempore, ut Iu-
 da à suis fratribus discederet.* Quod tempus necessario
 attendendum est ad aliud de quo immediate loquu-
 tus

tus est: at ad id, de quo in Gen. immediate agitur, minime referri potest. Ab eo enim, nempe à quo Josephus in Ægyptum ductus fuit, utque quo Jacobus Patriarcha cum tota familia eò etiam profectus est, non plus, quam viginti duos annos numerare possumus; nam Josephus cum à fratribus venderetur, septendecim annos natus erat, & cum à Pharahone è carceribus vocari juberetur, triginta: quibus si addantur septem anni fertilitatis & duo famis, conficiunt simul viginti duos annos. Atqui hoc temporis intervallo nemo concipere poterit tot res contingere potuisse. Nempe quod Juda tres liberos ex unica uxore, quam tum duxit, unum post alium procreaverit, quorum major natu, ubi per ætatem licuit, Tamar in uxorem duxit, eò vero mortuò secundus eam in matrimonium recepit, qui etiam obiit, & quod dudum postquam hæc acta sunt, ipse Judas cum ipsa nuru Tamar ignarus rem habuerit, ex qua iterum duos, uno tamen partu, liberos acceperit, quorum etiam unus intra prædictum tempus factus est parens. Cum igitur hæc omnia non possunt referri ad illud tempus de quo in Genesi, referendum necessario est ad aliud de quo immediate in alio libro agebatur; ac proinde Hezras hanc etiam historiam simpliciter descripsit, eamque nondum examinatam reliquis inseruit. At non tantum hoc caput, sed totam Josephi & Jacobi historiam ex diversis historicis decerptam & descriptam esse necessario fatendum est, ad duo parum sibi constare videmus. Gen. enim XLVI. narrat quod Jahacob cum primum Pharahonem ducento Josepho salutavit, annos 130. natus

tus

fuerat, à quibus si auferantur viginti duo, quos
 propter Josephi absentiam in mærore transegit, &
 propterea septemdecim ætatis Josephi cum vende-
 rit, & denique septem, quos propter Rache-
 l servavit, reperietur ipsum profectissime æta-
 tis fuisse, octoginta scilicet & quatuor annorum
 cum Leam in uxorem duceret, & contra Dinam
 septem fuisse annorum, cum à Sechemo vim
 patita est, Simeon autem & Levi vix duodecim &
 tredecim, cum totam illam civitatem deprædati
 essent, ejusque omnes cives gladio confecerunt.
 Nihil hic opus habeo omnia Pentateuchi recensere,
 si quis modo ad hoc attenderit, quod in hisce
 quinque libris omnia præcepta scilicet & historiæ
 promiscue sine ordine narrentur, neque ratio
 temporum habeatur, & quod una eademque hi-
 storia sæpe, & aliquando diversimode repetatur,
 quale dignoscet hæc omnia promiscue collecta, &
 conservata fuisse, ut postea facilius examinaren-
 tur, & in ordinem redigerentur. At non tantum
 hæc quæ in quinque libris, sed etiam reliquæ hi-
 storiæ usque ad vastationem urbis, quæ in reliquis
 octo libris continentur, eodem modo collectæ
 sunt. Quis enim non videt, in Judicum cap. II.
 vers. 6. novum historicum adferri (qui res à
 Josua gestas etiam scripserat) ejusque verba simpli-
 ter describi. Nam postquam historicus noster
 ult. cap. Josuæ narravit, quod ipse mortem
 meruit, quodque sepultus fuerit & in primo hujus
 libri narrare ea promiserit quæ post ejusdem mor-
 tis contigerunt, qua ratione, si filium suæ histo-
 riæ sequi volebat, potuisset superioribus annecte-
 re, quæ hic de ipso Josua narrare incipit. Sic
 etiam

etiam Samuelis capita **XXII. XVIII.** &c ex alio historico desumpta sunt, qui aliam causam sentiebat fuisse, cur David aulam Saulis frequentare inceperit, longe diversam ab illa, quæ in cap. **XVI.** libri ejusdem narratur: non enim sensit quod David ex consilio servorum à Saulo vocatus ipsum adiit (ut in cap. **XVI.** narratur.) sed quod casu à patre ad fratres in castra missus Saulo ex occasione victoriæ, quam contra Philistæum Goliath habuit, tum demum innotuit, & in aula detentus fuit. Idem de cap. **XXVI.** ejusdem libri suspicor; quod nimirum historicus eandem ibi historiam, quæ cap. **XXIV.** habetur, secundum opinionem alterius narrare videatur. Sed hoc missum facio, & ad annorum computationem examinandam pergo libri **I. Regum cap. VI.** dicitur, quod Salomon templum ædificavit anno 480. ab Ægypti exitu, at ex historiis ipsis longe majorem numerum concludimus. Nam

Annos

Moses populum in desertis gubernavit	— —	40
Josua qui centum & decem annos vixit non plus tribuuntur ex Josephi & aliorum sententia quam	— — — —	26
Kusan Rishgataim populum in ditione tenuit	—	8
Hotniel filius Kenaz judicavit	—————	40
Heglon Rex Moabi imperium in populum tenuit	—————	18
Ehud & Samgar eundem judicaverunt	—————	80
Jachin Rex Kanahani populum iterum in ditione tenuit	————— ———— —	20
Quievit postea populus	————— ————	40
Fuit deinde in ditione Midiani	—————	7

Tempore

(171.)

Tempore Gidehonis transegit in libertate	—	40
Sub imperio autem Abimelechi	—	3
Tha filius Puæ judicavit	—	23
Atanudem	—	22
Populus iterum in ditioe Philistæorum & Ha-		
monitarum fuit	—	18
Idem judicavit	—	6
Idem in Betlehemita	—	7
Idem in Sebulonita	—	10
Idem in Pirhatonita	—	8
Populus fuit iterum in ditioe Philistæ-		
orum	—	40
Idem judicavit	—	20
Idem autem	—	40
Idem iterum populus in ditioe Philistæorum		
antequam à Samuële liberaretur	—	20
Idem David regnavit	—	40
Idem Samon antequam templum ædificavit	—	4

Et hæc hi omnes additi numerum confi-
ciunt annorum ————— 580.

Quibus deinde addendi sunt anni illius sæculi
post mortem Josuæ Respublica Hebræorum
fuit, donec à Kufam Rishgataim subacta fuit,
et numerum magnum fuisse credo, non
tamen mihi persuadere possum, quod statim post
mortem Josuæ omnes, qui ejus portenta vide-
rent, uno momento perierunt, nec quod eorum
efflorescentia actu & ictu legibus valedixerunt, &
et summa virtute in summam nequitiam &
discordiam lapsi sunt, nec denique quod Kufan
N Rishga-

(172.)

Rishgataim eos dictum factum subegit. Sed cum horum singula ætatem fere requirant, non dubium est quin Scriptura cap. 11. 7 & 10. libri Judicum historias multorum annorum comprehenderit, quas silentio transmisit. Sunt præterea addendi anni quibus Samuël fuit Judex, quorum etiam numerus in Scriptura non habetur. Sunt deinde addendi anni Regni Saulis, quos in superiore computatione omisi, quia ex ejus historia non satis constat, quot annos regnaverit; dicitur quidem 1. Samuëlis xiii. 1. eundem duos annos regnavisse, sed & ille textus truncatus est, & ex ipsa historia majorem numerum colligimus. Quod textus truncatus sit, nemo qui Hebræam linguam vel à primo limine salutavit, dubitare potest. Sic enim incipit בן שנה שאול במלכוו שתי שנים מלך על ישראל *annum natus erat Saul cum Regnaret & duos annos regnavit supra Israël.* Quis, inquam, non videt numerum annorum ætatis Saulis cum regnum adeptus esset, omissum esse? At quod ex ipsa historia major numerus concluditur, credo neminem etiam dubitare. Nam ejusdem libri xxvii. 7. habetur, quod David apud Philistæos, ad quos propter Saulum confugit, moratus fuit unum annum & quatuor menses: quare ex hac computatione reliqua spatia octo mensium contingere debuerunt, quod neminem credere existimo. Josephus saltem in fine libri sexti antiquitatum textum sic correxit. *Regnavit itaque Saul Samuële vivente annos decem & octo, moriente autem alios duos.* Quin tota hæc historia cap. xii. nullo modo cum antecedentibus convenit. In fine cap. vii. narratur quod

quod Philistæi ab Hebræis ita debellati fuerunt, ut
 non fuerint ausi vivente Samuële terminos Israël
 ingredi; at hic, quod Hebræi (vivente Samuële) à
 Philistæis invaduntur, à quibus ad tantam miseri-
 tantæ paupertatem redacti fuerant, ut armis, qui-
 bus defendere possent, destituerentur, & insu-
 per mediis eadem conficiendi. Sudarem sane satis,
 si omnes has historias, quæ in hoc primo libro Sa-
 mulis habentur, ita conarer conciliare, ut omnes
 uno historico descriptæ & ordinatæ viderentur.
 Ad id meum propositum revertor. Anni itaque
 Saulis superiori computationi sunt addendi.
 Cuiusque annos anarchiæ Hebræorum etiam non
 intravi, quia non constant ex ipsa Scriptura.
 Inquam, mihi constat tempus, quo illa con-
 tingunt, quæ ex cap. xvii. usque ad finem libri
 primi narrantur. Ex his itaque clarissime sequi-
 tur veram annorum computationem neque ex
 aliis historiis constare, neque ipsas historias in
 eademque convenire, sed valde diversas sup-
 erare. Ac proinde fatendum has historias ex
 diversis scriptoribus collectas esse, nec adhuc ordi-
 natas neque examinatas fuisse. Nec minor videtur
 circa annorum computationem discrepantia
 inter Chronicorum Regum Judæ & libris Chro-
 nicorum Regum Israël. In Chronicis enim Re-
 gum Israël habebatur, quod Jehoram filius Ag-
 thoni regnare incepit anno secundo regni Jeho-
 saphat filii Jehosaphat (vide libri 2. Regum I.
 17). At in Chronicis Regum Judæ, quod Je-
 horam filius Jehosaphat regnare incepit anno
 primo regni Jehorami filii Aghabi (vide viii.
 1. ejusdem libri) Et si quis præterea historias

libri Paralip. conferre velit cum historiis librorum Regum, plures similes discrepantias inveniet, quas hic non opus habeo recensere, & multo minus authorum commenta, quibus has historias conciliare conantur. Rabini namque plane delirant. Commentatores autem, quos legi, somniant, fingunt & linguam denique ipsam planè corrumpunt. Exempli Gratia cum in libr. 2. Paralipp. dicitur annos quadraginta duos natus erat Aghazia cum regnaret: fingunt quidam hos annos initium capere à regno Homri, non autem à natiuitate Aghazix: quod si possent ostendere intentum authoris librorum Paralip. hoc fuisse, non dubitaverim affirmare, eundem loqui nescivisse. Et ad hunc modum plura alia fingunt, quæ si vera essent, absolute dicerem antiquos Hebræos & linguam suam, & narrandi ordinem plane ignoravisse, nec ullam rationem neque normam Scripturas interpretandi agnoscerem, sed ad libitum omnia fingere liceret. Si quis tamen putat, me hic nimis generaliter nec satis cum fundamento loqui, ipsum rogo, ut hoc agat, & nobis ostendat certum aliquem ordinem in hisce historiis, quem historici in Chronologicis sine peccato imitari possent, & dum historias interpretatur & conciliare conatur, phrasas & modos loquendi, & orationes disponendi, & contexendi adeo stricto observet, atque ita explicet, ut eos secundum suam explicationem in scribendo imitari etiam possimus: quod si præstiterit, manus ipsi statim dabo & erit mihi magnus Apollo; nam fateor quamvis diu quæsiuerim, me nihil tamen unquam simile invenire potuisse: Quin addo me nihil

hi

scribere, quod dudum & diu meditatam non
 bouerim, & quanquam à pueritia opinionibus
 Scriptura communibus imbutus fuerim, non
 tamen potui tandem hæc non admittere. Sed non
 cur circa hæc lectorem diu detineam & ad rem
 desperatam provocem, opus tamen fuit rem i-
 tem proponere, ut meam mentem clarius explica-
 rem: ad reliqua igitur, quæ circa fortunam ho-
 minum libræ notanda suscepi, pergo. Nam
 præter ea, quæ modo ostendimus, notan-
 dum, quod hi libri ea diligentia à Posteris seruari
 fuerint, ut nullæ mendæ irrepperint; plures
 enim dubias lectiones animadverterunt antiquio-
 res Scribæ, & præterea aliquot loca truncata,
 non tamen omnia; an autem mendæ talis notæ
 sint, ut lectori magnam moram injiciant, de eo
 non disputo; credo tamen eas levioris esse
 momenti, iis saltem qui Scripturas liberiore judi-
 cio legunt, & hoc certò affirmare possum, me
 nullam animadvertisse mendam, nec lectionum
 incertitatem circa moralia documenta, quæ ipsa
 obscura aut dubia reddere possent. At plerique
 in reliquis aliquod vitium incidisse concedunt;
 sed statuunt Deum singulari quadam providentia
 omnia in Biblia incorrupta servasse: varias autem
 lectiones signa profundissimorum mysteriorum
 esse dicunt, idem de asterismis qui in medio pa-
 ragrapho 28 habentur, contendunt, imo in ipsis
 litteris literarum magna arcana contineri. Quod
 si an ex stultitia & anili devotione, an autem ex
 arrogancia & malitia, ut Dei arcana soli habere
 viderentur, hæc dixerint, nescio, hoc saltem scio,
 ut nihil quod arcanum redoleat, sed tantum pue-

riles cogitationes apud istos legisse. Legi etiam & insuper novi nugatores aliquos Kabbalistas, quorum insaniam nunquam mirari satis potui. Quod autem mendæ, uti diximus, irreperint, neminem sani iudicii dubitare credo, qui textum illum Sauli (quam jam ex Libri 1. Samuëlis xiii. 1. allegavimus) legit & etiam 2. Samuël vi. 2. nempe *Et surrexit Et ivit David Et omnis populus, qui ipsi aderat, ex Iuda, ut inde auferrent arcam Dei.* Nemo hîc etiam non videre potest locum, quo iverant, nempe Kirjat Jeharim, unde arcam auferrent, esse omissum: nec etiam negare possumus, quod 2. Samuëlis xiii. 37. perturbatur & truncatus sit, scilicet. *Et absalom fugit ivitque ad Ptolomeum filium Hamihud Regem Gesur, Et luxu filium suum omnibus diebus, Et Absalom fugit ivitque Gesur mansitque ibi tres annos.* Et ad hunc modum scio me antehac alia notavisse, quæ impræsentiarum non occurrunt. Quod autem notæ marginales, quæ in Hebræis Codicibus passim inveniuntur, dubiæ fuerint lectiones, nemo etiam dubitare potest, qui attendit, quod pleræque ex magna literarum Hebraicarum similitudine inter se ortæ sint. Nempe ex similitudine quam habet כ Kaf cum ב Bet ' Jod cum ו Vau. ד Dalet cum ר Res &c. E. G. ubi lib. 2. Sam. v. vers. penult. scribitur & in eo (tempore) quo audies habetur in margine בשמעך cum audies & Jud. xxv. 22. והיה & quando eorum patres vel fratres in multitudine (h. c. sæpe) ad nos venerint &c. habetur in margine לריב ad litigandum. Et ad hunc modum permultæ deinde etiam ortæ sunt ex usu literarum, quas Quiescentes vocant

est, quarum nimirum pronunciatio sæpissime
 una sentitur, & promicuè una pro alia sumitur.
 Ex Gr. Levit. xxv. 27. scribitur וְקַם הַבַּיִת
 & confirmabitur domus
 in civitate cui non est murus, in margine autem
 dicitur וְקַם הַבַּיִת לֹא חוֹמָה
 cui est murus &c. At quam-
 vis hæc per se satis clara sint, libet rationibus quo-
 rundam Pharisæorum respondere, quibus persua-
 de conantur notas marginales ad aliquod myste-
 rium significandū ab ipsis librorum sacrorum Scri-
 pturis appostas vel indicatas fuisse. Harum pri-
 mam, quæ quidem me parum tangit, sumunt ex
 legendi Scripturas: si, inquit, hæ notæ appo-
 sitæ sunt propter lectionum varietatem, quas po-
 tuerunt decidere non potuerunt, cur ergo usus inva-
 sit, ut sensus marginalis ubique retineatur? cur,
 inquit, sensum, quem retinere volebant, in
 margine notaverunt? debuerant contra ipsa vo-
 luntate scribere, prout legi volebant, non autem
 sensum & lectionem, quam maxime probabant,
 in margine notare. Secunda vero ratio & quæ ali-
 quam speciem præ se ferre videtur, ex ipsa rei na-
 tura sumitur. Nempe quod mendæ non datâ ope-
 ra sed casu in Codices irreperunt, & quod ita fit,
 ut contingit. At in quinque libris semper no-
 men נַעֲרָה puella, uno tantum excepto loco, de-
 scriptivum contra regulam Grammatices sine litera
 the scribitur, in margine verò rectè secundum
 regulam Grammatices universalem. An hoc etiam
 casu, quod manus in describendo erravit, con-
 tingerit? quo fato id fieri potuit, ut calamus sem-
 per, quotiescunque hoc nomen occurreret, fe-
 maret? deinde hunc defectum facile & sine scrupu-
 lo

pulo ex regulis Grammatices supplere & emendare potuissent. Igitur cum hæc lectiones casu non contigerint, nec tam clara vitia correxerint, hinc concludunt, hæc certo consilio à primis Scriptoribus facta fuisse, ut iis aliquid significarent. Verum his facile respondere possumus, nam quod exusu, qui apud eos invaluit, argumentantur, nihil moror, nescio quid superstitionis suadere potuit, & forte inde factum est, quia utramque lectionem, æque bonam seu tolerabilem æstimabant, ideoque, ne earum aliqua negligenter, unam scribendam & aliam legendam voluerunt. Timebant scilicet in re tanta iudicium determinare, ne incerti falsam pro vera eligerent, ideoque neutrum alterutri præponere voluerunt, quod absolutè fecissent, si unam solam scribere & legere iussissent. Præsertim cum in sacris voluminibus notæ marginales non scribantur: vel forte inde factum est, quia quædam, quamvis recte descripta, aliter tamen legi, prout scilicet in margine notaverant, volebant. Ideoque universaliter instituerunt, ut Biblia secundum notas marginales legerentur. Quæ causa autem Scribas moverit, quædam expresse legenda in margine notare, jam dicam, nam non omnes marginales notæ dubiæ sunt lectiones, sed etiam quæ ab usu remota erant notaverunt. Nempe verba obsoleta, & quæ probati illius temporis mores non sinebant in publica concione legi. Nam antiqui Scriptores malitiâ privati, nullis atticis ambagibus, sed res propriis suis nominibus indicabant. At postquam malitiâ & luxus regnavit, illa quæ sine obscenitate ab antiquis dicta sunt,

in obscænis haberi inceperunt. Hac autem
 Scripturam ipsam mutare non erat opus,
 ut tamen ut plebis imbecillitati subvenirent, intro-
 duxerunt, ut nomina coitus & excrementorum
 fortius in publico legerentur, videlicet sicuti
 in margine notaverunt. Denique quicquid
 in marginibus, cur usu factum fuerit, ut Scripturas secun-
 dario marginales lectiones legant, & interpreten-
 tur id saltem non fuit, quod vera interpretatio
 secundum ipsas debet fieri. Nam præterquam
 quod ipsi Rabbinii in Talmud sæpe à Masoretis re-
 ceperunt, & alias habebant lectiones, quas pro-
 ferunt, ut mox ostendam, quædam insuper in
 marginibus reperiuntur, quæ minus secundum usum
 veteris probata videntur. Ex Gr. in libri 2 Samuel
 cap. IV. 23. scribitur אשר עשה המלך את דבר
 quia Rex effecit secundum sententiam sui servi,
 constructio planè regularis est & convenit
 illa ejusdem Cap. 16. at quæ in margine habe-
 tur עבדך (servi tui) non convenit cum persona
 Dei. Sic etiam ejusdem libri vers. ult. cap. XVI.
 scribitur באשר ישאל בדבר האלהים ut cum con-
 sultatur, (id est consultatur) verbū Dei. Ubi in margine
 scribitur איש quis pro verbi nominativo. Quod non
 accurate factum videtur, nam communis hujus
 usus est, verba impersonalia in tertia persona
 singulari verbi activi usurpare, ut Grammaticis
 notissimum. Et ad hunc modū plures inveniuntur
 in marginibus, quæ nullo modo scriptæ lectioni præponi pos-
 sunt. Quod autem ad secundā rationem Phariseo-
 rum attinet, ei etiam ex modò dictis facile respon-
 detur. Nempe quod Scribæ præter dubias lectiones

verba etiam obsoleta notaverunt: Nam non dubium est, quin in lingua Hebræa, sicuti in reliquis multa obsoleta & antiquata posterior usus fecerit & reperta fuerint ab ultimis Scribis in Bibliis, quæ uti diximus, omnia notaverunt, ut coram populo secundum tum receptum usum legerentur. Hæc igitur de causa nomen נָגַר *nahgar* ubique notatum reperitur, quia antiquitus communis erat generis & idem significabat, quod apud Latinos *Juvenis*. Sic etiam Hebræorum metropolis vocari apud antiquos solebat יְרוּשָׁלַם *Ierusalem*, non autem יְרוּשָׁלַיִם *Ierusalaim*: de pronomine אָנֹכִי *ipse*, & *ipse* idem sentio, quod scilicet recentiores וָאוּ in *jod* mutaverunt, (quæ mutatio in Hebræa lingua frequens est) cum genus fæmininum significare volebant; at quod antiqui non, nisi vocalibus hujus pronominis fæmininum à masculino solebant distinguere. Sic præterea quorundam verborum anomalia alia apud priores alia apud posteros fuit, & denique antiqui literis paragogicis הַאֲמַנְתִּי singulari sui temporis elegantia utebantur. Quæ omnia hîc multis exemplis illustrare possem, sed nolo tædiosa lectione lectorem detinere. At si quis roget, unde hæc noverim? Respondeo, quia ipsa apud antiquissimos Scriptores, nempe in Bibliis sæpe reperi, nec tamen eos posteri imitari voluerunt, quæ unica est causa, unde in reliquis linguis, quamvis jam etiam mortuis, tamen verba obsoleta noscuntur. Sed fortè adhuc aliquis instabit, cum ego maximam harum notarum partem dubias esse lectiones statuerim, cur nunquam unius loci plures, quam duæ lectiones repertæ sint? cur ali-

quando non tres vel plures? Deinde quod quæ-
 dam in Scriptis adeo manifestè Grammaticæ re-
 manant, quæ in margine rectè notantur, ut mi-
 credendum sit scribas hæere potuisse & utra-
 vera dubitare. Sed ad hæc etiam facile re-
 potetur, & quidem ad primum dico, plures fuis-
 lectiones, quam quas in nostris codicibus nota-
 reperimus. In Talmude enim plures notantur,
 quæ Masoretis neglectæ sunt, & tam apertè mul-
 locis ab iisdem recedunt, ut superstitiosus ille
 rector Bibliorum Bombergianorum tandem
 ustus fuerit fateri, in sua præfatione, se eos re-
 auxiliare nescire **ולא ידענו לתרוצי אלא**
כדתריצנו לעיר דארהיה דגמרא לפלוגת
המסד & , inquit, *hic nescimus respondere, nisi*
supra respondimus, nempe, quod usus Talmudis
Masoretis contradicere. Quare non satis cum fun-
 ento statuere possumus, unius loci non plures
 un duas lectiones unquam fuisse. Attamen faci-
 concedo, imò credo unius loci nunquam plures,
 un duas lectiones repertas fuisse, idque ob
 rationes; nempe I. quia causa, unde harum
 unionum varietatem ortam esse ostendimus, non
 tres quam duas concedere potest: ostendimus
 un eas potissimum ex similitudine quarumdam
 utrarum ortas fuisse. Quare dubium ferè semper
 tandem redibat, videlicet utra ex duabus lite-
 esset scribenda **ב** Bet an **כ** Kaf, **י** Jod an **ו** Vau.
ו Valet an **ר** Res, &c. quarum usus frequentissi-
 us est; & ideo sæpe contingere poterat, ut utra-
 te sensum tolerabilem pareret. Deinde utrum
 aba longa aut brevis esset, quarum quantitas
 iis

iis literis, quas Quiescentes vocavimus, determinatur. His adde quod non omnes notæ dubie sunt lectiones, multas enim appositas esse diximus honestatis causa, & etiam ut verba obsoleta & antiquata explicarent. II. Ratio, cur mihi persuadeo, unius loci non plures, quam duas lectiones reperiri, est, quia credo Scribas pauca admodum exemplaria reperisse, fortè non plura, quam duo vel tria. In tractatu Scribatum ד'י'ד'ד' cap. VI. non nisi de tribus fit mentio, quæ finguntur tempore Hezræ inventa fuisse, quia venditæ has notas ab ipso Hezra appositas fuisse. Quicquid sit, si tria habuerunt facile concipere possumus, duo semper in eodem loco convenisse, quin imo unusquisque mirari sane potuisset, si in tribus tantum exemplaribus tres diversæ unius ejusdemque loci lectiones reperirentur. Quo autem facto factum est, ut post Hezram tanta exemplarium penuria fuerit, is mirari desinet, qui vel solus libri Machabæorum cap. I. legerit, vel libri Antiquit. Josephi. cap. VII. Imo prodigio simile videtur, quod post tantam tamque diuturnam persecutionem pauca illa retinere potuerint; de quo neminem dubitare opinor, qui illam historiam mediocri cum attentione legerit. Causas itaque videmus, cur nullibi plures quam duæ dubiæ lectiones occurrunt. Quapropter longe abest, ut ex eo, quod non plures duabus ubique dentur, concludi possit, Biblia in locis notatis data opera perperam scripta fuisse ad significanda mysteria. Quod autem ad secundam attinet, quod quædam reperiantur adeo perperam scripta, ut nullo modo dubitare potuerint, quin omnium temporum scribend.

em usui repugnarent, quæque adeo absolutè
 orgere, non autem in margine notare debue-
 ant me parum tangit, neque enim scire teneor,
 religio ipsos moverit, ut id non facerent. Et
 quod ex animi sinceritate fecerunt, quod poste-
 ras Biblia, ut ab ipsis in paucis originalibus in-
 veni fuerint, tradere voluerunt, atque origi-
 nalem discrepantiam notare, non quidem ut dubias,
 sed varias lectiones; nec ego easdem dubias vo-
 cabam nisi quia revera fere omnes tales reperio, ut
 omnem sciam, quænam præ alia sit probanda. De-
 inde præter dubias has lectiones notaverunt in-
 scribitæ (vacuum spatium in mediis para-
 graphis interponendo) plura loca truncata, quo-
 rum numerum Masoretæ tradunt; numerant scili-
 cet viginti octo loca, ubi in medio paragrapho
 spatium vacuum interponitur, nescio an etiam in
 aliquo alio quodam mysterium latere credunt. Spa-
 tium certam quantitatem religiose observant
 Hebræi. Horum exemplum (ut unum adferam)
 datur in Genes. iv. 8. qui sic scribitur: *Et dixit
 Cain fratri suo & contigit, dum erant in
 agro, ut Cain, &c.* ubi spatium relinquitur va-
 cuum, ubi scire expectabamus, quid id fuerit,
 quod Cain fratri dixerat. Et ad hunc modum (præ-
 ter illa quæ jam notavimus) à Scribis relicta vi-
 ginti octo reperiuntur. Quorum tamen multa non
 sunt truncata, nisi spatium interjectum es-
 set. Sed de his satis.

CAPUT X.

Reliqui Veteris Testamenti Libri eodem modo quo superiores examinantur.

TRanseo ad reliquos Veteris Testamenti libros. At de duobus Paralipomenon nihil certi & quod operæ pretium sit notandum habeo, nisi quod dudum post Hezram, & forte postquam Judas Machabæus templum restauravit, scripti fuerunt. Nam cap. ix. libri i. narrat Historicus, *quenam familia primum* (tempore scilicet Hezræ) *Hierosolimæ habitaverint.* & deinde vers. 17. *Ianitores*, quorum duo etiam in Nehem. xi. 19. narrantur, indicat. Quod ostendit hos libros dudum post urbis reedificationem scriptos fuisse. Cæterum de vero eorundem Scriptore, deque eorum authoritate, utilitate & doctrina nihil mihi constat. Imo non satis mirari possum, cur inter sacros recepti fuerint ab iis, qui librum sapientiæ, Tobiaë & reliquos, qui apocryphi dicuntur, ex canone sacrorum deleverunt: intentum tamen non est eorum authoritatem elevare, sed quandoquidem ab omnibus sunt recepti, eos etiam ut ut sunt relinquo. Psalmi collecti etiam fuerunt & in quinque libros dispartiti in secundo templo; nam Psal. LXXXVIII. ex Philonis Judæi testimonio editus fuit, dum Rex Jehojachin Babiloniæ in carcere detentus adhuc erat, & Psal. LXXXIX. cum idem Rex libertatem adeptus est; nec credo quod Philo hoc unquam dixisset, nisi vel sui temporis

non recepta opinio fuisset, vel ab aliis fide dignis
 crederetur. Proverbia Salomonis eodem etiam
 tempore collecta fuisse credo, vel ad minimum
 tempore Josiæ Regis, idque quia Cap. xxiv. vers.
 citatur. *Hæc etiam sunt Salomonis Proverbia, quæ
 amiserunt viri Hiskia Regis Iudæ.* At hic tacere ne-
 cessè Rabinorum audaciam, qui hunc librum cum
 Ecclesiaste ex canone Sacrorum exclusos volebant,
 cum reliquis, quos jam desideramus, custodire,
 absolute fecissent nisi quædam reperissent lo-
 ci ubi lex Mosis commendatur. Dolendum sane
 quod res sacræ & optimæ ab horum electione de-
 fuerint. Iphis tamen gratulor, quod hos etiam
 communicare voluerunt, verum non possum
 dubitare, num eos bona cum fide tradiderint,
 quæ hic ad severum examen revocare nolo. Pergo
 ad libros Prophetarum. Cum ad hos atten-
 deo Prophetias quæ in iis continentur, ex aliis
 collectas fuisse, neque in hisce eodem ordine
 per describi, quo ab ipsis Prophetis dictæ vel
 scriptæ fuerunt, neque etiam omnes contineri, sed
 tantum, quas hinc illinc invenire potuerunt:
 hi libri non nisi fragmenta Prophetarum
 continent. Nam Esaias regnante Huzia prophetare in-
 cepit, ut descriptor ipse primo versu testatur. At
 tantum tum temporis prophetavit, sed insuper
 res ab hoc Rege gestas descripsit (vide 2. Pa-
 r. lxxvi. 22.) quem librum jam desideramus. Quæ
 etiam habemus ex Chronicis Regum Judæ, & Is-
 aia descripta esse ostendimus. His adde quod
 multi statuunt hunc Prophetam etiam regnante
 Josiæ, à quo tandem peremptus est, prophetavisse,
 quamvis fabulam narrare videantur, viden-
 tur

tur tamen credidisse omnes ejus Prophetias non extare. Jeremiæ deinde Prophetiæ, quæ historiæ narrantur, ex variis Chronologis decerptæ & collectæ sunt. Nam præterquam quod perturbate ac cumulentur nullâ temporum ratione habitâ, eadem insuper historia diversis modis repetitur. Nam cap. XXI. causam apprehensionis Jeremiæ exponit, quod scilicet urbis vastationem Zedechiæ ipsi sum consulenti prædixerit, & hac historia interrupta transit cap. XXII. ad ejus in Jehoachimum qui ante Zedechiam regnavit, declamationem narrandum, & quod Regis captivitatem prædixerit, deinde cap. XXV. ea describit, quæ ante hæc, antea scilicet quarto Jehoakimi, Prophetæ revelata sunt. Deinde quæ anno primo hujus Regis, & sic porro nullo temporum ordine servato, prophetias accumulare pergit, donec tandem cap. XXXVII. (quasi hæc xv. capita per parenthesis dicta essent) id quod cap. XXI. narrare incepit, revertitur. Nam conjunctio, qua illud caput incipit ad vers. 8. 9. 10. hujus refertur; atque tum longe aliter ultimam Jeremiæ apprehensionem describit, & causam detenturæ ejus detentionis in atrio custodiæ longè aliam tradit, quam quæ in cap. XXXVII. narratur: clarè videas hæc omnia ex diversis historicis collecta, nec ulla alia ratione excusari posse. Atque reliquæ Prophetiæ, quæ in reliquis capitibus continentur, ubi Jeremias in prima persona loquitur, volumine, quod Baruch, ipso Jeremia dictante, scriptis, descriptæ videntur: Id enim (ut ex cap. XXXIII. vers. 2. constat) ea tantum continebat, quæ hujus Prophetæ revelata fuerant à tempore Josiæ usque ad annum quartum Jehoakimi; à quo etiam tempore

ber incipit. Deinde ex eodem volumine etiam
 scripta videntur, quæ habentur ex XLV. 2. usque
 59. Quod autem Ezechielis liber fragmen-
 tarius tantum sit, id primi ejus versus clarifi-
 cant; quis enim non videt conjunctio-
 nem, qua liber incipit, ad alia jam dicta referri, &
 illis dicenda connectere? at non tantum con-
 junctio, sed totus etiam orationis contextus alia
 supponit: annus enim trigessimus, à quo hic
 incipit, ostendit Prophetam in narrando per-
 tineri; non autem incipere, quod etiam Scriptor
 per Parenthesin vers. 3. sic notat; *fuerat saepe*
in Dei Ezechieli filio Buzi sacerdoti in terra Chaldo-
orum. quasi diceret, verba Ezechiëlis, quæ huc uf-
 que descripsit, ad alia referri, quæ ipsi ante hunc
 annum trigessimum revelata erant. Deinde Jose-
 phus lib. 10. Antiq. cap. 19. narrat Ezechiëlem præ-
 se, quod T sedechias Babiloniam non videret,
 in nostro quem ejus habemus libro, non legi-
 tur. Sed contra scilicet Cap. xv 11. quod Babiloniam
 duceretur. De Hosea non certo dicere pos-
 sumus, quod plura scripserit, quam quæ in libro,
 ejus dicitur, continentur. Attamen miror nos
 plura non habere, qui ex testimonio Scriptoris
 quam octoginta quatuor annos prophetavit.
 saltem in genere scimus, horum librorum
 auctores neque omnium Prophetarum, neque ho-
 rum, quos habemus, omnes prophetias collegisse:
 in eorum Prophetarum qui regnante Manasse
 prophetaverunt, & de quibus in libr. 2. Paral.
 III 10. 18. 19. in genere fit mentio, nullas plane
 prophetias habemus; nec etiam omnes horum duo-
 rum Prophetarum. Nam Jonæ non nisi Prophe-

tia de Ninivitis describuntur, cum tamen etiam
Israëlitici prophetaverit, qua de re vide Libri 2
Regum cap. XIV. 25.

De Libro Jobi, & de ipso Jobo multa inter
Scriptores fuit controversia. Quidam putant Mo-
sen eundem scripsisse, & totam historiam non nisi
si parabolam esse; quod quidam Rabinorum in
Talmude tradunt, quibus Maimonides etiam fa-
vet in suo libro More Nebuchim. Alii historiam
veram esse crediderunt, quorum quidam sunt, qui
putaverunt hunc Jobum tempore Jacobi vixisse
ejusque filiam Dinam in uxorem duxisse. At Aben
Hezra, ut jam supra dixi, in suis commentariis su-
pra hunc librum affirmat eum ex alia lingua in He-
braeam fuisse translatum; quod quidem vellemus
nobis evidentius ostendisset, nam inde possemus
concludere gentiles etiam libros sacros habuisse
Rem itaque in dubio relinquo, hoc tamen conjicio
Jobum gentilem aliquem fuisse virum, & animi
constantissimi, cui primo res prosperæ, deinde ad-
versissimæ, & tandem felicissimæ fuerunt. Nam
Ezechiël cap. XIV. 12. eum inter alios nominat: a
que hanc Jobi variam fortunam, & animi constan-
tiam multis occasionem dedisse credo de Dei pro-
videntia disputandi, vel saltem auctori hujus lib-
ri Dialogum componendi: nam quæ in eo continen-
tur, ut etiam stylus, non viri inter cineres miser-
ægroantis, sed otiose in musæo meditantis viden-
tur: Et hic cum Aben Hezra crederem hunc lib-
rum ex alia lingua translatum fuisse, quia Gent-
ilium poësin affectare videtur; Deorum namq; Pa-
tris conciliū convocat, & Momus, qui hic Satan ve-
nietur, Dei dicta summa cum libertate carpit &

tes hæc meræ conjecturæ sunt, nec satis firmæ.
 Inseio ad Daniëlis libr. hic sine dubio ex c. viii.
 quibus Daniëlis scripta continet. Undenam autem
 contra septem capita descripta fuerint, nescio. Pos-
 sunt suspicari, quandoquidem præter primum
 Chaldaicè scripta sunt, ex Chaldæorum Chronolo-
 giis. Quod si clarè constaret, luculentissimum esset
 testimonium, unde evinceretur, Scripturam eate-
 rantantum esse sacram, quatenus per ipsam intel-
 liguntur res in eadem significatas, at non quatenus
 per ipsam linguam & orationes, quibus res significan-
 tur intelligimus: & præterea libros, qui res opti-
 me docent & narrant, quacunque demum lingua,
 quacunque natione scripti fuerint æquè sacros
 & venerabiles. Hoc tanten notare saltem possumus, hæc capi-
 tula Chaldaicè scripta esse, & nihilominus æquè sa-
 cræ esse, ac reliqua Bibliorum. Huic autem Da-
 niëlis libro primus Hezræ ita annectitur, ut facile
 agnoscatur eundem Scriptorem esse, qui res lu-
 dæorum à prima captivitate successive narrare per-
 cepit, atque huic non dubito annecti Librum Eſter;
 cuius conjunctio, qua is liber incipit, ad nullum
 alium referri potest: nec credendum est, eum
 alium esse, quem Mardocheus scripsit. Nam
 in 1. x. 20, 21, 22. narrat alter de ipso Mardocheo,
 quod ad Epistolas scripserit, & quid illæ continue-
 rent: deinde vers. 31. ejusdem cap. quod regina
 per edicto firmaverit res ad fellum Sortium
 (Sirim) pertinentes, & quod scriptum fuerit in
 libro, hoc est (ut Hebraice sonat) in libro omnibus
 temporis (quo hæc scilicet scripta sunt) noto:
 quæ hunc fatetur Aben Hezra, & omnes fateri
 solentur, cum aliis periisse. Denique reliqua Mar-
 dochæi

dochæi refert Historicus ad Chronica Regum Persarum. Quare non dubitandum est, quin hic liber ab eodem Historico, qui res Daniëlis & Hezra narravit, etiam scriptus fuerit; & insuper etiam liber Nehemiæ, quia Hezra secundus dicitur. Quatuor igitur hos libros, nempe Daniëlis, Hezra, Esteris & Nehemiæ ab uno eodemque Historico scriptos esse affirmamus: quisnam autem is fuerit, nec suspicari quidem possum. Ut autem sciamus undenam ipse, quisquis tandem fuerit, notitiam harum historiarum acceperit, & forte etiam maximam earum partem descripserit, notandum quod præfecti, sive principes Judæorum in secundo templo, ut eorum Reges in primo, scribas sive historiographos habuerunt, qui annales sive eorum Chronologiam successivè scribebant: Chronologiæ enim Regum sive annales in libris Regum passim citantur: at Principum & sacerdotum secundi templi citantur primò in libr. Nehemiæ xii. 23. deinde in lib. i. Mach. xv. 24. Et sine dubio hic ille est liber (vide Est. ix. 31.) de quo modò locuti sumus, ubi edictum Esteris, & illa Mardochei scripta erant quemque cum Aben Hezra periisse diximus. Ex hoc igitur libro omnia, quæ in hisce continentur desumpta vel descripta videntur, nullus enim alius ab eorum Scriptore citatur, neque ullum alium publicæ authoritatis novimus. Quod autem hi libri nec ab Hezra, nec à Nehemia scripti fuerint, patet ex eo, quod Nehem. xii. 9, 10. producit genealogia summi pontificis Jesuhgæ usque ad Jadah sextum scilicet pontificem, & qui Alexandro Magno, jam fere Persarum imperio subactò, obvian-
ivit (vide Josephi Ant. lib. ii. c. viii.) vel ut Philo
Judæu

Judeus in libro temporum ait, sextum & ultimum
 fuisse Persis pontificem. Imo in eodem hoc Nehemiæ
 Ch. vers. scilicet 22. hoc ipsum clare indicatur. Le-
 mainquit Historicus, *temporis Eljasibi, Iojada, Iona-*
*& Iaduba * supra regnum Darii Persæ scripti sunt,*
 et in Chronologiis: atque neminem existimare
 se, quod Hezras aut Nehemias adeo longævi-
 vant, ut quatuordecim Reges Persarum super-
 terint; nam Cyrus omnium primus Judæis ve-
 rum largitus est templum reædificandi, & ab eo
 tempore usque ad Darium decimumquartum, &
 unum Persarum Regem ultra 230 anni nume-
 rantur. Quare non dubito, quin hi libri, dudum
 etiam quam Judas Machabæus templi cultum restau-
 rant, scripti fuerint, idque quia tum temporis falsi
 Daniëlis, Hezræ & Esteris libri edebantur à male-
 ficiis quibusdam, qui sine dubio Sectæ Zaducæo-
 nerant; nam Pharizæi nunquam illos libros,
 sed sciam receperunt. Et quamvis in libro, qui
 quartus dicitur, fabulæ quædam reperian-
 tur, quas etiam in Talmude legimus, non tamen
 Pharizæis sunt tribuendi, nam, si stupidissimos
 Pharisæos, nullus eorum est, qui non credat, illas fabu-
 las ab aliquo nugatore adjectas fuisse; quod etiam
 deo aliquos fecisse, ut eorum traditiones omni-
 bus ridendas præberent. Vel fortè ea de causa tum
 temporis descripti atque editi sunt, ut populo osten-
 derent, Daniëlis Prophetias adimpletas esse, atque
 hac ratione in religione confirmarent, ne de
 futuris & futura salute in tantis calamitatibus
 desperaret. Verum enim vero quamvis hi libri adeo
 vetustates & novi sint, multæ tamen mendæ ex-

O 3

festi-

N.B. * Nisi significat ultra error describentis fuit, qui
 supra pro W usque scripsit.

festinatione, nî fallor, describentium in eisdem irrepererunt. In hisce enim ut in reliquis, notæ marginales, de quibus in præcedenti Cap. egimus, plures etiam reperiuntur, & præterea etiam loca quædam, quæ nulla alia ratione excusari possunt, ut jam ostendam: sed prius circa horum marginales lectiones notari volo, quod si Pharissæis concedendum, eas æque antiquas esse, ac ipsos horum librorum Scriptores, tum necessario dicendum erit Scriptores ipsos, si fortè plures fuerunt, eas ea de causa notavisse, quia ipsas Chronologias, unde eas descripserunt, non satis accurate scriptas invenerunt; & quamvis quædam mendæ claræ essent, non tamen ausos fuisse antiquorum & majorum scripta emendare. Nec opus jam habeo, ut de his prolixius hîc iterum agam. Transeo igitur ad eas indicandum quæ in margine non notantur. Atque **I.** nescio quot dicam irrepsisse in Cap. **II.** Hezra: nam vers. 64. traditur summa totalis eorum omnium, qui distributive in toto capite numerantur, atque iidem dicuntur simul fuisse 42360. & tamen si summas partiales addas, non plures invenies, quam 29818. Error igitur hic est vel in totali, vel in partialibus summis. At totalis credenda videtur rectè tradi, quia sine dubio eam unusquisque memoriter retinuit, ut rem memorabilem: Partiales autem non item. Adeoque si error in totalem summam laberetur, statim unicuique pateret, & facile corrigeretur. Atque hoc ex eo planè confirmatur, quod in Nehem. cap. **VII.** ubi hoc caput Hezra (quod Epistola genealogiæ vocatur) describitur, sicuti expresse ejusdem cap. Nehem. vers. 5. dicitur, summa totalis cum hac libri Hezra planè

plerumque convenit, partiales autem valde discrepant :
 quoniam enim majores, quasdam porro minores,
 quæ in Hezra reperies, easque omnes simul confi-
 teris 1089. quare non dubium est, quin in solas
 partes partiales tam libri Hezræ quam Nehemiæ
 mendæ irrepererint. Commentatorum au-
 tem qui has evidentes contradictiones reconcilia-
 re conantur, unusquisque pro viribus sui ingenii,
 quod quid potest, fingit & interea, dum scilicet lite-
 rarum verba Scripturæ adorant, nihil aliud faciunt,
 quam supra monuimus, quam Bibliorum Scripto-
 rum contumtiosi exponere, adeo ut viderentur nesci-
 re quid loqui, neque res dicendas ordinare : Imo nihil
 aliud faciunt, quam Scripturæ perspicuitatem pla-
 ne obscurare : nam si ubique liceret Scripturas ad
 eundem modum interpretari, nulla esset sane ora-
 tio de cujus vero sensu non possemus dubitare.
 Sed non est cur circa hæc diu detinear : mihi enim
 persuadere, quod si aliquis historicus ea omnia imi-
 tatur vellet, quæ ipsi Scriptoribus Bibliorum de-
 vote concedunt, cum ipsi multis modis irride-
 rent. Et si putant eum blasphemum esse, qui Scri-
 pturam alicubi mendosam esse dicit, quæso quo
 nomine tum ipsos appellabo, qui Scripturis quic-
 quid lubet, affingunt ? qui Sacros Historicos ita
 constituunt, ut balbutire, & omnia confundere
 audiantur ? qui denique sensus Scripturæ perspi-
 cios & evidentissimos negant ? quid enim in Scri-
 ptura clarius, quam quod Hezras cum sociis in Epi-
 stola Genealogiæ, in cap. II. libri qui ejus dicitur,
 scripta, numerum eorum omnium, qui Hieroso-
 lymam profecti sunt, per partes comprehenderit,
 quandoquidem in iis, non tantum eorum nume-

rus traditur, qui suam Genealogiam, sed etiam eorum, qui eam non potuerunt indicare. Quid, inquā, clarius ex Nehemiæ vii. 5. quam quod ipse hanc eandem Epistolam simpliciter descripserit? Si igitur, qui hæc aliter explicant, nihil aliud faciunt, quam verum Scripturæ sensum & consequenter Scripturam ipsam negare, quod autem putant pium esse, una loca Scripturæ aliis accomodare, ridicula sane pietas, quod loca clara obscuris, & recta mendosis accommodent, & sana putridis corrumpant. Absit tamen ut eos blasphemos appellem, qui nullum animum maledicendi habent; nam errare humanum quidem est. Sed ad propositum revertor. Præter mendas quæ in summis Epistolæ Genealogiæ tam Hezræ quam Nehemiæ sunt concedendæ, plures etiam notantur in ipsis nominibus familiarum, plures insuper in ipsis Genealogiis, in historiis, & vereor ne etiam in ipsis prophetiis. Nam sane Prophetia Jeremiæ xxii. de Jechonia nullo modo cum ejus historia (vide finem libri 2. Regum, & Jerem. & libr. 1. Paral. 111. 17. 18. 19.) convenire videtur, & præcipue verba versus ultimi illius capituli, nec etiam video quæ ratione de Tsidchia, cujus oculi, simulac filios necare vidit, effossi sunt, dicere potuit *pacifice morieris &c.* (vide Jeremiæ xxxiv. 5.) Si ex eventu Prophetiæ interpretandæ sunt, hæc nomina mutanda essent, & pro Tsidchia Jechonias, & contra pro hoc ille sumendus videretur: Sed hoc nimis paradoxum, adeoque rem ut imperceptibilem relinquere malo, præcipue quia si hic aliquis est error, is Historico, non vitio exemplarium tribuendus est. Quod ad reliquos attinet, quos dixi, eos
hic

motare non puto, quandoquidem id non sine
 magno lectoris tædio efficere possim; præsertim
 quia ab aliis jam animadversa sunt. Nam R. Sc-
 riptor ob manifestissimas contradictiones, quas in
 veteribus genealogiis observavit, coactus est in hæc
 verba erumpere, nempe (vide ejus commentaria
 in 2. Paralip. VIII.) quod Hezras (quem libros
 2. Paralip. scripsisse putat) filios Benjaminis alius nomi-
 ne appellat, ejusque genealogiam aliter, quam eam ha-
 bet in libr. Genesios diducit, & quod denique maximam
 partem civitatum Levitarum aliter, quam Iosua, indi-
 cat inde evenit, quod discrepantia originalia invenit;
 in 1. Paralip. infra quod Genealogia Gibeonis & aliorum bis
 varie describitur, quia Hezras plures & varias unius-
 que Genealogia Epistolas invenit, & in his describen-
 dum maximum numerum exemplarium secutus est, at quan-
 tum numerus discrepantium Genealogorum aequalis erat,
 utrorumque exemplaria descripsit, atque hoc mo-
 do absolute concedit hos libros ex originalibus
 non satis correctis nec satis certis descriptos fuisse;
 in commentatores ipsi sæpissime, dum loca con-
 siderare student, nihil plus agunt quam errorum
 causas indicare; denique neminem sani judicii
 habere existimo, quod Sacri Historici consultò
 errare voluerint, ut sibi passim contradicere
 viderentur. At forte aliquis dicet, me hac ra-
 tione Scripturam plane evertere, nam hac ratio-
 nem ubique mendosam esse suspicari omnes pos-
 sunt: Sed ego contra ostendi, me hac ratione
 Scripturæ consulere ne ejus loca clara, & pura
 mendosis accommodentur, & corrumpantur: nec
 quia quædam loca corrupta sunt, ideo de om-
 nibus suspicari licet; nullus enim liber un-
 quam

quam sine mendis repertus est, an quæso ea de ca
 sa ubique mendosus aliquis unquam suspicatus est
 nemo sane: præsertim quando oratio est perspi
 cua, & mens authoris clare percipitur. His
 quæ circa historiam Librorum Veteris Testamen
 notare volueram absolvi. Ex quibus facile collig
 mus ante tempus Machabæorum nullum canone
 Sacrorum Librorum fuisse, sed hos quos jam hab
 bemus à Pharisæis secundi templi, qui etiam se
 mulas precandi instituerunt, præ multis aliis
 lectos esse, & ex solo eorum decreto receptos.
 Qui itaque authoritatem Sacræ Scripturæ demo
 strare volunt, ii authoritatem uniuscujusque lit
 ostendere tenentur, nec sufficit divinitatem uni
 probare ad eandem de omnibus concludendam.
 alias statuendum concilium Pharisæorum in hac el
 ctione librorum errare non potuisse, quod nen
 unquam demonstrabit. Ratio autem quæ me cogit
 statuere, solos Pharisæos libros Veteris Testame
 ti elegisse, & in canonem Sacrorum posuisse, e
 quia in libro Daniëlis Cap. ultimo vers. 2. resur
 rectio mortuorum prædicitur, quam Tfaduc
 negabant: deinde quia ipsi Pharisæi in Talmu
 hoc clarè indicant. Nempe Tractatus Sabbat
 Cap. 2. fol. 30. pag. 2. dicitur *מר רבי יהודה*
שמה דרב בקשו הכמים לגנוז ספר קהלת
עני שדבריו סותרין דברי תורה ומפני מה לא
וזה מפני שתהילתו דברי תורה וסופו דברי
תורה dixit R. Iehuda nomine Rabi quasiverunt per
 abscondere librum Ecclesiastis, quia ejus verba verbis le
 (NB. libro legis Mosis) repugnant. Cur autem ipsi
 non absconderunt? quia secundum legem incipit & secu
 di

legem definit. Et Paulo infra **ואף ספר משלי**
 & etiam librum Proverbiorum quasiverunt
 & denique ejusdem Tractatus Cap.

col. 13. pag. 2. **ברם זכור אותו האיש לטוב**
נחוניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז
יחזקאל מפני שהיו דבריו סותרין דברי תורה

recto illum virum benignitatis causa nomina, cui nomen
 Chuzia filius Hiskia; nam ni ipse fuisset, absconditus
 est liber Ezechielis, quia ejus verba verbis legis repu-
 tant &c. Ex quibus clarissime sequitur, legis
 concilium adhibuisse, quales libri ut sacri
 sunt recipiendi, & quales excludendi. Qui
 tur de omnium autoritate certus esse vult,
 consilium de integro ineat, & rationem cujusque
 rogat. Jam autem tempus esset libros etiam No-
 vi testamenti eodem modo examinare. Sed quia
 Viris cum scientiarum, tum maxime linguarum
 peritissimis factum esse audio & etiam quia tam ex-
 tam linguæ Græcæ cognitionem non habeo, ut
 sic provinciam suscipere audeam, & denique
 a librorum, qui Hebræa lingua scripti fuerunt,
 exemplaribus destituimur, ideo huic negotio su-
 sedere malo. Attamen ea notare puto, quæ
 meum institutum maxime faciunt, de quibus
 sequentibus.

C A P U T X I.

*Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli
& Propheta; an vero tanquam Doctores scripserint.
Deinde Apostolorum officium ostenditur.*

Nemo qui novum Testamentum legit, dubitare potest Apostolos Prophetas fuisse. Verum quia Prophetæ non semper ex revelatione loquebantur, sed contra admodum raro, ut in fine Cap. I. ostendimus, dubitare possumus num Apostoli tanquam Prophetæ ex revelatione & expresso mandato ut Moses, Jeremias & alii, an vero tanquam privati, vel doctores Epistolas scripserint; præsertim quia in I. Epist. ad Corinh. xiv. 6. Paulus duo prædicandi genera indicat, ex revelatione unum, ex cognitione alterum, atque ideo, inquam, dubitandum, an in Epistolis prophetent, an vero doceant. Verum si ad earum stylum attendere volumus, eum à stylo prophetiæ alienissimum inveniemus. Nam Prophetis usitatissimum erat, ubique testari, se ex Dei edicto loqui; nempe *sic dicit Deus, ait Deus exercituum, edictum Dei &c.* atque hoc non tantum videtur locum habuisse in publicis Prophetarum concionibus, sed etiam in Epistolis, quæ revelationes continebant, ut ex illa Eliæ Jehoram scripta patet (vide libr. 2. Paral. xxv. 12.) quæ etiam incipit *כה אמר יהוה sic dicit Deus.* At in Epistolis Apostolorum nihil simile legimus, sed contra in I. ad Corinh. vii. 40. Paulus secundum suam sententiam loquitur. Imo per plurimis

in locis animi ambigui & perplexi modi lo-
 quendi occurrunt, ut (Epist. ad Rom. I I I. 28.)
arramur igitur, & (V I I I. 18.) arburor enim
 & ad hunc modum plura. Præter hæc alii in-
 ventur modi loquendi, ab authoritate prophe-
 tæ plane remoti. Nempe, *hoc autem dico ego, tan-*
quam infirmis, non autem ex mandato (vide I. Epist.
 ad Corinth. V I I. 6.) *consilium do tanquam vir, qui-*
deratia fidelis est. (vide ejuldem cap. V I I. 25) &
 alia multa, & notandum quod cum in prædicto
 ait, se præceptum Dei vel mandatum habere
 non habere, non intelligit præceptum vel man-
 datum sibi à Deo revelatum, sed tantum Christi
 documenta, quæ discipulos in monte docuit. Præ-
 terea si ad modum etiam attendamus, quo in his
 Apostolis doctrinam Euangelicam tradunt,
 etiam à modo Prophetarum valde discedere
 videbimus. Apostoli namque ubique ratiocinan-
 tur ita ut non prophetare, sed disputare videantur.
 Prophetæ verò contrà mera tantum dogmata &
 decreta continent; quia in iis Deus quasi loquens
 introducit, qui non ratiocinatur, sed ex absoluto
 imperio decernit. Et etiam quia Pro-
 phetæ authoritas ratiocinari non patitur; quisquis
 vult sua dogmata ratione confirmare, eò ipso
 arbitrari uniuscujusque judicio submittit. Quod
 etiam Paulus, quia ratiocinatur, fecisse videtur,
 in I. Epist. ad Corinth. x. 15. ait, *tanquam*
infirmis loquor, judicate vos id quod dico. Et deni-
 que quia Prophetæ res revelatas non ex virtute lu-
 minis naturalis, hoc est, non ratiocinando perci-
 piunt, ut in Cap. I. ostendimus. Et quamvis in
 quinque libris etiam quædam per illationem con-
 cludi

eludi videantur, si quis tamen ad ea attenderit eadem nullo modo tanquam peremptoria argumenta sumi posse videbit. Ex. Gr. cum Moses Deum xxxi. 27. Israëlitis dixit, *si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis postquam mortuus ero.* Nullo modo intelligendum est, quod Moses ratione convincere vult Israëlitas post eju[m] mortem à vero Dei cultu necessario deflexuros argumentum enim falsum esset, quod etiam ex ipsa Scriptura ostendi posset: nam Israëlitas constanter perseverarunt vivente Josua, & Senibus & postea etiam vivente Samuële, Davide, Salomone &c. Quare verba illa Mosis moralis locutionis tantum sunt, qua rhetorice & prout futurum populi defectionem vividius imaginari potuerat prædicit: Ratio autem cur non dico Mosen ex ipso, ut populo suam prædictionem verisimiliter faceret, & non tanquam Prophetam ex revelatione hæc dixisse, est, quia vers. 21. ejusdem cap. narratur Deum hoc ipsum Mosis aliis verbis revelavisse, quem sane non opus erat, verisimilibus rationibus certio[re]m de hac Dei prædictione & decreto reddere, at necesse erat, ipsam in ipsius imaginatione vivide representari, ut in cap. i ostendimus, quod nullo meliori modo fieri poterat, quam præsentem populi contumaciam, quam sæpe expertus fuerat, tanquam futuram imaginando. Et ad hunc modum omnia argumenta Mosis quæ in quinque libris reperiuntur, intelligenda sunt; quod scilicet non sunt ex scriniis rationi desumpta, sed tantum dicendi modi, quibus Dei decreta efficacius exprimebat, & vividè imaginabatur. Nolo tamen absolute negare Prophetam

revelatione argumentari potuisse, sed hoc
 affirmo, quo Prophetæ magis legitime ar-
 gumentantur, eò eorum cognitio, quam rei re-
 velatæ habent, ad naturalem magis accedit, at-
 que ex hoc maxime dignosci Prophetas cognitio-
 nem supra naturalem habere, quod scilicet pura
 mandata, sive decreta, sive sententias loquan-
 tur & ideo summum Prophetam Moſen nullum
 verum argumentum feciſſe; & contra longas
 Pauli deductiones & argumentationes, quales in
 Epist. ad Romanos reperiuntur, nullo modo ex
 revelatione ſupranaturali ſcriptas fuiſſe concedo.
 que tam modi loquendi, quam differendi Apo-
 ſtolorum in Epistolis clariffime indicant eaſdem
 non ex revelatione, & divino mandato, ſed tan-
 tum ex ipſorum naturali iudicio ſcriptas fuiſſe, &
 non continere præter fraternas monitiones mix-
 turbanitate (à qua fanè prophetica authoritas
 fanè abhorret) qualis eſt illa Pauli excuſatio in
 Epist. ad Rom. xv. 15. *Paulo audacius ſcripſi vo-
 caratres.* Poſſumus præterea hoc ipſum ex eo
 concludere, quod nullibi legimus, quod Apoſtoli
 non ſint ſcribere, ſed tantum prædicare quocun-
 que venirent, & dicta ſignis confirmare. Nam eo-
 rum præſentia, & ſigna absolute requirebantur ad
 gentes ad religionem convertendas, eaſque in ea-
 dem confirmandas, ut ipſe Paulus in Epist. ad
 Rom. I. II. expreſſe indicat, *quia valde*, inquit,
*deſidero ut videam vos, ut impertiar vobis donum Spiritus
 sancti confirmemini.* At hîc objici poſſet quod eodem mo-
 do poſſemus concludere Apoſtolos nec etiam tan-
 tum Prophetas prædicaviſſe: nam cum huc aut
 illic prædicatum ibant, id non ex expreſſo man-
 dato

dato, sicuti olim Prophetæ, faciebant. Legimus in Veteri Testamento quod Jonas Niniven prædicatum iuit, ac simul quod eò expresse missus est & quod ei revelatum fuerit id, quod ibi prædicare debebat. Sic etiam de Mose prolixè narratur quod in Ægyptum tanquam Dei legatus profectus est, & simul quid populo Israëlitico & Regi Pharaoni dicere, & quænam signa ad fidem faciendam coram ipsis facere tenebatur. Esaias, Jeremias, Ezechiel expresse jubentur Israëlitis prædicare. Et denique nihil Prophetæ prædicaverunt, quod Scriptura non testetur eos id à Deo accepisse. At de Apostolis nihil simile, cum huc, aut illuc ibant prædicatum in novo Testamento, nisi admodum rarò legimus. Sed contra quædam reperimus quæ expresse indicant, Apostolos ex proprio consilio loca ad prædicandum elegisse: ut contentio illa ad dissidium usque, Pauli & Barnabæ, de qua vide Act. xv. 17. 18. &c. Et quod sæpe etiam frustra aliquo ire tentaverint, ut idem Paulus in Epist. ad Rom. i. 13. testatur, nempe *his temporibus multis volui venire ad vos & prohibitus sum. & xv. 22 propter hoc impeditus sum temporibus multis, quominus venirem ad vos.* Et Cap. denique ult. i. Epist. ad Corinth. 12. *De Apollo autem fratre meo multum petii ab eo, ut proficisceretur ad vos cum fratribus, & omnino nulla erat ei voluntas ut veniret ad vos; cum autem ei erit opportunitas &c.* Quare tam ex his modis loquendi, & contentione Apostolorum, quam ex eo quod nec, cum ad prædicandum aliquo irent, testetur Scriptura, sicut de antiquis Prophetis, quod ex Deo mandato iyerant, concludere debueram, Apostolo.

ibus tanquam doctores, & non tanquam Pro-
 phetas etiam prædicavisse. Verum hanc quæstio-
 nem facile solvemus, modo attendamus ad diffe-
 rentiam vocationis Apostolorum & Prophetarum
 Veteris Testamenti. Nam hi non vocati sunt ut
 omnibus nationibus prædicarent & propheta-
 rent, sed quibusdam tantum peculiaribus, &
 præterea expressum & singulare mandatum ad
 unquamque requirebant. At Apostoli vocati
 sunt, ut omnibus absolute prædicarent, omnes
 ad religionem converterent. Quocumque
 ibant Christi mandatum exequabantur,
 ubi opus erat, ut, antequam irent, res præ-
 dicæ iisdem revelarentur; discipulis scilicet
 Christi, quibus ipse dixerat, *quum autem tradi-
 derit vos ne sitis solliciti quomodo aut quid loquamini,
 sed sicut enim vobis in illa hora, quid loquemini &c.*
 (vide Matth. x. 19, 20.) Concludimus itaque
 Apostolos ea tantum ex singulari revelatione
 prædicasse, quæ viva voce prædicaverunt, &
 signis confirmaverunt (vide quæ in ini-
 t. Cap. ostendimus) quæ autem simplici-
 ter verbis adhibitis, tanquam testibus, signis,
 miraculo vel viva voce docuerunt, ea ex cogni-
 tione (naturali scilicet) locuti sunt, vel scripse-
 runt, qua de re vide 1. Epist. ad Corinth. xiv.
 hæc hinc nobis moram injicit, quod omnes
 prophetæ exordiantur ab Apostolatus approba-
 tione, nam Apostolis, ut mox ostendam, non
 tantum virtus ad Prophetandum, sed etiam au-
 thoritas ad docendum concessa est. Et hac
 ratione concedimus eos tanquam Apostolos suas
 Epistolas scripsisse, & hac de causa exor-
 dium

dium à sui apostolatus approbatione unumquemque sumfisse: vel forte, ut animum lectoris facilius sibi conciliarent, & ad attentionem excitarent, voluerunt ante omnia testari, se illos esse, qui omnibus fidelibus ex suis prædicationibus innotuerant, & qui tum claris testimoniis ostenderant, se veram docere religionem & salutis viam. Nam quæcunque ego in hisce Epistolis dici video de Apostolorum vocatione, & Spiritu Sancto & Divino quem habebant, ad eorum, quas habuerant, prædicationes referri video, iis tantum locis exceptis, in quibus Spiritus Dei, & Spiritus Sanctus pro mente sana, beata & Deo dicata, &c. (De quibus in primo Cap. diximus) sumitur. Ex. Gr. in 1. Epist. ad Corinth. cap. vii. 40. ait Paulus, *beatam autem est si ita maneat secundum sententiam meam, putam autem etiam ego, quod Spiritus Dei sit in me.* Ubi per *Spiritum Dei* ipsam suam mentem intelligit, ut ipse orationis contextus indicat: hoc enim vult; viduam, quæ secundo non vult nubere marito, beatam judico secundum meam sententiam, qui caelebs vivere decrevi, & me beatum puto. Et ad hunc modum alia reperiuntur, quæ hic adferre super vacaneum judico. Cum itaque statuendum sit Epistolas Apostolorum à solo lumine naturali dictatas fuisse, videndum jam est, quomodo Apostoli ex sola naturali cognitione, res, quæ sub eadem non cadunt, docere poterant. Verum si ad illa, quæ circa Scripturæ interpretationem cap. vii. hujus Tractatus diximus, attendamus, nulla hi nobis erit difficultas. Nam quamvis ea, quæ in Bibliis continentur, ut plurimum nostrum captum superent, possumus tamen secure de iisdem diffi-

re

re, modo nulla alia principia admittamus, quam
 quæ ex ipsa Scriptura petuntur; atque hoc eo-
 dem etiam modo Apostoli ex rebus, quas vide-
 rat, quasque audiverant & quas denique ex reve-
 latione habuerant, multa concludere, & elicere,
 esse homines si libitum iis esset, docere poterant.
 Unde quamvis religio, prout ab Apostolis prædi-
 catur, nempe simplicem Christi historiam nar-
 rando, sub rationem non cadat, ejus tamen sum-
 mam, quæ potissimum documentis moralibus con-
 sistit, tota Christi doctrina, potest unusquisque lu-
 mine naturali facile assequi. Denique Apostoli
 non indigebant lumine supernaturali ad religio-
 nem, quam antea signis confirmaverant, commu-
 nis hominum captui ita accommodandam, ut facile
 in omninoquoque ex animo acciperetur; neque etiam
 indigebant ad homines de eadem monen-
 dos; atque hic finis Epistolarum est, homines
 docere eâ vitâ docere & monere, quam unusquis-
 que Apostolorum optimam judicavit ad eosdem in
 regione confirmandos: & hic notandum id,
 quod paulo ante diximus, nempe, quod Aposto-
 li non tantum virtutem acceperant ad historiam
 Christi tanquam Prophetæ prædicandam, eandem
 et signis confirmando, sed præterea etiam au-
 thoritatem docendi & monendi ea via, quam unus-
 quisque optimam esse judicaret; quod utrumque
 Paulus 2. in Epist. ad Timoth. cap. I. II.
 hæc his indicat *in quo ego constitutus sum præco &*
apostolus & doctor gentium. Et in I. ad eund. cap. II. 7.
ego constitutus sum ego præco & Apostolus (verita-
tem dico per Christum, non mentior) doctor gentium cum
 NB. *ac veritate.* His, inquam, clare utramque

approbationem nempe apostolatûs & doctoratûs
 indicat; at auctoritatem monendi quemcunque
 & quodocunque voluerit in Epist. ad Philem.
 vers. 8. his significat *quamvis multam in Christo liber-*
tatem habeam præcipiendi tibi, quod convenit, tamen &c.
 Vbi notandum, quod si ea, quæ Philemoni præ-
 cipere oportebat, Paulus ut Propheta à Deo ac-
 ceperat, & tanquam Propheta præcipere debe-
 bat, tum profecto ipsi non licuisset Dei præceptum
 in preces mutare. Quare necessario intelligendum
 eum loqui de libertate monendi, quæ ipsi tan-
 quam doctori, & non tanquam Prophetæ erat.
 Attamen nondum satis clare sequitur, Apostolos
 viam docendi, quam unusquisque meliorem ju-
 dicasset, eligere potuisse, sed tantum eos ex offi-
 cio Apostolatûs non solum Prophetas, sed etiam
 Doctores fuisse, nisi rationem in auxilium vo-
 care velimus, quæ plane docet eum, qui autho-
 ritatem docendi habet, habere etiam authorita-
 tem eligendi, quam velit viam. Sed satius erit
 rem omnem ex sola Scriptura demonstrare: Ex
 ipsa enim clarè constat, unumquemque Apосто-
 lorum singularem viam elegisse; nempe ex his
 verbis Pauli Epist. ad Rom. xv. 20. *Sollicite curans*
ut predicarem non ubi invocatum erat nomen Christi, ne
ædificarem supra alienum fundamentum. Sane si omnes
 eandem docendi viam habebant & omnes supra
 idem fundamentum Christianam religionem ædi-
 ficaverant, nulla ratione Paulus alterius Apostoli
 fundamenta aliena vocare poterat, utpote quæ
 & ipsius eadem erant: Sed quandoquidem ipsa
 aliena vocat necessario concludendum, unum-
 quemque religionem diverso fundamento super-
 ædifi-

didicasse, & Apostolis in suo doctoratu idem
 exigisse quod reliquis doctoribus, qui fin-
 grem docendi methodum habent, ut semper
 magis eos docere cupiant, qui plane rudes sunt,
 & linguas vel scientias, etiam mathematicas, de
 quibus veritate nemo dubitat, ex nullo alio
 fonte incepterunt. Deinde si ipsas Epistolas ali-
 quibus cum attentione percurramus, videbimus
 Apostolos in ipsa religione quidem convenire,
 fundamentis autem admodum discrepare. Nam
 Paulus ut homines in religione confirmaret, &
 consistenter salutem à sola Dei gratia pen-
 dere docuit; docuit neminem ex operibus sed sola fide
 justificari posse, neminemque ex operibus justi-
 fieri (vide Epist. ad Rom. 111. 27, 28.) &
 contra totam illam doctrinam de prædestinatio-
 ne Jacobus autem contra in sua Epistola ho-
 mines ex operibus justificari & non ex fide tan-
 tum (vide ejus Epist. 11. 24.) & totam doctri-
 nam religionis, missis omnibus illis Pauli dispu-
 tionibus, paucis admodum comprehendit. De-
 inde non dubium est, quin ex hoc, quod sci-
 licet Apostoli diversis fundamentis religionem
 superædificaverint, ortæ sint multæ contentio-
 nes & schismata, quibus Ecclesia jam inde ab
 Apostolorum temporibus indefinenter vexata
 fuit, & profecto in æternum vexabitur, donec
 tandem aliquando religio à speculationibus phi-
 losophicis separetur & ad paucissima & simpli-
 cissima dogmata, quæ Christus suos docuit, re-
 ducatur: quod Apostolis impossibile fuit, quia
 Evangelium ignotum erat hominibus, adeoque
 ipsorum doctrinæ novitas eorum aures multum

læderet; eam, quoad fieri poterat, hominum su-
 temporis ingenio accommodaverunt, (vide Epist.
 I. ad Cor. cap. IX. 19, 20. &c.) & fundamenti-
 tum temporis maxime notis, & acceptis super-
 struxerunt: & ideo nemo Apostolorum magis phi-
 losophatus est, quam Paulus, qui ad gentibus præ-
 dicandum vocatus fuit. Reliqui autem qui Judæi
 prædicaverunt, philosophiæ scilicet contemtori-
 bus, eorum etiam ingenio sese accommodaverunt
 (de hoc vide Epist. ad Galat. cap. II. 11. &c.) & re-
 ligionem nudam à speculationibus philosophicis
 docuerunt. Jam autem felix profecto nostra esse
 ætas, si ipsam etiam ab omni superstitione liberam
 videremus.

C A P U T XII.

*De vero Legis divinae syngrapho, & qua ratione Scriptu-
 ra Sacra vocatur, & qua ratione Verbum Dei, &
 denique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei
 continet, incorruptam ad nos pervenisse.*

Qui Biblia, ut ut sunt, tanquam Epistolam
 Dei, è cælo hominibus missam confide-
 rant, clamabunt sine dubio me peccatum
 in Spiritum Sanctum commisisse, qui sci-
 licet Dei verbum mendosum, truncatum, adulte-
 ratum & sibi non constans statuerim, nosque eju-
 non nisi fragmenta habere, & denique syngra-
 phum pacti Dei, quod cum Judæis pepigit, periisse
 Verum non dubito, si rem ipsam perpendere ve-
 lint, quin statim clamare desinent; Nam tam ipsi
 ratio

20, quam Prophetarum & Apostolorum senten-
 tiam apertè clamant Dei æternum verbum & pa-
 ram, veramque religionem hominum cordibus,
 haec est, humanæ menti divinitus inscriptam esse,
 eaque verum esse Dei syngraphum, quod ipse suo
 sigillo, nempe sui idea, tanquam imagine suæ di-
 vinitatis consignavit. Primis Judæis Religio tan-
 tum lex scripto tradita est, nimirum quia tum
 temporis veluti infantes habebantur. Verum im-
 posterum Moses (Deuter. cap. xxx. 6.) & Jere-
 mias (xxxii. 33.) tempus futurum ipsis prædicant,
 quod Deus suam legem eorum cordibus inscribet.
 Atque quoque solis Judæis, & præcipue Zaducæis com-
 munebat olim pro lege in tabulis scripta pugnare, at
 minime, qui ipsam mentibus inscriptam habent:
 qui igitur ad hæc attendere velit, nihil in supradi-
 cto reperiet, quod Dei verbo sive veræ Religioni,
 aut Dei repugnet, vel quod eam infirmare possit,
 ut contra nos eandem confirmare, ut etiam circa
 eam cap. x. ostendimus; & ni hoc esset, plane
 ad hoc tacere decrevissem, imo libenter concessis-
 sem ad effugiendas omnes difficultates, in Scriptu-
 ris profundissima latere mysteria: sed quia inde
 intolerabilis orta est superstitio, & alia perniciosis-
 sima incommoda, de quibus in præfatione cap. vii.
 tractatus sum, his minime superledendum esse duxi;
 præsertim quia religio nullis superstitiosis orna-
 mentis indiget, sed contra de ipsius splendore adi-
 cutur, quando similibus figmentis adornatur. At
 tamen, quamvis lex divina cordibus inscripta sit,
 scripturam nihilominus Dei esse verbum, adeo-
 que non magis de Scriptura, quam de Dei Verbo
 dicere licet, eandem truncatam, & depravatam

esse: Verum ego contra vereor, ne nimis studeant esse sancti & Religionem in superstitionem convertant, imo ne simulacra & imagines, hoc est cartam & atramentum pro Dei Verbo adorare incipiant. Hoc scio, me nihil indignum Scripturâ aut Dei verbo dixisse, qui nihil statuerim, quod non evidentissimis rationibus verum esse demonstraverim; & hac de causa etiam certo affirmare possim, me nihil dixisse quod impium sit, vel quod impietatem redoleat. Fateor profanos quosdam homines, quibus religio onus est, ex his licentiam peccandi sumere posse, & sine ulla ratione, sed tantum ut voluptati concedant, hinc concludere Scripturam ubique esse mendosam & falsificatam, & consequenter nullius etiam autoritatis. Verum similibus subvenire impossibile est secundum illud tritum, quod nihil adeo recte dici potest, quin male interpretando possit depravari. Qui voluptatibus indulgere volunt, facile causam quamcumque invenire possunt, nec olim ii, qui ipsa originalia, arcam fœderis, imo ipsos Prophetas & Apostolos habebant, meliores fuerunt, nec magis obtemperantes, sed omnes tam Judæi, quam Gentiles iidem semper fuerunt, & in omni ævo virtus admodum rara fuit. Attamen ut omnem amoveam scrupulum, ostendendum hîc est qua ratione Scriptura, & quæcunque res muta sacra & divina dici debeat: deinde quid sit verbum Dei & quod id non contineatur in certo numero librorum: & denique Scripturam quatenus ea docet quæ ad obedientiam & salutem necessaria sunt, non potuisse corrumpi. Nam ex his facile unusquisque Judicare poterit, nos nihil
 contra

Verba Dei verbum dixisse, nec ullum locum im-
puri dedit.

Verbum sacrum & divinum vocatur, quod pietati &
religioni exercendæ destinatum est, & tamdiu tan-
tum sacrum erit, quamdiu homines eo religiose u-
tuntur: quod si pii esse desinant, & id etiam simul
sacrum esse desinet: at si idem ad res impias patran-
das edicent, tum id ipsum quod antea sacrum erat
mundum & profanum reddetur. Ex. Gr. locus
sanctum à Jacobo Patriarcha vocatus fuit בית אל
domus Dei, quia ibi Deum ei revelatum coluit: sed
postea ille ipse locus vocatus fuit בית און do-
mum iniquitatis (vide Hamos v. 5. & Hoseæ x. 5.)
Ira Israelitæ ex instituto Jacobo ibi idolis sa-
crificare solebant. Aliud exemplum, quod rem
clarissime indicat. Verba ex solo usu certam ha-
bent significationem, & si secundum hunc eorum
usum ita disponantur, ut homines eadem legen-
do devotionem moveant, tum illa verba sacra
erunt, & etiam liber tali verborum dispositione
sacrus. Sed si postea usus ita pereat, ut verba
sacra non habeant significationem, vel quod liber
sacrus negligatur, sive ex malitia, sive quia eo-
rum non indigent, tum & verba, & liber nul-
lus, neque sanctitatis erunt: denique si ea-
dem verba aliter disponantur, vel quod usus præ-
terierit ad eadem in contrariam significationem
sumenda, tum & verba & liber, qui antea sacri,
sancti & profani erunt. Ex quo sequitur nihil
sacrum absolute, sed tantum respective ad
usum, sacrum aut profanum aut impurum esse.
Unde etiã ex multis Scripturæ locis evidentissime
constat, Jeremias (ut unum aut alterum adferam)

Cap. VII. 4. ait Judæos sui temporis falso voca-
 visse templum Salomonis, templum Dei: nam
 ut ipse in eodem Capite pergit, Dei nomen il-
 templo tantum inesse poterat, quamdiu ab homi-
 nibus, qui ipsum colunt, & iustitiam defendunt
 frequentatur; quod si ab homicidis, furibus, ido-
 lolatris, aliisque nefariis hominibus frequentetur
 tum foveam potius esse transgressorum. Quid de
 arca fœderis factum sit nihil Scriptura narrat, quod
 sæpe miratus sum; hoc tamen certum est, eandem
 periisse, vel cum templo combustam fuisse, et
 nihil magis sacrum, nec majoris reverentiæ apud
 Hebræos fuit. Hac itaque ratione Scriptura etiam
 tamdiu sacra est, & ejus orationes divinæ, quam-
 diu homines ad devotionem erga Deum movet
 sed si ab iisdem prorsus negligatur, ut olim à Judæ-
 is, nihil est præter chartam, & atramentum, &
 ab iisdem absolute profanatur, & corruptioni ob-
 noxia relinquitur, ideoque si tum corrumpitur,
 perit, falso tum dicitur verbum Dei corrumpi
 aut perire: sicuti etiam tempore Jeremiæ falso di-
 ceretur templum, quod tum temporis templum
 Dei esset, flammis periisse. Quod ipse Jeremi-
 etiam de ipsa lege ait: Sic namque impios sui tem-
 poris increpat

כֹּה תֹאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת
 יְהוָה אֲתָנוּ הִלָּא לְשֹׁקֵר עָשָׂה עֵט שֹׁקֵר סוֹפְרִים

*qua ratione dicitis periti sumus, & lex Dei nobiscum est
 Certe frustra adornata fuit; calamus scribarum frustu-
 (factus est), hoc est, falso dicitis vos, etsi Scri-
 ptura penes vos est, legem Dei habere, postquam
 ipsam irritam fecistis. Sic etiam cum Moses prae-
 mas tabulas fregit, ille minime verbum Dei per-*

manibus eiecit, atque fregit (nam quis hoc
 solose, & verbo Dei suspicari posset) sed tan-
 tum lapides, qui quamvis antea sacri essent, quia
 scriptum erat fœdus, sub quo Judæi Deo obe-
 ditate obligaverant, tamen quia postea vitulum
 idolo pactum illud irritum fecerant, nullius
 reverentis tum erant sanctitatis; & eadem etiam de
 secunda cum arca perire potuerunt. Non
 mirum si jam etiam prima originalia Mosis
 non extant, neque quod ea, quæ in superioribus
 scripturis libris, quos habemus, contigerint, quan-
 tum originale fœderis divini, & omnium
 sanctissimum totaliter perire potuerit. Desinant
 homines impietatis accusare, qui nihil contra ver-
 bum Dei locuti sumus, nec idem contaminavi-
 mus sed iram, si quam justam habere possint, in
 illos vertant, quorum malitia Dei arcam,
 tabernaculum, legem, & omnia sacra profanavit, &
 in perditionem subiecit. Deinde si secundum illud
 apostoli in 2. Epistol. ad Corinth. 111. 3. Dei
 gloria in se habent non atramento, sed Dei
 spiritu, neque in tabulis lapideis, sed in tabulis
 cordis scriptam, desinant literam adorare
 sed eadem adeo esse solliciti. His puto me satis
 explicuisse, qua ratione Scriptura Sacra & divina
 verba sit. Videndum jam est, quid proprie
 intelligendum sit per דְבַר יְהוָה *debar Iehovâ*.
 (verbum Dei). דְבַר *dabar* quidem significat *verbum*,
sententiam, edictum & rem. Quibus autem de cau-
 sis aliqua Hebraice dicitur Dei esse, & ad De-
 um refertur in Cap. 1. ostendimus; atque ex is fa-
 cile intelligitur, quid Scriptura significare velit
 per verbum Dei, orationem edictum & rem.
 Omnia

Omnia itaque hinc reperere non est opus, nec etiam quæ in Cap. vi. de miraculis tertio loco ostendimus. Sufficit rem tantum indicare, ut, quæ de his hinc dicere volumus, melius intelligantur. Nempe, quod verbum Dei quando de subiecto aliquo prædicatur, quod non sit ipse Deus, proprie significat legem illam divinam, de qua in iv. Cap. egimus: hoc est, religionem toti humano generi universalem, sive catholicam, qua de re vide Esaiam i. 10 &c. ubi verum vivendi modum docet, qui scilicet non in cæremoniis, sed in charitate, & vero animo consistit, eumque legem, & verbum Dei promiscue vocat. Sumitur deinde metaphoricè pro ipso naturæ ordine, & fato (quia revera ab æterno divinæ naturæ decreto pendet & sequitur) & præcipue pro eo, quod hujus ordinis Prophetæ præviderant, idque quia ipsi res futuras per causas naturales non percipiebant, sed tanquam Dei placita vel decreta. Deinde etiam sumitur pro omni cujuscunque Prophetæ edicto, quatenus id singulari sua virtute, vel dono prophetico & non ex communi naturali lumine perceperat idque potissimum quia revera Deum tanquam legislatorem percipere solebant Prophetæ, ut cap. 4. ostendimus. Tribus itaque his de causis Scriptura verbum Dei appellatur: nempe quia veram docet religionem, cujus Deus æternus est author deinde quia prædictiones rerum futurarum, tanquam Dei decreta narrat; & denique quia ii, qui revera fuerunt ejus authores, ut plurimum non ex communi naturali lumine, sed quodam sibi peculiari docuerunt, & Deum eadem loquentum introduxerunt. Et quamvis præter hæc plura in
Scriptur

erura contineantur, quæ merè historica sunt,
 e sumine naturali percepta, nomen tamen à po-
 orūmitur. Atque hinc facile percipimus, qua
 tice Deus author Bibliorum fit intelligendus,
 omne propter veram religionem, quæ in iis doce-
 arat: non quod voluerit certum numerum libro-
 um omnibus communicare. De inde hinc e-
 arire possumus, cur Biblia in libros Veteris &
 Testamenti dividantur: videlicet quia ante
 vatum Christi Prophetæ religionem prædica-
 ebant, tanquam legem Patriæ, & ex vi pa-
 mpore Mosis initi: post adventum autem
 ar i eandem tanquam legem Catholicam, & ex
 a i passionis Christi omnibus prædicaverunt
 coli; at non quod doctrina diversi sint, nec
 ut tanquam sygrapha fœderis scripti fuerint,
 enique quod religio catholica, quæ maxime
 talis est, nova esset, nisi respectu hominum,
 am non noverant; *in mundo erat*, ait Johan-
 angelista Cap. 1. 10. *& mundus non novit*
 Quamvis itaque pauciores libros tam Vere-
 quam novi Testamenti haberemus, non ta-
 en Dei verbo (per quod proprie ut jam diximus,
 religio intelligitur) destitueremur, sicuti non
 amus nos eodem jam destitutos esse, etsi multis
 ræstantissimis scriptis caremus, ut libro Le-
 qui tanquam fœderis sygraphum religiose
 mplo custodiebatur, & præterea libris Bello-
 Chronologiarum, & aliis plurimis, ex qui-
 quos Veteris Testamenti habemus, decerpti
 lecti sunt: atque hoc multis præterea ratio-
 confirmatur. Nempe I. quia libri utriusque
 omenti non fuerunt expresse mandato uno eo-
 demque

demque tempore omnibus sæculis scripti, sed ca-
 quibusdam hominibus, idque prout tempus & e-
 rum singularis constitutio exigebat, ut apertè
 dicant Prophetarum vocationes (qui ut impios
 temporis monerent, vocati sunt) & etiam Ap-
 stolorum Epistolæ. II. quia aliud est Scriptura
 & mentem Prophetarum, aliud autem mente
 Dei, hoc est, ipsam rei veritatem intelligere,
 ex eo, quod in Cap. II. de Prophetis ostendimus
 sequitur. Quod etiam in Historiis & miracu-
 locum habere ostendimus Cap. v r. Atqui hoc
 locis, in quibus de vera religione & vera virtu-
 agitur, minimè dici potest. III. quia Libri V-
 teris Testamenti ex multis electi fuerunt, & à co-
 cilio tandem Phariseorum collecti & probati,
 in Cap. x. ostendimus. Libri autem novi Tes-
 menti decretis etiam Conciliorum quorundam
 Canonem assumpti sunt, quorum etiam decre-
 plures alii, qui sacri a multis habebantur, ut
 rii rejecti sunt, ac horum Conciliorum (tam Ph-
 risæorum quam Christianorum) membra non
 stabant ex Prophetis, sed tantum ex Doctoribus
 & peritis; & tamen fatendum necessario est,
 in hac electione verbum Dei pro norma habuit
 adeoque antequam omnes libros probaverant,
 buerunt necessario notitiam Verbi Dei habere
 IV. quia Apostoli non tanquam Prophetæ,
 (ut in præcedente Capite diximus) tanquam
 ctiores scripserunt, & viam ad docendum ele-
 runt, quam faciliorem judicaverunt fore disci-
 lis, quos tum docere volebant: ex quo sequi-
 in iis (ut etiam in fine prædicti Capitis conclu-
 mus) multa contineri, quibus jam ratione relig-

scire possumus. V. Denique quia quatuor
 habentur in Nova Testamento Evangelistæ, &
 concordet, quod Deus quater Historiam Christi
 narrare voluerit, & scripto hominibus commu-
 nicare? & quamvis quædam in uno contineantur,
 in alio non habentur, & quod unus ad alium
 intelligendum sæpe juvat, inde tamen non con-
 cludendum est, omnia, quæ in hisce quatuor nar-
 rantur, cognitu necessaria fuisse, & Deum eos
 ad scribendum, ut Christi historia melius
 intelligeretur, nam unusquisque suum Euangeli-
 um in diverso loco prædicavit, & unusquisque id,
 quod prædicaverat, scripsit, idque simpliciter, ut
 Historiam Christi dilucide narraret, & non ad re-
 motos explicandum. Si jam ex eorum mutua col-
 latione facilius & melius quandoque intelligun-
 tur id casu contingit & paucis tantum in locis,
 quamvis ignorarentur, historia tamen æque
 perspicua esset, & homines non minus beati. His
 vidimus Scripturam ratione religionis tantum,
 ratione legis divinæ universalis, propriè vo-
 cati verbum Dei: Superest jam ostendere eandem
 non minus propriè sic vocatur, non esse mendosam
 depravatam neque truncatam. Atqui id hinc men-
 dum, depravatam atque truncatam voco, quod
 in perperam scriptum & constructum est, ut
 in orationis ex usu linguæ investigari, vel ex
 Scriptura depromi nequeat: nam affirmare
 potest, quod Scriptura, quatenus legem Divinam
 continet, semper eosdem apices, easdem literas,
 & eademque eadem verba servavit (hoc enim Ma-
 gis & qui literam superstitiose adorant, de-
 struendum relinquo) sed tantum quod sensus,
 ratione

ratione cuius tantum oratio aliqua divina vocari potest, incorruptus ad nos pervenit, tametsi verba quibus primo significatus fuit, sæpius mutata fuisse supponantur. Nam hoc, ut diximus, nihil Scripturæ divinitati detrahit; nam Scripturæ æque divina esset, etsi aliis verbis aut alia lingua scripta fuisset. Quod itaque legem divinam hanc ratione incorruptam accepimus nemo dubitare potest. Nam ex ipsa Scriptura absque ulla difficultate, & ambiguitate percipimus ejus summam esse, Deum supra omnia amare, & proximum tanquam se ipsum: atqui hoc adulterinum esse non potest, nec à festinante & errante calamo scriptum; nam si Scriptura unquam aliud docuit, necessario etiam reliqua omnia docere aliter debuit, quandoquidem hoc totius religionis fundamentum est, quo sublato tota fabrica uno lapsu ruit. Adeoque talis Scriptura illa eadem non esset, de qua hinc loquimur, sed alius prorsus liber. Manet igitur inconcussam Scripturam hoc semper docuisse, & consequenter hinc nullum errorem, qui sensum corrumpere possit, incidisse, qui statim ab unoquoque non animadverteretur, nec aliquem hoc depravare potuisse, cujus malitia non illico pateret. Cum itaque hoc fundamentum statuendum sit incorruptum, idem necessario fatendum est de reliquis, quæ ex eo absque ulla controversia sequuntur, & quæ etiam fundamentali sunt: ut, quod Deus existit, quod omnibus provident, quod sit omnipotens & quod piis ex ipsius decreto bene sit, improbis vero male, & quod nostra salus a sola ejus gratia pendeat. Hæc enim omnia Scriptura perspicue ubique docet, & semper

et ipsa natura docet

nocere debuit, aliàs reliqua omnia vana ef-
 fusa & sine fundamento: nec minus incorrupta
 tanta reliqua moralia, quandoquidem ab hoc
 naturali fundamento evidentissime sequuntur.
 Ius cet justitiam defendere, inopi auxilio esse, ne-
 non occidere, nihil alterius concupiscere. &c.
 Quam, inquam, nihil nec hominum malitia depra-
 nec vetustas delere potuit. Quicquid enim
 deletum esset, id statim iterum horum uni-
 de fundamentum dictavisset, & præcipue
 fundamentum charitatis, quæ ubique in utroque
 fundamento summè commendatur. Adde quod
 nullum facinus execrandum excogitari
 quod non sit ab aliquo commissum, ta-
 nemo est, qui ad facinora sua excusanda le-
 tentet, aut aliquid, quod impium sit,
 quam documentum æternum & salutare intro-
 ducere: ita enim hominum naturam constitu-
 demus, ut unusquisque (sive Rex sive sub-
 diti) si quid turpe commiserit, factum suum
 circumstantiis adornare studeat, ut ni-
 contra justum & decorum commisisse creda-
 Concludimus itaque absolutè totam legem
 universalem, quam Scriptura docet,
 corruptam ad nostras manus pervenisse. At
 hæc alia adhuc sunt, de quibus non possu-
 dubitare, quin bona fide nobis sint tradita.
 summa Historiarum Scripturæ, quia
 omnibus fuerunt. Vulgus Judæorum
 olim nationis antiquitates Psalmis canta-
 summa etiam rerum à Christo gestarum
 passio statim per totum Romanum Impe-
 vulgata fuit. Quare minime credendum
 est,

Q

est,

est, nisi maxima hominum pars in eo conveniret, quod incredibile est, id, quod harum historiarum præcipuum est, posteros aliter tradidisse, quam à primis acceperant. Quicquid igitur adulteratum est, aut mendosum, id tantum in reliquis contingere potuit: Videlicet in una aut altera historiæ aut Prophetiæ circumstantia; ut populus ad devotionem magis commoveretur; vel in uno aut altero miraculo; ut philosophos torquerent; vel denique in rebus speculativis, postquam à schismaticis in religionem introduci inceperunt; ut sic unusquisque sua fragmenta autoritate divini abutendo statuminaret. Sed ad salutem parum refert, sive talia depravata sint, sive minus: quod in sequenti Cap. ex professo ostendam, etsi ex jam dictis & præcipue ex Cap. II. jam constare puto.

C A P U T X I I I.

Ostenditur Scripturam non nisi simplicissima docere, nec aliud præter obedientiam intendere; nec de divina Naturâ aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari possunt.

IN Cap. II. hujus tractatus ostendimus, Prophetas singularem tantum potentiam imaginandi, sed non intelligendi habuisse, Deumque nulla philosophiæ arcana, sed res simplicissimas tantum iisdem revelavisse, seseque eorum præconceptis opinionibus accommodavisse. Ostendimus deinde in cap. V. Scripturam res eo modo tradere, & docere, quo facillime ab unoquoque percipi possunt; quæ scilicet non ex axiomatis, def

definitionibus res deducit, & concatenat, sed tantum simpliciter dicit, & ad fidem faciendam, solâ currientiâ, miraculis scilicet, & historiis dicta confirmat, quæque etiam tali stylo, & phrasibus narantur, quibus maximè plebis animus commoveri potest: qua de re vide *Cap. VI.* circa ea, quæ *loc. III.* demonstrantur. Ostendimus denique in *loc. VII.* difficultatem intelligendi Scripturam non a lingua, & non in sublimitate argumenti consistisse. His accedit, quod Prophetæ non peris, sed omnibus absolute Judæis prædicaverunt. *Sololi* autem doctrinam Evangelicam in Ecclesia ubi communis omnium erat conventus, docebat: ex quibus omnibus sequitur, Scripturæ doctrinam non sublimes speculationes, neque artes philosophicas continere, sed res tantum simplicissimas, quæ vel à quovis tardissimo possunt capi; Non satis itaque mirari possum eorum, de quibus supra locutus sum, ingenia, qui scilicet tam multa in Scriptura vident mysteria, ut nullâ humanâ lingua possint explicari; & qui deinde in religionem tot res philosophicæ speculationis introferunt, ut Ecclesia, Academia, & Religio scientiæ, vel potius altercatio videatur. Verum quid mirari, si homines, qui lumen supra naturale habent, tant, philosophis, qui nihil præter naturale sciunt, nolint cognitione cedere. Id sane mirari non debet, si quid novi, quod solius esset speculationis essent, & quod olim apud Gentiles Philosophi non fuerit tritissimum, (quos tamen cæcutiunt) nam si inquiras quænam mysteria in Scriptura latere vident, nihil profecto reperies, nec Aristotelis, aut Platonis, aut alterius simili

lis commenta, quæ sæpe facilius possit quivis Idiotam somniare, quam literatissimus ex Scriptura investigare. Etenim absolute statuere nolumus ad doctrinam Scripturæ nihil pertinere, quod solius sit speculationis; nam in superiori Cap. quædam hujus generis attulimus, tanquam Scripturæ fundamentalia; sed hoc tantum volo, talia admodum pauca, atque admodum simplicia esse. Quanam autem ea sint, & qua ratione determinantur, hic ostendere constitui; quod nobis jam facile erit, postquam novimus, Scripturæ intentum non fuisse scientias docere; hinc enim facile judicare possumus, eandem nihil præter obedientiam ab hominibus exigere, solamque contumaciam, non autem ignorantiam damnare. Deinde quia obedientia erga Deum in solo amore proximi consistit; (nam qui proximum diligit, eo scilicet fine ut Deo obsequatur, is, ut Paulus ait in Epistola ad Rom. xii. 8. Legem implevit) hinc sequitur, in Scriptura nullam aliam scientiam commendari, quam quæ omnibus hominibus necessaria est, ut Deo secundum hoc præscriptum obedire possint, & quâ ignoratâ, homines necessario debent esse contumaces, vel saltem sine disciplinâ obedientiæ; reliquas autem speculationes, quæ huc directe non tendunt, sive eæ circa Dei, sive circa rerum naturalium cognitionem versentur Scripturam non tangere, atque adeo à Religione revelatâ separandas. At etsi hæc unusquisque uti diximus, jam facile videre potest, tamen quia hinc totius Religionis decisio pendet, retentam accuratius ostendere, & clarius explicare volo: Ad quod requiritur, ut ante omnia ostendamus

dinus, intellectualem, sive accuratam Dei cog-
 nitionem, non esse donum omnibus fidelibus
 commune sicuti obedientiam. Deinde cognitio-
 nem illam, quam Deus per Prophetas ab omnibus
 universaliter petiit, & unusquisque scire tenetur,
 unam esse, præter cognitionem Divinæ ejus Ju-
 stitiæ, & Charitatis, quæ ambæ ex ipsa Scriptu-
 ra facile demonstrantur. Nam I. evidentissime
 legitur ex Exodi vi. 2. ubi Deus Mosi, ad sin-
 gularem gratiam, ipsi largitam, indicandum, ait
 וַאֲרָא אֵל אַבְרָהָם אֵל יִצְחָק וְאֵל יַעֲקֹב בְּאֵל
 & *revelatus sum Abra-*
ham, Isacco, & Iacobo El Sadai, sed nomine meo
revera non sum cogitus ipsis: ubi ad meliorem expli-
 cationem notandum El Sadai significare Hebraice
 Dominum, qui sufficit, quia unicuique, quod ei suffi-
 ciat; & quamvis sæpe Sadai absolute pro Deo su-
 tur, non dubitandum tamen est, quin ubique no-
 men El Deus subintelligendum sit. Deinde notan-
 dum in Scriptura nullum nomen præter Jehova re-
 peri, quod Dei absolutam essentiam, sine relatio-
 ne ad res creatas, indicet. Atque ideo Hebræi hoc
 nomen Dei esse proprium contendunt, reli-
 qua autem appellativa esse; & revera reliqua Dei
 nomina, sive ea substantiva sint, sive adjectiva, at-
 tributa sunt, quæ Deo competunt, quatenus cum
 relatione ad res creatas consideratur, vel per ipsas
 manifestatur. Ut אֵל El, vel cum littera ה He para-
 lytica אֱלֹהִים Elohim, quod nihil aliud significat, quam
 presentem, ut notum; nec Deo competit, nisi per ex-
 ceptionem, sicuti cum Paulum Apostolum appella-
 mus, alias virtutes ejus potentia explicantur, ut El

(potens) magnus, tremendus, justus, misericors, &c. vel ad omnes comprehendendas simul hoc nomen in plurali numero usurpatur, & significatione singulari, quod in Scriptura frequentissimum. Jam quando quidem Deus Mosi dicit, se nomine Jehova non fuisse patribus cognitum, sequitur, eos nullum Dei attributum novisse, quod ejus absolutam essentiam explicat, sed tantum ejus effecta, & promissa, hoc est, ejus potentiam quatenus per res visibiles manifestatur. Atqui hoc Deus Mosi non dicit, ad eosdem infidelitatis accusandum, sed contra ad eorum credulitatem, & fidem extollendam, qua quamvis non æque singularem Dei cognitionem ac Moses habuerint, Dei tamen promissa fixa rataque crediderunt, non ut Moses, qui, quamvis sublimiores de Deo cogitationes habuerit, de divinis tamen promissis dubitavit, Deoque objecit, quod, loco promissæ salutis, Jūdæorum res in pejus mutaverit. Cum itaque Patres Dei singulare nomen ignoraverint, hocque Deus Mosi dicat factum, ad eorum animi simplicitatem & fidem laudandam, simulque ad commemorandam singularem gratiam Mosi concessam, hinc evidentissime sequitur, id quod primo loco statuimus, homines ex mandato non teneri Dei attributa cognoscere, sed hoc peculiare esse donum quibusdam tantum fidelibus concessum; nec opere præmium est hoc pluribus Scripturæ testimoniis ostendere; quis enim non videt divinam cognitionem non fuisse omnibus fidelibus æqualem? & neminem posse ex mandato sapientem esse, non magis, quam vivere, & esse? Viri, mulieres, pueri, & omnes ex mandato obtemperare quidem æque possunt,

ut, non autem sapere. Quod si quis dicat, non
 quidem opus Dei attributa intelligere, at
 mino simpliciter, absque demonstratione cre-
 de; is sane nugabitur: Nam res invisibiles, &
 solius mentis sunt objecta, nullis aliis oculis
 veri possunt, quam per demonstrationes, qui
 que eas non habent, nihil harum rerum plane
 vident; atque adeo quicquid de similibus auditum
 fuerunt, non magis eorum mentem tangit, sive
 indicat, quam verba Psittaci, vel automati, quæ
 e mente, & sensu loquuntur. Verum ante-
 quam ulterius pergam, rationem dicere teneor,
 quod in Genesi sæpe dicitur, quod Patriarchæ no-
 mine Jehova prædicaverint, quod plane jam di-
 visis repugnare videtur. Sed si ad illa, quæ cap.
 1. ostendimus, attendamus, facile hæc con-
 ciliare poterimus; in prædicto enim Cap. osten-
 dimus scriptorem Pentateuchi res, & loca non
 nlem præcise nominibus indicare, quæ eodem
 capore, de quo loquitur, obtinebant, sed iis,
 quibus tempore scriptoris melius innotuerant.
 Deus igitur in Genesi Patriarchis prædicatus no-
 mine Jehova indicatur, non quia Patribus hoc
 nomine innotuerat, sed quia hoc nomen apud
 idæos summæ erat reverentiæ: hoc, inquam,
 necessario dicendum, quandoquidem in hoc no-
 to textu Exodi expresse dicitur, Deum hoc
 nomine non fuisse cognitum Patriarchis, &
 tam quod Exodi 111. 13. Moses Dei nomen
 scire cupit: quod si antea notum fuisset, fuisset
 etiam & ipsi etiam notum. Concludendum igitur,
 ut volebamus; nempe fideles Patriarchas
 hoc Dei nomen ignoravisse. Deique cognitio-

nem donum Dei, non autem mandatum esse. Tempus igitur est, ut ad secundum transeamus, nempe, ad ostendendum Deum nullam aliam sui cognitionem ab hominibus per Prophetas petere, quam cognitionem divinæ suæ Justitiæ, & Charitatis, hoc est talia Dei attributa, quæ homines certa vivendi ratione imitari possunt: quod quidem Jeremias expressissimis verbis docet. Nam cap. xx i. 15. 16. de Rege Josia loquens hæc ait

אֲבִיךָ הֵלֵא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה
בְּאָרֶץ אֲזוּ טוֹב לוֹ רֵן רֵן עֵינַי וְאֲבִיוֹן אֲזוּ טוֹב לוֹ
הֵלֵא הִיָּא הִרְעִית אֲתוֹתַי נֶאֱמַר יְהוָה וְגוֹי

Pater tuus quidem comedit, & bibit, & fecit Iudicium, & justitiam, tum ei bene (fuit) judicavit jus pauperis, & indigentis, tum ipsi bene (fuit) nam (NB.) hoc est me cognoscere, dixit Iehova: nec minus clara sunt, quæ habentur Cap. ix. 24. nempe אֵךְ

בֹּאֵת יִתְהַלֵּל חֲמַתְהַלֵּל הַשָּׂכֵל וִידוּעַ כִּי אֲנִי יְהוָה
עָשָׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאָרֶץ כִּי בִּאֲרָה

sed in hoc tantum gloriatur unusquisque, me intelligere, & cognoscere, quod ego Iehova facio charitatem, iudicium, & justitiam in terra, nam his delector, ait Iehova. Colligitur hoc etiam præterea ex Exodi xxxiv. 6. 7. ubi Deus Mosi cupienti ipsum videre, & noscere, nulla alia attributa revelat, quam quæ divinam Justitiam & Charitatem explicant. Denique illud Johannis, de quo etiam in sequentibus, apprime hic notandum venit, qui scilicet, quia nemo Deum vidit, Deum per solam charitatem explicat, concluditque

quum reverâ Deum habere, & noscere, qui
 caritatem habet. Videmus itaque Jeremiam,
 Moysen, Johannem, Dei cognitionem, quam unus-
 quisque scire tenetur, paucis comprehendere,
 & in hoc solo, ut volebamus, ponere, quod
 dicitur, Deus sit summe justus, & summe miseri-
 cordis sive unicum veræ vitæ exemplar. His ac-
 cessit, quod Scriptura nullam Dei Definitionem
 esse tradit, nec alia Dei attributa amplecten-
 ter præscribat, nec ex professo,
 commendat: ex quibus omnibus conclu-
 ditur, intellectualem Dei cognitionem, quæ ejus
 naturam, prout in se est, considerat, & quam na-
 turam homines certa vivendi ratione imitari non
 possunt, neque tanquam exemplum sumere, ad
 eam vivendi rationem instituendam, ad fidem,
 & religionem revelatam nullo modo pertinere, &
 non quærenter homines circa hanc sine scelere toto
 terrere posse. Minime itaque mirum, quod
 sese imaginationibus, & præconceptis Pro-
 phetarum opinionibus accommodaverit, quod-
 dammodo deus diversas de Deo foverint sententias, ut
 cap. II. multis exemplis ostendimus. Deinde
 mirum etiam mirum, quod sacra volumina ubi-
 que deo impropria de Deo loquantur, eique ma-
 nus, pedes, oculos, aures, mentem, & motum
 tribuant, & præterea etiam animi com-
 passiones, ut quod sit Zelotypus, misericors &c. &
 denique ipsum depingant tanquam Judicem,
 in cælis, tanquam in folio regio sedentem, &
 iustum ad ipsius dextram. Loquuntur nimirum
 secundum captum vulgi, quem Scriptura non
 iustum, sed obedientem reddere studet, Com-

munes tamen Theologi quicquid horum lumine naturali videre potuerunt cum divina natura non convenire, metaphorice interpretandum, & quicquid eorum captum effugit, secundum literam accipiendum contenderunt. Sed, si omnia, quæ in Scriptura hujus generis reperiuntur, essent necessario metaphorice interpretanda, & intelligenda, tum Scriptura non plebi & rudi vulgo, sed peritissimis tantum, & maxime Philosophis scripta esset. Quinimo, si impium esset pie, & simplicitate animi hæc, quæ modo retulimus, de Deo credere; profecto maxime cavere debuissent Prophetæ, saltem propter vulgi imbecillitatem, à similibus phrasibus, & contra Dei attributa, prout unusquisque eadem amplecti tenetur, ante omnia ex professo, & clare docere, quod nullibi factum est: adeoque minime credendum opiniones absolute consideratas, absque respectu ad opera, aliquid pietatis, aut impietatis habere, sed eâ tantum de causa hominem aliquid pie, aut impie credere dicendum, quatenus ex suis opinionibus ad obedientiam movetur, vel ex iisdem licentiam ad peccandum, aut rebellandum sumit, ita ut si quis vera credendo fiat contumax, is revera impiam; & si contra falsa credendo obediens, impiam habeat fidem; veram enim Dei cognitionem non mandatum, sed donum divinum esse ostendimus, Deumque nullam aliam ab hominibus petiisse, quam cognitionem divinæ suæ Justitiæ, & Charitatis, quæ cognitio, non ad scientias, sed tantum ad obedientiam necessaria est.

CAPUT XIV.

ad fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinatur, & ipsa à Philosophia tandem separatur.

AD veram fidei cognitionem apprime necessarium esse, scire, quod Scriptura accommodata sit non tantum captui Prophetarum, sed etiam varii, & inconstantis captui vulgi, nemo, qui vel leviter attendit, ignorare potest; qui enim omnia, quæ in Scriptura reperiuntur promiscue amplectitur, tanquam universalem, & absolutam de Deo doctrinam, nec recte cognovit, quidnam captui vulgi accommodatum sit, non poterit vulgi opiniones cum divina doctrina non confundere, & hominum commenta & placita, pro divinis documentis non venientibus Scripturæque autoritate non abuti. Quis, si quædam, non videt, hanc maximam esse causam, quod sectarii tot, tamque contrarias opiniones, quæ in eadem fidei documenta doceant, multisque veteris exemplis confirmant, unde apud Belosædum in usum Proverbii abierit, **geen ketter
niet letter**. Libri namque sacri non ab uno solo, nec unius ætatis vulgo scripti fuerunt, sed à multis, diversi ingenii, diversique ævi viris, & ævo, si omnium tempus computare velimus, multis seculis mille annorum, & forte multo longius inveniuntur. Sectarios tamen istos nolumus ea de causa impietatis accusare, quod scilicet verba Scripturæ suis opinionibus accommodant; sicuti nimis ipsa captui vulgi accommodata fuit, sic etiam

etiam unicuique eandem suis opinionibus accommodare licet, si videt, se eâ ratione Deo, in qua justitiam, & charitatem spectant, plenè animi consensu obedire posse; sed ideo eosdè accusamus quod hanc eandem libertatem reliquæ nolunt concedere, sed omnes, qui cum iisdem sentiunt, quanquam honestissimi, & veræ virtuti obtemperantes sint, tanquam Dei hostes in eum persecuntur, & contra eos, qui iis assentantur, quamvis impotentissimi animi sint, tamquam Dei electos diligunt, quo nihil profectò scelestius, & reipublicæ magis perniciosum cogitari potest. Ut igitur constet, quousque ratione fidei, uniuscujusque libertas sentiendi, quousque se extendit; & quosnam, quamvis diversè sentientes, tanquam fideles tamen aspicere temeremur, fides, ejusque fundamentalia determinanda sunt; quod quidem in hoc capite facere constitui, simulque fidem à philosophia separare, quod totius operis præcipuum intentum fuit. In hac igitur ordine ostendam, summum totius Scripturæ intentum repetamus, id enim nobis veram normam fidei determinandæ indicabit. Diximus in superiori capite, intentum Scripturæ esse tantum obedientiam docere. Quod quidem nemo inficias ire potest. Quis enim non videt utrumque testamentum nihil esse præter obedientiæ disciplinam? nec aliud utrumque intendere quam quod homines ex vero animo obtinerent? Nam, ut jam omittam, quæ in superiori capite ostendi, Moses non studuit Israëlitas ratione convincere, sed pacto, juramentis, & beneficiis obligare, deinde populo legibus obtinere.

pœna sub pœna interminatus est, & præmiis
 ad id hortatur; quæ omnia media non ad
 letitias, sed ad solam obedientiam sunt. Euange-
 licam autem doctrinam nihil præter simplicem fidem
 continet; nempe Deo credere, eumque revereri,
 quod idem est, Deo obedire. Non opus igitur
 conabero, ad rem manifestissimam demonstran-
 dam, textus Scripturæ, qui obedientiam com-
 mandant, & quorum per plures in utroque testa-
 mento reperiuntur, coacervare. Deinde quid-
 am unusquisque exequi debeat, ut Deo obsequa-
 tur ipsa etiam Scriptura plurimis in locis quam
 clarescens docet, nempe totam legem in hoc solo
 consistere, in amore scilicet erga proximum, quare
 non potest etiam negare potest, quod is, qui ex Dei
 mandato proximum tanquam se ipsum diligit, re-
 verens est obediens, & secundum legem beatus, &
 contra odio habet, vel negligit, rebellis est,
 contumax. Denique apud omnes in confesso
 est Scripturam non solis peritis, sed omni-
 acujuscumque ætatis, & generis hominibus
 notam, & vulgatam fuisse: atque ex his solis
 manifestissime sequitur, nos ex Scripturæ jussu,
 ut aliud teneri credere, quam id, quod ad hoc
 mandatum exequendum absolute necessarium sit.
 Quare hoc ipsum mandatum unica est totius fidei
 catholice norma, & per id solum omnia fidei
 præcepta, quæ scilicet unusquisque amplecti tene-
 re determinanda sunt. Quod cum manifestissi-
 mum sit, & quod ex hoc solo fundamento, vel
 ratione omnia legitime possunt deduci, judicet
 unusquisque, qui fieri potuit, ut tot dissensiones in
 Ecclesia ortæ sint? & an aliæ potuerint esse causæ,
 quam

quam quæ in initio Cap. VII. dictæ sunt? Eæ itaque ipsæ me cogunt hic ostendere modum, & rationem determinandi ex hoc invento fundamenti fidei dogmata; nam ni hoc fecero, remque certis regulis determinavero, merito credar me huc utique parum promovisse, quandoquidem unumquodque quicquid velit sub hoc etiam prætextu, quod scilicet medium necessarium sit ad obedientiam introducere poterit; præsertim quando de divinis attributis fuerit quæstio. Ut itaque rem totam ordine ostendam, à fidei definitione incipiam, quæ ex hoc dato fundamento sic definiiri debet. Nempe quod nihil aliud sit, quam de Deo talia sentire quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia & hæc obedientiâ positâ, necessario ponuntur. Quæ definitio adeo clara est, & adeo manifeste ex modò demonstratis sequitur, ut nullâ explanatione indigeat. Quæ autem ex eadem sequuntur paucis jam ostendam; Videlicet I. fidem non per se, sed tantum ratione obedientiæ salutiferam esse vel, ut ait Jacob. **II. 17.** fidem per se absque operibus mortuam esse; qua de re vide totum hujus Apostoli prædictum Caput. II. sequitur, quod is qui verè est obediens, necessario veram & salutiferam habet fidem; Obedientiâ enim positâ, & fidem necessario poni diximus, quod etiam idem Apostolus **II. 18.** expresse ait, nempe his, *ostendam tibi mihi fidem tuam, absque operibus, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.* Et Iohannes in Epist. cap. **IV. 7, 8.** *quisquis diligit (scilicet proximum) & Deo natus est, & novit Deum, qui non diligit, non novit Deum; nam Deus est Charitas.* Ex quibus iterum sequitur, nos neminem judicare posse fidelem, aut infide-

infideliem esse, nisi ex operibus: Nempe, si opera bona sunt, quamvis dogmatibus ab aliis fidelibus dilatiat, fidelis tamen est; & contra si mala sunt, quamvis verbis conveniat, infidelis tamen est. Inobedientia enim positâ fides necessario ponitur, & res absque operibus mortua est. Quod etiam teste Johannes vers. 13. ejusdem cap. expresse docet. *Per hoc, inquit, cognoscimus, quod in eo manemus, & veritas manet in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis, scilicet Charitatem.* Dixerat enim antea, Deum esse Charitatem, unde (ex suis scilicet tum receptis tum propriis) concludit, eum revera Spiritum Dei esse, qui Charitatem habet. Imo, quia nemo Deum vidit, inde concludit, neminem Deum sentire vel animadvertere, nisi ex sola Charitate in proximum, atque adeo neminem etiam aliud Deum attributum noscere posse, præter hanc Charitatem, quatenus de eadem participamus. Quæ rationes si non peremptoriæ sunt, satis tamen ad explicandum Johannem mentem explicant, sed longe minus, quæ habentur cap. 11. vers. 3, 4. ejusdem loci: ubi expressissimis verbis id, quod hic volumus docere. *Et per hoc, inquit, scimus, quod ipsum novimus, si præcepta ipsius observamus. Qui dicit, novi eum, & præcepta ejus non observat, mendax est, & in eo non est veritas.* Atque ex his iterum sequitur, eos revera Antichristos esse, qui viros honestos, & qui Justitiam amant, persequuntur, propterea quod ab eis dissentiant, & cum ipsis eadem fidei dogmata defendunt: Qui enim Justitiam & Charitatem amant, eos per hoc solum fideles esse scimus; & si fideles persequitur Antichristus est. Sequitur denique fidem non tam requirere vera, quam

pia

pia dogmata, hoc est, talia, quæ animum ad obedientiam movent: Tamen si inter ea plurima sint, quæ nec umbram veritatis habent; dummodo tamen is, qui eadem amplectitur, eadem falsa esse ignoret, alias rebellis necessario esset; quomodo enim fieri posset, ut aliquis, qui Justitiam amare, & Deo obsequi studet, tanquam divinum adoret, quod a divina natura alienum scit esse: at animi simplicitate errare possunt homines, & Scriptura non ignorantiam, sed solam contumaciam, ut jam ostendimus, damnat; imo ex sola fidei definitione hoc necessario sequitur, cujus omnes partes ex universali jam ostenso fundamento, & unico totius Scripturæ intento, nisi nostra placita admiscere lubet, peti debent; atqui hæc non expresse exigunt vera, sed talia dogmata, quæ ad obedientiam necessaria sunt, quæ scilicet animum in amore erga proximum confirmant, cujus tantum ratione unusquisque in Deo (ut cum Johanne loquar) & Deus in unoquoque est. Cum itaque uniuscujusque fides ratione obedientiæ, vel contumaciæ tantum, & non ratione veritatis, aut falsitatis, pia vel impia sit habenda, & nemo dubitet, commune hominum ingenium varium admodum esse, nec omnes in omnibus æque acquiescere, sed opiniones diverso modo homines regere, quippe quæ hunc ad devotionem, ex ipsæ alterum ad risum, & contemptum movent, hinc sequitur, ad fidem catholicam, sive universalem nulla dogmata pertinere, de quibus inter honestos potest dari controversia: Quæ enim ejus naturæ sunt, respectu unius pia, & respectu alterius impia esse possunt; quandoquidem ex solis operibus sunt judicanda.

Ad

Ad idem ergo catholicam ea solummodo dogmata
 pertinent, quæ erga Deum obedientia absolu-
 te tenent, & quibus ignorantia obedientia est abso-
 lute impossibilis; de reliquis autem, prout unus-
 quisque, quia se ipsum melius novit, sibi, ad se-
 rum more Justitiæ confirmandum, melius esse vi-
 det, sentire debet. Et hac ratione, puto, nul-
 lum eorum controversiis in Ecclesia relinqui: Nec
 mireremur fidei universalis dogmata, sive uni-
 versæ Scripturæ intenti fundamentalia enumera-
 re, quæ (ut ex iis, quæ in his duobus capitibus osten-
 dentur, evidentissime sequitur) omnia huc tendere
 videntur, nempe, dari ens supremum quod Justi-
 tiam & Charitatem amat, cuique omnes, ut salvi
 erant obedire tenentur, eumque cultu Justitiæ, &
 caritate erga proximum adorare, atque hinc fa-
 ctæ omnia determinantur, quæque adeo nulla,
 præter hæc, sunt. Videlicet, I. Deum, hoc est, ens
 æternum, summe justum, & misericordem, si-
 cut vitæ exemplar existere; qui enim nescit,
 non credit, ipsum existere, ei obedire ne-
 que eum Judicem noscere. II. eum esse
 præsum: Hoc enim etiam ad supremam devotio-
 nis admirationem, & amorem erga Deum ab-
 solute requiri nemo dubitare potest. Devotio nam-
 que admiratio, & amor, ex sola excellentia unius
 præ reliquos orientur. III. eum ubique esse præ-
 sentem, vel omnia ipsi patere: Si res ipsum latere
 nocerentur, vel ipsum omnia videre ignoraretur,
 caritate ejus Justitiæ, quâ omnia dirigit, dubita-
 retur, vel ipsa ignoraretur. IV. ipsum in omnia su-
 prematum habere jus, & dominium, nec aliquid jure
 communi, sed ex absoluto beneplacito, & singulari

R

gra-

gratiâ facere: Omnes enim ipsi absolute obedir-
 tenentur, ipse autem nemini. V. Cultum Dei, ejus-
 que obedientiam in sola Justitia, & Charitate
 sive amore erga proximum consistere. VI. Omnes
 qui hac vivendi ratione Deo obediunt, salvos tan-
 tum esse, reliquos autem, qui sub imperio volupta-
 tum vivunt, perditos: Si homines hoc firmiter no-
 crederent, nihil causæ esset cur Deo potius, quam
 voluptatibus obtemperare mallent. VII. Denique
 Deum pœnitentibus peccata condonare: Nullus
 enim est, qui non peccet, si igitur hoc non statue-
 retur, omnes de sua salute desperarent, nec ulli
 esset ratio, cur Deum misericordem crederent
 qui autem hoc firmiter credit, videlicet Deum esse
 misericordia, & gratia, qua omnia dirigit, homi-
 num peccata condonare, & hac de causa in Deo
 amore magis incenditur, is revera Christum se-
 cundum Spiritum novit, & Christus in eo est.
 Atque hæc omnia, nemo ignorare potest apprimè
 cognitu necessaria esse, ut homines, nullo ex-
 cepto, ex præscripto Legis supra explicato, Deo
 obedire possint, nam horum aliquo sublato, tolli-
 tur etiam obedientia. Cæterum quid Deus, sive
 illud veræ vitæ exemplar sit: an scilicet sit ignis
 spiritus, lux, cogitatio &c. id nihil ad fidem, ut
 nec etiam qua ratione sit veræ vitæ exemplar, a-
 scilicet propterea, quod animum justum, & mi-
 sericordem habet, vel quia res omnes per ipsum
 sunt, & agunt, & consequenter nos etiam per
 ipsum intelligimus, & per ipsum id, quod verum
 æquum, & bonum est videmus? perinde est, qui
 quid de his unusquisque statuerit. Deinde nihil
 etiam ad fidem, si quis credat, quod Deus securus
 du

essentiam, vel secundum potentiam ubique
 quod res dirigit ex libertate, vel necessitate na-
 turæ; quod leges tanquam princeps præscribat,
 tanquam æternas veritates doceat, quod homo
 arbitrii libertate, vel ex necessitate divini de-
 creti Deo obediat, quodque denique præmium
 meritorum, & pœna malorum naturalis vel supra-
 naturalis sit: Hæc, & similia, inquam, nihil refert,
 in respectu fidei, quâ ratione unusquisque intelli-
 git, dummodo nihil eum in finem concludat, ut
 licentiam ad peccandum sumat, vel ut mi-
 seretur Deo obtemperans; quinimo unusquisque,
 ut supra diximus, hæc fidei dogmata, ad suum
 ingenium accommodare tenetur, eaque sibi eo modo
 interpretari, quo sibi videtur eadem facilius, sine
 hæsitatione, sed integro animi consensu am-
 plecti posse, ut consequenter Deo pleno animi con-
 scientiâ obediat: Nam, ut jam etiam monuimus,
 olim fides secundum captum, & opiniones
 rhetarum, & vulgi illius temporis revelata,
 eaque fuit, sic etiam jam unusquisque tenetur
 suam suam opinionibus accommodare, ut sic
 Deo, absque ulla mentis repugnantia, sineque
 hæsitatione amplectatur; ostendimus enim,
 non tam veritatem, quam pietatem exige-
 re, & non nisi ratione obedientiæ piæ, & saluti-
 feræ esse; & consequenter neminem nisi ratione
 obedientiæ fidelem esse. Quare non ille, qui opti-
 mam ostendit rationes, optimam necessario ostendit
 opera, sed ille, qui optima ostendit opera Justi-
 tiæ & Charitatis. Quæ Doctrina, quam salutaris,
 & necessaria sit in republica, ut homines
 iuste, & concorditer vivant: quorūque, in-

R 2

quam,

quam, quantasque perturbationum, & scelerum causas præscindat, omnibus judicandum relinquere. Atque hic, antequam ulterius pergam, notandum venit, nos, ex modo ostensis, facile respondere posse ad objectiones, quas Cap. I. movimus, quando de Deo cum Israëlitis ex Monte Sinai loquendo verba fecimus: Nam quamvis vox illa, que Israëlitis audiverunt, illis hominibus nullam philosophicam, seu mathematicam certitudinem Dei existentia dare potuerat, sufficiebat tamen eosdem in admirationem Dei, prout ipsum antea noverant, rapiendos, & ad obedientiam instigandos: qui finis illius spectaculi fuit. Nam Deus non volebat Israëlitas suæ essentiæ absoluta attributa docere, (nulla enim tum temporis revelavit) eorum animum contumacem frangere, & ad obedientiam trahere; ideoque non rationibus, sed tubarum strepitu, tonitru, & fulminibus eos adoratus est. (Vide Exodi xx. 20.)

Supereft jam, ut tandem ostendam, inter fidem five Theologiam, & Philosophiam nullum commercium, nullamve affinitatem, quod jam nemo potest ignorare, qui harum duarum facultatum, & scopum, & fundamentum novit, certe sane toto cælo discrepant: Philosophiæ enim finis nihil est, præter veritatem: Fidei autem, abunde ostendimus, nihil præter obedientiam, pietatem. Deinde philosophiæ fundamenta rationes communes sunt, & ipsa ex sola natura petenda debent. Fidei autem: historiæ, & lingua; & sola Scriptura, & revelatione petenda, ut in V. cap. ostendimus. Fides igitur summam unicuique libertatem ad philosophandum concedit, ut quæ

velit, de rebus quibuscunque sine scelere sen-
 sioffit, & eos tantum, tanquam hæreticos,
 ismaticos damnat, qui opiniones docent, ad
 amaciam, odia, contentiones, & iram sua-
 num: & eos contra fideles tantum habet, qui
 miam & Charitatem, pro viribus suæ rationis,
 ultratibus, suadent. Denique, quoniam hæc,
 ic ostendimus, præcipua sunt, quæ in hoc
 tu intendo, volo, antequam ulterius pergami,
 rem enixissime rogare, ut hæc duo capita
 tius legere, & iterum, atque iterum per-
 ere dignetur; & sibi persuasum habeat, nos
 scripsisse animo, ut nova introduceremus,
 t depravata corrigeremus, quæ tandem ali-
 do correctæ videre speramus.

C A P U T XV.

*Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiae ancil-
 lari; ostenditur & ratio, qua nobis S. Scriptura
 auctoritatem persuademus.*

Qui Philosophiam à Theologia separare
 nesciunt, disputant, num Scriptura rati-
 oni, an contra ratio Scripturæ debeat
 ancillari, hoc est, an sensus Scripturæ
 oni, an vero ratio Scripturæ accommodari
 at: atque hoc à scepticis, qui rationis certi-
 nem negant, illud autem à Dogmaticis de-
 nitur. Sed tam hos quam illos toto calo-
 re ex jam dictis constat. Nam utram se-
 mur sententiam, vel rationem vel Scriptu-
 corrumpere necesse est. Ostendimus enim
 pturam non res philosophicas, sed solam
 ratem docere, & omnia, quæ in eadem con-

tinentur, ad captum & præconceptas opinione
 vulgi fuisse accommodata. Qui igitur ipsam ad
 Philosophiam accommodare vult, is sanè Prophe-
 tis multa, quæ ne per somnium cogitarunt, affin-
 get, & perperam eorum mentem interpretabitur.
 Qui autem contra rationem & Philosophiam
 Theologiæ ancillam facit, is antiqui vulgi præ-
 judicia tanquam res divinas tenetur admittere, &
 iisdem mentem occupare & obcæcare; adeoque
 uterque, hic scilicet sine ratione, ille vero cum
 ratione insaniet. Primus, qui inter Phariseos
 apertè statuit Scripturam rationi esse accommo-
 dandam, fuit Maimonides (cujus quidem sen-
 tentiam Cap. VII. recensuimus, multisque argu-
 mentis refutavimus) & quamvis hic author magna
 inter eos fuerit authoritatis, eorum tamen maxi-
 ma pars hac in re ab eo recedit, & pedibus it
 sententiam cujusdam R. Jehudæ Alpakhar, qui
 errorem Maimonidis vitare cupiens in alterum ei
 contrarium incidit. Statuit scilicet * rationem
 Scripturæ ancillari debere, eique prorsus sub-
 mitti; nec aliquid in Scriptura propterea meta-
 phorice explicandum sensit, quod literalis sensus
 rationi, sed tantum, quia ipsi Scripturæ, hoc est,
 claris ejus dogmatibus repugnat; atque hinc hanc
 universalem regulam format; videlicet, quicquid
 Scriptura dogmaticè docet & expressis verbis af-
 firmat, id ex sola ejus autoritate, tanquam verum
 absolute admittendum; nec ullum aliud dogma
 in Bibliis reperietur, quod ei directe repugnet,
 sed tantum per consequentiam, quia scilicet modi
 loquendi

NB. * Memini me hæc olim legisse in Epistola contra Maimo-
 nidem, quæ inter Epistolas, quæ Maimonidis dicuntur, habetur.

locandi Scripturæ sæpe videntur supponere ali-
 quæ contrarium ei, quod expresse docuit: &
 interea tantum, eadem loca metaphoricè ex-
 plicanda. Ex. Gr. Scriptura clare docet, Deum
 unicum (vide Deut. v. 4.) nec ullibi alius
 loci reperitur directè affirmans, dari plures
 Deos: at quidem plura ubi Deus de se, & Pro-
 phetæ de Deo in plurali numero loquuntur, qui
 unius tantum loquendi supponit, non autem
 ipsius orationis intentum indicat, plures esse Deos,
 & deo ipsa omnia metaphoricè explicanda, scili-
 cet non quia rationi repugnat, plures dari; sed
 quia ipsa Scriptura directè affirmat, unicum esse
 Deum. Sic etiam quia Scriptura Deut. I v. 15.
 directè (ut putat) affirmat, Deum esse incorpo-
 ratum; ideo, ex sola scilicet hujus loci & non ra-
 tionis autoritate, tenemur credere Deum non
 habere corpus, & consequenter ex sola Scripturæ
 autoritate omnia loca metaphoricè explicare te-
 nemur, quæ Deo manus, pedes &c tribuunt,
 quorumque solus modus loquendi videtur Deum
 incorporeum supponere. Hæc est hujus authoris
 sententia, quem quatenus Scripturas per Scriptu-
 ras explicare vult, laudo: at miror quod vir ra-
 tione præditus ipsam destruere studeat. Verum
 inane est Scripturam per Scripturam explican-
 dum esse, quamdiu de solo orationum sensu, &
 mente Prophetarum laboramus, sed postquam
 verum sensum eruimus, necessariò iudicio & ra-
 tione utendum, ut ipsi assensum præbeamus. Quod
 de oratio, quamvis reclamet Scripturæ, tamen
 ipse submittenda est, quæso an id cum, vel sine
 ratione, ut cæci facere debemus? Si hoc, stultè

fane & sine iudicio agimus; si illud? ex solo igitur rationis imperio Scripturam amplectimur quam igitur, si eidem repugnaret, non amplecteremur. Et quæso quis mente aliquid amplecti potest reclamante ratione? quid enim aliud e mente aliquid negare, quam quod ratio reclamat? & profectò non satis mirari possum, quod rationem, donum maximum, & lucem divinam mortuis literis, & quæ humana malitia depravari potuerunt, submittere velint, & quod nullum existimetur scelus, contra mentem, verum Dei verbi syngraphum, indignè loqui, eamque corruptam, cæcam & perditam statuere; at maximum habeatur scelus, talia de litera & verbi Dei idolo cogitare. Pium esse putant, rationi & proprio iudicio nihil fidere, at impium de verborum dubitare, qui nobis Libros Sacros tradiderunt, quod quidem mera stultitia est, non pietas. Sed quæso quid eos sollicitat? quid timent? Religio & fides defendi non possunt, nisi homines datâ operâ omnia ignorent & rationi profusa valedicant? profecto, si hoc credunt, Scripturam magis timent, quam fidunt. Sed longè absit quod Religio & pietas rationem, aut quod ratio Religionem sibi ancillari velit, & quod utraque suum regnum summâ cum concordia obtinere nequeat qua de re statim, nam hîc ante omnia istius Regimini Regulam examinare liber. Is, uti diximus, vult nos id omne, quod Scriptura affirmat aut negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falsum rejicere teneri: deinde Scripturam nunquam aliquid expressis verbis affirmare vel negare, contrarium ei quod in alio loco affirmavit vel neg.

ravit. Quæ duo quam temere dicta sint, nemo
 arguere potest. Nam ut jam omitam quod non
 advertit, Scripturam diversis libris con-
 ce, diversis temporibus, diversis hominibus,
 eademque à diversis authoribus scriptam esse,
 hoc alterum, quod hæc ex propria authori-
 tate; & ratione & Scriptura nihil tale dicentibus,
 statuatur; debuisset enim ostendere omnia loca,
 que non nisi per consequentiam aliis repugnant,
 esse ex natura linguæ, & ratione loci commodè
 metaphorice explicari: Deinde Scripturam ad
 nostras manus incorruptam venisse. Sed rem or-
 dine examinemus, & quidem circa primum rogo,
 si ratio reclamet, an nihilominus tenemur id,
 quod Scriptura affirmat vel negat, tanquam verum
 amplecti, vel tanquam falsum rejicere? at fortè
 scilicet, nihil in Scriptura reperiri, quod rationi
 pugnet. Verum ego insto, ipsam expressè affir-
 mare & docere, Deum esse zelotypum (nempe
 in ipso decalogo & Exod. xxxiv. 14. & Deut.
 24. & pluribus aliis locis) atqui hoc rationi
 pugnat, Ergo nihilominus tanquam verum po-
 nitendum. Imo si quædam in Scriptura reperian-
 tur, quæ supponant Deum non esse zelotypum,
 necessario metaphorice essent explicanda, ut
 nihil tale supponere videantur. Sic etiam Scriptu-
 ra expressè dicit, Deum in montem Sinai descen-
 disse (vide Exod. xix. 20. &c.) ipsique alios
 motus loca'es tribuit, nec ullibi docet expressè,
 Deum non moveri, adeoque hoc etiam omni-
 bus tanquam verum admittendum, & quod Sa-
 lomon dicit, Deum nullo loco comprehendi
 (vide 1 Reg. viii. 27.) quandoquidem non

expressè statuit, sed tantum inde sequitur, Deum non moveri, id necessario ita explicandum, ne videatur Deo motum localem detrahere. Sic etiam cœli pro Dei habitaculo, & folio sumendi essent, quia Scriptura id expressè affirmat. Et ad hunc modum plurima secundum opiniones Prophetarum & vulgi dicta, & quæ sola ratio & Philosophia, non autem Scriptura, docet falsa esse, quæ tamen omnia ex opinione istius authoris, quia nulla in his rationi consultatio est, tanquam vera essent supponenda. Deinde falsò affirmat, unum locum alteri per consequentiam tantum repugnare, non autem directè. Nam Moses directè affirmat, *Deum est ignem* (vide Deut. i v. 24.) & directè negat, Deum ullam habere similitudinem cum rebus visibilibus (vide Deut. i v. 12.) & si regerat, hoc non directè, sed tantum per consequentiam negare Deum esse ignem, adeoque illi accommodandum, ne id negare videatur; age concedamus, Deum esse ignem, vel potius, ne cum ipso insaniamus, hæc missa faciamus & aliud exemplum in medium proferamus. Nempe Samuël directè negat, Deum sententiæ pænitere (vide i. Samuël xv. 29.) & Jeremias contra affirmat, Deum pænitere boni & mali quod decreverat (vide Jerem. xv i i i. 8. 10.) quid? an ne hæc quidem sibi invicem directè opponuntur quem igitur ex istis duobus metaphoricè explicare vult? Utraque sententia universalis est & utriusque contraria, quod una directè affirmat, id altera directè negat. Adeoque ipse ex ipsius regula, hoc ipsum tanquam verum amplecti & simul tanquam falsum rejicere tenetur. Deinde quid refert, quod

locus

loas aliquis non directe, sed tantum per conse-
 quentiam alteri repugnet, si consequentia clara
 sit & loci circumstantia, & natura metaphori-
 cae explicationes non patiantur, quorum plurima
 in Bibliis reperiuntur, de quibus vide Cap. secun-
 dum (ubi ostendimus Prophetas diversas, & con-
 trarias habuisse opiniones) & praecipue omnes il-
 las contradictiones, quas in Historiis esse ostendi-
 mus: (nempe Capitibus IX. & X.) nec opus habeo
 omnia recensere, nam dicta sufficiunt ad ab-
 soluta, quae ex hac sententia & regula sequuntur,
 utque falsitatem & authoris praecipitantiam
 ostendendum. Quare tam hanc, quam illam
 Simonidis sententiam explodimus & pro incon-
 cilio statuimus, quod nec Theologia rationi,
 nec ratio Theologiae ancillari teneatur, sed una-
 utque suum regnum obtineat. Nempe, uti
 diximus, ratio regnum veritatis & sapientiae;
 Theologia autem pietatis, & obedientiae: nam
 rationis potentia, ut jam ostendimus, non eo us-
 que se extendit, ut determinare possit, quod ho-
 mines sola obedientia absque rerum intelligentia
 possint esse beati: Theologia vero nihil praeter hoc
 docet, nihilque praeter obedientiam imperat, &
 contra rationem nihil vult, neque potest: Fidei
 dogmata (ut in praecedente capite ostendi-
 mus) eatenus tantum determinat, quatenus obe-
 dientiae sufficit, quomodo autem praecise ratione
 veritatis intelligenda sint, rationi determinan-
 dum relinquit, quae revera mentis lux est, sine
 qua nihil videt praeter insomnia, & figmenta. At-
 que hic per Theologiam praecise intelligo revela-
 tionem, quatenus indicat scopum, quem diximus
 Scri-

Scripturam intendere (nempe rationem & modum obediendi, sive veræ pietatis & fidei dogmata) hoc est id quod propriè vocatur Dei verbum, quod in certo numero librorum non consistit, (quæ de re vide Cap. XII) Theologiam enim sic acceptam, si ejus præcepta sive documenta vitæ spectes, cum ratione convenire, & si ejus intentum & finem, nulla in re eidem repugnare comperies, & propterea omnibus universalis est. Quod ad totam Scripturam in genere attinet, jam etiam Cap. VII. ostendimus, ejus sensum ex sola ejus historia, & non ex universali historia Naturæ, quæ solius Philosophiæ fundamentum est, determinandum esse; nec nobis moram injicere debet, si postquam ejus verum sensum sic investigavimus, ipsam hic illic rationi repugnare comperiamus. Nam quicquid hujus generis in Bibliis reperitur, vel quod homines salva charitate ignorare possunt, id certò scimus Theologiam sive verbum Dei non tangere, & consequenter unumquemque de iis, quicquid velit, sentire posse absque scelere. Absolute igitur concludimus, quod nec Scriptura rationi, nec ratio Scripturæ accommodanda sit. Verum enim vero quandoquidem Theologiæ fundamentum, quod scilicet homines vel sola obedientia salvantur, ratione non possumus demonstrare, verum sit, an falsum, potèst ergo nobis etiam objici, cur igitur id credimus? si sine ratione, tanquam cæci, id ipsum amplectimur, ergo nos etiam stultè & sine judicio agimus. Quod si contra statuere velimus, hoc fundamentum ratione demonstrari posse, erit ergo Theologia Philosophiæ pars, nec ab eadem esset separanda. Sed ad hæc respon-

conde me absolute statuere hoc Theologiæ
 fundamentale dogma non posse lumine naturali
 investigari, vel saltem neminem fuisse, qui ip-
 sum demonstraverit, & ideo revelationem maxi-
 me necessariam fuisse: at nihilominus nos judi-
 caturi posse, ut id jam revelatum morali saltem
 certitudine amplectamur: Dico morali certitu-
 dine, nam non est quod spectemus, nos de eo
 meliores esse posse, quam ipsos Prophetas, qui
 primo revelatum fuit, & quorum tamen cer-
 titudo non nisi moralis fuit, ut jam ostendimus
 in Co. II. hujus Tractatus. Si igitur tota errant
 illi, qui Scripturæ autoritatem mathematicis
 demonstrationibus ostendere conantur. Nam
 illorum autoritas ab autoritate Prophetarum
 pendet, adeoque ipsa nullis fortioribus argu-
 mentis demonstrari potest, quam iis quibus Pro-
 phetæ olim suam populo persuadere solebant;
 non nulli alio fundamento nostra de eadem
 certitudo fundari potest, quam eo quo Pro-
 phetæ suam certitudinem & autoritatem fun-
 dant. Nam totam Prophetarum certitudi-
 nem his tribus consistere ostendimus. Nem-
 pe I. distincta & vivida imaginatione. II. Sig-
 nis. III. denique & præcipuè, animo ad
 verum & bonum inclinato; nec ullis aliis ra-
 tionibus fundabantur, adeoque neque etiam
 populo, cui olim viva voce, nec nobis,
 quibus scripto loquuntur, ullis aliis rationibus
 eam autoritatem demonstrare poterunt. At
 primum, quod scilicet res vividè imagina-
 bantur, Prophetis tantum constare poterat,
 quare tota nostra de revelatione certitudo
 in

in reliquis duobus tantum, nempe Signo, & doctrina fundari potest & debet. Quod quidem Moses etiam expresse docet. Nam Deut. xviii. jubet populum obedire Prophetæ, qui nomine Dei verum signum dedit, sed si falso aliquid, etsi nomine Dei, prædixerit, mortis tamen eundem damnare, ut & etiam eum, qui populum à vera religione seducere voluerit, tametsi suam auctoritatem signis & portentis confirmaverit: quare vide Deut. xiii. unde sequitur verum Prophetam à falso dignosci ex doctrina & miraculo simul, talem enim Moses verum esse declarat, eique absque ullo fraudis timore credere jubet: atque eos falsos esse ait & reos mortis, qui falso, etsi nomine Dei, aliquid prædixerint, vel qui falsos Deos, etsi vera miracula fecissent, docuerunt. Quare nos etiam hac tantum de causa Scripturæ, hoc est ipsis Prophetis credere tenemur, nimirum propter doctrinam signis confirmatam. Nam quoniam videmus Prophetas Charitatem & Justitiam supra omnia commendare, & nihil aliud intendere, hinc concludimus, eos non dolo malo, sed ex vero animo docuisse, homines obedientia & fide beatos fieri, & quia hoc insuper signis confirmaverunt, hinc nobis persuademus, eos non temerè id dixisse, neque deliravisse, dum prophetabant; in quo etiam magis confirmamur, dum attendimus quod nihil morale docuerunt, quod cum ratione planissime non conveniat, nam non temere est, quod verbum Dei in Prophetis cum ipso verbo Dei in nobis loquente omnino conveniat. Atque hæc, inquam, nos æquè certi ex Bibliis, ac olim Judæi ex viva voce Prophetarum
hac

eadem concludebant. Nam supra in fine Cap.
 ostendimus Scripturam ratione doctrinæ &
 scripturarum historiarum incorruptam ad nostras
 pervenisse. Quare hoc totius Theologiæ
 scripturæ fundamentum, quamvis mathema-
 ticè demonstratione ostendi nequeat, sano tamen
 iudicio amplectimur. Nam incertum quidem est
 quod tot Prophetarum testimoniis confirma-
 tum est, & ex quo magnum solamen iis, qui ra-
 tionem non ita pollent, oritur, & Reipublicæ non
 minoris utilitas sequitur, & quod absolutè sine
 periculo aut damno credere possumus, nolle ta-
 men amplecti, idque ea sola de causa, quia ma-
 thematicè demonstrari nequit: quasi vero ad vi-
 vandam sapienter instituendam, nihil tanquam verum
 admittamus, quod ulla dubitandi ratione in dubi-
 um revocari queat, aut quod pleræque nostræ
 rationes non admodum incertæ sint, & aleâ ple-
 re. Equidem fateor, qui putant Philosophiam
 & Theologiam sibi invicem contradicere, &
 propterea alterutram è suo regno deturbandam
 existimant, & huic aut illi valedicendum, eos non
 anue ratione studere Theologiæ firma funda-
 menta jacere, eamque mathematicè demonstrare
 conari; quis enim nisi desperatus & insanus rationi
 valedicere vellet, vel artes & scientias
 contemnere, & rationis certitudinem negare? at
 inrim eos absolutè excusare non possumus,
 quandoquidem rationem in auxilium vocare vo-
 luit ad eandem repellendam, & certa ratione
 eandem incertam reddere conantur. Imo dum
 student mathematicis demonstrationibus Theo-
 logiæ veritatem & auctoritatem ostendere, &
 rationi

rationi & lumini naturali authoritatem adimere, nihil aliud faciunt quam ipsam Theologiam sub rationis imperium trahere, & planè videntur supponere, Theologiæ authoritatem nullum habere splendorem, nisi lumine naturali rationis illustretur. Et, si contra jactant se interno Spiritus Sancti testimonio omnino acquiescere, & nulla alia de causa rationem in auxilium vocare, quam propter infideles, ad eosdem scilicet convincendos, nil tamen fidei eorum dictis habendum, nam jam facile ostendere possumus, eos vel ex affectibus, vel vana gloria id dicere. Ex præcedente enim capite evidentissimè sequitur, Spiritum Sanctum non nisi de bonis operibus testimonium dare; quæ etiam Paulus ideo in Epist. ad Galat. v. 22. fructus Spiritus Sancti vocat, & ipse revera nihil aliud est, præter animi acquiescentiam, quæ ex bonis actionibus in mente oritur. De veritate autem & certitudine rerum, quæ solius sunt speculationis, nullus Spiritus testimonium dat, præter rationem, quæ sola, ut jam ostendimus, veritatis regnum sibi vindicavit. Si quem ergo præter hunc Spiritum contendunt habere, qui ipsos de veritate certos reddit, id falsò jactant, & non nisi ex affectuum præjudicio loquuntur, vel præ magno timore, ne à Philosophis vincantur & publicè risui exponantur, ad sacra confugiunt; sed frustra, nam quam aram sibi parare potest, qui rationis majestatem lædit? verum eos missos facio, quandoquidem me meæ causæ satisfecisse puto, quod ostenderit, qua ratione Philosophia à Theologia separanda sit, & in quo utraque potissimum consistat, & quod neutra neutri ancilletur, sed quod

quod unaquæque suum regnum sine ulla alterius
 repugnantia obtineat, & quod denique, ubi data
 erit occasio, etiam ostenderim absurda, incom-
 moda & damna, quæ secuta sunt ex eo, quod ho-
 mines has duas facultates miris modis inter se con-
 fundunt, nec accurate inter ipsas distinguere,
 necque ab alia separare sciverint. Jam antequam
 ad pergam, hic expresse monere volo, (tamen si
 in lectum sit,) circa utilitatem, & necessitatem
 scripturæ, sive revelationis, quod ipsam
 prærogativam statuo. Nam, quandoquidem non
 potest homo lumine naturali percipere, quod sim-
 plex obedientia via ad salutem sit, sed sola reve-
 latio doceat, id ex singulari Dei gratia, quam ra-
 tione sequi non possumus, fieri, hinc sequitur
 scripturam magnum admodum solamen mortali-
 bus tulisse. Quippe omnes absolute obedire pos-
 sunt, & non nisi paucissimi sunt, si cum toto hu-
 manæ generis comparentur, qui virtutis habitum
 rationis ductu acquirunt, adeoque, nisi hoc ex
 scripturæ testimonium haberemus, de omnium
 salute dubitarem.

C A P U T X V I.

*Reipublicæ Fundamentis; de jure uniuscujusque natu-
 rali & civili; deque Summarum Potestatum Jure.*

IUc usque Philosophiam à Theologia se-
 parare curavimus & libertatem philoso-
 phandi ostendere, quam hæc unicuique
 concedit. Quare tempus est ut inquiramus
 quousque hæc libertas sentiendi, & quæ unus-
 quisque

quisque sentit, dicendi in optima Republica extendat. Hoc ut ordine examinemus, de functionis Reipublicæ differendum, & prius de naturali uniuscujusque, ad Rempublicam & Religionem nondum attendentes.

Per jus & institutum naturæ nihil aliud intelligo, quam regulas naturæ uniuscujusque individui secundum quas unumquodque naturaliter determinatum concipimus ad certò modò existendum & operandum. Ex. Gr. Pisces à natura determinati sunt ad natandum, magni ad minores comedendum, adeoque pisces summo naturali jure potiuntur, & magni minores comedunt. Naturæ certum est naturam absolute consideratam jus summum habere ad omnia, quæ potest, hoc est, naturæ eo usque se extendere, quo usque ejus potentia se extendit; naturæ enim potentia ipsa potentia est, qui summum jus ad omnia habet: quia universalis potentia totius naturæ, nihil præter potentiam omnium individuorum simul hinc sequitur unumquodque individuum jus summum habere ad omnia, quæ potest, sive, jus uniuscujusque eo usque se extendere, quo usque ejus determinata potentia se extendit: Et quia lex summa naturæ est, ut unaquæque res in suo statu, quantum in se est, conetur perseverare, idque nulli alterius sed tantum sui habita ratione, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum hoc habere, hoc est, (uti dixi) ad existendum operandum prout naturaliter determinatum est. Nec hîc ullam agnoscimus differentiam inter homines & reliqua naturæ individua, neque inter homines ratione præditos & inter alios, qui v

ra

rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes, & sanos. Quicquid enim unaquæque res legibus suæ naturæ agit, id summo jure agit, nec aliter quia agit, prout ex natura determinata nec aliud potest. Quare inter homines, quamvis sub imperio solius naturæ vivere considerantur, tam ille qui rationem nondum novit, vel qui virtutis habitum nondum habet, ex solis legibus summo jure vivit, quam ille qui ex legibus rationis vitam suam dirigit. Hoc est sicuti brutus jus summum habet ad omnia, quæ ratio determinat, sive ex legibus rationis vivendi; sic etiam brutus, & animi impotens summum jus habet, ad omnia, quæ appetitus suadet, sive ex legibus appetitus vivendi. Atque hoc idem est, quod Paulus docet, qui ante legem, hoc est, quamdiu homines ex naturæ imperio vivere considerantur, peccatum agnoscit.

ius itaque naturale uniuscujusque hominis non determinatur ratione, sed cupiditate & potentia determinatur. Non enim omnes naturaliter determinati sunt ad operandum secundum regulas & leges rationis; sed contra, omnes ignari omnium rerum voluntur, & antequam veram vivendi rationem invenire possunt & virtutis habitum acquirere, in illa ætatis pars, etsi bene educati fuerint, transit, sed nihilominus interim vivere tenentur, sequens quantum in se est, conservare, nempe ex solo appetitus impulsu: quandoquidem natura iis nihil aliud dedit & actualem potentiam ex sana ratione vivendi denegavit, & propterea non magis ex legibus sanæ mentis vivere tenentur, quam felis ex legibus naturæ leoninæ. Quicquid itaque unusquis-

que, qui sub solo naturæ imperio consideratur, sibi utile vel ductu sanæ rationis, vel ex affectuum impetu judicat, id summo naturæ jure appetere, & quacunque ratione, sive vi, sive dolo, sive precibus, sive quocunque demum modo facilius poterit, ipsi capere licet, & consequenter pro hoste habere eum, qui impedire vult, quominus animum expleat suum.

Ex quibus sequitur Jus & Institutum naturæ, sub quo omnes nascuntur, & maxima ex parte vivunt, nihil nisi quod nemo cupit, & quod nemo potest, prohibere; non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec absolute aliquid quod appetitus suadet averfari: nec mirum, nam natura non legibus humanæ rationis, quæ non nisi hominum verum utile, & conservationem intendunt, intercluditur, sed infinitis aliis, quæ totius naturæ, cujus homo particula est, æternum ordinem respiciunt: Ex cujus sola necessitate omnia individua certo modo determinantur ad existendum & operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, absurdum, aut malum videtur, id inde venit, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturæ ordinem & cohærentiam maxima ex parte ignoramus, & quod omnia ex usu nostræ rationis dirigi volumus, cum tamen id quod ratio malum esse dicat, non malum sit respectu ordinis & legum universæ naturæ; sed tantum solius nostræ naturæ legum respectu.

Verum enim vero quanto fit hominibus utilius secundum leges, & certa nostræ rationis dictamina vivere, quæ uti diximus, non nisi verum hominum utile intendunt, nemo potest dubitare. Præ-

terea

terra nullus est qui non cupiat secure extra me-
 ritum, quoad fieri potest, vivere; quod tamen mi-
 nore potest contingere, quamdiu unicuique ad lu-
 bram omnia facere licet, nec plus juris rationi,
 quam odio & iræ conceditur: nam nullus est qui
 vitat inimicitias, odia, iram & dolos non anxie
 vitat, quæque adeo quantum in se est non con-
 temnitare. Quod si etiam consideremus homines
 abque mutuo auxilio miserime, & absque ratio-
 nisultu necessario vivere, ut in Cap. V. ostendi-
 mus, clarissime videbimus homines ad secure, &
 pacem vivendum necessario in unum conspirare
 voluisse, ac proinde effecisse, ut jus quod unus-
 quisque ex natura ad omnia habebat, collective
 haberent, neque amplius ex vi & appetitu unus-
 quisque, sed ex omnium simul potentia, & vo-
 luntate determinaretur. Quod tamen frustra ten-
 derent, si, nisi quod appetitus suadet, sequi vel-
 leret (ex legibus enim appetitus unusquisque diver-
 sitatatur) adeoque firmissime statuere, & pacisci
 viderunt ex solo rationis dictamine (cui nemo
 aperte repugnare audeat, ne mente carere videat-
 ur) omnia dirigere, & appetitum quatenus in
 damnum alterius aliquid suadet, frænare, nemini
 nocere, quod sibi fieri non vult, jusque deni-
 que alterius tanquam suum defendere. Qua autem
 ratione pactum hoc iniri debeat ut ratum fixum-
 que sit, hîc jam videndum. Nam lex humanæ na-
 turæ universalis est, ut nemo aliquid, quod bonum
 est iudicat, negligat, nisi spe majoris boni, vel ex
 metu majoris damni; nec aliquid malum perferat,
 nisi ad majus evitandum, vel spe majoris boni: Hoc
 est unusquisque de duobus bonis quod ipse majus

esse iudicat, & de duobus malis, quod minus sibi videtur, eliget. Dico expresse quod sibi eligenti majus aut minus videtur, non quod res necessario ita se habeat, ut ipse iudicat. Atque hæc lex adeo *firmiter* naturæ humanæ inscripta est, ut inter æternas veritates sit ponenda, quas nemo ignorare potest. At ex ea necessario sequitur neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum, & absolute neminem promissis staturum, nisi ex metu majoris mali vel spe majoris boni. Quod ut melius intelligatur, ponatur Latronem me cogere ut ei promittam me mea bona, ubi velit, ipsi daturum. Jam quandoquidem, ut jam ostendi, meum jus naturale sola mea potentia determinatur, certum est quod si possum dolo me ab hoc Latrone liberare, ipsi quicquid velit promittendo, mihi id naturæ jure facere licere, dolo scilicet quicquid velit pacisci. Vel ponatur, me absque fraude alicui promississe me spatio viginti dierum non gustaturum cibum neque ullum alimentum, & postea vidisse me stultè promississe, nec sine damno maximo promisso stare posse, quandoquidem ex jure naturali de duobus malis minus eligere teneor, possum ergo summo jure fidem talis pacti rumpere, & dictum indictum ut fit facere. Atque hoc, inquam, jure naturali licere, sive vera & certa ratione videam, sive ex opinione videre videar me male promississe: sive enim id vere, sive falso videam, maximum timebo malum, quodque adeo ex naturæ instituto omni modo vitare conabor. Ex quibus concludimus pactum nullam vim habere posse, nisi ratione utilitatis, qua sublata pactum simul tollitur, & irritum

um manet. Ac propterea stulte alterius fidem in
 æternum sibi aliquem exoptulare, si simul non
 potatur efficere, ut ex ruptione pacti ineundi plus
 damni quam utilitatis ruptorem sequatur: quod
 eadem in Republica instituenda maxime locum
 habere debet. At si omnes homines facile solo
 ductu rationis duci possent, summamque Reipu-
 blicæ utilitatem & necessitatem noscere, nullus
 esset, qui dolos prorsus non detestaretur; sed
 omnes summa cum fide ex cupiditate summi hujus
 boni, nempe Reipublicæ conservandæ, pactis
 omnino starent, & fidem summum Reipublicæ
 præsidium, supra omnia servarent; sed longe abest
 homines ex solo ductu rationis facile semper duci
 possint: nam unusquisque à sua voluptate trahitur,
 avaritiâ, gloriâ, invidiâ, irâ &c. sæpissime mens
 occupatur, ut nullus locus rationi relinquatur:
 propter quamvis homines certis signis simpli-
 ter animi promittant, & paciscantur se fidem ser-
 vuros, nemo tamen nisi promisso aliud acce-
 dit, de fide alterius potest esse certus; quando-
 quidem unusquisque naturæ jure, dolo agere po-
 test, nec pactis stare tenetur, nisi spe majoris boni
 vel metu majoris mali. Verum quia jam ostendi-
 mus jus naturale sola potentia uniuscujusque de-
 terminari, sequitur quod quantum unusquisque
 potentia, quam habet, in alterum vel vi, vel sponte
 transfert, tantum etiam de suo jure alteri neces-
 sario cedere, & illum summum jus in omnes ha-
 bere, qui summam habet potestatem, qua omnes
 cogere, & metu summi supplicii, quod omnes
 universaliter timent, retinere potest: quod qui-
 dem jus tamdiu tantum retinebit, quamdiu hanc

potentiam quicquid velit exequendi, conserva-
bit; alias precario imperabit, & nemo fortior,
nisi velit, ei obtemperare tenebitur.

Hac itaque ratione sine ulla naturalis juris re-
pugnantia, societas formari potest, pactumque
omne summa cum fide semper servari; si nimirum
unusquisque omnem, quam habet, potentiam in
societatem transferat, quæ adeo summum naturæ
jus in omnia, hoc est, summum imperium sola re-
tinebit, cui unusquisque vel ex libero animo, vel
metu summi supplicii parere tenebitur. Talis vero
societatis jus Democratia vocatur, quæ proinde
definitur cætus universus hominum qui collegiali-
ter summum jus ad omnia, quæ potest, habet. Ex
quo sequitur summam potestatem nulla lege tene-
ri, sed omnes ad omnia ei parere debere: hoc enim
tacitè vel expresse pacisci debuerunt omnes, cum
omnem suam potentiam se defendendi, hoc est,
omne suum jus in eam transtulerunt. Quippe si
aliquid sibi servatum volebant, debuerant simul
sibi cavere, quod id tuto defendere possent; cum
autem id non fecerint, nec absque imperii divi-
sione, & consequenter destructione facere potue-
runt, eo ipse se arbitrio summæ potestatis absolute
submiserunt: quod cum absolute fecerint, idque (ut
jam ostendimus) & necessitate cogente, & ipsa ra-
tione suadente, hinc sequitur quod, nisi hostes
imperii esse velimus, & contra rationem, impe-
rium summis viribus defendere suadentem, agere,
omnia absolute summæ potestatis mandata exequi
tenemur, tametsi absurdissima imperet; talia enim
ratio exequi etiam jubet, ut de duobus malis mi-
nus eligamus. Adde quod hoc periculum, se sci-
licet

alterius imperio & arbitrio absolute submit-
 tati, facile unusquisque adire poterat; nam, ut
 ostendimus, summis potestatibus hoc jus, quic-
 unque velint imperandi, tamdiu tantum competit,
 tamdiu revera summam habent potestatem: quod
 si eandem amiserint, simul etiam jus omnia impe-
 randi amittunt, & in eum vel eos cadit, qui
 eam acquisiverunt, & retinere possunt. Qua-
 propter raro admodum contingere potest, ut sum-
 mae potestates absurdissima imperent, ipsis enim
 maxime incumbit, ut sibi prospiciant, & impe-
 rium retineant, communi bono consulere, &
 omnia ex rationis dictamine dirigere: violenta
 sunt imperia, ut ait Seneca, nemo continuit diu.
 Quibus accedit, quod in democratico imperio mi-
 nimè imenda sunt absurda. Nam fere impossibile
 est, ut major unius cætus pars, si magnus est, in
 unum absurdo conveniat: deinde propter ejus fun-
 damentum & finem, qui, ut etiam ostendimus, nul-
 lus alius est quam absurda appetitus vitare, & ho-
 mines sub rationis limites, quoad ejus fieri potest,
 retinere, ut concorditer & pacifici vivant; quod
 fundamentum si tollatur, facile tota fabrica ruet.
 Ergo providere summæ tantum potestati in-
 cubit, subditis autem, uti diximus, ejus man-
 data exequi, nec aliud jus agnoscere, quam quod
 summa potestas jus esse declarat. At forsan ali-
 quis putabit, nos hac ratione subditos servos fa-
 cere, quia putant servum esse eum, qui ex man-
 dato agit: & liberum, qui animo suo morem gerit,
 quod quidem non absolute verum est; nam revera
 si à sua voluptate ita trahitur, & nihil quod si-
 bitile est, videre neque agere potest, maxime

servus est, & solus ille liber qui integro animo ex
 solo ductu rationis vivit. Actio autem ex mandato
 hoc est, obedientia libertatem quidem aliquo mo-
 do tollit, at non illico servum facit, sed actionis ra-
 tio. Si finis actionis non est ipsius agentis, sed impe-
 rantis utilitas, tum agens servus est, & sibi inutilis
 at in Republica & imperio, ubi salus totius populi,
 non imperantis, summa lex est, qui in omnibus
 summæ potestati obtemperat, non sibi inutilis ser-
 vus, sed subditus dicendus; & ideo illa Respu-
 blica maxime libera est, cujus leges sana ratione
 fundatæ sunt, ibi enim unusquisque, ubi velit, li-
 ber esse potest, hoc est, integro animo ex ductu
 rationis vivere. Sic etiam liberi, tametsi omnibus
 parentum mandatis obedire tenentur, non tamen
 servi sunt; nam parentum mandata liberorum uti-
 litatem maxime spectant. Magnam ergo differen-
 tiam inter servum, filium, & subditum agnosci-
 mus, qui propterea sic definiuntur, nempe, ser-
 vus est, qui mandatis domini, quæ utilitatem im-
 perantis tantum spectant, obtemperare tenetur.
 Filius autem qui id quod sibi utile est ex mandato
 parentis agit; subditus denique qui id quod com-
 muni & consequenter quoque sibi utile est, ex
 mandato summæ potestatis agit. Atque his imperii
 democratici fundamenta satis clare ostendisse pu-
 to; de quo præ omnibus agere malui, quia maxi-
 me naturale videbatur, & maxime ad libertatem,
 quam natura unicuique concedit, accedere. Nam
 in eo nemo jus suum naturale ita in alterum trans-
 fert, ut nulla sibi imposterum consultatio sit, sed
 in majorem totius Societatis partem, cujus ille
 unam facit. Atque hac ratione omnes manent, ut
 antea

in statu naturali, æquales. Deinde de hoc
 imperio ex professo agere volui, quia ad me-
 ritum maxime facit, qui de utilitate liber-
 tatis in Republica agere constitueram. Reliqua-
 ergo potestatum fundamentis supersedeo,
 ut vobis, ut earum jus noscamus, scire jam opus
 est, unde ortum habuerint, & sæpe habeant, id
 enim rex modo ostensis satis superque constat. Nam
 cuius summa habet potestatem, sive unus sit,
 sive pauci, sive denique omnes, certum est ei sum-
 mius, quicquid velit, imperandi, competere:
 nec potesterea quisquam potestatem se defendendi sive
 potestatis, sive vi coactus in alium transtulit, eum
 in iure naturali plane cessisse & consequenter ei-
 us ad omnia absolute parere decrevisse, quod
 nemo præstare tenetur, quamdiu Rex, sive
 Reges, sive Populus summam, quam acceperunt,
 potestatem, quæ juris transferendi fundamentum
 conservant, nec his plura addere opus est.
 Imperii fundamentis & jure ostensis, facile erit
 determinare, quid jus civile privatum, quid in-
 iustum, quid iustitia, & iniustitia in statu civili sit:
 unde quis confœderatus, quis hostis & quid de-
 mere crimen læsæ majestatis sit. Per jus enim ci-
 vile privatum nihil aliud intelligere possumus,
 nisi uniuscujusque libertatem ad sese in suo statu
 conservandum, quæ edictis summæ potestatis de-
 terminatur, solaque ejusdem autoritate defen-
 ditur. Nam postquam unusquisque jus suum ex
 proprio beneplacito vivendi, quo sola sua pote-
 stas determinabatur, hoc est, suam libertatem
 & potentiam se defendendi in alium transtulit,
 sola illius ratione jam vivere tenetur, & solo
 ejusdem

ejusdem præsidio se defendere. Injuria est, cui
 civis vel subditus ab alio aliquod damnum contri-
 jus civile, sive edictum summæ potestatis pati co-
 gitur: Injuria enim non nisi in statu civili pote-
 concipi: sed neque à summis potestatibus, qui
 bus jure omnia licent, ulla fieri potest subditis
 ergo in privatis tantum, qui jure tenentur invi-
 cem non lædere, locum habere potest. Justiti-
 est animi constantia tribuendi unicuique quod e-
 ex jure civili competit: Injustitia autem est spe-
 cie juris alicui detrudere, quod ei ex vera legum
 interpretatione competit: vocantur etiam æqui-
 tas & iniquitas, quia qui constituti sunt ad lites
 dirimendas nullum respectum personarum, sed
 omnes æquales habere tenentur, & jus uniuscu-
 jusque æque defendere; non diviti invidere, ne-
 que pauperem contemnere. Confæderati sunt ho-
 mines duarum civitatum, qui, ne belli discrimine
 in periculum veniant, vel ob aliam quamcumque
 utilitatem inter se contrahunt se invicem non læ-
 dere, sed contra necessitate cogente opitulari, id-
 que unoquoque suum imperium retinente. Hic
 contractus tamdiu erit validus, quamdiu ejus fun-
 damentum nempe ratio periculi, sive utilitatis in
 medio erit: quippe nemo contrahit, nec pactis
 stare tenetur, nisi spe alicujus boni, vel sollicitu-
 dine alicujus mali: quod fundamentum si tollatur
 pactum ex sese tollitur; quod etiam experientia
 satis superque docet. Nam quamvis diversa im-
 peria inter se contrahant se invicem non lædere,
 conantur tamen, quantum possunt, impedire quo-
 minus alterutrum potentius evadat; nec fidem di-
 ctis habent nisi utriusque ad contrahendum finem
 & utili-

utilitatem satis perspectam habuerint, alias do-
 minentur, nec injuria; quis enim dicitis & pro-
 prietas ejus qui summam potestatem, & jus retinet
 quicquidlibet faciendum, & cui sui imperii salus &
 libertas summa lex debet esse, acquiescet, nisi stul-
 tius qui summarum potestatum jus ignorat: & si
 propterea ad pietatem, & religionem attendamus,
 non vituperamus insuper neminem, qui imperium tenet,
 neque scelere promissis stare posse cum damno sui
 imperii; quicquid enim promisit quod in damnum
 imperii cadere videt, id præstare non potest,
 nisi fidem subditis datam solvendo, qua tamen
 maxime tenetur, & quam etiam servare, sanctif-
 iciter promittere solent. Porro hostis est quicum-
 que extra civitatem ita vivit, ut neque ut confæ-
 deratus, neque ut subditus imperium civitatis
 agnoscit: hostem enim imperii non odium, sed
 inimicitiam, & jus civitatis in eum, qui ejus imperium
 in contrahendi genere agnoscit, idem est ac in
 eum qui damnum intulit: quippe quacunque ratio-
 ne intulerit, eundem vel ad deditionem, vel ad
 secessionem jure potest cogere. Denique cri-
 me læsæ majestatis in subditis sive civibus tan-
 tum qui pacto tacito vel expresso omne suum jus
 civitatem transtulerunt, locum habet, atque
 subditus tale crimen commississe dicitur, qui jus
 suæ potestatis aliqua ratione arripere, seu in
 aliam transferre conatus est. Dico conatus est,
 si non essent condemnandi nisi post factum
 commissum, sero plerumque post jus arreptum,
 tranlatum in alium id conaretur civitas.
 Deinde absolute qui aliqua ratione jus sum-
 marum potestatis arripere conatur, nullam scilicet
 agnos-

agnoscendo differentiam, siue inde damnum siue incrementum totius Reipublicæ quam clarissimè sequeretur. Quacunque enim ratione id conatum est, majestatem læsit & jure damnatur, quod quidem in bello omnes fatentur jure optimo fieri; nempe si quis stationem suam non servat, sed in scio imperatore hostem adit, quamvis bono consilio, se suo, rem aggressus fuerit, hostemque expugnaverit; capitis tamen jure damnatur, quia jumentum jusque imperatoris violavit. At quo omnes absolute cives hoc jure semper teneantur non æquè clarè omnes vident, ratio tamen eadem prorsus est. Nam quandoquidem Respublica solo summæ potestatis consilio debet conservari, & dirigi, hocque jus ei soli competere absolute patet, si quis ergo solo suo arbitrio, & in scio supremo consilio negotium aliquod publicum aggressus est exequi, quamvis inde incrementum civitatis, uti diximus, certo sequeretur, jumentum summæ potestatis violavit, & majestatem læsit, atque jure merito damnatur.

Superest jam, ut omnem scrupulum amoveamus, respondere an id, quod supra affirmavimus, quod scilicet unusquisque, qui rationis usum non habet, in statu naturali ex legibus appetitus summo jure naturæ vivit, non aperte juri divino revelato repugnet? nam cum omnes absolute (si rationis usum habeant siue minus) æquè teneantur ex mandato divino proximum tanquam se ipsum amare, non ergo sine injuria alteri damnari inferre possumus & solis legibus appetitus vivere. Verum huic objectioni, si tantum ad statum naturalem attendimus, facile respondere possumus.

nat

is & natura & tempore prior est religione.
 homo enim ex natura scit, se ulla erga Deum te-
 neri obedientia, imo nec ulla ratione hoc assequi,
 nec tantum ex revelatione signis confirmata unus-
 quisque id habere potest. Quare ante revelatio-
 nem nemo jure divino, quod non potest non igno-
 re, tenetur. Et ideo status naturalis cum statu
 regionis minime confundendus, sed absque reli-
 gione, & lege, & consequenter absque peccato
 injuria concipiendus, ut jam fecimus; & Pau-
 lino auctoritate confirmavimus. Nec tantum ratio-
 nis ignorantia statum naturalem ante jus divinum
 revelatum, & absque eodem concipimus, sed
 cum ratione libertatis, qua omnes nascuntur. Si
 enim homines ex natura jure divino tenerentur,
 si jus divinum ex natura jus esset, superfluum
 foret ut Deus cum hominibus contractum iniret,
 & pacto & juramento eosdem obligaret. Quare
 absolute concedendum jus divinum ab eo tempore
 accepisse, à quo homines expresso pacto Deo pro-
 mitterent in omnibus obedire, quo sua libertate
 naturali quasi cesserunt, jusque suum in Deum
 transfulerunt, sicuti in statu civili fieri diximus.
 Si de his in sequentibus prolixius agam. Verum
 variari adhuc potest, quod summæ potestates æque
 subditi hoc jure divino tenentur, quas tamen
 dicimus jus naturale retinere, & iis omnia jure
 parere. Quare ad hanc integram amovendam dif-
 ficultatem, quæ non tam ex ratione status, quam
 ius naturalis oritur, dico quod unusquisque in
 statu naturali eadem ratione tenetur jure revela-
 to ac tenetur ex dictamine sanæ rationis vivere;
 imo quia ipsi utilius est & ad salutem necessari-
 um;

um; quod si nollet, cum suo periculo licet. Atque adeo ex solo proprio, non autem ex alterius decreto vivere, neque aliquem mortalem judicem, nec jure religionis vindicem agnoscere tenetur. Atque hoc jus summam potestatem retinuisse affirmo, quæ quidem homines consulere potest, at neminem judicem agnoscere tenetur, nec ullum mortalem præter se alicujus juris vindicem, nisi prophetam, qui expresse à Deo missus fuerit, quique id indubitatis signis ostenderit. At nec tunc quidem hominem, sed Deum ipsum judicem agnoscere cogitur. Quod si summa potestas nollet Deo in jure suo revelato obedire, id ipsi cum suo periculo, & damno licet, nullo scilicet jure civili vel naturali repugnante: Jus enim civile ab ejus decreto tantum pendet: Jus autem naturale pendet à legibus naturæ, quæ non Religioni, humanum tantum utile intendenti, sed ordini universæ naturæ, hoc est, æterno Dei decreto nobis incognito accommodatæ sunt. Quod quidem alii obscurius concepisse videntur, qui scilicet statuunt, hominem contra voluntatem Dei revelatam quidem, sed non contra ejus æternum decretum, quo omnia prædeterminavit, posse peccare. Si quis autem jam roget, quid si summa potestas aliquid contra religionem, & obedientiam, quam Deo expresso pacto promissimus, imperet? divino an humano imperio obtemperandum? Sed quia de his in sequentibus prolixius agam, hîc breuiter tantum dico, Deo supra omnia obediendû, quando certam, & indubitam habemus revelationem: Sed quia circa religionem maxime errare solent homines, & pro ingeniorum diversitate multa magno certamine fingere,

ut

in experientia plus quam satis testatur, certum
 est quod si nemo summæ potestati jure teneretur
 obtemperare in iis quæ ipse ad religionem perti-
 nere putat, tum jus civitatis à diverso uniuscujus-
 que judicio & affectu penderet. Nam nemo eo-
 dem teneretur, qui id contra suam fidem, & su-
 perpositionem statutum judicaret, atque adeo unus-
 quisque sub hoc prætextu licentiam ad omnia su-
 mme possit: & quandoquidem hac ratione jus ci-
 vitatis prorsus violatur, hinc sequitur summæ po-
 tæ, cui soli jura imperii conservare, & tutari
 esse jure divino, quam naturali incumbit, jus sum-
 mum competere de religione statuendi, quicquid
 præcipiat, & omnes ad ejusdem de eadem decreta,
 & mandata, ex fide ipsi data, quam Deus omnino
 servari jubet, obtemperare teneri. Quod si ii,
 qui summum tenent imperium, sint Ethnici, vel
 cum iis nihil contrahendum, sed potius quam jus
 sum in eos transferant, extrema pati deliberan-
 tibus, vel si contraxerint, jusque suum in eos trans-
 ferant, quandoquidem eo ipso se, religionem
 defendendi privaverunt, iis obtemperare te-
 nentur, fidemque servare, vel ad id cogi, excepto
 casu cui Deus certa revelatione singulare contra Ty-
 rannum promiserit auxilium, vel nominatim ex-
 ceptum voluit. Sic videmus ex tot Judæis, qui Ba-
 bylone erant, tres tantum juvenes, qui de Dei auxi-
 lio non dubitabant, Nabucadonozori obtempera-
 re voluisse: reliqui autem sine dubio excepto etiam
 Daniële, quem Rex ipse adoraverat, jure coacti
 obtemperaverunt, animo fortè reputantes se ex
 illi decreto Regi deditos, Regemque summum ob-
 temperare imperium & divina directione conservare.

T

Contra

Contra Eleazarus stante adhuc utcunque Patria exemplum constantiæ suis dare voluit, ut eum secuti omnia potius tolerarent, quam paterentur jus suum & potestatem in Græcos transferri, & omnia experirentur, ne in Ethnicorum fidem jurare cogerentur; quod etiam quotidiana experientia confirmatur. Qui enim Christianum imperium obtinent ad majorem ejus securitatem non dubitant fædus cum Turcis & Ethnicis pangere subditosque suos, qui eò habitatum eunt, jubere ne majorem libertatem ad aliquid humanum aut divinum exercendum sumant, quam expresse contraxerunt, vel illud imperium concedit. Ut patet ex contractu Belgarum cum Japonensibus, de quo supra diximus.

C A P U T X V I I .

Ostenditur neminem omnia in Summam Potestatem transferre posse, nec esse necesse: De Republica Hebræorum, qualis fuerit vivente Mose, qualis post ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus præstantia: & denique de causis cur Respublica divina interire, & vix absque seditionibus subsistere potuerit.

Contemplatio præcedentis Capitis de jurissimarum potestatum in omnia, deque jure naturali uniuscujusque in eandem translato, quamvis cum praxi non parum conveniat, & praxis ita institui possit, ut ad eandem magis ac magis accedat, nunquam tamen
fie

finis quin in multis merè theoretica maneat. Nam
 nemo unquam suam potentiam & consequenter
 suum jus ita in alium transferre poterit, ut
 ipse esse desinat; nec talis ulla summa potestas
 unquam dabitur quæ omnia, ita ut vult, exequi pos-
 sit. Frustra enim subdito imperaret, ut illum
 ipse habeat qui eum sibi beneficio junxit, ut amet
 sui damnum intulit, ut contumeliis non offen-
 deret, ut à metu liberari non cupiat, & alia per-
 tinentia hujusmodi quæ ex legibus humanæ natu-
 ræ necessario sequuntur, atque hoc ipsam etiam
 experientiam clarissime docere existimo; nam
 nunquam homines suo jure ita cesserunt, suamque
 potentiam in alium ita transtulerunt, ut ab iis ip-
 si qui eorum jus, & potentiam acceperunt, non
 regerentur, & imperium, non magis propter
 ipsos, quamquam suo jure privatos, quàm pro-
 pter hostes periclitaretur; & sane si homines jure
 naturali ita privari possent, ut nihil in poste-
 rum possent, nisi volentibus iis, qui supremum
 retinuerunt, tum profecto impune violentif-
 simè in subditos regnare liceret: quod nemini in
 mentem venire posse credo. Quare conceden-
 tis unumquemque multa sibi sui juris reservare,
 non propterea à nullius decreto sed a suo solo pen-
 det. Attamen ut rectè intelligatur quousque
 imperii jus & potestas se extendat, notandum im-
 perii potestatem non in eo præcise contineri, quod
 homines metu cogere potest, sed absolute in om-
 nibus quibus efficere potest, ut homines ejus man-
 data obsequantur: non enim ratio obtemperandi,
 sed obtemperantia subditum facit. Nam quacunq;
 ratione homo deliberet summæ potestatis man-
 data

data exequi, sive ideo sit quod pœnam timet, sive quod aliquid inde sperat, sive quod Patriam amat, sive alio quocunque affectu impulsus, tamen ex proprio suo consilio deliberat, & nihilominus ex summæ potestatis imperio agit. Non igitur ex eo quod homo proprio consilio aliquid facit, illico concludendum eum id ex suo, & non imperii jure agere; nam quandoquidem tam cum ex amore obligatus, quam cum metu coactus ad malum evitandum, semper ex proprio consilio, & decreto agit, vel imperium nullum esset, nec ullum jus in subditos, vel id necessario ad omnia se extendit, quibus effici potest, ut homines ipsi cedere deliberent, & consequenter quicquid subditus facit, quod mandatis summæ potestatis respondet, sive id amore obligatus, sive metu coercitus, sive (quod quidem magis frequens) ex spe & metu simul, sive ex reverentia, quæ passio est ex metu & admiratione composita, sive quacunque ratione ductus, ex jure imperii, non autem suo agit. Quod etiam hinc quam clarissime constat, quod obedientia non tantum externam, quam animi internam actionem respiciat; adeoque ille maxime sub alterius imperio est qui alteri integro animo ad omnia ejus mandata obtemperare deliberat, & consequenter eum maximum tenere imperium, qui in subditorum animos regnat; quod si qui maxime timentur, maximum tenerent imperium, tum profecto id Tyrannorum subditi tenerent, qui à suis Tyrannis maxime timentur. Deinde quamvis non perinde animi ac linguis imperari possit, sunt tamen animi aliquo modo ratione sub imperio summæ potestatis, quæ multis modis efficere potest, ut permagna hominum pa-

quic

quid vult, credat, amet, odio habeat &c. Etiamque etsi hæc non directo mandato summæ potestatis fiant, fiunt tamen sæpe, ut experientia teste testatur, ex autoritate ipsius potentia, & eius directione, id est, ex ipsius jure: quare nulla intellectus repugnantia concipere possunt homines, qui ex solo imperii jure credunt, & tamen, odio habent, contemnunt & absolute non affectu corripuntur.

At utinam hac ratione jus & potestatem imperii amplam concipimus, nunquam tamen fiet, ut quantum adeo magnum detur, ut ii, qui id tenent, potestatem absolute ad omnia, quæ velint, habeant, ut me jam satis clare ostendisse, puto. Quâ auctoritate imperium formari posset, ut nihilominus cure semper conservetur, jam dixi meum ingenium non esse, id ostendere, attamen ut ad id, ad quod volo perveniam, ea notabo, quæ in hunc finem divina revelatio Mosen olim docuit, & deinde Hebræorum historias, & successus perpendemus, quibus tandem videbimus, quænam præcipue virtutes, ad majorem imperii securitatem, & incrementum concedenda sunt à summis potestatibus. Quod imperii conservatio præcipue pendeat à subditorum fide, eorumque virtute & animi constantia in exequendis mandatis, ratio, & experientia vobis clarissime docent: qua autem ratione iidem debent, ut fidem & virtutem constanter servent, non æque facile est videre. Omnes namque, ut qui regunt, quam qui reguntur, homines sunt, & ex amore scilicet proclives ad libidinem. Imo qui tantum varium multitudinis ingenium experti sunt, de eo fere desperant: quia non ratione, sed solis affe-

tibus gubernatur, præceptis ad omnia, & facillime vel avaritia vel luxu corrumpitur: Unusquisque solus omnia se scire putat, & omnia ex suo ingenio moderari vult, & eatenus aliquid æquum vel iniquum, fasque nefasque existimat, quatenus in suum lucrum vel damnum cadere judicat, præ gloria æquales contemnit, nec ab iis dirigi patitur: præ invidia melioris laudis, vel fortunæ, quæ nunquam æqualis est, malum alterius cupit, eoque delectatur: nec opus est omnia recensere, norunt quippe omnes quid sceleris fallidum præsentium & rerum novandarum cupiditas, quid præceptis ira, quid contempta paupertas frequenter suadeant hominibus, quantumque eorum animos occupent agitentque. His ergo omnibus prævenire & imperium ita constituere, ut nullus locus fraudi relinquatur, imo omnia ita instituire, ut omnes cujuscunque ingenii sint, jus publicum privatis commodis præferant, hoc opus hic labor est. Rei quidem necessitas multa excogitare coëgit, at tamen nunquam eo perventum est, ut imperium non magis propter cives, quam hostes periclitaretur, & quid tenent, non magis illos, quam hos timerent. Testis invictissima ab hostibus Romanorum Respublica, toties à suis civibus victa & miserrime oppressa, ac præcipue in bello civili Vespasiani contra Vitellium: Qua de re vide Tacitum in initio libri IV. Histor. ubi miserrimam urbis faciem depingit. Alexander simplicius (ut ait Curtius in fine libri VIII.) famam in hoste quam in cive aestimabat, quippe à suis credebat magnitudinem suam posse destrui &c. Et fatum suum timens amicos hæc precatur. *Vos modo me ab intestina fraude*

& domesticorum insidiis præstate securum, belli
 que discrimen impavidus subibo. Philippus in acie
 manuum in theatro fuit, hostium manum sæpe vitavit,
 non effugere non valuit. Aliorum quoque Regum exi-
 mios putaveritis, plures à suis quam ab hoste interemptos
 erantibus (vide Q. Curtii lib. 9. s. 6.) Hac igitur
 causa Reges, qui olim imperium usurpaverant,
 scilicet securos præstandos, persuadere conati
 sunt se genus suum à Diis immortalibus ducere.
 Quia putabant, si modo subditi & omnes
 non ut æquales aspicerent, sed Deos esse
 redirent, libenter se ab iisdem regi paterentur,
 hæc facile ipsis dederent. Sic Augustus Roma-
 nis persuasit se ab Ænea, qui Veneris filius & inter
 præter credabatur, originem suam ducere: Se tem-
 plis & effigie numinum, per flamines & sacerdo-
 tes coli voluit (Tac. Annal. lib. 1.) Alexander ut
 Patroclus filius salutari voluit; quod quidem consilio
 non utemur ex superbia fecisse videtur, ut ejus re-
 sponsio ad Hermolai invektivam indicat. Illud, in-
 quit pene risu dignum fuit, quod Hermolaus postulabat
 ut averfaretur Iovem, cujus oraculo cognoscor. An
 quid Dii respondeant in mea potestate est? obtulit
 responsum filii mihi, recipere (NB.) ipsis rebus quas agimus,
 non alienum fuit. Utinam Indi quoque Deum esse me-
 crederent. Famâ enim bella constant, & sæpe quod falso
 periculum est veri vicem obtinuit. (Curtii lib. 8. s. 8.)
 Quibus paucis acute rem simulatam ignaris persua-
 dere pergunt, & simul causam simulationis innuit.
 Quid etiam Cleo in sua oratione, qua Macedoni-
 bus conabatur persuadere ut Regi assentarentur,
 fecit; postquam enim laudes Alexandri cum admi-
 ratione narrando, ejusdemque merita recensendo,
 T 4 simu-

simulationi speciem veri dedit, ad rei utilitatem sic transit. *Persas quidem, non pie solum, sed etiam prudenter Reges suos inter Deos colere: Majestatis enim salutis esse tutelam & tandem cōcludit, semet ipsum, cum Rex inisset convivium, prostraturum humi corpus. Debere idem facere ceteros & imprimis sapientia praditos.* (vide ejusdem lib. 8. §. 5.) Sed prudentiores erant Macedones, nec homines nisi prorsus barbari sint, tam aperte falli & ex subditis inutiles sibi servi fieri patiuntur. Alii autem facilius persuadere poterunt Majestatem sacram esse & vicem Dei in terra gerere, & à Deo, non autem ab hominum suffragio, & consensu constitui, singularique providentia & auxilio divino conservari, atque defendi. Et ad hunc modum Monarchæ ad sui imperii securitatem alia excogitaverunt, quæ omnia missa facio, & ut ad ea, quæ volo, perveniam, ea tantum uti dixi notabo & perpendam, quæ in hunc finem olim divina revelatio Mosen docuit.

Diximus jam supra Cap. V. quod, postquam Hebræi Ægypto exiverunt nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, sed iis ad lubitum nova jura instituire, & quas volebant, terras occupare licebat. Nam postquam ab intoleranda Ægyptiorum oppressione liberati, & nulli mortalium ullo pacto addicti erant, jus suum naturale ad omnia quæ possent, iterum adepti sunt, & unusquisque de integro deliberare poterat, num id retinere, an vero eodem cedere, idque in alium transferre volebat. Igitur in hoc statu naturali constituti, ex consilio Mosis, cui omnes maximam fidem habebant, suum jus in neminem mortalium, sed tantum in Deum transferre deliberaverunt, nec diu cunctati

unati omnes æque uno clamore promiserunt,
 Deo omnia ejus mandata absolute obtempera-
 re, nec aliud jus agnoscere, nisi quod ipse reve-
 lante prophetica ut jus statueret. Atque hæc pro-
 missa, sive juris in Deum translatio eodem modo
 facta est, ac in communi societate supra concep-
 tum, quando homines jure suo naturali cede-
 re deliberant. Expresso enim pacto (vide Exod.
 xii. 7.) & juramento jure suo naturali libere,
 non utem vi coacti, neque minis territi cesse-
 runt, & in Deum transtulerunt. Deinde ut pa-
 teratur fixumque esset, & absque fraudis su-
 spitione, nihil Deus cum ipsis pepigit, nisi post-
 quam experti sunt ejus admirandam potentiam,
 quæ sola servati fuerant, & qua sola in posterum
 servari poterant (vide Exod. xix. 4. 5.) Nam
 percipiente quod se sola Dei potentia servari posse cre-
 diderunt, omnem suam naturalem potentiam se
 conservandi, quam ex se habere antea forte puta-
 verant, in Deum transtulerunt, & consequenter
 omne suum jus. Imperium ergo Hebræorum Deus
 obtinuit, quodque adeo solum ex vi pacti Re-
 gnum Dei jure vocabatur, & Deus jure etiam Rex
 Hebræorum: & consequenter hujus imperii hostes,
 hostes Dei, & cives, qui id usurpare vellent, rei læ-
 sæ divinæ Majestatis, & jura denique imperii, jura
 & mandata Dei. Quare in hoc imperio jus civile &
 Regio, quæ, ut ostendimus, in sola obedientia er-
 ga eum consistit, unum & idem erant. Videlicet
 Regionis dogmata non documenta, sed jura &
 mandata erant, pietas justitia, impietas crimen &
 iniustitia æstimabatur: Qui à Religione deficie-
 bat civis esse definebat, & eo solo hostis habe-

batur, & qui pro Religione moriebatur, pro Patria mori reputabatur, & absolute jus civile & Religio nullo prorsus discrimine habebantur. Et hac de causa hoc imperium Theocratia vocari potuit; quandoquidem ejus cives nullo jure nisi a Deo revelato tenebantur. Verum enim vero hæc omnia opinione magis, quam re constabant; Nam Hebræi revera jus imperii absolute retinuerunt, ut ex jam dicendis constabit; nempe ex modo, & ratione quâ hoc imperium administrabatur, & quam hic explicare constitui.

Quandoquidem Hebræi suum jus in nullum alium transtulerunt, sed omnes æque ut in Democratia suo jure cesserunt, unoque ore clamaverunt, quicquid Deus loquetur (nullo expresso mediatore) faciemus, hinc sequitur omnes ab hoc pacto æquales prorsus mansisse, jusque Deum consulendi, legesque accipiendi, & interpretandi omnibus æquale fuisse, & absolute omnem imperii administrationem omnes æque tenuisse. Hac ergo de causa omnes æque prima vice Deum adiverunt, ut quæ imperare vellet, audirent; sed in hac prima salutatione adeo perterriti fuerunt, & Deum loquentem adeo attoniti audiverunt, ut supremum sibi tempus adesse putaverint: Pleni igitur metu Mosen de novo sic adeunt: *Ecce Deum in igne loquentem audivimus, nec causa est cur mori velimus, hic certe ingens ignis nos vorabit, si iterum nobis vox Dei audienda est, certe moriemur. Tu igitur adi, & audi omnia Dei nostri dicta, & tu (non Deus) robis loqueris: Ad omne, quod Deus tibi loquetur, obediemus idque exequemur.* His clare primum pactum aboleverunt, suumque jus Deum consulendi ejusque edicta interpretandi

in Mosen absolute transtulerunt: Non enim
 ut antea, ad omnia quæ Deus ipsis, sed quæ
 Mofi loqueretur, obedire promiserunt. (vide
 Deuter. v. post decalog. & xvi 11. 15, 16.) Moses
 solus legum divinarum lator, & interpret
 fuit, & consequenter etiam supremus Judex,
 cui nemo judicare poterat, & qui solus apud
 Israelitas vicem Dei, hoc est, supremam maje-
 statem habuit: quandoquidem solus jus habebat
 ad Deum consulendi, & populo divina responsa dan-
 dumque ad ea exequenda cogendi. Solus, in-
 quidam, nam si quis, vivente Mose nomine Dei præ-
 sumere aliquid volebat, quamvis verus propheta
 esset, reus tamen erat, & supremi juris usurpator
 (vide Numer. xi. 28.) & hinc notandum, quod,
 cum Mosen populus elegerit, successorem tamen
 non Mosis eligere jure non potuit: Nam simulac-
 rum Deum consulendi in Mosen transtulerunt,
 & absolute promiserunt ipsum loco divini oraculi
 habere, omne jus plane amiserunt, & quem Mo-
 ses successorem eligeret, tanquam à Deo electum
 contemere debebant. Quod si talem elegisset, qui
 in Mose totam imperii administrationem haberet,
 & ipse jus Deum in suo tentorio solus consulendi,
 & consequenter authoritatem leges instituendi &
 mutandi, de bello & pace decernendi, legatos
 mittendi, judices constituendi, successorem eli-
 gendi, & absolute summæ potestatis omnia officia
 administrandi, imperium merè monarchicum fuis-
 set nec ulla alia esset differentia, nisi quod com-
 munitè monarchicum imperium ex Dei decreto,
 & à Dei decreto Monarchæ occulto; Hebræorum autem
 à Dei decreto Monarchæ tantum revelato certa
 ratione

ratione regatur, vel regi debuerit. Quæ quidem differentia Monarchæ dominium, & jus in omnes non minuit, sed contra auget. Cæterum quod ad populum utriusque imperii, æque uterque subjectus est, & ignarus divini decreti: Nam uterque ab ore Monarchæ pendet, & quid fas nefasque sit ab eo solo intelligit, nec propterea quod populus credit, Monarcham nihil, nisi ex Dei decreto ipsi revelato, imperare, eidem minus, sed contra magis revera subjectus est. At Moses nullum talem successorem elegit, sed imperium ita administrandum successoribus reliquit, ut nec populare, nec aristocraticum, nec monarchicum, sed Theocraticum vocari potuerit. Nam jus leges interpretandi, & Dei responsa communicandi penes unum, & jus & potestas imperium administrandi secundum leges jam explicatas, & jam communicata responsa, penes alium erat. Quæ de re vide Nume. xxvii. 21. Et ut hæc melius intelligantur, administrationem totius imperii ordine exponam. Primo jussus est populus domum ædificare, quæ quasi Dei, hoc est, supremæ illius imperii Majestatis aula esset. Atque hæc non sumtibus unius sed totius populi ædificanda fuit, ut domus, ubi Deus consulendus erat, communis esset juris. Regiæ hujus divinæ aulici, & administratores Levitæ electi sunt: horum autem supremus, & quasi à Rege Deo secundus electus est Aharon frater Moïsi, in cujus locum ejus filii legitimi succedebant. Hic ergo, ut Deo proximus, summus legum divinarum interpretes erat, & qui populo divini oraculi responsa dabat, & qui denique pro populo Deo supplicabat. Quod si cum
his

his eadem imperandi haberet, nihil restabat,
 ut solutus esset monarcha, sed eo privatus erat,
 & solute tota tribus Levi communi imperio ita
 destituta fuit, ut ne quidem partem cum reliquis
 tribus habuerit, quam jure possideret, unde
 saltem vivere posset; sed ut à reliquo populo ale-
 veretur, instituit, at ita, semper maximo honore à
 communi plebe haberetur, utpote sola Deo dica-
 ta. Deinde, militia ex reliquis duodecim tribu-
 bus formata. jussi sunt Canahitarum imperium in-
 vare, idque in duodecim partes dividere, & tri-
 bus per sortes distribuere. Ad hoc ministe-
 rium electi sunt duodecim principes, ex unaqua-
 que tribu unus, quibus simul cum Josua, & sum-
 mo pontifice Eleazaro, jus datum est terras in æ-
 quales duodecim partes dividere, & per sortes
 distribuere. Militiæ autem summus imperator
 Josua electus est, qui solus in rebus novis jus habe-
 re à Deo consulendi, at non ut Moses solus in suo
 tabernaculo, vel in tabernaculo, sed per summum
 pontificem, cui soli responsa Dei dabantur: dein-
 de Dei mandata per pontificem communicata sta-
 tuendi, & populum ad ea cogendi, media ad ea-
 dem exequenda excogitandi & adhibendi, ex mi-
 lia quot velit, & quos velit eligendi, legatos suo
 nomine mittendi, & absolute omne jus belli à solo
 eius decreto pendeat: In ejus autem locum ne-
 que legitime succedebat, nec ab aliquo nisi à Deo
 immediate eligebatur, idque cogente universi po-
 pli necessitate: alias omnia belli & pacis à princi-
 bus Tribuum administrabantur, ut mox osten-
 dem. Denique omnes ab anno vigesimo ætatis us-
 que ad sexagesimum arma ad militandum capere
 jussit,

iussit, & ex solo populo exercitus formare, qui non in fidem imperatoris, nec summi pontificis, sed Religionis sive Dei jurabant: qui adeo exercitus, sive ordines Dei vocabantur, & Deus contra apud Hebræos Deus exercituum, & hac de causa arca fæderis in magnis præliis, à quorum discrimine totius populi vel victoria, vel clade, pendebat, in medio exercitu ibat, ut populus Regem suum quasi præsentem videns, extremis viribus pugnaret. Ex his à Mose successoribus mandatis facile colligimus, ipsum administratores, non autem dominatores imperii elegisse. Nam nemini jus dedit, Deum solus & ubi vellet consulendi, & consequenter nemini authoritatem dedit, quam ipse habebat, leges statuendi, & abrogandi, de bello & pace discernendi, administratores tam templi, quam civitatum eligendi; quæ omnia summi imperii tenentis officia sunt: summus enim pontifex jus quidem habebat leges interpretandi, & responsa Dei dandi, at non ut Moses, quandocunque volebat, sed tantum ab imperatore, vel summo concilio vel similibus rogatus: & contra summus exercitus imperator, & concilia, Deum quando volebant consulere poterant, at non nisi à summo pontifice Dei responsa accipere; quare Dei dicta in ore Pontificis non decreta, ut in ore Mosis, sed tantum responsa erant: à Josua autem & conciliis accepta, tum demum vim mandati & decreti habebant. Deinde hic summus pontifex, qui Dei responsa à Deo accipiebat, militiam non habebat, nec imperium jure possidebat: & contra qui terras jure possidebant, leges statuere jure non poterant. Summus deinde

eum pontifex tam Aharon, quam filius ejus
 Eleazar, uterque à Mose quidem electus fuit,
 non autem Mose nemo jus eligendi pontificem
 habuit, sed filius patri legitime succedebat. Im-
 perator exercitus à Mose etiam electus fuit, &
 non jure summi pontificis, sed jure Mosis ipsi
 pro personam Imperatoris induit: & ideo mor-
 tuo sua pontifex neminem ejus loco elegit, nec
 principes de novo imperatore Deum consulue-
 runt sed unusquisque in militiam suæ tribus, &
 simul in universam militiam jus Josuæ reti-
 nerunt: & videtur non opus fuisse summo impe-
 rato, nisi quando conjunctis viribus contra com-
 mune hostem pugnare debebant; quod quidem
 locum habuit tempore Josuæ, quo locum
 non nondum omnes habebant, & omnia commu-
 nis erant: at postquam omnes tribus terras
 singulis possessas, & quas adhuc possidere in man-
 data fuerat, inter se diviserunt, nec amplius omnia
 communia erant, eo ipso ratio communis imperato-
 ris cessavit, quandoquidem tribus diversæ non tam
 confederatæ quam confederatæ ab ea divisione repu-
 blicæ fuerunt: Respectu Dei & Religionis con-
 federatæ quidem æstimari debuerunt; at respectu ju-
 ris eod una in aliam habebat, non nisi confede-
 ratæ: eodem fere modo, (si templum commune
 esset) ac Præpotentes Confederati Belgarum
 Ordines: Nam divisio rei communis in partes
 nihil aliud est, quam quod unusquisque suam par-
 tem solus jam possideat, & reliqui jure, quod in
 illa partem habebant, cedant. Hac igitur de
 causa Moses principes tribuum elegit, ut post di-
 visionem imperium unusquisque curam suæ partis ha-
 beret,

beret, nempe Deum per summum pontificem rebus suæ tribus consulendi, suæ militiæ imperandi, urbes condendi & muniendi, iudices unaquaque urbe constituendi, hostem sui singulis imperii invadendi, & absolute omnia belli pacis administrandi. Nec alium iudicem præter Deum noscere tenebatur, vel quem Deus prophetam expresse misisset: Alias si à Deo defecisset reliquæ tribus ipsum non tanquam subditum iudicare, sed tanquam hostem, qui fidem contractu solverat, invadere debebant. Quorum exemplum in Scriptura habemus. Mortuo enim Josua filio Israelis, non summus novus imperator, Deus consulerunt, intellecto autem quod tribus Judæorum omnium prima hostem suum invadere debebat ipsa sola cum Simeone contrahit, ut junctis viribus utriusque hostem invaderent, in quo contractu reliquæ tribus non fuerunt comprehensæ (vide Judic. i. 1, 2, 3.) sed unaquæque separati (ut in prædicto Cap. narratur) bellum contra suum hostem gerit, & quem vult in ditionem & fidem accipit, etsi in mandatis esset, nulli ulla pacti conditione parcere, sed omnes exterminare: propter quod peccatum reprehenduntur quidem, à nemine autem in iudicium vocantur. Nec erat quod propterea bella contra invicem movere inciperent & rebus alterius alii se immiscerent, contra Benjaminitas, qui reliquos offenderant & pacis vinculum ita solverant, ut nullus ex confæderatis locum apud ipsos hospitium habere posset, hostes iterum invadunt, & ter prælio commisso tandem victores, omnes nocentes & innocentes jure bello æque trucidant, quod postea sera pænitentia lamentati sunt.

Is exemplis, quæ de jure uniuscujusque tri-
 bus modo diximus, plane confirmantur. At for-
 tassisquis rogabit, quisnam successorem principis
 tribus eligebat? verum de hac re nihil
 ex ipsa Scriptura possum colligere, hoc tamen
 conicio, quod quandoquidem unaquæque tribus
 filias erat divisa, quarum capita ex senioribus
 eligebantur, ex his qui senior erat, loco
 jure succedebat: ex Senioribus enim Mo-
 ses septuaginta coadjutores, qui cum ipso supre-
 mo concilium formabant, elegit; qui post mor-
 tuosæ imperii administrationem habuerunt,
 in Scriptura vocantur, & denique apud He-
 braeos nihil frequentius, quam per senes judices
 dirigere, quod omnibus notum existimo; Sed
 id tantum propositum parum refert hoc certo sci-
 re sufficit, quod ostenderim, neminem post
 mortem Mosis omnia summi imperatoris officia
 in se: nam quandoquidem omnia non ab unius
 tribus neque unius concilii, neque populi decreto
 dabant, sed quædam ab una tribu, alia à reli-
 quis quali utriusque jure administrabantur, se-
 nit: evidentissime imperium ab obitu Mosis ne-
 que monarchicum neque aristocraticum, neque
 mansisse, sed uti diximus Theocrati-
 cum. I. quia imperii domus regia templum erat,
 in ejus ratione, ut ostendimus, omnes tri-
 bus concives erant. II. quia omnes cives in fidem
 patri sui judicis jurare debebant, cui soli in-
 ter omnes absolute obedire promiserant. Et deni-
 que quia summus omnium imperator, quando eo
 moriturus erat, à nemine nisi à solo Deo eligebatur.
 In Mosis nomine Dei populo expressè prædicat

V.

Deuter,

Deuter. ~~xxi.~~ 15. & re ipsa electio Gideonis, Samsonis & Samuëlis testatur; quare non dubitandum quin reliqui fideles duces simili etiam modo electi fuerint, etsi id ex eorum historia non constet.

His positis tempus est ut videamus quantum hæc ratio imperii constituendi animos moderari poterat, & tam eos qui regebant, quam qui regebantur ita continere, ut neque hi rebelles, neque illi Tyranni fierent.

Qui imperium administrant, vel qui id tenent, quicquid facinoris committunt, id semper specie juris adumbrare, & populo id à se honeste factum persuadere student, quod facile etiam obtinent, quando tota juris interpretatio ab iis solis pendet. Nam non dubium est, quin eo ipso maximam ac omnia quæ volunt, & eorum appetitus suadet libertatem sumant, & contra magnam iisdem admi, si jus leges interpretandi apud alium sit, & simul si vera earundem interpretatio omnibus ita pateat, ut nemo de eadem dubitare possit. Ex quo manifestum fit, magnam Hebræorum principibus causam facinorum sublatam fuisse, eo quod omnino leges interpretandi Levitis datum fuerit (vide Deuteron. xxi. 5.) qui nullam imperii administrationem nec partem cum cæteris habebant; & quorum tota fortuna & honor à veræ legum interpretatione pendeat. Deinde quod univ. versus populus iussus est singulis septem annis certo in loco congregari, ubi à Pontifice leges edocentur, & præterea ut unusquisque solus continuo & summa cum attentione librum legis legeret, & perlegeret. (vide Deuter. xxxi. 9. &c. & vi. 7.)

Prin-

Principes igitur maxime sui saltem causa curare
debant, ut omnia secundum leges præscriptas,
& omnibus satis perspectas administrarent, si à
populo maximo honore coli volebant, qui tum
eos ipse Dei imperii ministros, & vicem Dei
gerentes veneraretur; alias summum subditorum
modum, quale Theologicum esse solet, fugere
non poterant. Ad hæc, nempe ad effrænatam
Principum libidinem coercendam, aliud per-
magis momenti accessit, videlicet quod militia ex
tantis civibus (nullo à vigesimo usque ad sexa-
gesimum ætatis annum excepto) formabatur, &
quo Principes nullum extraneum militem mer-
cedem conducere poterant. Hoc, inquam, per-
magis fuit momenti, nam certum est Principes
populi militia, cui stipendia solvunt, populum op-
primere posse. Deinde eos nihil magis timere
quam libertatem militum concivium, quorum
vires, labore, & magno sui sanguinis impen-
diis imperii libertas & gloria parta est. Ideo Ale-
xander, cum secundo contra Darium dimicandum
erat audito Parmenionis consilio, non ipsum qui
consilium dedit, sed Polypercontas, qui cum
populo stabat, increpuit. Nam ut ait Curtius
lib. 5. 13. Parmenionem nuper acrius quam
populum increpitum rursus castigare non sustinuit,
hæc Macedonum libertatem, quam maxime,
ut iam diximus, timebat, opprimere potuit,
postquam numerum militum ex captivis
longe supra Macedonas auxit, tum enim animo
suo impotenti, & diu civium optimorum liber-
tate coercito, morem gerere potuit. Si hæc ita-
que militum concivium libertas humani imperii

principes, qui soli totam laudem victoriarum usurpare solent, retinet, multo magis Hebræorum principes coercere debuit, quorum milites non pro Principis, sed pro Dei gloria pugnabant, & solo Dei responso accepto prælium committabant.

Accessit deinde quod omnes Hebræorum Principes solo religionis vinculo associati erant: quare, si aliquis ab eadem defecisset, jusque divinum uniuscujusque violare incepisset, eo hostis à reliquis haberi potuerat, & jure opprimi.

Accessit III. timor novi alicujus Prophetæ: modo enim probatæ vitæ aliquis receptis quibusdam signis ostenderet se Prophetam esse, eo ipso jus summum imperandi habebat, nempe sicuti Moses Dei nomine ei soli revelati, & non tantum ut principes per pontificem consulti; & non dubium est quin tales populum oppressum facile ad se trahere poterant, & levibus signis quicquid vellent persuadere; cum contra si res recte administrabantur, princeps in tempore providere poterat, ut Propheta prius ejus judicio stare deberet; ut ab eo examinaretur, num probatæ vitæ esset, num certa & indubitata signa suæ legationis haberet, & denique num id quod nomine Dei dicere volebat, cum recepta doctrina, & communibus legibus patriæ conveniret: quod si nec signa satis responderent, vel doctrina nova esset, eum jure mortis damnare poterat, alias sola principis autoritate & testimonio recipiebatur.

Accessit IV. quod Princeps reliquos nobilitate non exellebat, nec jure sanguinis, sed tantum ratione ætatis & virtutis administratio imperii ei compete-
 Acces-

accessit denique quod Principes, & universa
 militia non magis desiderio belli quam pacis teneri
 poterant. Nam militia, uti diximus, ex solis ci-
 vibus constabat, quare tam res belli, quam pacis
 ab eisdem hominibus administrabantur. Qui igitur
 in castris miles, is in foro civis erat, & qui in
 curia dux, is in curia iudex, & qui denique in
 castris imperator, princeps in civitate erat. Qua-
 re nemo bellum propter bellum, sed propter pa-
 cem, & ad tuendam libertatem desiderare pote-
 rat, & forte Princeps ne summum Pontificem ad-
 iuvaretur, & coram ipso præter dignitatem
 suam, à rebus novis quantum poterat, abstinere
 solita de rationibus, quæ Principes intra suos limi-
 tes continebant. Videndum jam qua ratione po-
 pulus retinebatur: sed hæc etiam imperii funda-
 menta clarissime indicant; si quis enim ad ea vel
 deinde attendere velit, videbit statim hæc amo-
 re adeo singularem in civium animis parere de-
 bere, ut nihil difficilius aliquis in mentem indu-
 corpotuerit, quam patriam prodere, vel ab ea
 decedere: sed contra omnes ita affecti esse debue-
 rant, ut extrema potius, quam alienum imperium
 viderentur. Nam postquam suum jus in Deum
 transtulerunt, suumque regnum Dei regnum esse,
 esse solos filios Dei, reliquas autem nationes Dei
 hæres esse crediderunt, in quas propterea odio in-
 fedissimo affecti erant (nam & hoc pium esse cre-
 dent, vide Psalm. CXXXIX. 21. 22.) nihil
 magis abhorre potuerunt, quam in fidem alicu-
 jus extranei jurare, eique obedientiam promittere:
 nam majus flagitium, nec quid magis execrandum
 cogitari apud ipsos poterat, quam patriam,

hoc est, ipsum regnum Dei, quem adorabant, prodere; imo aliquo extra patriam tantum habitatum ire pro flagitio habebatur, quia Dei cultus, quo semper tenebantur, non nisi in patrio solo exerceri concedebatur; utpote quæ sola tellus sancta, reliqua autem immunda & profana haberetur. Ideo David, quia exulare cogebatur, sic coram Saulo conqueritur. *Si qui te contra me instigant, homines sunt, maledicti sunt, quia me secludunt, ne spatier in Dei hereditate, sed dicunt vade, & Deos alienos cole.* Et hæc etiam de causa nullus civis, quod hîc apprime notandum, exilii damnabatur: nam qui peccat supplicio quidem dignus est, non autem flagitio. Amor ergo Hebræorum erga patriam non simplex amor, sed pietas erat, quæ simul & odium in reliquas nationes ita quotidiano cultu fovebantur, & alebantur, ut in naturam verti debuerint: quotidianus enim cultus non tantum diversus omnino erat (quo fiebat ut omnino non singulares, & à reliquis prorsus essent separati) sed etiam absolute contrarius. Quare ex quotidiana quadam exprobratione continuum odium oriri debuit, quo nullum firmiter animis hæere potuit: utpote odium ex magna devotione seu pietate ortum, quodque pium credebatur, quo sane nullum majus nec pertinacius dari potest: nec causa communis deerat, qua odium semper magis ac magis incenditur, nempe ejus reciprocatio; nam nationes eos contrà odio infensissimo habere debuerunt. Quantum autem hæc omnia, videlicet humani imperii libertas, erga patriam devotio, in omnes reliquos

jus absolutum, & odium non tantum licitum,
 etiam pium, omnes infensos habere, morum &
 singularem singularitas, quantum, inquam, hæc He-
 bræorum animos firmare valuerint ad omnia sin-
 gulari constantia & virtute pro Patria toleran-
 tia, ratio quam clarissime docet, & ipsa ex-
 perientia testata est; nunquam enim stante urbe,
 alterius imperio durare potuerunt, & ideo
 Hierosolymam rebellem civitatem vocitabant
 (de Hezræ 1 v. 12. 15.) Secundum imperium
 quod primi vix umbra fuit, postquam Pontifices
 etiam principatus usurpaverunt) difficillime à
 Romanis destrui potuit, quod ipse Tacitus lib. 2.
 testator. his testatur. *Profligaverat bellum Iudaicum*
Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, du-
rum magis & arduo opere ob ingenium gentis & pervicaciam
obstinationis, quam quod satis virium obsessis ad toleran-
tiæ necessitates superesset. Verum præter hæc, quo-
 rum æstimatio à sola opinione pender, aliud in hoc
 imperio, quod solidissimum est, singulare fuit,
 quo cives maxime retineri debuerunt, ne de de-
 fectione cogitarent, & ne unquam desiderio te-
 rentur deserendæ patriæ, nimirum ratio utili-
 tatis quæ omnium humanarum actionum robur &
 motus est, atque hæc, inquam, in hoc imperio singu-
 laris erat: Nam cives nullibi majore jure bona
 possidebant, quam hujus imperii subditi, qui
 cum principe æqualem partem terrarum, & agro-
 rum habebant, & unusquisque suæ partis æternus
 dominus erat, nam si quis paupertate coactus fun-
 dum suum, vel agrum vendiderat, adventante ju-
 bilæo ei de integro restitui debebat, & ad hunc
 modum alia instituta erant, ut nemo à fixis suis

bonis alienari posset. Deinde paupertas nullibi tolerabilior esse poterat, quam ubi charitas erga proximum, hoc est, erga concivem summa pietate coli debebat, ut Deum suum Regem propitium haberent. Civibus igitur Hebræis non nisi in sua patria bene esse poterat, extra eandem autem damnum maximum & dedecus. Deinde ad eosdem non tantum in patrio solo retinendum, sed ad bella etiam civilia vitandum, & causas contentionum tollendum hæc apprime conducebant; nempe quod nemo suo æquali, sed soli Deo serviebat, & quod charitas & amor erga concivem summa æstimabatur pietas, qui non parum fovebatur communi odio, quo reliquas nationes, & hæc eos contra, habebant. Præterea apprime conducebat summa obedientiæ disciplina, qua educabantur, quod scilicet omnia ex determinato legis præscripto facere debebant: non enim ad libitum arare licebat, sed certis temporibus & annis, & non nisi uno bestiarum genere simul: sic etiam non nisi certa ratione certoque tempore seminare, & metere licebat, & absolute eorum vita continuus obedientiæ cultus erat (qua de re vide Cap. V. circa usum Cæremoniarum) quare eidem omnino assuefactis ipsa non amplius servitus sed libertas videri debuit: unde sequi etiam debuit, ut nemo negata, sed mandata cuperet; ad quod etiam non parum conduxisse videtur, quod certis anni temporibus otio & lætitiæ se dare tenebantur, non ut animo, sed ut Deo ex animo obtemperarent. Ter in anno Dei convivæ erant (vide Deuter. xv i.) septimo septimanæ die ab omni opere cessare, seseque otio dare debebant & præter

hęc alia tempora signata erant, quibus læti-
 tus honesti, & convivium non quidem conce-
 dentur sed mandabantur; nec puto quod aliquid
 efficacius ad hominum animos flectendos ex-
 cogitari potest; nam nulla re magis capiuntur ani-
 mi quam lætitiâ, quæ ex devotione, hoc est, ex
 amore & admiratione simul oritur. Nec facile fasti-
 diorum usitatarum capi poterant, nam cultus die-
 restis destinatus rarus, & varius erat. His acces-
 sit maxima templi reverentia, quam propter singula-
 rem cultum & res, quas tenebantur observare,
 nunquam alicui eò ire liceret, religiosissime semper
 reverunt, atque adeo ut hodierni adhuc non sine
 timore illud Manassæ flagitium legant,
 id est scilicet, idolum in ipso templo ponere susti-
 tulit. Erga leges etiam quæ in intimo sacrario re-
 positissime custodiebantur, non minor erat populo
 reverentia. Quare populi rumores & præjudicia
 nunquam tremenda erant: Nemo enim de rebus
 divinis iudicium ferre audet, sed ad omnia quæ ipsis
 præcipiebantur ex autoritate divini responsi in
 templo accepti, vel legis à Deo conditæ, sine ulla
 rationis consultatione obtemperare debebant. At-
 tamen his me summam rationem hujus imperii, etsi
 breviter, satis tamen clare exposuisse puto. Su-
 perest jam ut causas etiam inquiramus, quare fa-
 ctum sit, ut Hebræi toties à lege defecerint, cur
 res subacti fuerint, & cur tandem imperium
 omnino vastari potuerit. At forsitan hic aliquis dicet,
 invenisse ex gentis contumacia: verum hoc pue-
 rile est; nam cur hæc natio reliquis contumacior
 sit: an natura? hæc sane nationes non creat, sed in
 di. dua, quæ quidem in nationes non distinguun-

tur nisi ex diversitate linguæ, legum & morum receptorum, & ex his duobus, legibus scilicet & moribus, tantum oriri potest, quod unaquæque natio singulare habeat ingenium, singularem conditionem & denique singularia præjudicia. Siquidem concedendum esset, quod Hebræi supra reliquos mortales contumaces fuerint, id vitio legum vel receptorum morum imputari deberet. Et sane hoc verum est, quod si Deus eorum imperium constantius voluisset, aliter etiam jura & leges condidisset, aliamque rationem id administrandi instituisset: quare quid aliud dicere possumus, nisi quod Deum suum iratum habuerint non tantum ut Jeremias xxxi. 31. ait ab urbibus condita, sed jam inde à legibus conditis. Quod Ezechiël xx. 25. etiam testatur, inquit, *egredior etiam dedi ipsis statuta non bona, & jura quibus non viderent, eo quod impuravi ipsos muneribus suis remittendo omnem aperturam vulva* (id est primogenitum) *ut eos vastarem, ut scirent quod ego sum Iehova.* Quæ verba, & causa vastationis imperii, ut recte intelligantur, notandum, quod primum intentum fuit totum sacrum ministerium primogenitis tradere non Levitis (vide Numer. viii. 17.) sed postquam omnes præter Levitas, vitulum adoraverunt, repudiati & impurati sunt primogeniti, & Levitæ eorum loco electi (Deutero. x. 8.) quæ mutatio, quo eam magis ac magis considero in verba Taciti me cogit erumpere, illo tempore non fuisse Deo curæ securitatem illorum, fuisse ultionem. Nec satis mirari possum tantam animi cælesti fuisse iram, ut ipsas leges, quæ semper solum universi populi honorem, salutem & securitatem

rari intendunt, animo se vindicandi, & ad po-
 nendum condiderit, ita ut leges non
 hoc est, populi salus, sed potius pœnæ &
 vitia visæ sint. Omnia enim numera quæ Le-
 vitis sacerdotibus dare tenebantur, ut etiam
 primogeniti redimi debebant, & argentum
 capite Levitis dare, & denique quod Levitis
 ad sacra accedere concedebatur, eos conti-
 nuè impuritatis, & repudiationis arguebant.
 Deinde Levitæ quod iis continuo expo-
 nitur: Nam non dubium est, quin inter tot
 multi importuni Theologastri reperti fue-
 rint unde populo desiderium facta Levitarum,
 quosque dubio homines erant, observandi, &
 omnes ob unius delictum accusandi, hinc
 continuo rumores: Deinde fastidium, homines
 & invisos, nec sanguine iis conjunctos
 præcipuè si annona cara erat. Quid igi-
 mirum, si in otio, quando manifesta miracu-
 labant, nec homines exquisitissimæ authori-
 tatis dabantur, populi animus irritatus, & ava-
 rities sanguescere inciperet, & tandem à cultu,
 & vis divino, sibi tamen ignominioso & etiam
 defecto deficeret, & novum cuperet; & quod
 præcipue, qui semper ut jus summam imperii soli
 teneant, viam affectant, ut populum sibi alli-
 gant, & à Pontifice averterent, omnia ei con-
 currerent, novosque cultus introducerent. Quod
 prima intentione Respublica constituta fuif-
 set jus omnibus tribubus & honor æqualis sem-
 per fuisset, & omnia securissime sese habuissent:
 quis jus sacrum suorum consanguineorum
 violare vellet? quid aliud mallent quam suos con-
 sanguineorum

sanguineos fratres & parentes, ex pietate Re-
 gionis alere? quam ab iisdem legum interpretati-
 nem edoceri? & quam denique ab iisdem divi-
 responsa expectare? Deinde hac ratione omni-
 tribus longe arctius invicem unitæ mansissent,
 nimirum omnibus æquale jus fuisset sacra admini-
 strandi: quin imo nihil timendum esset, si ip-
 Levitarum electio aliam causam quam iram & vi-
 dictam habuisset. Sed sicuti, diximus, Deum suum
 iratum habuerunt, qui ipsis, ut verba Ezechi-
 iterum repetam, suis muneribus impuravit, re-
 mittendo omnem aperturam vulvæ, ut eos de-
 vastaret. Confirmantur hæc præterea ipsis histo-
 riis. Simul ac populus in desertis otio abundan-
 cæpit, multi, & non de plebe viri hanc electio-
 nem ægre ferre inceperunt, & hinc occasione
 ceperunt credendi Mosen nihil ex mandato divi-
 no, sed ad libitum omnia instituere, quia scilicet
 suam tribum præ omnibus elegerit, & jus pontifi-
 catus in æternum suo fratri dederit; quapropter
 ipsum tumultu concitato adeunt clamantes omnes
 æque sanctos esse, ipsumque supra omnes contra
 jus extolli. Nec eos ulla ratione sedare potuit, sed
 adhibito in signum fidei miraculo omnes extincti
 sunt; unde nova & universalis populi totius seditio
 orta est, credentis scilicet eos non Deo iudice
 sed arte Mosis extinctos esse, qui tandem post ma-
 gnam cladem vel pestilentiam fessus sedavit, ali-
 ita ut omnes mori mallent, quam vivere. Quare
 tunc temporis seditio magis desierat, quam con-
 cordia cæperat. Quod ita Scriptura testatur Deut.
 xxxiii. 21. ubi Deus Mosis, postquam ei præ-
 dixit populum post ejus mortem à divino cultu de-
 fectu-

totarum, hæc ait, novi enim ipsius appetitum & quid
 machinatur, dum nondum eundem duxero ad ter-
 ram quam juravi. Et Paulo post Moses ipsi populo,
 ego novi rebellionem tuam & contumaciam inani. Si
 ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo
 eritis post mortem meam. Et revera sic etiam
 contigit, ut notum. Unde magnæ mutationes, ma-
 gisque ad omnia licentia, luxus & socordia quibus
 in deterius ire cæperunt, donec sæpe sub-
 latus divinum plane ruperunt, & regem morta-
 lio evoluerunt, ut imperii regia non Templum sed
 esset, & ut omnes tribus non amplius juris di-
 & pontificatus, sed Regum respectu concives
 erent. At hinc ingens materia novis seditioni-
 bus; ex quibus etiam tandem imperii totius ruina
 sortuta est; Nam quid aliud Reges minus ferre
 ceunt, quam precario regnare, & imperium in
 alio patri? qui primi ex privatis electi sunt, gra-
 dignitatis, ad quem ascenderant, contenti fue-
 runt, at postquam filii jure successionis regno poti-
 erant, omnia paulatim mutare cæperunt, ut omne
 imperii soli tenerent, quo maxima ex parte ca-
 rant, quamdiu jus legum ab iisdem non pendebat
 sed à Pontifice qui eas in sacrario custodiebat,
 & populo interpretabatur. Adeoque tanquam
 sacri legibus tenebantur, nec jure eas abrogare
 poterant, vel novas æquali autoritate condere.
 Unde quia jus Levitarum Reges æque, ac subdi-
 ti ut profanos, sacra administrare prohibebat; &
 quia quia tota sui imperii securitas à sola vo-
 luntate unius, qui propheta videbatur, pende-
 bat, cuius rei exempla viderant: nimirum quanta cum
 libertate Samuël Saulo omnia imperabat, &
 quam

quam facile unam ob noxam jus regnandi in D
videm transferre potuerit: quare & imperium
imperio habebant, & precario regnabant. A
hæc ergo superanda, alia templa Diis dicare con
cesserunt, ut nulla Levitis amplius consultatio e
set; deinde plures, qui nomine Dei prophetarent
quæsi verunt, ut Prophetas haberent quos veri
opponerent. Sed quicquid conati sunt, numquam
voti compotes esse potuerunt. Prophetæ enim ac
omnia parati tempus opportunum expectabant
nempe imperium successoris, quod semper dum
memoria præcedentis viget, precarium est: tum
facile autoritate divina aliquem in Regem infen
sum, & virtute clarum inducere poterant ad ju
divinum vindicandum, & imperium vel ejus par
tem jure possidendum. Verum nec Prophetæ ali
quid hac ratione promovere poterant; nam et
Tyrannum è medio tollerent, manebant tamen
causæ: Quare nihil aliud faciebant quam novum
Tyrannum multo civium sanguine emere. Dis
cordiis igitur bellisque civilibus finis nullus, cau
sæ autem jus divinum violandi semper eadem
quæ etiam non nisi simul cum toto imperio è medio
tollì potuerunt.

His videmus quomodo Religio in Hebræorum
Rempublicam introducta fuerit, & qua ratione
imperium æternum esse potuerit, si justa legisla
toris ira in eodem persistere concessisset. Sed quia
id fieri non potuit tandem interire debuit. Atque
hic de solo primo imperio locutus sum, nam secun
dum vix umbra fuit primi, quandoquidem jure
Persarum, quorum subditi erant, tenebantur, &
postquam libertatem adepti sunt, Pontifices jus
princi-

præcipatus usurpaverunt, quò imperium absolute obtinuerunt. Unde Sacerdotibus regnandi & pontificatum simul adipiscendi ingens libido, quæ de hoc secundo minime opus fuit plura dicere. An vero primum prout ipsum durabile conceptus, imitabile sit, vel pium, id quod ejus imitari potest, id ex sequentibus patebit. Tantum coronidis loco notari velim, id quod supra innuimus nempe ex his quæ in hoc capite collatimus, constare jus divinam sive religionis auctore oriri, sine quo nullum est nisi naturale, adeo Hebræi nulla pietate erga gentes, quæ non interfuerunt, ex jussu religionis tenebantur, sed tantum in concives.

CAPUT XVIII.

De Hebræorum Republica, & historiis quædam dogmata Politica concluduntur.

QUAMVIS Hebræorum imperium, quale ipsum in præcedenti Capite concepimus, æternum esse potuerit, idem tamen nemo jam imitari potest, nec etiam consultum est. Nam si qui suum jus in Deum transferre volunt, id cum Deo, sicuti Hebræi fecerunt ex parte pacisci deberent, adeoque non tantum voluntas jus transferentium, sed etiam Dei, in quem transferendum, requireretur. At Deus contra per Apostolos revelavit, Dei pactum non amittitur atramento, nec in tabulis lapideis, sed Dei spiritu in corde scribi. Deinde talis imperii formationis forsitan tantum utilis esse posset, qui sibi solis absque

absque externo commercio vivere, seseque intra suos limites claudere, & a reliquo orbe segregari velint, at minime iis, quibus necesse est cum aliis commercium habere; quapropter talis imperii forma paucissimis tantum ex usu esse potest. Verum enim vero, tametsi in omnibus imitabile non sit, multa tamen habuit dignissima, saltem ut notarentur, & quæ forsitan imitari consultissimum esset. Attamen, quia mea intentio, ut jatu monui, non est, de Republica ex professo agere, eorum pleraque missa faciam, & tantum ea, quæ ad meum scopum faciunt, notabo. Nempe quod contra Dei Regnum non pugnet, summam majestatem eligere, quæ summum imperii jus habeat: Nam postquam Hebræi suum jus in Deum transtulerunt, jus summum imperandi Mosi tradiderunt, quique adeo solus auctoritatem habuit leges Dei nomine condendi, & abrogandi, sacrorum ministros eligendi, judicandi, docendi, & castigandi, & omnibus deniq; omnia absolute imperandi. Deinde quod, quamvis sacrorum ministri legum interpretes fuerint, eorum tamen non erat cives judicare, nec aliquem excommunicare; hoc enim tantum iudicibus, & principibus ex populo electis competebat: (vide Josuæ vi. 26. Judicum xxi. 18. & primo Samuëlis xiv. 24.) Præter hæc, si etiam ad Hebræorum successus, & historias attendere velimus, alia, digna etiam ut notentur, reperiemus. Videlicet I. quod nullæ in Religione sectæ fuerint, nisi postquam Pontifices in secundo imperio auctoritatem habuerunt decretandi, & negotia imperii tractandi, quæ auctoritas ut æterna esset, jus sibi principatus usurpaverunt: & tandem

tatem Reges appellari voluerunt. Ratio in
 promptu est; in primo namque imperio nulla de-
 munitia nomen à Pontifice habere poterant, quan-
 do eodem nullum jus decretandi habebant, sed
 omnia Dei responsa, à principibus, vel conciliis
 recipi, dandi; ac propterea nulla tum iis libido
 concepit, nova decretandi, sed tantum assueta,
 & accepta administrandi, & defendendi; Nam
 nulli alia ratione libertatem suam invitis principi-
 bus conservare tuto poterant, nisi leges incorru-
 ptè servando. At postquam potestatem etiam ad
 patrii negotia tractandum, jusque principatus
 ad pontificatum adepti sunt, unusquisque tam in
 religione, quam in reliquis sui nominis gloriam in-
 ter se quærere, omnia scilicet pontificali authorita-
 te determinando, & quotidie nova de caeremoniis,
 fide, & omnibus decretando, quæ non minus sa-
 cræ nec minoris authoritatis esse voluerunt, quam
 ea Mosis; ex quo factum, ut religio in exitiabi-
 li superstitionem declinaret, & legum verus sen-
 tus interpretatio corrumpere; ad quod etiam
 accessit, quod dum pontifices viam ad principatum
 inausitio restaurationis affectabant, omnia, ut
 plerum ab se traherent, assentabantur; plebis
 facta, et facta, etsi impia, approbando, & Scriptu-
 ram pessimis ejus moribus accommodando: Quod
 eundem Malachias de iis conceptissimis verbis te-
 statur; is enim, postquam sacerdotes sui tem-
 pus increpuit, eos Dei nominis contemptores
 appellando, sic eos castigare pergit. *Labia ponti-
 ficum custodiunt scientiam, & lex ex ipsius ore queritur,
 quæ Dei missarius est: At vos recessistis à via, fecistis,
 ut ex multis esset offendiculo: Pactum Levi corrup-
 stis;*

X

stis;

stis, ait Deus exercituum; & sic porro eos accusare pergit, quod leges ad libitum interpretabantur, & nullam Dei rationem, sed tantum personarum habebant. At certum est, Pontifices hæc nunquam tam caute facere potuisse, ut a prudentioribus non animadverteretur, qui proinde, crescente audacia, contenderunt, nullas alias leges teneri debere, quam quæ scriptæ erant; ceterum decreta, quæ decepti Pharisei (qui, ut Josephus in Antiquitatibus habet, ex communi plebe maxime constabant) traditiones patrum vocabant, minime custodienda esse. Quicquid fuerit, nullo modo possumus dubitare, quin Pontificum adulatio, religionis, & legum corruptio, harumque incredibilis augmentatio magnam admodum, & frequentem occasionem dederint disputationibus, & altercationibus, quæ nunquam componi potuerunt; nam ubi homines ardore superstitionis, magistratu alterutram partem adjuvante, litigare incipiunt, nequaquam sedari possunt, sed necessario in sectas dividuntur.

II. Notatu dignum est, quod Prophetæ, viri scilicet privati, libertate sua monendi, increpandi, & exprobrandi, homines magis irritaverunt, quam correxerunt; qui tamen à Regibus moniti vel castigati facile flectebantur. Imo Regibus etiam piis sæpe intolerabiles fuerunt, propter auctoritatem, quam habebant judicandi quid pie vel impie factum esset, & vel Reges ipsos castigandi, si quod negotium publicum, vel privatum contra eorum judicium agere sustinebant. Rex Asa, qui ex testimonio Scripturæ pie regnavit, prophetam Hananiam in pistrinum dedit (vid

(vic 2. Paralip. xvi.) quia ipsum libere reprehendere, & increpare sustinuit, ob pactum cum Rege Armeniæ factum; & præter hoc alia reperitur exempla, quæ ostendunt, religionem pro detrimento, quam incrementi ex tali libertate accepisse, ut jam taceam, quod hinc etiam, quod si Prophetæ tantum sibi jus retinuerint, magnæ bella civilia orta fuerint.

II. Dignum etiam ut notetur est, quod quando populus regnum tenuit, non nisi unum bellum civile habuerit, quod tamen absolute extinctum fuit, & victores victorum ita miseriti sunt, ut omnibus modis curaverint, eosdem in antiquam suam dignitatem, & potentiam restituere. At postquam populus regibus minime assuetus imperii principalem formam in monarchicam mutavit, civilibus bellis nullus fere finis fuit, & prælia adeo atrocia commiserunt, ut omnium famam exuperarent; in uno enim prælio (quod fidem fere superat) quingenta millia Israëlitarum necati sunt à Judæis; & in alio contra Israëlita Judæorum multos tradant, (numerus in Scriptura non traditur) populum Regem capiunt, Hierosolymæ murum fere detoliunt, & ipsum Templum (ut iræ nullum modum fuisse noscatur) omnino spoliant, & ingenti fratrum prædâ onusti, & sanguine satiati, acceptis obsidibus, & Rege in jam fere vastato suo regno relicto, arma deponunt, non fide, sed imbellitate Judæorum securi facti; Nam paucis post annis, Judæorum viribus resectis, novum prælium rursus committunt, in quo iterum Israëlita victores evadunt, centum & viginti millia Judæorum trucidant, mulieres, & liberos eorum us-

que ad ducenta millia captivos ducunt, magnamque prædam iterum rapiunt; atque his, & aliis præliis, quæ in historiis obiter narrantur, consumpti, præda tandem hostibus fuerunt. Deinde si etiam tempora reputare velimus, quibus absoluta pace frui licuit, magnam reperiemus discrepantiam; sæpe enim ante reges quadraginta, & semel (quod omni opinione majus) octoginta annos sine bello externo, vel interno concorditer transegerunt. At postquam Reges imperium adepti sunt, quia non amplius ut antea pro pace, & libertate, sed pro gloria certandum erat, omnes præter unum Salomonem (cujus virtus, sapientia, scilicet, melius in pace, quam in bello constare poterat) bella gessisse legimus, accessit deinde exitiabilis regnandi libido, quæ plerisque iter ad regnum admodum cruentum fecit. Denique leges durante populi regno incorruptæ manserunt, & constantius observatæ fuerunt. Nam ante reges paucissimi fuerunt Prophetæ, qui populum monerent, post electum autem Regem, permulti simul fuerunt; Hobadiaz namque centum à cæde liberavit, eosque abscondidit, ne cum reliquis occiderentur; nec videmus quod populus ullis falsis Prophetis deceptus fuit, nisi postquam imperium regibus cessit, quibus plerique assentari student. Adde quod populus, cujus plerumque animus, pro re nata, magnus, vel humilis est, facile se in calamitatibus corrigebat, & ad Deum convertebat, legesque restituebat, & hoc modo sese etiam omni periculo expediebat: contra reges, quorum animi semper æque elati sunt, nec flexi absque ignominia possunt, pertinaciter vitiis adhæserunt, usque ad supremum urbis excidium.

E

In his clarissime videmus I. quam perniciosum
 & Reipublicæ sit, sacrorum ministris
 usaque decretandi, vel imperii negotia tractan-
 ti concedere; & contra omnia multo constantius
 obedere, si hi ita contineantur, ut de nulla re,
 interrogati respondeant, & ut interim recepta tan-
 tum & maxime usitata doceant, exercentque.
 Inquam periculosum sit ad jus divinum referre
 leges speculativas, legesque de opinionibus
 dependere, de quibus homines disputare solent, vel
 disputant; ibi enim violentissime regnatur, ubi opi-
 niones, quæ uniuscujusque juris sunt, quo nemo
 revocare potest, pro crimine habentur; imo plebis
 ubi hoc fit, maxime regnare solet: Pilatus
 itaque, ut Phariseorum iræ concederet, Chri-
 stum, quem innocentem noverat, crucifigere
 permisit. Deinde ut Pharisei ditiores à suis dignita-
 tibus deturbarent, quæstiones de religione mo-
 verunt, & Sadducæos impietatis accusare;
 & hoc Phariseorum exemplum, pessimi quique
 iniquitæ eadem rabie agitati, quam zelum juris
 divini vocant, viros probitate insignes, & vir-
 tuum claros, & ob id plebi invisos, ubique perse-
 cuti sunt, eorum scilicet opiniones publice de-
 testando, & sævam multitudinem iræ in eosdem
 excitando. Atque hæc procax licentia, quia
 specie religionis adumbratur, non facile coerceri
 potest, præcipue ubi summæ potestates sectam
 aliquam introduxerunt, cujus ipsæ authores non
 sunt. Quia tum non ut juris divini interpretes, sed
 ut sectarii habentur, hoc est, ut qui sectæ docto-
 res juris divini interpretes agnoscunt; & ideo
 magistratuum autoritas circa hæc apud plebem

parum valere solet, at plurimum doctorum auctoritas, quorum interpretationibus vel reges submitti debere putant. Ad hæc ergo mala vitanda nihil Reipublicæ tutius excogitari potest, quam pietatem, & religionis cultum in solis operibus, hoc est, in solo exercitio charitatis, & justitiæ ponere, & de reliquis liberum unicuique iudicium relinquere; sed de his postea fusius. III. Videmus quam necesse sit, tam Reipublicæ, quam religioni, summis potestatibus jus, de eo, quod fas, nefasque sit, discernendi, concedere: Nam si hoc jus, de factis discernendi, ipsis divinis Prophetis concedi non potuit, nisi cum magno Reipublicæ, & Religionis damno, multo minus iis concedendum erit, qui nec futura prædicere sciunt, nec miracula possunt facere. Verum de hoc in sequenti ex professo agam. IV. Denique videmus quam exitiale sit populo, qui sub regibus non consuevit vivere, quique jam leges conditas habet, Monarcham eligere: Nam nec ipse tantum imperium sustinere, nec regia auctoritas pati poterit leges, & Jura populi ab alio minoris auctoritatis instituta, & multo minus animum inducere ad eandem defendendum, præsertim quia in iis instituentibus nulla ratio Regis, sed tantum populi, vel concilii, qui regnum tenere putabat, haberi potuit; atque adeo Rex jura populi antiqua defendendo, ejus potius servus quam dominus videretur. Novus ergo Monarcha summo studio novas leges statuere conabitur, & jura imperii in suum usum reformare, & populum eo redigere, ut non tam facile Regibus dignitatem adimere possit, quam dare. At hic præterire nequaquam possum, non minus periculose

culium etiam esse Monarcham è medio tollere,
 tantisi omnibus modis constet eundem tyrannum
 esse. Nam populus regiæ authoritati assuetus, eâ-
 nquolâ retentus, minorem contemnet, & ludi-
 bus habebit, ac proinde, si unum è medio tollat,
 necesse ipsi erit, ut olim Prophetis, alium loco
 patris eligere, qui non sponte, sed necessario ty-
 rannus erit. Nam quâ ratione videre poterit ci-
 vium manus cæde regiâ cruentatas, eosque parri-
 cidio, tanquam re bene gesta, gloriari? quod non,
 sed ad exemplum in ipsum solum statuendum,
 commiserunt. Sane, si Rex esse vult, nec popu-
 lû Regum judicem, suumque dominum agno-
 scere, nec precario regnare, prioris mortem vin-
 dicare debet, & contrâ sui causâ exemplum statu-
 erit, ne populus iterum tale facinus committere
 possit. At mortem tyranni civium nece non faci-
 le indicare poterit, nisi simul ejusdem prioris ty-
 ranni causam defendat, ejusque facta approbet, &
 subsequenter omnia prioris tyranni vestigia se-
 quatur. Hinc igitur factum, ut populus sæpe qui-
 dam tyrannum mutare, at nunquam tollere, nec
 imperium monarchicum in aliud alterius formæ
 mutare potuerit. Hujus rei fatale exemplum popu-
 lus Anglicanus dedit, qui causas quæsiuit, quibus
 specie juris monarcham è medio tolleret; at, eo
 relato, nihil minus facere potuit, quam formam
 imperii mutare, sed post multum sanguinem effu-
 sum huc perventum est, ut novus Monarcha alio
 nomine salutaretur, (quasi tota quæstio de solo
 nomine fuisset) qui nulla ratione persistere pote-
 rat, nisi stirpem regiam penitus delendo, regis
 amicos vel amicitia suspectos necando, & otium

pacis rumoribus aptum, bello disturbando, ut
 plebs novis rebus occupata, & intenta cogitatio-
 nes de cede regia alio diverteret. Sero igitur
 animadvertit populus se pro salute patriæ nihil
 aliud fecisse, quam jus legitimi regis violare, res-
 que omnes in pejorem statum mutare. Ergo gra-
 dum, ubi licuit, revocare decrevit, nec quievit,
 donec omnia in pristinum suum statum restaurata
 vidit. At forsan aliquis exemplo populi Romani
 objiciet, populum facile posse tyrannum è medio
 tollere, sed ego, eodem nostram sententiam omni-
 no confirmari existimo: Nam quamvis populus
 Romanus longe facilius tyrannum è medio tolle-
 re, & formam imperii mutare potuerit, propterea
 quod jus regem, ejusque successorem eligendi
 penes ipsum populum erat, & quod ipse (utpote
 ex seditiosis, & flagitiosis hominibus conflatus)
 nondum regibus obedire consueverat; nam ex sex,
 quos antea habuerat tres interfecerat; tamen nihil
 aliud fecit, quam loco unius plures tyrannos eli-
 gere, qui ipsum externo, & interno bello misere
 conflictum semper habuerunt, donec tandem im-
 perium iterum in monarcham, mutato etiam tan-
 tum, ut in Anglia, nomine, cessit. Quod autem
 ad ordines Hollandiæ attinet, hi nunquam, quod
 scimus, Reges habuerunt, sed Comites, in quos
 nunquam jus imperii translatum fuit: Nam, ut ipsi
 præpotentes Ordines Hollandiæ in inductione,
 tempore comitis Leycestriæ ab ipsis editâ, palam
 faciunt, sibi auctoritatem semper reservaverunt,
 ad eosdem comites sui officii monendum & pote-
 statem sibi retinuerunt, ad hanc suam auctori-
 tatem, & civium libertatem defendendum, seseque

de

tem, si in tyrannos degenerarent, vindican-
 tas, & eos ita retinendum, ut nihil, nisi conce-
 dentibus, & approbantibus Ordinibus, efficere
 possint. Ex quibus sequitur, jus supremæ maje-
 statis semper penes Ordines fuisse, quod quidem
 ultimus comes conatus est usurpare; quare longe
 tibi, quod ab eo defecerint, cum pristinum suum
 imperium pæne jam amissum restauraverunt. His
 exemplis id, quod diximus, omnino confir-
 mar, quod scilicet uniuscujusque imperii forma
 necesse est retinenda est, nec absque periculo to-
 tali ipsius ruinæ mutari potest; & hæc sunt, quæ
 propter prænotare duxi.

C A P U T X I X.

*ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino
 esse, & Religionis cultum externum Reipublicæ pacis
 accommodari debere, si recte Deo obtem-
 perare velimus.*

CUm supra dixi, eos, qui imperium tenent,
 jus ad omnia solos habere, & à solo eorum
 decreto jus omne pendere; non tantum
 civile intelligere volui, sed etiam sacrum;
 nam hujus etiam & interpretes esse debent, & vin-
 das; atque hoc hic expresse notare volo, & de
 eo professio in hoc capite agere, quia plurimi
 sunt, qui pernegant, hoc jus, nempe circa sacra
 summis potestatibus competere, neque eos inter-
 pres juris divini agnoscere volunt; unde etiam
 licentiam sibi sumunt, easdem accusandi, &
 reducendi, imo ab Ecclesia (ut olim Ambro-
 sio Theodosium cæsarem) excommunicandi.

Sed eos hac ratione imperium dividere, imo viam ad imperium affectare, infra in hoc ipso capite videbimus; nam prius ostendere volo, Religionem vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent; & Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent, & præterea quod Religionis cultus, & pietatis exercitium Reipublicæ paci, & utilitati accommodari, & consequenter à solis summis potestatibus determinari debet, quæque adeo ejus etiam interpretes debent esse. Loquor expresse de pietatis exercitio, & externo Religionis cultu; non autem de ipsa pietate, & Dei interno cultu, sive mediis, quibus mens interne disponitur ad Deum integritate animi colendum; internus enim Dei cultus, & ipsa pietas uniuscujusque juris est (ut in fine Cap. VII. ostendimus) quod in alium transferri non potest. Porro quid hic per Dei Regnum intelligam ex Cap. XIV. satis constare existimo; in eo enim ostendimus, eum legem Dei adimplere, qui justitiam, & charitatem ex Dei mandato colit; unde sequitur illud Regnum esse Dei, in quo justitia & charitas vim juris, & mandati habent. Atque hic nullam agnosco differentiam, sive Deus verum justitiæ & charitatis cultum lumine naturali, sive revelatione doceat, imperetque; nihil enim refert, quomodo ille cultus revelatus sit, modo summum jus obtineat, summaque lex hominibus sit. Si igitur jam ostendam justitiam, & charitatem vim juris, & mandati non posse accipere, nisi ex jure imperii, facile inde concludam, (quandoquidem jus imperii penes summas potestates tantum est) Religionem

vim

imperis accipere ex solo eorum decreto, qui jus
 imperandi habent, & Deum nullum singulare
 regnum in homines habere, nisi per eos qui impe-
 rant. At quod cultus justitiæ, & charitatis
 imperis non accipit, nisi ex jure imperii ex ante-
 cedentibus patet; ostendimus enim Cap. XVI. in
 naturali non plus juris rationi, quam appe-
 tisse, sed tam eos, qui secundum leges appe-
 tunt, quam eos, qui secundum leges rationis vi-
 dentur ad omnia, quæ possunt, habere. Hæc de
 in statu naturali peccatum concipere non po-
 tuerunt, nec Deum tanquam judicem homines
 propter peccata punientem, sed omnia secundum
 legem universæ naturæ communes ferri, & eundem
 (ut cum Salomone loquar) justo, ac impio,
 ac impuro &c. contingere, & nullum locum
 justitiæ, nec charitati esse. At, ut veræ rationis
 documenta, hoc est, (ut in Cap. IV. circa legem
 ostendimus) ipsa divina documenta vim
 absolute haberent, necesse fuisse, ut unus-
 cuique jure suo naturali cederet, & omnes idem
 in omnes, vel in aliquot, vel in unum transferrent,
 & cum demum nobis primum innotuit, quid justiti-
 æ, quid injustitiæ, quid æquitas, quidque ini-
 quitatis esset. Justitiæ igitur, & absolute omnia veræ
 rationis documenta, & consequenter erga proxi-
 mos charitas, à solo imperii jure, hoc est (per ea
 quæ in eodem Cap. ostendimus) à solo eorum de-
 creto qui jus imperandi habent, vim juris, &
 imperii accipiunt: & quia (ut jam ostendi) in solo
 jure justitiæ, & charitatis, sive veræ Religionis jure
 imperium consistit, sequitur, ut volebamus,
 Deum nullum regnum in homines habere, nisi per
 eos,

eos, qui imperium tenent; & perinde, inquam
 est, siue Religionem lumine naturali, siue pro-
 phetico revelatam concipiamus; demonstrati-
 onem universalis est, quandoquidem religio eadem
 est, & à Deo æque revelata, siue hoc, siue illi
 modo hominibus innotuisse supponatur; & ideo
 ut etiam religio propheticè revelata vim juris
 apud Hebræos haberet, necesse fuit, ut unusquisque
 eorum jure suo naturali prius cederet, &
 omnes ex communi consensu statuerent, iis tan-
 tum obedire, quæ ipsis à Deo propheticè revela-
 rentur, eodem prorsus modo, ac in imperio de-
 mocratico fieri ostendimus, ubi omnes communi
 consensu deliberant, ex solo rationis dictamine
 vivere; & quamvis Hebræi suum jus prætere-
 in Deum transtulerint, hoc magis mente, quam
 operâ facere potuerunt: Nam re ipsa (ut supra
 vidimus) jus imperii absolute retinuerunt, do-
 nec ipsum in Moysen transtulerunt, qui etiam
 deinceps rex absolute mansit, & per eum solus
 Deus Hebræos regnavit. Porro hac etiam de cau-
 sa, (quod scilicet religio ex solo jure imperii vim
 juris accipit) Moyses nullo eos supplicio afficere po-
 tuit, qui ante pactum, & qui consequenter sub
 adhuc juris erant, Sabbatum violaverunt (vide
 Exodi xv. 30.) sicuti post pactum (vide Numeri
 xv. 36.) postquam scilicet unusquisque jure suo
 naturali cessit, & Sabbatum ex jure imperii, vim
 mandati accepit. Denique hæc etiam de causa
 destructo Hebræorum imperio Religio revelati-
 vim juris habere desinit; nequaquam enim dubi-
 tare possumus, quin simul, ac Hebræi jus suum
 in Babilonium Regem transtulerunt, continuo
 regnum

regni Dei, jusque divinum cessaverit. Nam eo
 pactum, quo promiserant, omnibus, quæ
 loqueretur, obedire, quodque Dei regni
 fundamentum fuerat, omnino sublatum est, nec
 amplius stare poterant, quandoquidem ab eo
 non amplius sui juris (ut cum in deser-
 vel in patria essent) sed Regis Babiloniæ
 cui in omnibus (ut Cap. XVI. ostendi-
 obedire tenebantur; quod etiam Jeremias
 Cap. xxix. vers. 7. expresse monet. *Con-*
inquit, paci civitatis, ad quam vos captivos
Nam ipsius incolumitate vobis erit incolumitas.
 incolumitati illius civitatis consulere non po-
 tant, tanquam imperii ministri (captivi enim
) sed tanquam servi; se scilicet, ad vitan-
 ditiones, in omnibus obedientes præstan-
 imperii jura, & leges, tametsi à legibus,
 us in patria consueverant, admodum diver-
 observando, &c. Ex quibus omnibus evi-
 dentissime sequitur, Religionem apud Hebræos,
 jus à solo imperii jure accepisse, & eo de-
 lecto, non amplius tanquam jussum singula-
 imperii, sed catholicum rationis documen-
 tu haberi potuisse; rationis inquam; nam Ca-
 tholica Religio nondum ex revelatione innotue-
 Absolute igitur concludimus religionem,
 ea lumine naturali, sive prophetico revelata
 vim mandati accipere ex solo eorum decreto,
 jus imperandi habent, & Deum nullum singu-
 regnum in homines habere, nisi per eos, qui
 imperium tenent. Sequitur hoc etiam, & clarius
 tum intelligitur, ex dictis in Cap. IV. ibi enim
 pendimus, Dei decreta æternam veritatem,
 &

& necessitatem omnia involvere, nec posse concipi, Deum tanquam principem vel legislatorem leges hominibus ferentem. Quapropter divina documenta lumine naturali, vel prophetico revelata vim mandati à Deo immediate non accipiunt sed necessario ab iis, vel mediantibus iis, qui imperandi, & decretandi habent; adeoque non nisi mediantibus iisdem concipere possumus Deum in homines regnare, resque humanas secundum justitiam, & æquitatem dirigere, quod ipsa etiam experiëntiâ comprobatur; nam nulla divinæ justitiæ vestigia reperiuntur, nisi ubi justii regnant alias (ut Salomonis verba iterum repetam) eundem casum justo, ac injusto, puro, ac impuro contingere videmus; quod quidem plurimos, qui Deum in homines immediate regnare, & totam naturam in eorum usum dirigere putabant, de divina providentia dubitare fecit. Cum itaque tanta experiëntia, quam ratione constet jus divinum a solo decreto summarum potestatum pendere, sequitur, easdem etiam ejusdem esse interpretes; qua autem ratione, jam videbimus; nam tempus est, ut ostendamus, cultum religionis externum & omne pietatis exercitium reipublicæ paci, & conservationi debere accommodari, si recte Deo obtemperare velimus. Hoc autem demonstrato facile intelligemus, qua ratione summæ potestatis interpretes religionis, & pietatis sint.

Certum est, quod pietas erga patriam summa sit, quam aliquis præstare potest, nam, sublato imperio, nihil boni potest consistere, sed omnia in discrimen veniunt, & sola ira, & impietas maximo omnium metu regnat, unde sequitur nihil

nullo proximo pium præstari posse, quod non im-
 punit, si inde damnum totius reipublicæ sequa-
 tur, & contra nihil in eundem impium committi,
 non pietati non tribuatur, si propter reipublicæ
 conservationem fiat. Ex Gr. pium est, ei, qui me-
 cum contendit, & meam tunicam vult capere,
 bellum etiam dare; At ubi iudicatur, hoc reipu-
 blicæ conservationi perniciosum esse, pium contra
 eundem in iudicium vocare, tametsi mortis
 damnandus sit. Hâc de causa Manlius Torquatus
 placet, quod salus populi plus apud ipsum va-
 let, quam erga filium pietas. Cum hoc ita sit,
 legatur, salutem populi summam esse legem, cui
 omnis, tam humanæ, quam divinæ accommodari
 debet. At cum solius summæ potestatis officium
 sit determinare, quid saluti totius populi, & im-
 peris securitati necesse sit, & quid necesse esse ju-
 dicaverit, imperare; hinc sequitur, solius etiam
 summæ potestatis officium esse, determinare, qua
 ratione unusquisque debet proximum pietate co-
 lere hoc est, quâ ratione unusquisque Deo obe-
 dit tenetur. Ex his clare intelligimus, qua ra-
 tione summæ potestates interpretes religionis sint;
 deinde quod nemo Deo recte obedire potest, si
 contra pietatis, quâ unusquisque tenetur, publi-
 citati non accommodet, & consequenter,
 si omnibus summæ potestatis decretis non obediat.
 Nam quandoquidem ex Dei mandato omnes
 (nullo excepto) pietate colere tenentur, nemini-
 quidamnum inferre, hinc sequitur, nemini lice-
 re, proppem alicui cum alterius, & multo minus cum
 totius reipublicæ damno ferre; adeoque neminem
 proe proximum pietate colere secundum Dei man-
 datum,

datum, nisi pietatem, & religionem publicæ utilitati accommodet. At nullus privatus scire potest, quid reipublicæ utile sit, nisi ex decretis summæ potestatis; quarum tantum est, negotia publica tractare, ergo nemo pietatem recolere, nec Deo obedire potest, nisi omnibus summæ potestatis decretis obtemperet: Atque hoc ipsa etiam praxi confirmatur. Quem enim five civem, five extraneum, privatum, vel imperium in alios tenentem summa potestas reum mortis vel hostem judicavit, nemini subditorum eidem auxilium ferre licet. Sic etiam, quamvis Hebræis dictum fuerit, ut unusquisque socium tanquam se ipsum amaret (vide Levit. xix. 17, 18) tenebantur tamen eum, qui contra edicta legum aliquid commiserat, Judici indicare (vide Levit. v. 1. & Deut. xiii. 8, 9.) & eundem, si reus mortis judicabatur, interficere. (vide Deut. xvii. 7) Deinde ut Hebræi libertatem adeptam possent conservare, & terras, quas occuparent, imperio absoluto retinerent, necesse fuit, ut Cap. XVII ostendimus, religionem suo soli imperio accommodarent, seseque à reliquis nationibus separarent; & ideo iis dictum fuit, dilige proximum tuum, & odio habe inimicum tuum; (vide Matth. v. 43.) postquam autem imperium amiserunt, & Babiloniam captivi ducti sunt, Jeremias eos docuit, ut incolumitati (etiam) illius civitatis in quam captivi ducti erant, consulerent, & postquam Christus eos per totum orbem dispersum invenit, docuit ut omnes absolute pietate colerent quæ omnia evidentissime ostendunt, religionem reipublicæ utilitati accommodatam semper fuisse

Sicut autem jam quærat, quo ergo jure Christi
 discipuli, viri scilicet privati, religionem prædi-
 caverant? eosdem id fecisse dico jure pote-
 statis quam à Christo acceperant, adversus Spiritus
 immundos; (vide Matth. x. 1.) Supra enim in fine
 c. XVI. expresse monui, omnes fidem Tyranno
 non servare teneri, excepto eo, cui Deus certa
 revelatione singulare contra Tyrannum auxilium
 præstiterit; quare nemini inde exemplum sumere
 licet, nisi etiam potestatem habeat ad facienda mi-
 racula, quod hinc etiam conspicuum fit, quod Chri-
 stus discipulis etiam dixerit, ne metuerent eos, qui
 occidunt corpora (vide Matth. x. 28.) quod si hoc
 quoque dictum fuisset, frustra imperium statue-
 retur, & illud Salomonis (Prov. xxiv. 21.) fili mi
 ne timeas Deum, & regem, impie dictum fuisset, quod
 timere à vero abest; atque adeo necessario fatendum
 est, potestatem illam, quam Christus discipulis dedit,
 tantum singulariter datam fuisse, nec inde ex-
 emplum à iis sumi posse. Cæterum adversariorum
 rationes, quibus jus sacrum à jure civili separare
 volunt, & hoc tantum penes summas potestates, il-
 lud autem penes universam ecclesiam esse conten-
 dent, nihil moror; adeo namq; frivole sunt, ut nec
 disputari mereantur; hoc unum silentio præterire
 debeo, quam misere ipsi decipiantur, quod ad hanc
 perniciosa opinionem (veniam verbo duriori præ-
 sto) confirmandum exemplum sumant à summo
 Sacerdotum Pontifice, penes quem olim jus sacra-
 ministrandi fuit; quasi Pontifices illud jus à Mo-
 se accepissent (qui, ut supra ostendimus, sum-
 mum solus imperium retinuit) ex cujus etiam de-
 reo eodem privari poterant; ipse enim non
 tantum

Y

tantum

tantum Aharonem, sed etiam filium ejus Eleazarum, & nepotem Pineham elegit, & auctoritatem pontificatum administrandi dedit, quam postea Pontifices ita retinuerunt, ut nihil omnino Mosis, id est, summæ potestatis substituti viderentur: Nam, ut jam ostendimus, Moses nullum imperii successorem elegit, sed ejus omnia officia ita distribuit, ut posteri ejus vicarii visis fuerint, qui imperium, quasi rex absens esset, nec mortuus, administrabant. In secundo deinde imperio hoc jus absolute tenuerunt Pontifices, postquam cum pontificatu jus principatus etiam adepti sunt. Quare jus pontificatus ex edicto summæ potestatis semper dependit, nec Pontifices id unquam nisi cum principatu tenuerunt. Imo jus circa sacra penes Reges absolute fuit (ut ex mox dicendis in fine hujus capituli patebit) præter hoc unum, quod manus sacris in templo administrandis admoveere non licebat, quia omnes, qui suam genealogiam ex Aharone non ducebant, profani habebantur, quod sane in Christiano imperio locum nullum habet; atque ideo dubitare non possumus quin hodierna sacra (quorum administratio singulares mores, non autem familiam requirit, unde nec ii, qui imperium tenent, tanquam profani ab eadem secluduntur) solius juris summarum potestatum sint; & nemo, nisi ex eorum auctoritate vel concessu jus potestatemque eadem administrandi, eorum ministros eligendi, Ecclesiæ fundamenta, ejusque doctrinam determinandi, & stabiliendi, de moribus & pietatis actionibus judicandi, aliquem excommunicandi; vel in Ecclesiam recipiendi, nec denique pauperibus providend

deli habet. Atque hæc non tantum demonstran-
 tur (ut jam fecimus) vera; sed etiam apprime ne-
 cessaria, tam ipsi religioni, quam reipublicæ con-
 siderationi esse; norunt enim omnes, quantum
 & autoritas circa sacra apud populum va-
 let, & quantum unusquisque ab ejus ore pendeat,
 eandem habet; ita ut affirmare liceat eum
 regnare in animos regnare, cui hæc autoritas
 competit. Si quis ergo hanc summis potestatibus
 auferre vult, is imperium dividere studet, ex
 quo necessario, ut olim inter Hebræorum Reges,
 & Pontifices contentiones, & discordiæ oriri de-
 ceperunt, quæ nunquam sedari possunt: Ino qui
 hæc autoritatem summis potestatibus adimere
 vult, is viam (ut jam diximus) ad imperium af-
 fert. Nam quid ipsæ decernere possunt, si hoc
 jus denegatur? nihil profecto nec de bello,
 nec de pace, nec de ullo quocunque negotio; si
 consentiam alterius expectare tenentur, qui ipsas
 decernat, num id, quod utile judicant, pium sit, au-
 tum impium; sed contra omnia potius ex illius decre-
 tis, qui jus habet judicandi, & decretandi,
 quæ pium vel impium, fas, nefasque sit. Cujus
 præcepta omnia viderunt secula, quorum unum
 præceptum, quod instar omnium est, adferam. Quia
 Romano Pontifici hoc jus absolute concessum fuit,
 hanc omnem paulatim Reges sub potestate habe-
 re cepit, donec etiam ad summum imperii fasti-
 gium ascenderit; & quicquid postea monarchæ,
 præcipue Germaniæ Cæsares conati sunt, ejus
 autoritatem vel tantillum diminuere, nihil pro-
 ceperunt, sed contra eandem eo ipso multis nu-
 meris auxerunt. Verumenimvero hoc idem quod

nullus Monarchia nec ferro, nec igne, Ecclesiasti-
 ci solo tantum calamo facere potuerunt; ut vel
 hinc tantum ejusdem vis, & potentia facile digno-
 scatur, & præterea, quam necesse sit summis pote-
 statibus hanc sibi auctoritatem reservare. Quod, si
 etiam ea, quæ in superiore capite notavimus, con-
 siderare velimus, videbimus hoc ipsum religionis
 & pietatis incremento non parum etiam conduce-
 re: Vidimus enim supra, ipsos Prophetas, quam-
 vis divina virtute præditos, tamen quia privati vi-
 ri erant, libertate sua monendi, increpandi, ex-
 probrandi, homines magis irritavisse, quam cor-
 rexisse, qui tamen à Regibus moniti vel castigati
 facile flectebantur. Deinde ipsos reges ob hoc tan-
 tum, quod ipsis hoc jus non absolute compete-
 bat, sæpissime à religione descivisse, & cum ipsis fere to-
 tum populum, quod etiam in Christianis imperiis
 ob eandem causam sæpissime contigisse constat. At
 hic forsitan aliquis rogabit, quisnam ergo, si ii,
 qui imperium tenent impii esse velint; pietatem
 jure vindicabit? an tum etiam iidem ejus inter-
 pretes habendi sunt? Verum ego contra ipsum ro-
 go, quid si Ecclesiastici, (qui etiam homines sunt
 & privati, quibus sua tantum negotia curare in-
 cumbit) vel alii penes quos jus circa sacra esse vult,
 impii esse velint; an tum etiam ejusdem interpretes
 habendi sunt? Certum quidem est, quod si ii, qui
 imperium tenent, quâ juvat, ire velint, sive jus
 circa sacra habeant, sive minus, omnia tam sacra,
 quam profana in deterius ruent: & longe citius, si
 qui viri privati seditiose jus divinum vindicare ve-
 lint. Quapropter hoc iisdem jus denegando nihil
 absolute promovetur, sed contra malum magis
 auge

antetur, nam hoc ipso fit, ut necessario (sicuti
 terræorum Reges quibus hoc jus non absolute
 concessum fuit) impii sint, & consequenter ut to-
 tæ Reipublicæ damnum & malum ex incerto, &
 contingente certum, & necessarium reddatur.
 Si igitur rei veritatem, sive imperii securitatem,
 si videntique pietatis incrementum spectemus, sta-
 tute cogimur, jus etiam divinum, sive jus circa
 sacra à decreto summarum potestatum absolute
 pendere, easque ejusdem interpretes esse, & vin-
 dicare; ex quibus sequitur, illos Dei verbi ministros
 esse, qui populum ex autoritate summarum po-
 testatum pietatem docent, prout ipsa ex earum de-
 creto publicæ utilitati accommodata est.

Superest jam causam etiam indicare, cur semper
 in Christiano imperio de hoc jure disceptatum
 sit; cum tamen Hebræi nunquam, quod sciam, de
 eodem ambegerint. Sane monstro simile videri
 poterit, quod de re tam manifesta, tamque necessa-
 riæ quæstio semper fuerit, & quod summæ potesta-
 tis hoc jus nunquam absque controversia, imo
 nunquam nisi magno seditionum periculo, & reli-
 gionis detrimento habuerint. Profecto, si hujus rei
 causam certam assignare possemus, facile
 mihi persuaderem, omnia, quæ in hoc capite osten-
 dit non nisi theoretica esse, sive ex earum specula-
 tivum genere, quæ nunquam ex usu esse possunt:
 enim ipsa primordia Christianæ religionis con-
 sideranti hujus rei causa sese omnino manifestat;
 Christianam namque religionem non reges primi
 invenierunt, sed viri privati, qui, invitis iis, qui
 imperium tenebant, & quorum subditi erant, pri-
 vatis Ecclesiis concionari, sacra officia instituere,

administrare, & soli omnia ordinare, & decretare, nullâ imperii ratione habitâ, diu consueverunt; cum autem multis jam elapsis annis religio in imperium introduci incepit, Ecclesiastici eandem, sicuti ipsam determinaverant, ipsos Imperatores docere debuerunt, ex quo facile obtinere potuerunt, ut ejus doctores, & interpretes, & præterea Ecclesiæ pastores, & quasi Dei vicarii agnoscerentur, & ne postea Reges Christiani hanc sibi autoritatem capere possent, optime sibi caverunt Ecclesiastici; prohibendo scilicet matrimonium supremis Ecclesiæ ministris, summoque religionis interpreti. Ad quod præterea accessit, quod Religionis dogmata ad tam magnum numerum auxerant, & cum Philosophia ita confuderant ut summus ejus interpret summus Philosophus, & Theologus esse, & plurimis inutilibus speculationibus vacare deberet, quod tantum viris privatis, & otio abundantibus contingere potest. At apud Hebræos longe aliter res sese habuit: Nam eorum Ecclesia simul cum imperio incepit, & Moses, qui id absolute tenebat, populum religionem docuit, sacra ministeria ordinavit, eorumque ministros elegit. Hinc igitur contra factum est, ut autoritas regia apud populum maxime valuerit, & ut jus circa sacra Reges maxime tenuerint. Nam quamvis post mortem Moysis nemo imperium absolute tenuerit, jus tamen decretandi tam circa sacra, quam circa reliqua, penes principem (ut jam ostendimus) erat; deinde, ut populus religionem, & pietatem edoceret, non magis Pontificem, quam supremum Judicem adire tenebatur. (Vide Deuter. xvii, 9, 11.) Reges denique

denique quamvis non æquale ac Moses jus habuerit, omnis tamen fere sacri ministerii ordo, & hinc ab eorum decreto pendeat: David enim arcam templi totam concinnavit, (vide 1. Paralip. xxviii. 11, 12, &c.) ex omnibus deinde Levitis viginti quatuor millia elegit ad psallendum, & sex millia, ex quibus Judices, & prætoresungerentur, quatuor deinde millia janitorum, & quatuor denique millia, qui organis canerent. (Vide eisdem libri xxiii. 4, 5.) Porro eosdem in cohortes (quarum etiam primarios elegit) dividit, ut unaquæque suo tempore, servatis vicibus administraret. (Vide vers. 5. ejusdem cap.) Sacerdotes itidem in tot cohortes divisit; sed ne nomina singulatim recensere teneat, lectorem referat ad lib. 2. Paralip. cap. viii. ubi vers. scilicet 13, dicitur, *cultum Dei, sicuti eundem Moses instituerat, præstitit ex mandato Salomonis in templo administratum, &c.* vers. 14, *quod ipse (Salomon) cohortes sacerdotum & Levitarum &c. constituerit, secundum jussu viri divini Davidis.* Et versu denique 15 dicitur Historicus, *quod non recesserunt à præcepto Domini imposito sacerdotibus, & Levitis in nulla re, neque in ministeriis administrandis, ex quibus omnibus, & aliis locis, &c.* Regum historiis sequitur evidentissime, totum religionis exercitium, sacrumque ministerium à solo Regum mandato dependisse. Cum autem summi dixerint, eosdem jus non habuisse, ut Moses summum pontificem eligendi, Deum immediate consultantem, & Prophetas, qui ipsis viventibus prædicarent, damnandi; nulla aliâ de causâ id dixi, quam quia Prophetæ ex auctoritate, quam habebant, novum Regem eligere poterant, & veniam

parricidio dare, at non quod Regem, si quid contra leges audebat, in iudicium vocare liceret, & jure contra eundem agere. Quapropter si nulli fuissent Prophetæ, qui singulari revelatione veniam parricidio tuto possent concedere, jus ad omnia absolute tam sacra, quam civilia omnino habuissent; quare hodiernæ summæ potestates, quæ nec Prophetas habent, nec recipere jure tenentur, (Hebræorum enim legibus addicti non sunt) hoc jus, tametsi cælibes non sint, absolute habent, & semper retinebunt, modo tantum Religionis dogmata in magnum numerum augeri, neque cum scientiis confundi sinant.

C A P U T X X.

Ostenditur, in Libera Republica unicuique & sentire, quæ velit & quæ sentiat dicere licere.

SI æque facile esset animis, ac linguis imperare, tuto unusquisque regnaret, & nullum imperium violentum foret: Nam unusquisque ex imperantium ingenio viveret, & ex solo eorum decreto quid verum, vel falsum, bonum vel malum, æquum vel iniquum esset, judicaret. Sed hoc, ut jam in initio Cap. XVII. notavimus, fieri nequit, ut scilicet animus alterius juris absolute sit; quippe nemo jus suum naturale, sive facultatem suam libere ratiocinandi, & de rebus quibuscunque judicandi, in alium transferre, neque ad id cogi potest. Hinc ergo fit, ut illud imperium violentum habeatur, quod in animos est, & ut summa majestas injuriam subditis facere, eorum.

eorumque jus usurpare videatur, quando unicuique
 queræscribere vult, quid tanquam verum am-
 pletur, & tanquam falsum rejicere, & quibus
 eorum opinionibus uniuscujusque animus erga De-
 um evotione moveri debeat; hæc enim uniuscu-
 jusque juris sunt, quo nemo, etsi velit, cedere
 potest. Fateor, judicium multis, & pene in-
 credibilibus modis præoccupari posse, atque ita,
 ut quamvis sub alterius imperio directe non sit,
 tamen ab ore alterius ita pendeat, ut merito eate-
 nus juris dici possit: Verum quicquid ars hac
 præstare potuerit, nunquam tamen eo per-
 tectum est, ut homines unquam non experiren-
 tur unumquemque suo sensu abundare, totque
 clarum, quam palatorum esse discrimina. Mo-
 narchæ qui non dolo, sed divina virtute judicium
 populi maxime præoccupaverat, utpote qui
 divinus credebatur, & divino afflatu dicere, &
 hoc omnia, ejus tamen rumores, & sinistras
 interpretationes fugere non potuit, & multo minus
 in Monarchæ, & si hoc aliqua ratione posset
 concipi, conciperetur saltem in monarchico impe-
 rio, at minime in democratico, quod omnes, vel
 magna populi pars collegialiter tenet; cujus rei
 causam omnibus patere existimo.

quantumvis igitur summæ potestates jus ad om-
 nia habere, & juris, & pietatis interpretes cre-
 dentur, nunquam tamen facere potuerunt, ne
 homines judicium de rebus quibuscunque ex pro-
 prii suo ingenio ferant, & ne eatenus hoc, aut
 illi effectui afficiantur. Verum quidem est, eas
 jus posse omnes, qui cum iisdem in omnibus ab-
 solute non sentiunt, pro hostibus habere, sed nos
 X 5 de ipsa-

de ipsarum jure jam non disputamus, sed de eo, quod utile est; concedo enim easdem jure posse violentissime regnare, & cives levissimis de causis ad necem ducere, at omnes negabunt, hæc salvo sanæ rationis judicio, fieri posse: imo quia hæc non sine magno totius imperii periculo facere queunt, negare etiam possumus easdem absolutam potentiam ad hæc, & similia habere, & consequenter neque etiam absolutum jus; jus enim summarum potestatum ab earum potentia determinari ostendimus.

Si itaque nemo libertate sua judicandi, & sentiendi, quæ vult, cedere potest, sed unusquisque maximo naturæ jure dominus suarum cogitationum est, sequitur, in republica nunquam, nisi admodum infelici successu tentari posse, ut homines, quamvis diversa, & contraria sentientes, nihil tamen nisi ex præscripto summarum potestatum loquantur; nam nec peritissimi, ne dicam plebem, tacere sciunt. Hoc hominum commune vitium est, consilia sua, etsi tacito opus est, aliis credere: illud ergo imperium violentissimum erit, ubi unicuique libertas dicendi, & docendi quæ sentit, negatur, & contra id moderatum, ubi hæc eadem libertas unicuique conceditur. Verum enim vero nequaquam etiam negare possumus, quin majestas tam verbis, quam re lædi potest, atque adeo si impossibile est, hanc libertatem prorsus adimere subditis, perniciosissimum contra erit, eandem omnino concedere; quapropter nobis hic inquirere incumbit, quousque unicuique hæc libertas, salva reipublicæ pace, salvoque summarum potestatum jure, potest, & debet concedi, quod

modic, ut in initio Cap. XVI. monui, præci-
pue intentum fuit.

Fundamentis reipublicæ supra explicatis evi-
dentissime sequitur, finem ejus ultimum non esse
dominari, nec homines metu retinere, & alterius
irascere, sed contra unumquemque metu libe-
re, ut secure, quoad ejus fieri potest, vivat,
est, ut jus suum naturale ad existendum &
petendum absque suo, & alterius damno optime
utatur. Non, inquam, finis reipublicæ est ho-
mines ex rationalibus bestias, vel automata facere,
sed contra ut eorum mens, & corpus tuto suis fun-
ctionibus fungantur, & ipsi liberâ ratione utan-
tur, & ne odio, ira, vel dolo certent, nec ani-
mo aliquo invicem ferantur. Finis ergo Reipu-
blicæ revera libertas est. Porro ad formandam
republicam hoc unum necesse fuisse vidimus,
nempe ut omnis decretandi potestas penes omnes,
vel quot, vel penes unum esset. Nam quan-
tum ad idem liberum hominum judicium varium ad-
modum est, & unusquisque solus omnia scire pu-
tatur, nec fieri potest, ut omnes æque eadem sen-
tiant, & uno ore loquantur; pacifice vivere non
possunt, nisi unusquisque jure agendi ex solo de-
creto suæ mentis cederet. Jure igitur agendi ex
prorio decreto unusquisque tantum cessit, non
autem ratiocinandi, & judicandi; adeoque salvo
suarum potestatum jure nemo quidem contra
eorum decretum agere potest, at omnino sentire,
judicare, & consequenter etiam dicere, modo
simpliciter tantum dicat vel doceat, & sola ratio-
ne, non autem dolo, irâ, odio, nec animo ali-
cui in rempublicam ex autoritate sui decreti in-
trodu-

troducendi, defendat. Ex. Gr. si quis legem aliquam sanæ rationi repugnare ostendit, & propterea eandem abrogandam esse censet, si simul suam sententiam iudicio summæ potestatis (cujus tantum est, leges condere & abrogare) submittit, & nihil interim contra illius legis præscriptum agit bene sane de republica meretur, ut optimus quisque civis; sed si contra id faciat ad magistratum iniquitatis accusandum, & vulgo odiosum reddendum, vel seditiose studeat invito magistratu legem illam abrogare, omnino perturbator est, & rebellis. Videmus itaque qua ratione unusquisque, salvo jure, & autoritate summarum potestatum, hoc est, salvâ reipublicæ pace, ea, quæ sentit dicere, & docere potest; nempe si decretum omnium rerum agendarum iisdem relinquat, & nihil contra earum decretum agat, etiam si sæpe contra id, quod bonum iudicat, & palam sentit, agere debeat; quod quidem salva justitia & pietate facere potest; imo debet, si se justum, & pium præstare vult: Nam, ut jam ostendimus, justitia à solo summarum potestatum decreto pendet, adeoque nemo, nisi qui secundum earum recepta decreta vivit, justus esse potest. Pietas autem (per ea, quæ in præcedente capite ostendimus) summa est, quæ circa pacem, & tranquillitatem reipublicæ exercetur; atqui hæc conservari non potest, si unicuique ex suæ mentis arbitrio vivendum esset; adeoque impium etiam est, ex suo arbitrio aliquid contra decretum summæ potestatis, cujus subditus est, facere, quandoquidem, si hoc unicuique liceret, imperii ruina inde necessario sequeretur. Quinimo nihil contra decretum, & dictamen propriæ

rationis agere potest, quamdiu juxta decreta
 summe potestatis agit, ipsa enim ratione suadente
 ratio decrevit, jus suum vivendi ex proprio
 domicilio, in eandem transferre: Atqui hoc ipsa
 tam praxi confirmare possumus; in conciliis
 summe tam summarum, quam minorum potesta-
 tum aliquid fit ex communi omnium mem-
 brorum suffragio, & tamen omnia ex communi
 decreto, tam scilicet eorum, qui *contra*,
 quam qui *pro* suffragium tulerunt, fiunt. Sed ad
 hoc propositum revertor: qua ratione unusquis-
 que iudicii libertate, salvo summarum potestatum
 jure uti potest, ex fundamentis reipublicæ vidi-
 mus. At ex iis non minus facile determinare pos-
 sumus, quænam opiniones in Republica seditiosæ
 sint nimirum, quæ simul ac ponuntur, pactum,
 cuiusque jure agendi ex proprio suo arbitrio
 cessit, tollitur. Ex. Gr. si quis sentiat, sum-
 mam potestatem sui juris non esse, vel neminem
 se illis stare debere, vel oportere unumquem-
 que ex suo arbitrio vivere & alia hujusmodi, quæ
 recto pacto directe repugnant, is seditiosus
 fit non tam quidem propter iudicium, & opi-
 nionem, quam propter factum, quod talia iudi-
 cia involvunt, videlicet, quia eo ipso, quod tale
 sentit, fidem summæ potestati tacite, vel
 expresse datam solvit; ac proinde cæteræ opinio-
 nes quæ actum non involvunt, nempe ruptio-
 nem pacti, vindictam, iram &c. seditiosæ non
 sunt nisi forte in Republica aliqua ratione cor-
 rupta, ubi scilicet supersticiosi, & ambitiosi,
 quingenuos ferre nequeunt, ad tantam nomi-
 niam pervenerunt, ut apud plebem plus
 valeat

valeat eorum, quam summarum potestatum auctoritas; nec tamen negamus, quasdam præterea esse sententias, quæ, quamvis simpliciter circa verum & falsum versari videantur, iniquo tamen animo proponuntur, & divulgantur. Verum hæc etiam Cap. XV. jam determinavimus, at ita, ut ratio nihilominus libera manserit. Quod si denique ad hoc etiam attendamus, quod fides uniuscujusque erga Rempublicam, sicuti erga Deum ex solis operibus cognosci potest, nempe ex charitate erga proximum, nequaquam dubitare poterimus, quin optima respublica unicuique eandem philosophandi libertatem concedat, quam fidem unicuique concedere ostendimus. Equidem fateor, ex tali libertate incommoda quædam aliquando oriri; verum quid unquam tam sapienter institutum fuit, ut nihil inde incommodi oriri potuerit? qui omnia legibus determinare vult, vitia irritabit potius, quam corriget. Quæ prohiberi nequeunt, necessario concedenda sunt, tametsi inde sæpe damnum sequatur. Quot enim mala ex luxu, invidia, avaritia, ebrietate, & aliis similibus oriuntur? feruntur tamen hæc, quia imperio legum prohiberi nequeunt, quamvis revera vitia sint; quare multo magis judicii libertas concedi debet, quæ profecto virtus est, nec opprimi potest. Adde, quod nulla ex eadem incommodo oriuntur, quæ non possint (ut statim ostendam) auctoritate magistratuum vitari, ut jam taceam, quod hæc libertas apprime necessaria est ad scientias, & artes promovendum; nam hæc ab iis tantum felici cum successu coluntur, qui judicium liberum, & minime præoccupatum habent.

At

ponatur, hanc libertatem opprimi, & ho-
 mines ita retineri posse, ut nihil mutire audeant,
 nisi ex præscripto summarum potestatum; hoc
 prædicto nunquam fiet, ut nihil etiam, nisi quid
 ipse velint, cogitent: atque adeo necessario se-
 quetur, ut homines quotidie aliud sentirent,
 aliud loquerentur, & consequenter ut fides, in re-
 publica apprimè necessaria, corrumpetur, &
 abominanda adulatio, & perfidia foveretur, unde
 etiam, & omnium bonarum artium corruptio. Ve-
 rum longe abest, ut id fieri possit, ut omnes scili-
 cet retræfinito loquantur: sed contra quo magis li-
 beras loquendi hominibus adimi curatur, eo con-
 tinuè contra nituntur, non quidem avari,
 avaritiores, & reliqui impotentes animi, quorum
 summa salus est, nummos in arca contemplari, &
 pecunias distentos habere, sed ii, quos bona educa-
 tio morum integritas, & virtus liberiores fecit.
 Isti homines plerumque constituti sunt, ut nihil
 magis impatienter ferant, quam quod opiniones,
 quæ veras esse credunt, pro crimine habeantur,
 & quod ipsis sceleri reputetur, id, quod ipsos ad
 pietatem erga Deum, & homines movet, ex quo
 fieri leges detestari, & quidvis in magistratum
 accusant; nec turpe, sed honestissimum putent,
 seditiones hac de causa movere, & quodvis faci-
 tur tentare. Cum itaque humanam naturam sic
 comparatam esse constet, sequitur, leges, quæ de
 opinionibus conduntur, non scelestos, sed inge-
 nio respicere, nec ad malignos coercendum, sed
 potius ad honestos irritandum condi, nec sine ma-
 gno imperii periculo defendi posse. Adde, quod
 tales leges inutiles omnino sunt: nam qui opinio-
 nes

nes, quæ legibus damnatæ sunt, sanas esse credentes legibus parere non poterunt, qui contra easdem tanquam falsas rejiciunt, leges, quibus hæc damnantur, tanquam privilegia recipiunt, & iisdem ita triumphant, ut magistratus easdem postea, et velit, abrogare non valeat. His accedunt quæ supra Cap. XVIII. ex historiis Hebræorum N^o. I deduximus: Et denique quod scismata in Ecclesiæ ex hoc plerumque orta sunt, quod magistratus doctorum controversias legibus dirimere voluerunt, nam ni homines spe tenerentur leges, & magistratum ad se trahendi, & de suis adversariis, communi vulgi applausu triumphandi, & honore adipiscendi, nunquam tam iniquo animo certarent nec tantus furor eorum mentes agigaret. Atque hæc non tantum ratio, sed etiam experientia quotidianis exemplis docet; nempe similes leges, quibus scilicet imperatur, quid unicuique credendum sit, & contra hanc aut illam opinionem aliqui dicere, vel scribere prohibetur, sæpe instituta fuisse ad largiendum, vel potius cedendum eorum iræ, qui libera ingenia ferre nequeunt, & torvæ quadam autoritate seditiosæ plebis devotionem facile in rabiem mutare, & in quos volunt instigare possunt. At quanto satius foret, vulgi iram & furorem cohibere, quam leges inutiles statuere quæ violari non possunt, nisi ab iis, qui virtutes & artes amant, & rempublicam in tantam angustiam redigere, ut viros ingenuos sustinere non possit? Quid enim majus reipublicæ malum excogitari potest, quam quod viri honesti, quia dissentiant, & simulare nesciant, tanquam improbi in exilium mittantur? quid, inquam, magis perniciosum

quam, quam quod homines ob nullum scelus,
 sine facinus, sed quia liberalis ingenii sunt, pro
 libris habeantur, & ad necem ducantur, &
 ad catasta, malorum formido, pulcherrimum
 theatrum ad summum tolerantiae, & virtutis
 exemplum cum insigni majestatis opprobrio
 ostentandum? qui enim se honestos norunt, mor-
 tuum scelesti non timent, nec supplicium depre-
 corantur; eorum quippe animus nulla turpis facti
 poenitentia angitur, sed contra honestum, non sup-
 erbum putant, pro bona causa mori, & pro liber-
 tate gloriosum; quid ergo talium nece exempli sta-
 tuatur, cujus causam inertes, & animo impotentes
 deprecantur, seditiosi oderunt, & honesti amant?
 Ne ergo sane ex eadem exemplum capere potest, nisi
 ad imitandum, vel saltem ad adulandum.

Ne itaque assentatio, sed ut fides in pretio sit,
 ut summæ potestates imperium optime reti-
 neant, nec seditiosis cedere cogantur, judicii li-
 bertas necessario concedenda est, & homines ita re-
 gendi sunt, ut quamvis diversa, & contraria pa-
 ti sentiant, concorditer tamen vivant. Nec
 dubitare possumus, quin hæc ratio imperandi op-
 tima sit, & minora patiat incommoda; quando-
 dem cum hominum natura maxime convenit.
 In imperio enim democratico (quod maxime ad
 naturalem accedit) omnes pacisci ostendi-
 mus, ex communi decreto agere, at non judica-
 re, & ratiocinari; hoc est, quia omnes homines
 non possunt æque eadem sentire, pacti sunt, ut
 vim decreti haberet, quod plurima haberet
 fragia, retinendo interim auctoritatem eadem,
 si meliora viderint, abrogandi; quo igitur
 Z homini-

hominibus libertas judicandi minus conceditur eo à statu maxime naturali magis receditur, & consequenter violentius regnatur. Ut autem porro constet, ex hac libertate nulla oriri incommoda, quæ non possint sola summæ potestatis auctoritate vitari, & hâc solâ homines, etsi palam contraria sentientes facile retineri, ne invicem lædant; exempla præsto sunt; nec opus mihi est longe petere: urbs Amstelodamum exemplo sit quæ tanto cum suo incremento, & omnium nationum admiratione hujus libertatis fructus expetit; in hac enim florentissima republica, & urbe præstantissima omnes cujuscunque nationis, & sectæ homines summa cum concordia vivunt, & ut alicui bona sua credant, id tantum scire curant num dives, an pauper sit, & num bona fide, an dolo solitus sit agere: Cæterum Religio, vel secta nihil eos movet; quia hæc coram judice ad justificandam, vel damnandam causam nihil juvat; & nulla omnino tam odiosa secta est, cujus sectarum (modo neminem lædant, & suum unicuique tribuant, honesteque vivant) publica magistratuum auctoritate, & præsidio non protegantur: Contra cum olim Remonstrantium, & Contraremonstrantium controversia de religione à Politicis & Ordinibus Provinciarum agitari incepit, tandem in schisma abiit, & multis tum exemplis constitit leges, quæ de Religione conduntur, ad dirimendas scilicet controversias, homines magis irritare quam corrigere, alios deinde infinitam ex iisdem licentiam sumere, præterea schismata non oriri e magno veritatis studio (fonte scilicet comitatis, & mansuetudinis) sed ex magna libidine regnandi

ex

omnibus luce meridiana clarius constat eos potius
 iramaticos esse, qui aliorum scripta damnant,
 quam aliquam petulantem in scriptores seditiose insti-
 gant, quam scriptores ipsi, qui plerumque doctis-
 simam scribunt, & solam rationem in auxilium
 vocant; deinde eos revera perturbatores esse, qui
 libera republica libertatem judicii, quæ non
 potest opprimi, tollere tamen volunt.

his ostendimus I. impossibile esse libertatem
 omnibus dicendi ea, quæ sentiunt, adimere.
 II. hanc libertatem, salvo jure, & authoritate sum-
 marum potestatum unicuique concedi, & eandem
 unumquemque servare posse, salvo eodem jure,
 ut nullam inde licentiam sumat, ad aliquid in Rem-
 publicam tanquam jus introducendum, vel ali-
 quod contra receptas leges agendum. III. hanc
 eandem libertatem unumquemque habere posse,
 & civitatæ reipublicæ pace, & nulla ex eâdem in-
 comodo oriri, quæ facile coerceri non possint.
 IV. eandem salvâ etiam pietate unumquemque ha-
 bere posse. V. leges quæ de rebus speculativis con-
 stantur inutiles omnino esse. VI. Denique ostendimus
 hanc libertatem non tantum servatâ Rei-
 publicæ pace, pietate, & summarum potestatum
 conservari posse, sed ad hæc omnia conservandum, etiam
 concedere; nam ubi ex adverso eandem ho-
 minibus adimere laboratur, & discrepantium opi-
 niones, non autem animi, qui soli peccare possunt,
 in judicium vocantur, ibi in honestos exempla
 videntur, quæ potius martyria videntur, quæque
 aliquos magis irritant, & ad misericordiam, si-
 cut ad vindictam plus movent, quam terrent;
 deinde artes, & fides corrumpuntur, adu-
 ratores,

latores, & perfidi foventur, & adversarii triumphant, quod eorum iræ concessum sit, quod imperium tenentes suæ doctrinæ, cujus interpretes habentur, sectatores fecerint, ex quo fit, eorum auctoritatem, & jus usurpare audeant, nec jactare erubescant, se a Deo immediate electos, & sua decreta divina, summarum autem potestatem contra humana esse, quæ propter divinis, hoc est, suis decretis, ut cedant volunt, quæ omnia nemo ignorare potest reipublicæ saluti omnino repugnare. Quapropter hic, ut supra Cap. XVIII. concludimus nihil reipublicæ tutius, quam ut pietas, & Religio in solo Charitatis, & Æquitatis exercitio comprehendatur, jus summarum potestatum tam circa sacra, quam profana ad actiones tantum referatur, cæterum unicuique & sentire quæ velit, & quæ sentiat dicere concedatur.

His quæ in hoc tractatu agere constitueram solvi. Superest tantum expresse monere, me nihil in eo scripsisse, quod non libentissime exanimi, & iudicio summarum Potestatum Patriæ subjiciam: Nam si quid horum, quæ dixi, patriis legibus repugnare, vel communi salutis obediunt, id ego indictum volo: scio me minem esse, & errare potuisse; ne autem errorem sedulo curavi, & apprime, ut quicquid scriberem, legibus patriæ, pietati, bonisque moribus omnino responderet.

F I N I S.